

**VEDLEGG
FOR UTKAST TIL TILTAKSPLAN
FOR HARDANGERVIDDA**

INNHALDSOVERSIKT

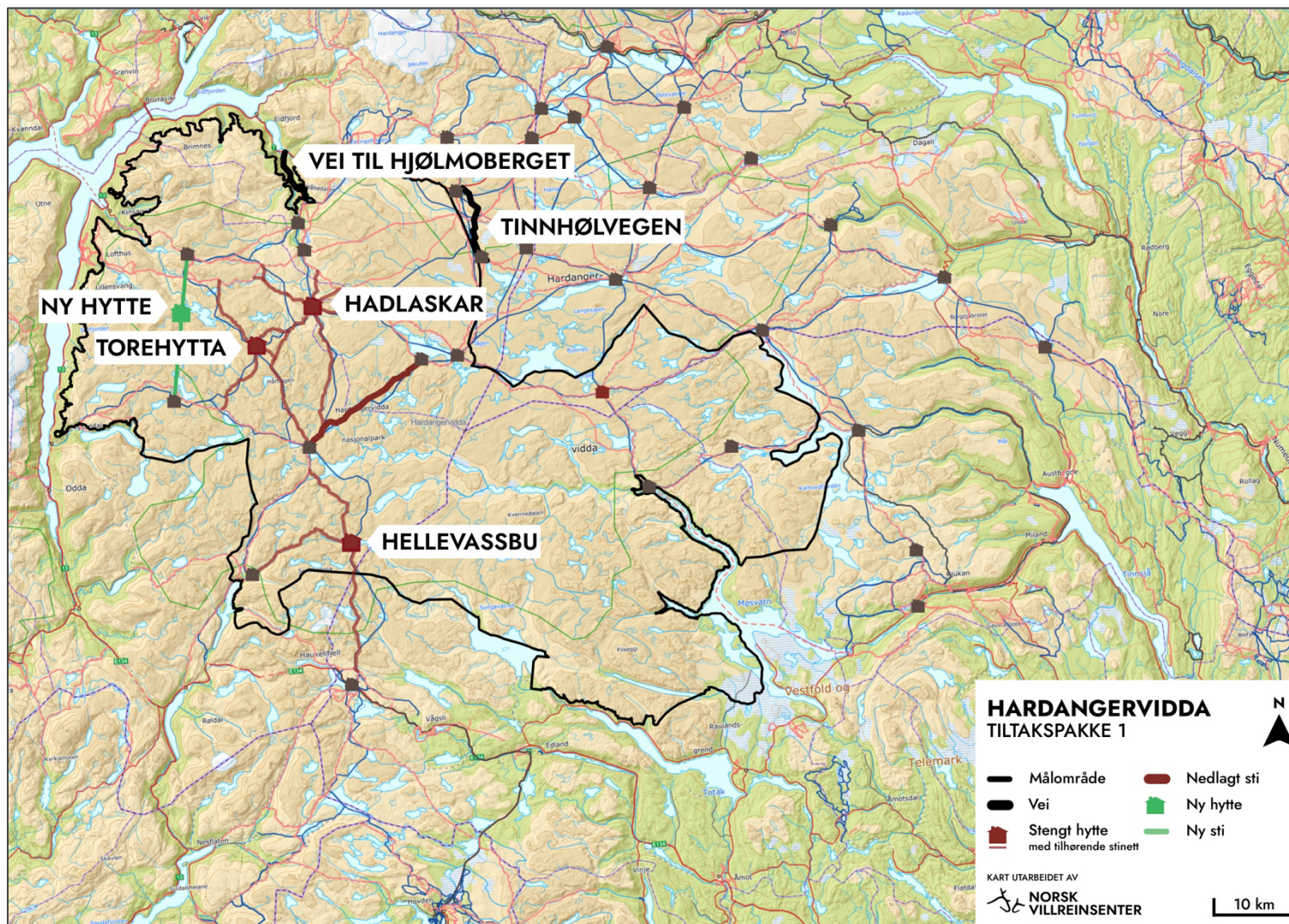
Regneark med alle foreslåtte tiltak og tiltakspakker	3
Kart over tiltakspakker	4
Tiltakspakke 1	5
Tiltakspakke 2	6
Tiltakspakke 3	7
Tiltakspakke 4 – veier	8
Tiltakspakke 4 – landbroer	9
Tiltakspakke 1 og 2 – soneringskart	10
Prosjektgruppa	11
Oversikt over tiltak	12
Datablad	34
Faggruppe anleggsveier	42
Oversikt over tiltak	43
Datablad	59
Arbeidsbeskrivelse	88
Faggruppe arealforvaltning	93
Oversikt over tiltak	94
Arbeidsbeskrivelse	107
Faggruppe bestandsforvaltning	111
Oversikt over tiltak	112
Datablad	116
Arbeidsbeskrivelse	134
Faggruppe friluftslivsferdsel	139
Oversikt over tiltak	140
Datablad	145
Arbeidsbeskrivelse	163
Faggruppe landbruk og utmarksnæring	168
Oversikt over tiltak	169
Datablad	173
Arbeidsbeskrivelse	185
Presentasjon	190
Faggruppe motorferdsel	198
Oversikt over tiltak	199
Datablad	202
Arbeidsbeskrivelse	211
Innspill i innledende fase	216
innspill etter avsluttende møte	277

REGNEARK MED ALLE FORESLÅTTE TILTAK OG TILTAKSPAKKER

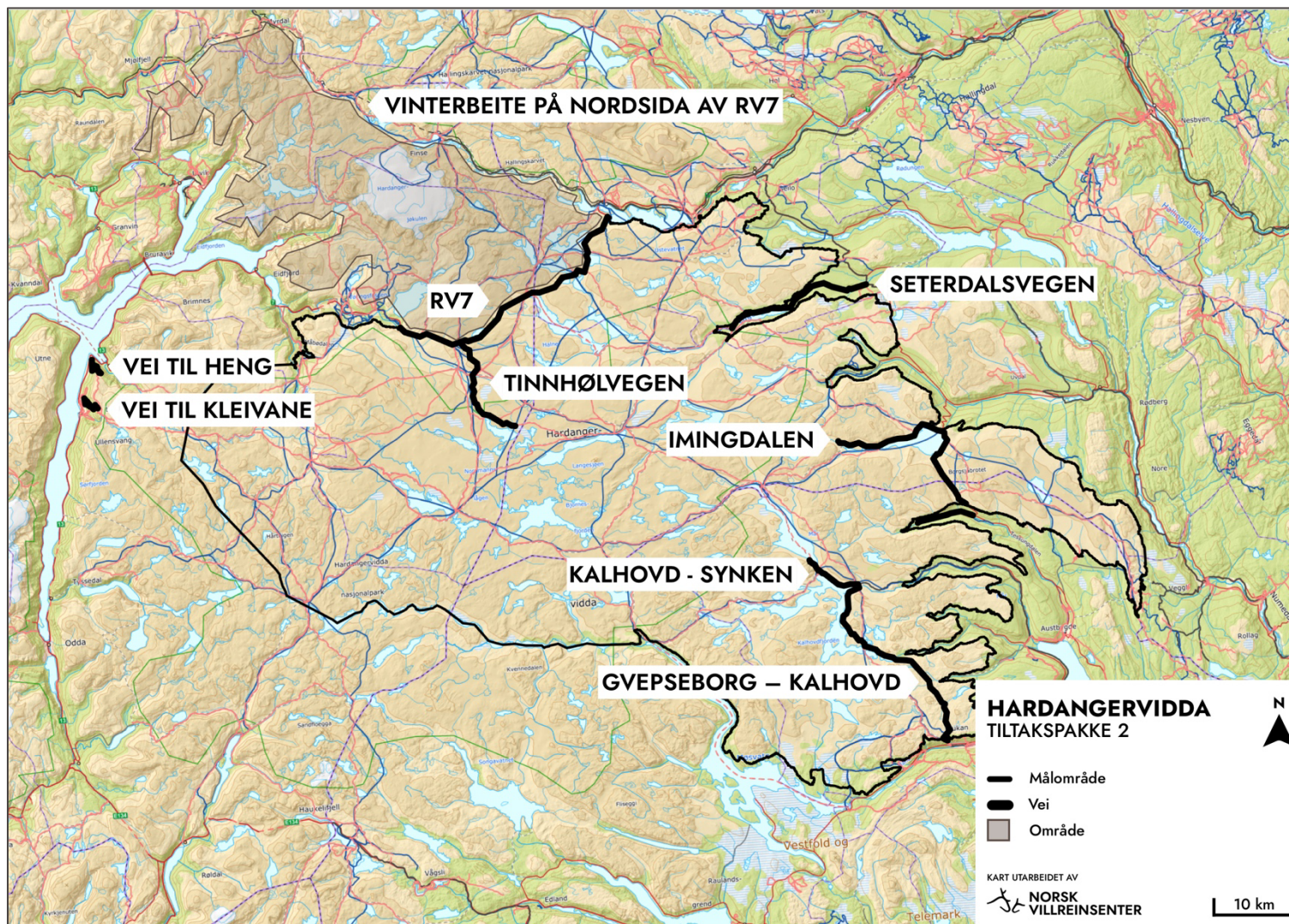
KART OVER TILTAKSPAKKER

TILTAKSPAKKE 1

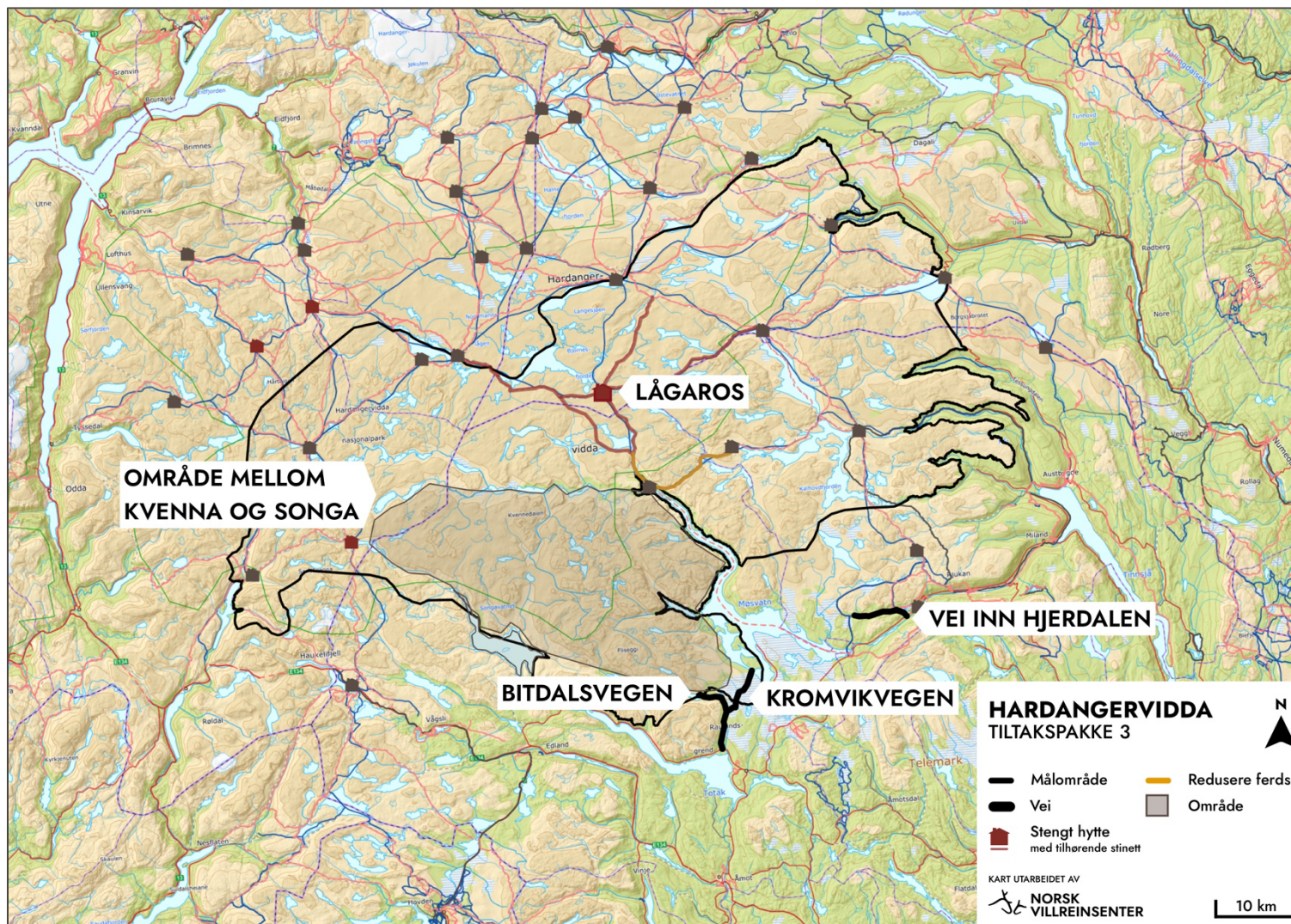

TILTAKSPAKKE 2

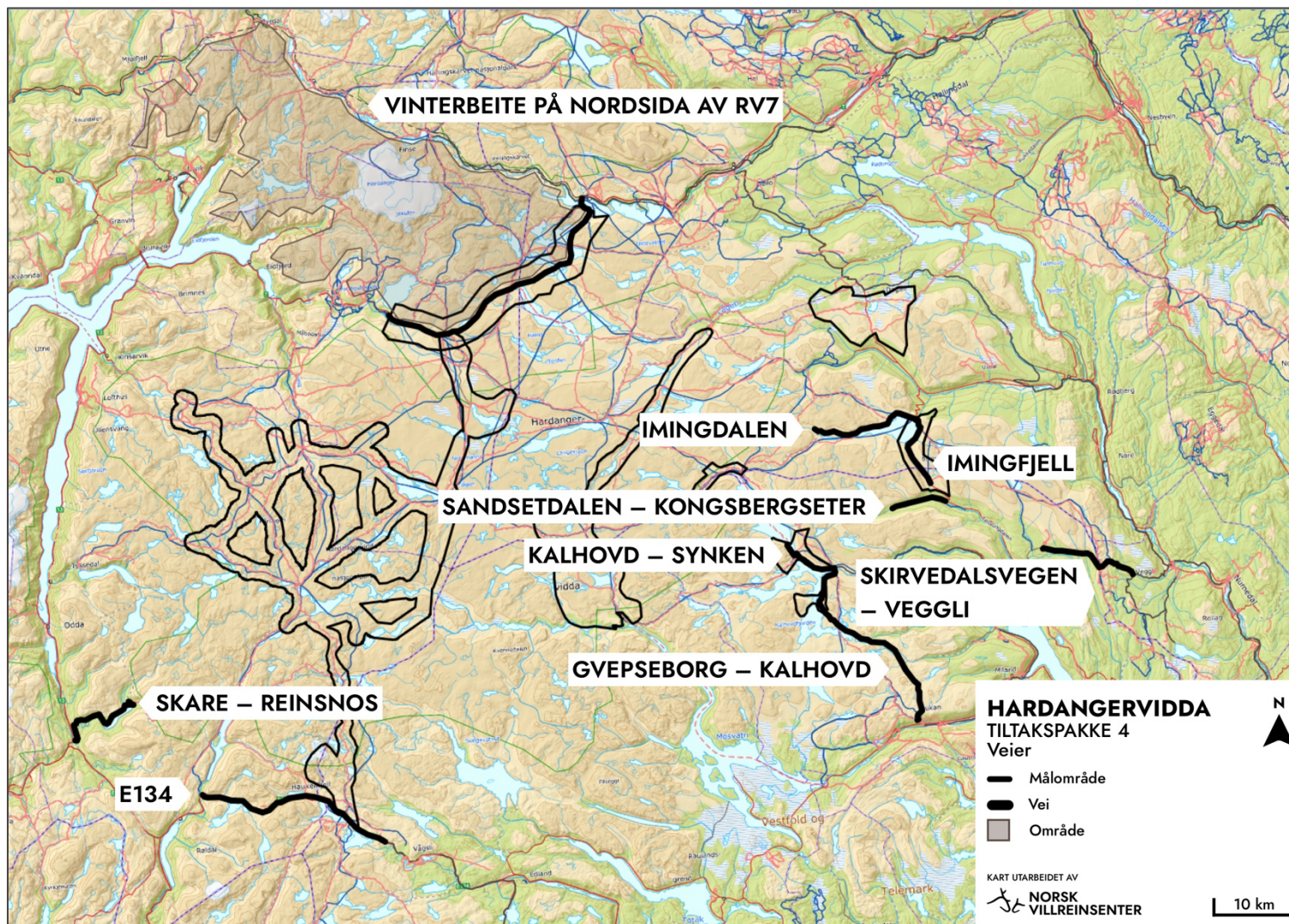

TILTAKSPAKKE 3

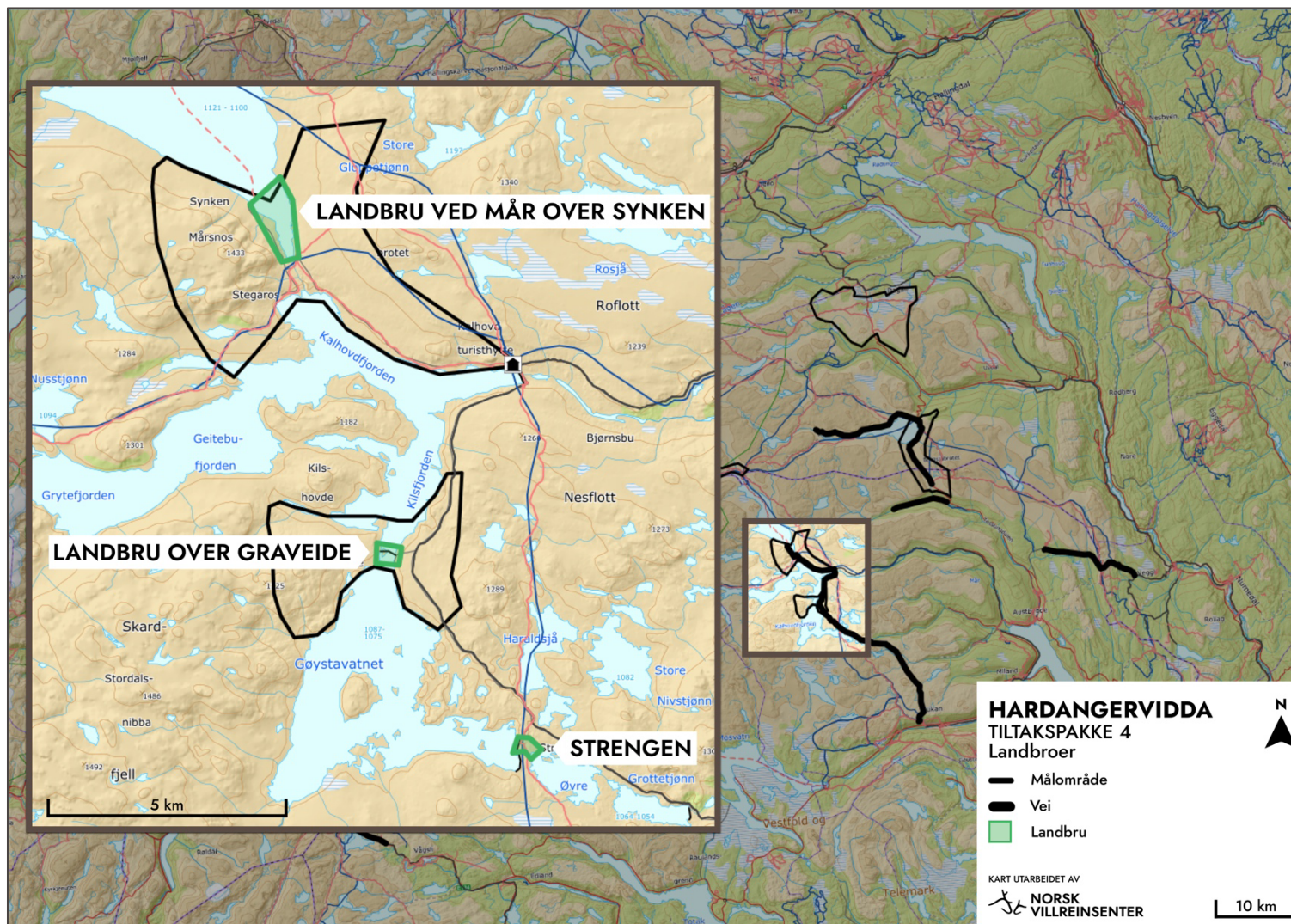

TILTAKSPAKKE 4 – VEIER

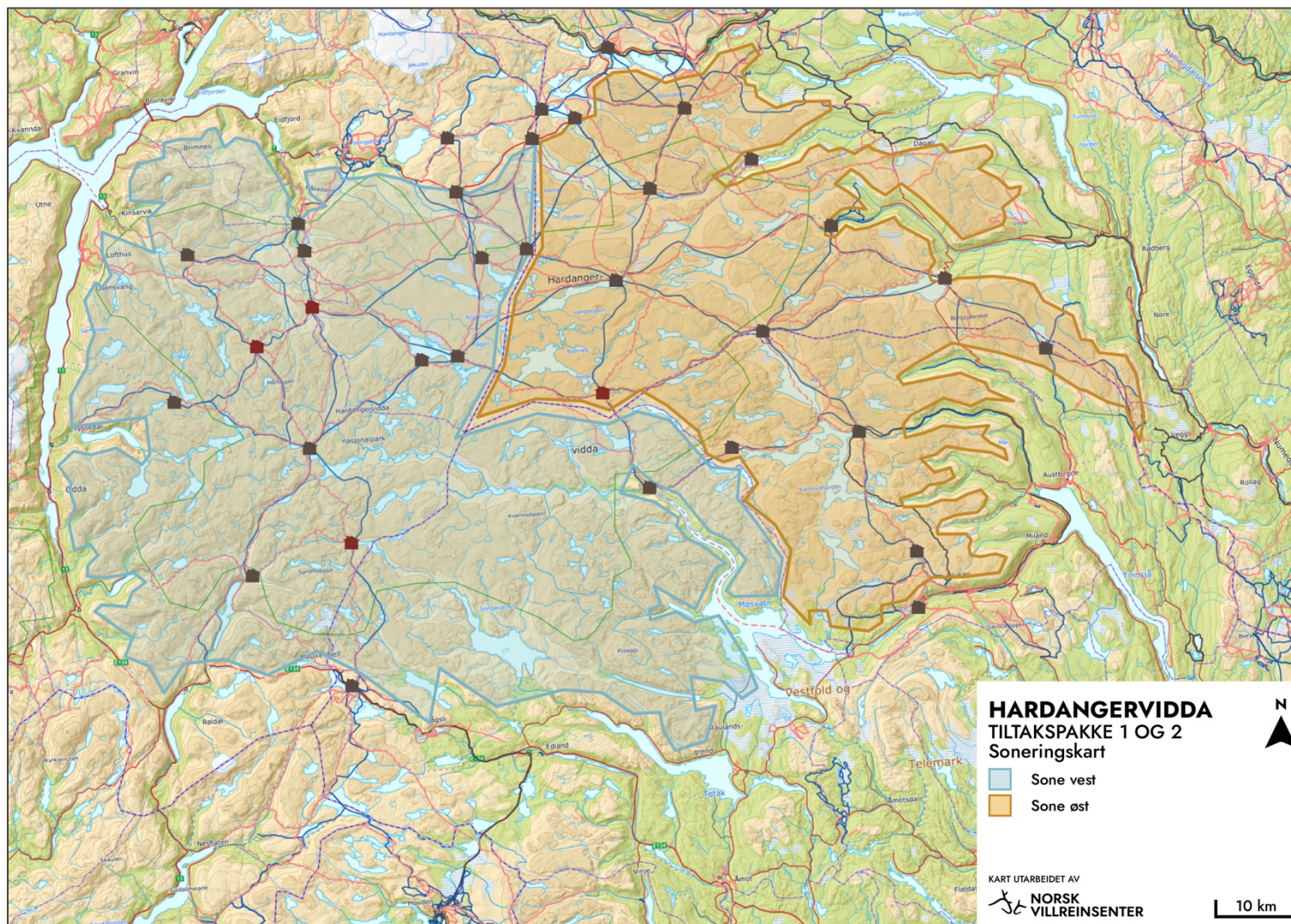

TILTAKSPAKKE 4 – LANDBROER

TILTAKSPAKKE 1 OG 2 – SONERINGSKART

PROSJEKTGRUPPA

OVERSIKT OVER TILTAK

Prosjektgruppa

TEMA FRILUFTSLIV

1) Stenge Lågaros turisthytte og legge ned tilhørende løypenett:

BAKGRUNN	
Historikk:	Lågaros turisthytte (selvbetjent) ble åpnet i 1960. Sikringshytte sto ferdig i 1985. Hytta har 38 sengeplasser, mot 20 på vernetidspunkt. Hytta ligger sentralt i DNT sitt rutenett sør på vidda
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	1, 2, 3 og 4
Kritisk periode:	Sommer og høst. I vinterhalvåret er trekkmulighetene flere.
Konflikt/forstyrrelse:	Ferdsel til/fra Lågaros bidrar til å hindre trekk vest-øst mellom Møsvatn/Mogen i sør og Bjornesfjorden/Lågaros i nord på barmark. Hytta og stier bidrar til redusert arealbruk og trekk. Dette trekket er særlig viktig så lenge som trekket øst-vest nord for Nordmannslågen og Bjornesfjorden er stoppet, først og fremst av Tinnhøvegen og sti fra Tinnhølen til Sandhaug/Nordmannslågen.
Driftsregime pr. dato:	Verneforskrift for nasjonalparken er ikke til hinder for nødvendig merking og kvisting av ski og turistløyper der det følger gjeldende vinter- og sommermerking (verneforskrift pkt. 4.1.2c). Verne-myndighet har likevel hjemmel etter verneforskrift pkt 4.5.1 til å legge om eller legge ned opparbeidede turistruter og -løyper dersom hensynet til natur, dyreliv eller kulturminner tilsier det.
TILTAK	
Tiltak:	Stenge Lågaros turisthytte og legge ned tilhørende løypenett.
Effekt for villrein:	Styrke trekk mellom kalvings- og oppvekstområder i vest og hele østvidda.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 3 (arealbruk og trekk).
Konsekvenser/konflikter:	Stenging av Lågaros og nedlegging tilhørende løypenett vil fjerne en betydelig del av DNT sitt rutenett på den sørlige delen av vidda og redusere tilbudet i stor grad. Mogen turisthytte mister kontakten med rutenettet i nord.
Sees i sammenheng med:	Fokusområder ved Havfoss og Stegaros. Sesongvise soner. Sti og løypeplan.
Overvåking (type og viktighet; høy, middel, lav):	Endret trekk og arealbruk for villreinen overvåkes med GPS-posisjoner. Redusert ferdsel kan overvåkes ved ferdselstellere på aktuelle stier.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Fjerning evt. flytting av Lågaros turisthytte til annet sted.
Finansiering:	Prinsipper for ansvar og dekning av kostnader for endring av rute-nett og turisthytter må avklares i stortingsmeldingen for villrein.
Negative virkninger av tiltaket:	Redusert friluftstilbud hele året ved fjerning av hytta. Eventuelle ringvirkninger for andre turisthytter.
Kompenserende tiltak:	Omlegging av stier og løyper. Evt. ny turisthytte på annet sted.
Anbefaling videre prosess:	Definere sesongvise soner for villrein og ferdsel. Vurdere begrensning av ferdsel i stedet for nedlegging. Vurdere endringer i rutenett i sti og løypeplan.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Statsforvalter i samarbeid med DNT.

2) Speilvendingsprinsipp for ferdselsformer

BAKGRUNN	
Historikk:	Det er svært lite tradisjon for å regulere (forby) ferdsel i utmark i Norge bortsett fra i spesielle hekkeområder for fugl. Verneforskrift for HNP pkt.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

	5.5.1e var benyttet på 1990-tallet for å begrense ferdsel i det tradisjonelle kalvingsområdet på nordvestvidda. Kort tid etter innføringen av ferdselsforbudet flyttet villreinen kalving, først til Valldalen og så til Kvennaområdet.
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	1, 2, 3 og 4
Kritisk periode:	Ulike perioder, avhengig av geografisk område (kalving og oppvekst, vinter).
Konflikt/forstyrrelse:	Nyere ferdselsformer fører til ferdsel i nye områder som tidligere har fått ligge i ro, og i perioder av året hvor det ikke har vært fotturisme. Mange ferdselsformer er uavhengig av tradisjonell tilrettelegging og utgjør en ny forstyrrelseskilde i tillegg til tradisjonell ferdsel etter friluftsløven.
Driftsregime pr. dato:	I dag er det ingen regulering av ferdsel i villreinområdet. Hjemmel til å forby ferdsel etter verneforskrifter er ikke delegeret til Miljødirektoratet. NML § 22 kan brukes til å regulere ferdsel uavhengig av vernestatus, men rekkevidden er usikker. Evt. er det behov for nytt hjemmelsgrunnlag eller at tiltaket kan kun gjennomføres innenfor nasjonalparken?
TILTAK	
Tiltak:	Se på muligheten for å innføre "speilvendings-prinsipp" for ferdselsformer med stort skadepotensial for villrein, der det vil være forbudt å utøve slik aktivitet bortsett fra i definerte områder der det er tillatt. Vurder om naturmangfoldlovens § 22 kan brukes til dette, f.eks. for ferdselsformer som kiting, hundekjøring, packrafting og sykling med fatbike. Evt. er det behov for ny hjemmel eller at prinsippet kun kan gjelde nasjonalparken. Et opplegg med dynamisk forvaltning kan evt. fortsatt nyttes, men da etter omvendt prinsipp.
Effekt for villrein:	Stor effekt for villrein ved at dyra vil få ro i tradisjonelt rolige områder i perioder med lite ferdsel.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 3, og indirekte delnorm 1 (kondisjon).
Konsekvenser/konflikter:	Ferdsel i spesielt sårbare perioder for villreinen må vike.
Sees i sammenheng med:	Sesongvise soner. Sti- og løypeplan.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Endret trekk og arealbruk for villreinen overvåkes med GPS-posisjoner. Ulovlig ferdsel må følges opp med kontroller i felt.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Begrenset; innføring av ferdselsforbudssoner.
Finansiering:	Staten.
Negative virkninger av tiltaket:	Strengere regulering av en del ferdselsformer som medfører ulemper for disse brukergruppene. Enkelte aktører har basert sin drift eller livsstil på for eksempel hundekjøring eller kiting.
Kompenserende tiltak:	Ved forbud mot nyere ferdselsformer på vinteren må en sette av andre områder hvor aktiviteten kan foregå.
Anbefaling videre prosess:	Lage plan for gjennomføring av felles prosjekt for å regulere ferdsel etter NML § 22 i Hardangervidda villreinområde hvis mulig, herunder informasjon til og medvirkning fra berørte grupper. Evt. Arbeide for å få på plass annet hjemmelsgrunnlag.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Statsforvalter evt. i samarbeid med Hardangerviddarådet og sti- og løypeplan.

3) Endre dagsturismen fra Mogen for å redusere ferdsel til Gjuvsjøen og til Stordalsbu

BAKGRUNN	
Historikk:	Lågaros turisthytte ble etablert i 1960 med 20 senger, sikringsbu sto ferdig i 1985. I dag har hytta 38 sengeplasser. Mogen er en av de eldste turisthyttene på vidda. Den betjente hytta har 40 senger. Ferdselen fra Mogen nord til Gjuvsjøen og videre til Lågaros har over tid blitt så omfattende at det er en barriere for villreintrekk mellom øst og vest.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Målområde i tiltaksplanen (villrein):	3 og 4
Kritisk periode:	Barmarksesongen (juli-september).
Konflikt/forstyrrelse:	Omfanget av ferdsel kan være en barriere for villreintrekk øst-vest mellom Møsvatn og Bjornesfjorden. Det beste trekket går sør for Gjuvsjøen
Driftsregime pr. dato:	Ingen begrensning i ferdsel. Mogen har holdt stengt i 2023 på grunn av tekniske utfordringer. Det er en god del dagsutfart fra Mogen til Gjuvsjøen.
TILTAK	
Tiltak:	Begrense ferdsel langs stisegmentet Mogen-Lågaros (evt. Mogen- Gjuvsjø) for å legge til rette for villreintrekk øst-vest. Fjerning av merking i terreng og på kart.
Effekt for villrein:	Økt trekk som følge av at redusert ferdsel betyr mindre barriere.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 3 (arealbruk og trekk).
Konsekvenser/konflikter:	Nedbygging av friluftslivstilbudet og eventuelle negative konsekvenser for Mogen turisthytte.
Sees i sammenheng med:	Evt. fjerning av Lågaros turisthytte. Sesongvise soner.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Endret trekk og arealbruk for villreinen overvåkes med GPS-posisjoner. Redusert ferdsel kan overvåkes ved ferdselstellere på aktuelle stier.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Små kostnader.
Finansiering:	
Negative virkninger av tiltaket:	Redusert trafikkgrunnlag for Mogen og Lågaros turisthytter.
Kompenserende tiltak:	Utvikling av ulike dagsturer ved Mogen turisthytte. Utvikle alternativt driftskonsept for Mogen, basert på baseturisme (besøkende som bor på hytta og har dags-aktiviteter ut fra denne, som leirskoleopplegg, kurs-sted, samlingsbasert).
Anbefaling videre prosess:	Definere sesongvise soner for villrein og ferdsel. Vurdere effekt av det å fjerne merking i terreng og på kart. Vurdere endringer i rutenett i sti og løypeplan.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Statsforvalter i samarbeid med DNT.

4) Stenge Hellevassbu og legge ned tilhørende stisystem

BAKGRUNN	
Historikk:	Hellevassbu: selvbetjent turisthytte med 26 senger, bygget i 1966
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	1, 3 og 4
Kritisk periode:	Vår og sommer (kalvings- og oppvekstperiode samt sommerbeite)
Konflikt/forstyrrelse:	Ferdsel på stien mellom Haukeliseter – Hellevassbu – Litlos medfører en delvis barriereeffekt for villreinen mellom dagens kalvingsområde sør for Kvenna og gode sommerbeiteområder vest og nordvest for stien. Barrieren er aller størst ved Belebotn mellom Hellevassbu og Litlos.
Driftsregime pr. dato:	Hellevassbu er åpen (selvbetjent) i perioden 1. mars – 30. april og 30. juni – 15. oktober. Utover det er hytta låst med DNT-nøkkel, noe som innebærer at alle med nøkkelen kan bruke hytta.
TILTAK	
Tiltak:	Stenge Hellevassbu og legge ned tilhørende stisystem. Omfatter også oppgradering av sti mellom Haukeliseter og Middalsbu og justering av sti mellom Middalsbu og Litlos til vestre trase fra Holmavatnet via Vassdalen til Litlos. Et alternativ til å legge ned Hellevassbu helt kan være vinteråpen hytte frem til 1. april. Dette følger prinsippet om sonert motorferdsel på vinter og åpning/stenging av hytter og stikkaløyper. Samt hensynene som må tas for målområde 1; å gi reinen tilgang til bedre beiter i nordvest.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Effekt for villrein:	Bedre trekkmulighet mellom kalvingsområdet sør for Kvenna og gode sommerbeiter lenger vest og nordvest. Stor betydning.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 3 (arealbruk og trekk) og delnorm 1 (kondisjon).
Konsekvenser/konflikter:	Nedbygging av friluftsliv.
Sees i sammenheng med:	Arbeid for å bedre tilgang til bedre beiteområder i kalvings- og oppvekstperioden.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Endret trekk og arealbruk for villreinen overvåkes med GPS-posisjoner. Redusert ferdsel kan overvåkes ved ferdselstellere på aktuelle stier.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Avhenger av om hytta skal fjernes eller om bruken skal begrenses.
Finansiering:	Uavklart
Negative virkninger av tiltaket:	Redusert friluftslivstilbud.
Kompenserende tiltak:	Kanaliserer ferdsel til andre områder.
Anbefaling videre prosess:	Definere sesongvise soner for villrein og ferdsel. Vurdere effekt av det å fjerne merking i terreng og på kart. Vurdere endringer i rutenett i sti og løypeplan.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Statsforvalter i samarbeid med DNT.

5) Regulering av oppkjørte skiløyper

BAKGRUNN	
Historikk:	Oppkjøring av skiløyper innover villreinområdet har utviklet seg ut fra turistdestinasjoner og større hyttefelt over tid. Skigåing i høyfjellet er et attraktivt tilbud når været er bra.
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	2
Kritisk periode:	(Tidlig) vinter
Konflikt/forstyrrelse:	Skigåing langs oppkjørte skiløyper tidlig på vinteren innsnevrer flere steder villreinens tilgang på vinterbeiter i en sårbar periode hvor dyrene bør ha mest mulig ro.
Driftsregime pr. dato:	Mange steder kjøres det opp skiløyper etter faste traseer innover i villreinområdet når været tillater det. Mange løyper er forankret i kommunal sti og løypeplan, men ikke alle løyper.
TILTAK	
Tiltak:	Regulering av oppkjørte skiløyper i første del av vinteren, bare tillatt i ytterkant fram til vinterferie.
Effekt for villrein:	Stor, dyrene får tilgang på flere beiteområder i utkanten av vidda.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 2 (lavbeiter) og 3 (arealbruk og trekk).
Konsekvenser/konflikter:	Oppkjøring av skiløyper koster penger, og varigheten av løyper er mindre tidlig vinter hvor været ofte er dårlig og dagene korte.
Sees i sammenheng med:	Sesongvise soner. Sti og løypeplan. Miljøsertifisering av reiselivsdestinasjoner og hytteområder.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Endret trekk og arealbruk for villreinen overvåkes med GPS-posisjoner. Oppkjøring av skiløyper framkommer på skisporet.no.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	(Tiltaket kan spare kostnader til oppkjøring i høyfjellet ved at pengene kan brukes på alternative villreinvennlige løyper).
Finansiering:	De som er ansvarlige for oppkjøring av skiløyper.
Negative virkninger av tiltaket:	De aller fleste besøkende til turistmål og hytteområder vil ha forståelse for at løypekjøring begrenses av hensyn til villreinen.
Kompenserende tiltak:	Alternative skiløyper utenfor nasjonalt villreinområde.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Anbefaling videre prosess:	Sesongvise soner. Følges opp i sti- og løypeplanen.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Hardangerviddarådet gjennom sti og løypeplan.

6) Unngå nye stier og utvikling av friluftsliv i områdene mellom Møsvatn, Kvenna og Songa

BAKGRUNN	
Historikk:	Dette området ble av DNT «fredet» for stier/ruter og turisthytter for rundt 100 år siden. Dette har vært området på Hardangervidda med minst ferdsel, og over tid har villreinen tatt det i bruk som kalvings- og oppvekstområde, trolig pga lite ferdsel.
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	3
Kritisk periode:	Kalvings- og oppvekstperioden.
Konflikt/forstyrrelse:	Økt ferdsel i området vil innebære mer forstyrrelser i det mest urørte området på Hardangervidda, der villreinen i dag finner ro.
Driftsregime pr. dato:	I nasjonalparken forutsetter merking av nye stier tillatelse fra vernemyndighet, i tillegg til tillatelse fra grunneier. Utenfor nasjonalparken kan kommune evt. Mdir gi organisasjon spesiell tillatelse til varding og merking av ruter, samt til bygging av broer og klopper. En trenger også grunneiers tillatelse.
TILTAK	
Tiltak:	Unngå nye stier og utvikling av friluftsliv i områdene mellom Møsvatn, Kvenna og Songa. Kanskje som en kombinasjon av nasjonalpark og LNFR-område med hensynssone for nasjonalt villreinområde utenfor nasjonalparken.
Effekt for villrein:	Opprettholde dagens arealbruk (i utgangspunktet nøytralt).
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 3 (opprettholde dagens arealbruk og trekk).
Konsekvenser/konflikter:	Begrenset ettersom det ikke går utover noen etablert bruk.
Sees i sammenheng med:	Opprettholde dagens arealbruk for villreinen
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Trekk og arealbruk for villreinen overvåkes med GPS-posisjoner.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Ingen
Finansiering:	Ingen
Negative virkninger av tiltaket:	Små
Kompenserende tiltak:	Ingen
Anbefaling videre prosess:	Være bevisst på å unngå ny tilrettelegging, herunder innlegging av stier i kartgrunnlaget
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Vernemyndighet og kommune

7) Omlegging av sti mellom Mårbu og Lågaros ved Havfoss

BAKGRUNN	
Historikk:	Som følge av den sterke barriereeffekten som Stegaros sør for Mår i dag utgjør, er villreintrekk forbi Havfoss nord for Mår desto viktigere. Turiststien mellom Mårbu og Lågaros går gjennom Havfoss og utgjør en barriere i det kritiske trekkområdet.
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	2 og 4
Kritisk periode:	Seinsommer og høst, særlig i jaktperioden.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Konflikt/forstyrrelse:	Turstien ligger i et åpent landskap og forsterkes trolig av villreinjakt i tillegg sør for fylkesgrensa mellom Viken og Telemark.
Driftsregime pr. dato:	Turiststien er i bruk selv om Nore og Uvdal kommune har forsøkt å legge den ned i sin sti- og løypeplan.
TILTAK	
Tiltak:	Omlegging av sti ved Havfoss; Opp Kosadalen, sør for Eidsjøen, nord for Hettehovet og videre til Vegarhovda. Flere ulike traseer kan være aktuelle.
Effekt for villrein:	Middels.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 3 (arealbruk og trekk)
Konsekvenser/konflikter:	Omlegging av sti til alternativ rute vil innebære mindre grad av konflikt.
Sees i sammenheng med:	Evt. nedlegging av/ending i åpningstider for Lågaros turisthytte
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Endret trekk og arealbruk for villreinen overvåkes med GPS-posisjoner. Redusert ferdsel kan overvåkes ved ferdselstellere på aktuelle stier.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Begrenset (byråkrati, omlegging i felt)
Finansiering:	(omlegging ved dugnad)
Negative virkninger av tiltaket:	Litt lenger rute mellom Mårbu og Lågaros, hvis Lågaros opprettholdes
Kompenserende tiltak:	Omlegging av sti
Anbefaling videre prosess:	Vurdere om Lågaros skal opprettholdes. Avklare ny rute i samråd med grunneier.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Statsforvalter i samarbeid med DNT. Sti og løypeplan for Hardangervidda.

8) Vurdere etablering av ny sti mellom Tyssevassbu og Stavali, og ny hytte langs denne som kompensasjon for Torehytten og Hadlaskard

BAKGRUNN	
Historikk:	Torehytten og Hadlaskard med tilhørende stisystem er foreslått lagt ned for å gjøre en større del av nord-vestvidda tilgjengelig for villreinen i kalvings- og oppvekstperioden.
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	1
Kritisk periode:	Juni-september
Konflikt/forstyrrelse:	Torehytten og Hadlaskard med tilhørende stisystem utgjør en stor kilde til forstyrrelser overfor villrein på nordvestvidda, men blir det sterk reduksjon i sammenhengen for friluftsf ferdsel i det området. Det vurderes å være akseptabelt for villreinen å etablere en ny sti og ny hytte lenger vest for å opprettholde muligheten for et sammenhengende rutenett på nordvestvidda, men valg av rute og plassering av ny hytte må skje gjennom en egen prosess for å vurdere konsekvens og finne optimal løsning for bl.a. villrein, friluftsliv og berørte grunneiere.
Driftsregime pr. dato:	I dag er Torehytten og Hadlaskard med tilhørende stier operative.
TILTAK	
Tiltak:	Etablere ny sti mellom Tyssevassbu og Stavali og vurdere ny hytte langs denne som kompensasjon for Torehytten og Hadlaskard.
Effekt for villrein:	Isolert sett er tiltaket negativt for villreinen, men stor positiv verdi ved nedlegging av Torehytten og Hadlaskard med tilhørende stisystem

Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 3 (arealbruk og trekk) samt delnorm 1 (kondisjon)
Konsekvenser/konflikter:	Formålet med tiltaket vil være å om mulig redusere negativ konsekvens overfor friluftslivsferdsel av det å legge ned Torehytten og Hadlaskard med tilhørende stisystem. Ny sti og hytte kan skape konflikt i forhold til berørte grunneiere men også i forhold til villrein og øvrig naturmangfold.
Sees i sammenheng med:	Foreslått tiltak om å legge ned Torehytten og Hadlaskard med tilhørende stisystem.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Ferdsestellere. Overnatting på ny turisthytte og villreinens arealbruk ved GPS-posisjoner.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Avhenger bl.a. av areal for ny hytte. Kan Torehytten flyttes til nytt sted lenger vest? Anslag 1-8 mill. kr.
Finansiering:	Statlig (ny hytte). Egeninnsats DNT (omlegging av sti)
Negative virkninger av tiltaket:	Avhenger av trasevalg. Dersom ny sti og ny hytte legges "korteste veg" mellom Stavali og Tyssevassbu vil det medføre inngrep i et hittil urørt område, og øke forstyrrelsen for villrein. Hvis sti og hytte legges lenger vest, kan konflikten bli mindre.
Kompenserende tiltak:	Dette er et kompenserende tiltak for Torehytten og Hadlaskard, som er foreslått lagt ned.
Anbefaling videre prosess:	Vurderes i regional sti og løypeplan for Hardangervidda.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	BHT og DNT i samarbeid med Statsforvalteren i Vestland.

TEMA KRAFT OG ANLEGG

1) LANDBRU FOR REETABLERING AV TREKK OVER MÅR VED SYNKEN

BAKGRUNN	
Historikk:	Det ble gitt konsesjon for regulering av Mår og Kalhovd første gang i 1913 og 1915, senere ved fornyet konsesjon i 1943 og 1948. HRV for Mår er ikke endret siden 1913 og er på 1121,28 moh med samlet reguleringshøyde 7,0 m, herav 6,5 m oppdekking og 0,5 m senking i forhold til opprinnelig nivå. Uttaket fra Mårfjorden er ved Synken, enda 1 km nordvest for denne landtunga. Et tidligere trekk over Mår gikk ca. 600 m nord for dammen, ved et smalt og grunt sund som er 175 m bredt ved fullt vannmagasin og bare 65 m ved nedtappet magasin.
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	2 og 4
Kritisk periode:	Sommer og spesielt høst
Konflikt/forstyrrelse:	Stegaros og Synken er et sentralt trekkområde for villrein mellom sentral-vidda og de østlige tangene. Trekket er redusert av bilveg til Synken, turiststi mellom Kalhovd og Mårbu, og Stordalsbu/Mogen, samt salg av fiskekort og jakt i området sommer og høst.
Driftsregime pr. dato:	Trekket over Mår ved Stegaros er til dels kraftig redusert i barmarksesongen som følge av de over nevnte aktiviteter.
TILTAK	

Tiltak:	Vurdere etablering av ny landbru for styrking av villreintrekk over Mår mellom Mårdammen og Synken, ved utfylling av masser.
Effekt for villrein:	Reetablere villreintrekk mellom området vest for Mår-Gøyst og tangene lenger øst. Trekket er også viktig for videre villreintrekk fra Mår til nord-østvidda og videre mot vest.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 3 (arealbruk og trekk)
Konsekvenser/konflikter:	Landskapsinngrep og fylling av masser i vassdrag. Tiltaket forutsetter fortsatt regulering av bilveg til Synken for å oppnå effekt, herunder vurdering av fredingszone ved Mårsnos
Sees i sammenheng med:	Regulering av tilkomst på vei Kalhovd-Synken, ferdsel langs sti Kalhovd – Mårbu, mulig fredningszone ved Mårsnos, restaurering av trekkmuligheter ved Strengen og Graveide.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Endret trekk og arealbruk for villreinen overvåkes med GPS-posisjoner.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Betydelig ved å flytte masser for å fylle ut landtunge.
Finansiering:	Regulant (ØTB)
Negative virkninger av tiltaket:	Tiltaket forutsetter begrensning av aktivitet i området Kalhovd - Stegaros – Synken, som regulering av trafikk på bilveg, merka stier m.m. for å oppnå effekt.
Kompenserende tiltak:	Gjenopprette villreintrekk over Strengen og evt også Graveide.
Anbefaling videre prosess:	Arbeidsgruppe med regulant, grunneier, kommune og Statsforvalter vurderer tiltaket i en helhet sammen med andre foreslåtte tiltak i området.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	NVE, regulant.

2) Landbru Gravøy

BAKGRUNN	
Historikk:	Gravøy er tidligere trekkområde i øst-vestlig retning og som er demt ned av Kilsfjorden og Gøyst. Tiltaket med å etablere landbru over Gravøy er utredet av regulant tidlig på 2000-tallet.
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	2
Kritisk periode:	Sommer og høst
Konflikt/forstyrrelse:	Mår-Gøyst-reguleringen med tilhørende menneskelig aktivitet er en svært stor barriere for villreintrekk fra området øst for Møsvatn og mot tangene øst for Mårkjorden.
Driftsregime pr. dato:	Tidligere naturlig landbru med trekkorridor er sprengt ut og neddemt og svært sjeldent i bruk, bare på lav vannstand i Gøyst.
TILTAK	
Tiltak:	Vurdere reetablering av trekkpassasje over Gravøy ved å fylle ut landbru i smalt eide mellom Kilsfjorden og Gøyst.
Effekt for villrein:	Usikker effekt på grunn av veg og trafikk på østsiden av Gravøy.

Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 3 (arealbruk og trekk)
Konsekvenser/konflikter:	Antatt liten konflikt med andre bruksinteresser.
Sees i sammenheng med:	Krever at større tiltak knytta til tilkomst på vei Kalhovd – Gvæpseborg er prøvd ut, sammen med regulering av øvrig ferdsel i området for å lette reinens tilkomst på tangene øst for reguleringsmagasinet.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Endret trekk og arealbruk for villreinen overvåkes med GPS-posisjoner.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Høy kostnad
Finansiering:	Regulant (ØTB)
Negative virkninger av tiltaket:	Kostnader og påvirkning på landskap og vassdrag, holdt opp mot usikker effekt for villrein.
Kompenserende tiltak:	Utbedring av villreintrekk over Stegaros (pri 1) og Strengen (pri 2)
Anbefaling videre prosess:	Regulant, NVE og kommune, sammen med grunneier vurderer tiltak og helhet i forhold til tiltak ellers i området, som regulering av trafikk på anleggsvei og mulige landbruer ved Stegaros og Strengen.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Statkraft

3) Fylle kanal og etablere trekk sør for dammen på Strengen

BAKGRUNN	
Historikk:	Strengen er et smalt eid på vel 200 m mellom Gøyst/Nedre Strengjetjønn og Øvre Grottetjønn, fall fra dammen i Nedre Strengen til Øvre Grottetjønn er 19 meter. Hovedtrekket forbi Gøyst-vassdraget gikk over Stegaros og Graveide, men området ved Strengen har nok også vært benyttet i noen grad. Fem eldre anleggsbygg står nord på eidet og anleggsveg/sykkelveg mellom Kalhovd og Rjukan går nordøst for det regulerte vassdraget.
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	2
Kritisk periode:	Sommer og høst
Konflikt/forstyrrelse:	Strengen er en kanal sprengt i fjellet, med åpen vannføring også vinterstid, slik at denne er vanskelig å krysse.
Driftsregime pr. dato:	Kanalen på Strengen brukes for å regulere vannstand oppstrøms demning i Strengjetjønnan (Gøystavatnet)
TILTAK	
Tiltak:	Fylle kanal og etablere trekk sør for dammen på Strengen
Effekt for villrein:	Antatt begrenset fordi Strengen ikke er et veldig naturlig trekk, samtidig som trafikkert anleggsveg nordøst for Strengen er en barriere for villrein i aktuell sesong.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 3 (arealbruk og trekk)
Konsekvenser/konflikter:	Antatt liten konflikt med andre bruksinteresser.
Sees i sammenheng med:	Arbeid med å gjenåpne trekk over Stegaros og Graveide

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Endret trekk og arealbruk for villreinen overvåkes med GPS-posisjoner.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	(Flytting av masser fra tipp ved Nedre Grottetjønn til Strengen?)
Finansiering:	Regulant (ØTB)
Negative virkninger av tiltaket:	Kostnader og påvirkning på landskap og vassdrag, holdt opp mot usikker effekt for villrein.
Kompenserende tiltak:	Utbedring av villreintrekk over Stegaros (pri 1) og Graveide (pri 2)
Anbefaling videre prosess:	Regulant og NVE, i samråd med kommune og grunneier vurderer tiltak, og samt helhet opp mot eventuelle tiltak ved Stegaros og Graveide
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Regulant og NVE, i samråd med kommune og grunneier

4) Regulere tilkomst på veien Tråastølen - Tinnhølen - speilvendingsprinsippet

BAKGRUNN	
Historikk:	Offentlig veg åpen for alle. Betalingsbom. Ny parkeringsforskrift innført før sesongen 2023.
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	1, 2 og 4.
Kritisk periode:	Juli-september
Konflikt/forstyrrelse:	Flytter dagstursone langt inn mot kjerneområdene. Stort volum av ferdsel med bil og videre innover med sykkel og til fots. Utstrakt teltning i område Tinnhølen/Langavatnet. Eidfjord kommune har tilrettelagt med utvida parkering, fiskebrygge og har planar om opprusting av sanitær og boss bygg.
Driftsregime pr. dato:	Betalingsbom p.t. Lokal parkeringsforskrift langs vei og ved endepunkt på Tinnhølen. Denne fjerner muligheten for stopp og parkering flere steder langs veien, samt muligheten for overnatting i bil/campingvogn langs vei og på Tinnhølen.
TILTAK	
Tiltak:	Faggruppe kraft- og anleggsveier har foreslått tiltak om å evaluere og videreutvikle lokal parkeringsforskrift, med bomming av vei som et alternativt tiltak om forskriften ikke fungerer tilstrekkelig. Prosjektgruppas forslag går her lengre og foreslår å regulere tilkomst på veien Tråastølen - Tinnhølen - speilvendings-prinsippet; veien er i utgangspunktet stengt, men åpnet for regulant, grunneier og rettighetshavere.
Effekt for villrein:	Svært stor
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 1) Slaktevekt på kalv og antall kalv per 100 simple/ungdyr. Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse og funksjonelle trekkpassasjer.
Konsekvenser/konflikter:	Innspill om at folk som har fått bruke vegen for tilkomst til private hytter til nå, ønsker å fortsette med dette (foreslått som dispensasjonsgrunnlag for parkering fra kommunen). Statskog har levert høringsinnspill der de påpeker viktigheten av at alle skal ha like rettigheter til bruk av vegen.
Sees i sammenheng med:	Regulering av for eksempel anledningen til å sykle på samme veistrekning og videre på godkjente traktorsleper.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Telldata langs vei (digital bomregistrering, bilskilt, sykkel telling m.v.). Ferdelsdata og evt. stravadata) og lokal undersøkelse blant brukere.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Middels. Bom, overvåking og informasjon.
Finansiering:	Villreinfond, kommune, regulant m.m.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Negative virkninger av tiltaket:	Reduksjon av allmennhetens tilkomst inn i området. Reduserte besøkstall på turisthytter. Økt trykk fra besøkende på arealer rundt innfallsporten av veien. Pr. dato mangelfull tilrettelegging for parkering langs med riksvegen.
Kompenserende tiltak:	God informasjon både digitalt og i felt (skilt ved bom) om bakgrunnen for tiltaket. Tilrettelegging for parkering, informasjon, utsiktspunkt m.v. ute ved Rv7 (samarbeid med nasjonal turistvei Hardangervidda?).
Anbefaling videre prosess:	Arbeidsgruppe med grunneiere, kommune, regulant, m.fl. utarbeider sak om bom/driftsregime til høring og politisk vedtak.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Eidfjord kommune og Statkraft

5) Overvåke utvikling av ferdsel på- og bruk av Songamagasinet som innfallsport til fjellet (sommer)

BAKGRUNN	
Historikk:	Songa er regulert vann med anleggsveg fram til dammen.
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	3
Kritisk periode:	
Konflikt/forstyrrelse:	Viktig innfallsport for jakt, fiske og friluftsliv som går rett inn i de mest brukte sommerbeiteområdene til villrein på Hardangervidda per i dag. Tar folk langt inn mot sentrale villreinområder. Enkelt utgangspunkt for turer innover i sårbare områder
Driftsregime pr. dato:	Allmennheten har adgang til å sette ut og bruke båt.
TILTAK	
Tiltak:	Overvåke ferdsel på og bruk av Songamagasinet som innfallsport til fjellet
Effekt for villrein:	Middels
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Funksjonell arealutnyttelse og funksjonelle trekkpassasjer samt slaktevekt kalv
Konsekvenser/konflikter:	Overvåking innebærer liten konflikt
Sees i sammenheng med:	
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Overvåke data i veibom. Strava. GPS-data
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Ingen
Finansiering:	Ingen
Negative virkninger av tiltaket:	
Kompenserende tiltak:	
Anbefaling videre prosess:	Dialog og årlig evaluering mellom Statkraft og Vinje kommune
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Statkraft og Vinje kommune

6) Begrense tilgang med sykkel på de veiene der biltrafikk blir regulert

BAKGRUNN	
Historikk:	Mange anleggsveger bygget i forbindelse med kraftutbygging er åpne for allmenheten som del av konsesjonsvilkår, og fører til stor bilbruk innover vidda.

Målområde i tiltaksplanen (villrein):	1 og 3
Kritisk periode:	Sommer og høst på barmark
Konflikt/forstyrrelse:	Flere anleggsveger som går innover villreinområdet foreslås stengt for biltrafikk. Bilvegene brukes også av syklist, og kun regulering av biltrafikk vil ha noe begrenset effekt dersom ikke også bruk av sykkel kan reguleres.
Driftsregime pr. dato:	Sykkel kan generelt brukes på veger, stier og i høyfjellet, men ikke i nasjonalparken. Bruk av sykkel er tillat på bilveg etter frilufsloven.
TILTAK	
Tiltak:	Regulere tilgang til bruk av sykkel på de veier der tilkomst med bil blir regulert. Per i dag fri tilgang til å sykle på alle veier som er tilgjengelige med kjøretøy. Eventuelle reguleringer for kjøretøy bør også vurderes for sykkel. Viktig for en tilstrekkelig helhetlig vurdering og må tas inn i alle relevante prosesser for hvert tiltak som skal prøves ut. Viktig for å sikre legitimitet for tiltak.
Effekt for villrein:	Variierende etter hvilke veger
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 3 (arealbruk og trekkpassasjer)
Konsekvenser/konflikter:	Begrensning i bruk av sykkel på bilveg; bryter med frilufsloven.
Sees i sammenheng med:	Stenging av bilbruk på anleggsveger.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	GPS-posisjoner for villrein. Ferdslstellere for biler og sykler.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Begrenset; prosess og informasjon.
Finansiering:	Regulant
Negative virkninger av tiltaket:	Syklister vil oppleve redusert tilgjengelighet til fjellet. I høyfjellet utenfor nasjonalpark må det også forbys bruk av sykkel fordi det vil oppleves spesielt å kunne sykle utenfor veg, men ikke på vegen
Kompenserende tiltak:	
Anbefaling videre prosess:	
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Veieier og -myndighet.

TEMA BESTAND

1) Jaktfredingssone Mårsnos

BAKGRUNN	
Historikk:	Etter utbygging av Mår og Kalhovd først etter konsesjon i 2013/15 og endret/fornytt konsesjon i 1943/48, stoppet villreintrekket over Mår-Gøyst som følge av tilhørende menneskelig virksomhet; bilveg mellom Kalhovd og Synken, turiststi fra Kalhovd til Stordalsbu og Mogen, samt salg av fiskekort og jakt i området. GPS-data av villrein under jakta viser at dyr nesten årlig forsøker å krysse ved Stegaros, men at

	de blir slått tilbake. Utøvelse av villreinjakt kan trolig være en av de effektive barrierene for villrein-trekk over Stegaros. For å kunne gjenopprette trekk over Stegaros bør det vurderes jaktforbudssone i området Mårsnos-Stegaros.
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	2 og 4.
Kritisk periode:	Villreinjakta 20. august – 30. september
Konflikt/forstyrrelse:	Terrengutforming ved Mårsnos-Stegaros gjør det trekket svært sårbart for forstyrrelse slik at dyrene forblir i terrenget vest for Mår-Gøyst.
Driftsregime pr. dato:	Ingen regulering av utøvelse av villreinjakta.
TILTAK	
Tiltak:	Vurdere innføring jaktfredingssone ved Mårsnos som et element for å legge til rette for villreintrekk over Stegaros.
Effekt for villrein:	Stor, sammen med flere andre tiltak, lettere tilgang til viktige beiteområder øst for Mår-Gøyst.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 3 (arealbruk og trekk)
Konsekvenser/konflikter:	Jaktforbudssone vil være negativt for villreinjegere vest for Stegaros, men svært positivt for jaktmulighet øst for Mår-Gøyst.
Sees i sammenheng med:	Gjenåpning av trekk over Stegaros.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Endret trekk og arealbruk for villreinen overvåkes med GPS-posisjoner.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Begrenset i en større sammenheng, men må inn i en tiltakspakke for Stegaros
Finansiering:	Overføring av villreinkort fra grunneiere øst for Mår til vest?
Negative virkninger av tiltaket:	Begrensninger på jakt vest for Stegaros.
Kompenserende tiltak:	Vurderes i samråd med grunneier.
Anbefaling videre prosess:	Arbeidsgruppe med grunneier, villreinutvalg, -nemnd og kommune vurderer tiltaket i en helhet med andre aktuelle tiltak i området Kalhovd - Synken.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Villreinnemnd, villreinutvalg, SFVT, NVE, kommune, grunneier

2) Jaktfredingssone ved Havfoss

BAKGRUNN	
Historikk:	Som følge av utbygging av Mår og Gøyst med barrierer for villrein-trekk ved Stegaros og Gøyst er området Havfoss nord for Mår enda mer viktig for trekk mellom området vest og øst for Mår-Gøyst. Havfoss har tidligere vært jaktfredingssone nord for kommune-grensa mellom Tinn og Nore og Uvdal, på Uvdalssiden.
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	2 og 4
Kritisk periode:	Villreinjakta
Konflikt/forstyrrelse:	Utøvelse av villreinjakt i kombinasjon med tursti mellom Mårbu og Lågaros utgjør en betydelig barriere for villreintrekk forbi Havfoss.
Driftsregime pr. dato:	Utpøving av jaktfredingssone nord for vassdraget.
TILTAK	

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Tiltak:	Vurdere utvidelse/ending av jaktfredingszone ved Havfoss
Effekt for villrein:	Stor, spesielt i kombinasjon med flytting av tursti
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 3 (arealbruk og trekk)
Konsekvenser/konflikter:	Jaktforbudssone vil være negativt for villreinjegere i området Havfoss, men svært positivt for jaktmulighet øst for Mår-Havfoss.
Sees i sammenheng med:	Økt tilrettelegging for trekk over Stegaros og Synken.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Endret trekk og arealbruk for villreinen overvåkes med GPS-posisjoner.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Begrenset
Finansiering:	
Negative virkninger av tiltaket:	Redusert jaktmulighet i fredningszone.
Kompenserende tiltak:	Omfordeling av villreinkort og samjaktavtaler med andre villreinvald?
Anbefaling videre prosess:	Arbeidsgruppe med grunneier, villreinutvalg, -nemnd og kommune vurderer tiltaket som del av helhetlig arbeid for å regulere ferdsel for å endre villreinens trekk og arealbruk.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Villreinemnd, villreinutvalg, SFVT, kommune, grunneier

TEMA AREALFORVALTNING OG NASJONAL INFRASTRUKTUR

1) Tunnel E134

BAKGRUNN	
Historikk:	Øst-vestutredningen til Statens vegvesen fra 2016 konkluderte med at E134 skal være den sørlige hovedvegen mellom øst og vest. Utbygging av E134 er beregnet med stor positiv samfunnsnytte. Stortinget bevilger penger til tunnel Røldal-Seljestad som trinn 1 av E134, med byggestart 2024
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	4.
Kritisk periode:	(Vinter)
Konflikt/forstyrrelse:	E134 er i dag en svært stor barriere for trekk mellom Setesdal/Ryfylke i sør og Hardangervidda villreinområde i nord. Det bidrar til at den europeiske villreinregionen i Langfjella ikke henger sammen
Driftsregime pr. dato:	Dagens E134 med flere tunneler over Haukelifjell, med Dyrskar-tunnelen på 5682 m som den lengste.
TILTAK	
Tiltak:	Støtte bygging av Dyrskartunnelen på 12,0 km langs E134 for å sikre villreintrekk mellom S/R og Hardangervidda, evt. med et lengre alternativ som vil være ytterligere positivt for villrein. Framheve betydning av tunnelen for å få til en europeisk villreinregion i Langfjella fra S/R i sør til Nordfjella i nord. Nærmere vurdering av forventet effekt av 12 km tunnel for villrein med Onelmpact og hvilke ferdselsregulerende tiltak som må til for å oppnå effekt. Tiltaket ligger noen år fram i tid, men vil med stor sannsynlighet komme.
Effekt for villrein:	Positiv for trekk mellom Setesdal/Ryfylke og Hardangervidda villreinområder.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Trekk mellom villreinområder inngår ikke direkte i kvalitetsnormen På kort sikt er det ikke ønskelig med villreintrekk over E134 pga fare for spredning av CWD-smitte.
Konsekvenser/konflikter:	Utbygging av E134 vil styrke samferdsel mellom Øst- og Vestlandet. Tiltaket er beregnet å ha stor samfunnsnytte i forhold til kostnader
Sees i sammenheng med:	Nasjonal Transportplan. Statsbudsjett. Mål om europeisk villreinregion. Ferdsel i tilknytning til E134. Skrantesyke – tiltaket kan ikke iverksettes slik situasjonen er nå.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Overvåking av GPS-posisjoner fra merkede villrein.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	
Finansiering:	Statsbudsjettet.
Negative virkninger av tiltaket:	Stort inngrep. Ekstra forstyrrelser overfor villreinen mens anleggsarbeider pågår.
Kompenserende tiltak:	
Anbefaling videre prosess:	1. Tas inn i Stortingsmelding om villrein. 2. Vurdere hvilken effekt tunnelen kan få for villreintrekk ved bruk av OnImpact. 3. Se på ferdselsregulerende tiltak langs E134 for å oppnå ønsket effekt av tunnel.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Statens vegvesen. Hardangerviddarådet. KLD?

2) Riksvei 7 (primært): Etablere tunnel og innføre ferdselsrestriksjoner for å tilrettelegge for villreintrekk over Rv7

BAKGRUNN	
Historikk:	Øst-vestutredningen til SVV fra 2016 pekte ut Rv7 som en regionalt viktig veg øst-vest, spesielt for turisme i Hardanger og i Hallingdal. Rv52 Hemsedalsfjellet skal satses på for tungtransport. Det ble gjennomført KVVU for Rv7 over Hardangervidda for å løse utfordring med vinteråpen veg og for å løse villreintrekk over Rv7. KVVU pekte på «korte tunneler» som løsning, med tunnel 6,25 km mellom Krossdalen og Skulevika som trinn 1 og evt. flere kortere tunneler senere.
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	2 (sikre tilgang til vinterbeiter på nord-vidda)
Kritisk periode:	Vinter
Konflikt/forstyrrelse:	Rv7 med trafikk og tilhørende utfart er i praksis en fullstendig barriere for villreintrekk mellom sentral-vidda og vidda nord for Rv7. Dette gjør at ca. 12 % av villreinområdet er gått ut av bruk, samtidig som villrein i Nordfjella sone 2 har tatt i bruk området mellom Rv7 og Bergensbanen i noen grad, ved trekk over Finsetunnelen.
Driftsregime pr. dato:	Ingen trekk over Rv7. Det har vært forsøkt med et stengeregime av Rv7 når villreinflokker nærmet seg fra sør, men det var vanskelig å få til å få til. I dag er det ikke ønskelig med trekk over Rv7 pga. CWD.
TILTAK	
Tiltak:	Bidra til å få bygd tunnel på 6,25 mellom Krossdalen og Skulevika for å sikre villreintrekk mellom sentral-vidda i sør og Hardanger-jøkulen nord for Rv7, evt. et langt alternativ eller flere kortere tunneler. Vurdere effekt for villrein med bruk av OnImpact og behov for ferdselsregulerende tiltak for å oppnå ønsket effekt.
Effekt for villrein:	Stor positiv.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 3 (arealbruk og trekk). På kort sikt er det ikke ønskelig med villreintrekk over Rv7 pga fare for spredning av CWD-smitte.
Konsekvenser/konflikter:	Stor samfunnskostnad, men også stor samfunnsnytte, spesielt for Hardanger og Hallingdal samt persontrafikk mellom øst og vest. Tunnel for å sikre villreintrekk forutsettes å følges opp av tiltak for å regulere ferdsel for å oppnå ønsket effekt for villrein.
Sees i sammenheng med:	Mål om en europeisk villreinregion i Langfjella fra Setesdal/Ryfylke i sør til Nordfjella i nord, med mulighet for regelmessige trekk. Tunnel på E134. Trekk over Finsetunnelen på Bergensbanen. Skrantesyke – tiltaket kan ikke iverksettes slik situasjonen er nå.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Overvåking av GPS-posisjoner fra merkede villrein.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Ca. 2,0 milliarder kr (2016).
Finansiering:	Statsbudsjettet, samferdsel.
Negative virkninger av tiltaket:	Stor kostnad og beregnet negativ samfunnsnytte.
Kompenserende tiltak:	Stengeregime av Rv7 (har ikke fungert)
Anbefaling videre prosess:	1. Tas inn i Stortingsmelding om villrein. 2. Vurdere effekt for villrein med bruk av Onelmpact. 3. Vurdere ferdselsregulerende tiltak for å oppnå ønsket effekt av en tunnel.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Statens vegvesen. Hardangerviddarådet. KLD?

3) Riksvei 7 (alternativt); begrense parkering, vurdere nattestenging og brøyteregime (tiltak 35)

BAKGRUNN	
Historikk:	Rv7 ble vinterbrøytet fra midt på 1980-tallet. I ettertid opphørte det regulære villreintrekket over Rv7 mellom sentralvidda og den nordre delen av vidda rundt Hardangerjøkulen.
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	2 og 4
Kritisk periode:	Primært vinter men også vår, sommer og høst (bukke)
Konflikt/forstyrrelse:	Riksvei 7 med tilhørende ferdsel er i dag en fullstendig barriere for villreintrekk.
Driftsregime pr. dato:	Før funn av CWD i Nordfjella og på Hardangervidda var det et regime med stenging av Rv7 når større flokker med villrein nærmet seg vegen fra sør. Etter funn av CWD er det ikke ønskelig med kryssing av villrein mellom Nordfjella, Hardangervidda og andre villreinområder pga. fare for overføring av smitte.
TILTAK	
Tiltak:	I påvente av (eller som alternativ til) tunnelløsning langs Rv7 – og når CWD-situasjonen tilsier det: Redusere mulighetene for parkering langs riksvei 7 (skaper utfart) Vurdere nattestenging Vurdere brøyteregimet på vinterstid og om veien kan holdes stengt i lengre perioder
Effekt for villrein:	Usikker, basert på tidligere erfaringer fra utprøving av stengeregime av Rv7.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 1 og 3

Konsekvenser/konflikter:	Stenging av Rv7 når villreinflokker nærmer seg vil skape mindre forutsigbarhet mht regularitet for Rv7, med negative virkninger for næringsliv og innbyggere i tilgrensende regioner, og for persontrafikk mellom Øst- og Vestlandet. Det vil også innebære et regime der en er avhengig av at mange nok villrein er merket med GPS for å kunne stenge vegen i tide. Kostnad og konflikt med å begrense parkering og derigjennom regulere ferdsel vil også være aktuelt for ønsket løsning med tunnel langs Rv7.
Sees i sammenheng med:	Tunnel langs Rv7 og mål om sammenhengende trekk mellom villreinstammer i Langfjella som europeisk villreinregion.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	GPS-posisjoner for villrein supplert med oppsyn i felt ved behov.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Stor samfunnsmessig kostnad med å stenge Rv7 i perioder når vegen ellers kunne vært åpen.
Finansiering:	Statlig
Negative virkninger av tiltaket:	Mindre forutsigbarhet for åpen riksveg over Hardangervidda. I tillegg er det usikkerhet med mulighet å oppnå et fungerende stenge- og brøyteregime basert på tidligere erfaringer.
Kompenserende tiltak:	
Anbefaling videre prosess:	Utredes nærmere sammen med vurdering av tunnelløsninger.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	KLD, Mdir, Statens vegvesen

4) Fortsatt vinterstengt vei over Imingfjell, utsette brøyting til Småroi og utsette vinterbrøyting i Imingdalen. Regulere ferdsel i området i kommuneplanens arealdel, f.eks. kiting. i (tiltak 33) - prioritert veg i Tinn – Nore og Uvdal

BAKGRUNN	
Historikk:	Veg bygd i forbindelse med regulering av Sønstevatn på Uvdals-siden
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	2
Kritisk periode:	Vinter
Konflikt/forstyrrelse:	Vinterbrøyta vei og aktivitet ut ifra denne og tilknyttede hytter hindrer reinen i å komme til viktige vinterbeiteressurser øst for veien.
Driftsregime pr. dato:	Driftsregime med vinterstengt veg og brøyteregime er avklart i Regional plan for Hardangervidda og er avgjort av Klima- og miljøverndepartementet.
TILTAK	
Tiltak:	Imingfjellveien er i dag i hovedsak vinterstengt, men med åpen vei på strekningen Steinset–Småroe Fjellstove deler av vinteren, jf. regional plan. Vi anbefaler at hele veien holdes vinterstengt, for å sikre villreinens trekkmuligheter og bruk av Lufsjåtangen. Dette ville også bety at regional plan måtte endres på dette punktet. Dette bør sees i sammenheng med å vurdere etablering av tunnel (Austbygde-Veggli under Killingskaret) som alternativ veiløsning for å ivareta samfunnsmessige interesser. (Er tunnel under Imingfjell

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

	realistisk?) Det er også behov for regulering av ferdsel (inkl. kiting) i dette området.
Effekt for villrein:	Stor nytte for villreinen.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 3 (arealbruk og trekkpassasjer)
Konsekvenser/konflikter:	Stor kostnad for lokalsamfunn ved at det ikke er helårsveg mellom Øvre Telemark og Uvdal/Øvre Numedal. Imingfjellvegen er utredet i flere rapporter i forhold til villrein og vegspørsmål.
Sees i sammenheng med:	Regional plan for Hardangervidda. Sti og løypeplan.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	GPS-data
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Det er større kostnader med å brøyte vegen vinterstid enn å holde den vinterstengt.
Finansiering:	Dagens brøyteregime dekkes over fylkeskommunale vegbudsjett.
Negative virkninger av tiltaket:	Mangel på helårs vegforbindelse er negativt for å opprettholde bærekraftige lokalsamfunn på begge sider av Imingfjell.
Kompenserende tiltak:	Helårsveg Tinn/Skirvedalen - Veggli
Anbefaling videre prosess:	Driftsregime for vinterstengning er avklart gjennom Regional plan
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Hardangerviddarådet Fylkeskommunene Statsforvalteren

5) Ny forvaltningsmodell for Hardangervidda nasjonalpark, samt å styrke forvaltning og oppsyn (tiltak 155)

BAKGRUNN	
Historikk:	Hardangervidda nasjonalpark og tilhørende landskapsvernområder ble opprettet i 1981 og er den eneste nasjonalparken i Norge som fortsatt har en forvaltningsmodell med tre statsforvaltere og tre fylkesvise tilsynsutvalg som har ansvar for motorferdsel og mindre byggetiltak.
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	Alle
Kritisk periode:	Hele året
Konflikt/forstyrrelse:	Med en forvaltningsmodell med seks ulike instanser er det en stor utfordring å oppnå enhetlig forvaltning som også tar tilstrekkelig hensyn til villreinen. Erfaringen er at forvaltningen blir oppsplittet på en måte som ikke ivaretar hensyn til villreinen på en god nok måte. Uten tilstrekkelige ressurser til forvaltningen vil en vanskelig kunne arbeide på en måte som gjør at en når målsettinger for bl.a. villreinen.
Driftsregime pr. dato:	Statsforvalter har hovedansvaret for forvaltning av verneområder i det enkelte fylke. Et tilsynsutvalg har ansvar for motorferdsel og mindre byggesaker i hvert fylke.
TILTAK	
Tiltak:	Innføre ny forvaltningsmodell for Hardangervidda nasjonalpark og tilhørende landskapsvernområder med et forvaltningsstyre sammensatt av lokale og fylkesvise representanter og en felles administrasjon bestående av nasjonalparkforvaltere plassert lokalt i hvert fylke. Også oppsynsfunksjonen må styrkes for å kunne innhente informasjon fra verneområdene og følge opp tiltak som iverksettes.
Effekt for villrein:	Stor effekt for villreinen fordi en kan oppnå en helhetlig forvaltning som også ivaretar hensyn til villreinen. Lokale brukere ønsker ikke å miste den lokale innflytelsen på måten som motorferdsel og mindre byggetiltak forvaltes på i

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

	verneområdene. Samtidig vil en ny forvaltningsmodell og løpende forvaltning være styrt av et lokalt dominert forvaltningsstyre. Statsforvalterne mister forvaltningsmyndighet i verneområdene og mulighet til å gjennomføre tiltak.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 1 og 3
Konsekvenser/konflikter:	Lokale brukere ønsker ikke å miste den lokale innflytelsen på måten som motorferdsel og mindre byggetiltak forvaltes på i verneområdene. Samtidig vil en ny forvaltningsmodell og løpende forvaltning være styrt av et lokalt dominert forvaltningsstyre.
Sees i sammenheng med:	Gjennomføring, evaluering og oppfølging av de fleste tiltak i de sentrale villreinområdene innenfor verneområdene.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Tiltaket vil styrke mulighet for å ha oversikt over den løpende forvaltningen og evaluere effekten av forvaltningen, samt mulighet for å styrke overvåkingen av verneområdene og villreinen som en sentral verneverdi.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	I første rekke dreier tiltaket seg om bedre utnyttelse av dagens ressurser, men og ha mulighet for å utnytte økte ressurser på en mer effektiv måte.
Finansiering:	Staten
Negative virkninger av tiltaket:	Statsforvalterne mister forvaltningsmyndighet i verneområdene og mulighet til å gjennomføre tiltak.
Kompenserende tiltak:	
Anbefaling videre prosess:	Dersom ny forvaltningsmodell vedtas innført, innstiller kommuner og fylkeskommuner representanter til nytt styre. Miljødirektoratet oppnevner styret, som bør lede prosess med å etablere administrasjon og tilsette verneområdeforvaltere.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Miljødirektoratet har ansvar for forvaltningsmodell i verneområdene jfr. verneforskrifter

6) Revisjon av rammeverk for verneområdeforvaltningen (som verneforskrift, forvaltningsplan og besøksstrategi) (tiltak 156)

BAKGRUNN	
Historikk:	Verneforskrifter for verneområdene ble vedtatt ved opprettelse av verneområdene i 1981, i ettertid er de justert på noen områder, men de er ikke revidert etter ny naturmangfoldlov fra 2009. Gjeldende forvaltningsplan er vedtatt i 2011 etter prosess i årene 2007-2011. Besøksstrategi er under arbeid.
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	Alle.
Kritisk periode:	Hele året.
Konflikt/forstyrrelse:	Verneforskrifter harmonerer ikke helt med formålsparagrafer for nasjonalpark og landskapsvernområde i lov om naturmangfold. Forvaltningsplan bygger ikke på kunnskap om konflikt mellom ferdsel og villrein og er lite egnet for å ivareta hensyn til villreinen. En mangler viktige verktøy for å nå mål for villrein i kvalitetsnorm.
Driftsregime pr. dato:	
TILTAK	
Tiltak:	Revidering av verneforskrifter i forhold til dagens situasjon og naturmangfoldlovens bestemmelser. Revidering av forvaltningsplan etter ny kunnskap og dagens utfordringsbilde. Ferdigstille besøksstrategi som grunnlag for besøksforvaltning.
Effekt for villrein:	Svært stor effekt for villreinen fordi dette tiltaket vil implementere de store linjene fra kvalitetsnormen og tiltaksplanen i den løpende forvaltningen. Tiltaket vil innebære

	inkluderende prosesser for å finne løsninger for hvordan hensyn til villrein og andre verneverdier skal veies opp mot ulike brukerinteresser.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 1 og 3
Konsekvenser/konflikter:	Tiltaket vil innebære inkluderende prosesser for å finne løsninger for hvordan hensyn til villrein og andre verneverdier skal veies opp mot ulike brukerinteresser.
Sees i sammenheng med:	Valg av forvaltningsmodell for verneområdene og gjennomføring av tiltak som berører verneområdene.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Forvaltningsplan må inneholde plan for overvåking av sårbare verneverdier, herunder villrein.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Kostnad for gjennomføring av prosess; 1-2 mill. Kr?
Finansiering:	Staten
Negative virkninger av tiltaket:	Tiltaket vil ta tid, men kan gjennomføres i løpet av to år med god prosess. Viktig at dette ikke kommer i forlengelse av behandling av stortingsmelding og tiltaksplan.
Kompenserende tiltak:	
Anbefaling videre prosess:	Avklare forvaltningsmodell og planlegge og gjennomføre prosess parallelt med behandling av stortingsmelding og tiltaksplan.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Miljødirektoratet og forvaltningsmyndighet for verneområdene.

7) Sonering i LNF-områder i kommuneplanens arealdel for å kunne ha midlertidig ferdselsforbud i dagens kalvingsområder (Vinje) (tiltak 3)

BAKGRUNN	
Historikk:	De siste 20 år har villreinen kalvet i Vinje sør for Kvenna. Store deler av kalvingsområdet ligger utenfor nasjonalparken og relativt nærme hytteområder og befolkede områder.
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	3
Kritisk periode:	Kalvings- og oppvekstperiode
Konflikt/forstyrrelse:	Villreinen er svært sårbar i kalvingsperioden. Dagens mye brukte kalvingsområder strekker seg helt ned mot bolig- og hytteområder ved Rauland, og er lett tilgjengelige for dagsturer på bra skiføre eller ved tidlig barmark.
Driftsregime pr. dato:	
TILTAK	
Tiltak:	Kalvings- og oppvekstområdene som brukes i dag (og de siste 20 år) ligger i hovedsak utenfor verneområder, i LNF-områder i Vinje kommune (Fjellområdene mellom Kromvikvegen - Totak - Møsvatn – Songa). Kommunen skal rullere arealdelen, og det er drøftet muligheter for å legge inn en egen hensynssone på de aktuelle arealene som et grunnlag for å kunne innføre tidsbegrensede ferdselsrestriksjoner om nødvendig.
Effekt for villrein:	Stor effekt med relativt lav kostnad.

Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Funksjonell arealutnyttelse og funksjonelle trekkpassasjer. Kalv/100 simle/ungdyr. Slaktevekter for kalv.
Konsekvenser/konflikter:	Det er lite behov for å bevege seg inn i villreinens kalvingsområde. Med et presist opplegg for å regulere ferdsel vil konflikten være lav.
Sees i sammenheng med:	Lage hjemmel for å forby ferdsel i spesielt sårbare villreinområder
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Strava, GPS-data og feltpersonell fra SNO
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Prosesskostnad.
Finansiering:	
Negative virkninger av tiltaket:	Påvirker tilgangen til friluftsliv negativt i områdene det er snakk om, som for eksempel vårskiturer etc.
Kompenserende tiltak:	
Anbefaling videre prosess:	Dep. Vurderer mulighetene for nye hjemler, gjennom arbeidet med stortingsmelding.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Kommune og fylkeskommune, eller Dep.

8) Lage hjemmel for å innføre ferdselsforbud i viktige kalvings- og oppvekstområder samt i viktige trekkpassasjer (tiltak 41)

BAKGRUNN	
Historikk:	I verneforskrift for Hardangervidda nasjonalpark er det hjemmel for at Miljødirektoratet kan forby all slags ferdsel hele året eller deler av året når en regner det som nødvendig for å verne verneverdier som naturmiljøet og dyrelivet (pkt. 4.5.1 e).
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	1 og 3
Kritisk periode:	Primært kalving og oppvekst.
Konflikt/forstyrrelse:	Gi reell mulighet for å regulere ferdsel ved kalving og i andre situasjoner der dyrene er spesielt sårbare for forstyrrelser
Driftsregime pr. dato:	Myndighet for denne hjemmelen er ikke delegert til Miljødirektoratet etter at ny naturmangfoldlov ble vedtatt. Det betyr at hjemmelen ikke er egnet til å bruke når kortsiktige behov oppstår, men forutsetter i stor grad at behov for å regulere/forby ferdsel er likt over flere år. Det er ikke aktuell hjemmel utenfor nasjonalparken.
TILTAK	
Tiltak:	Lage hjemmel for å innføre ferdselsforbud i viktige kalvings- og oppvekstområder samt i viktige trekkpassasjer. Forbud må kunne innføres på kort varsel når behovet oppstår og må kunne virke både innenfor og utenfor nasjonalpark.
Effekt for villrein:	Stor effekt fordi en kan skjerme villreinen i spesielt sårbare områder. Begrensede konflikter dersom ferdselsforbud er presist og blir informert om til aktuelle brukere.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 1 og 3
Konsekvenser/konflikter:	Begrensede konflikter dersom ferdselsforbud er presist og blir informert om til aktuelle brukere.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Sees i sammenheng med:	
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Følges opp av oppsyn.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Begrenset dersom en har relevant lovhjemmel.
Finansiering:	Berørte offentlige instanser (stat og evt. kommune)
Negative virkninger av tiltaket:	Inngripen i allemannsretten, men det er svært få som har et behov for å bevege seg inn i kalvingsområder.
Kompenserende tiltak:	
Anbefaling videre prosess:	Avklare nærmere behov for hvilken/hvilke hjemler det er behov for
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	KLD, Miljødirektorat, Statsforvelter/vernemyndighet, kommuner

DATABLAD

Prosjektgruppa

TILTAK	ANSVARLIG	INNHOLD/VILKÅR	KOMMENTAR	KVALITETSNORM
TEMA FRILUFTSLIV				
Legge ned Lågaros turisthytte og tilhørende løypenett.	Statsforvalter i samarbeid med DNT.	Ferdseil til/fra Lågaros bidrar til å hindre trekk vest-øst mellom Møsvatn/Mogen i sør og Bjornesfjorden/Lågaros i nord på barmark. Hytta og stier bidrar til redusert arealbruk og trekk. Dette trekket er særlig viktig så lenge som trekket øst-vest nord for Nordmannslågen og Bjornesfjorden er stoppet, først og fremst av Tinnhøvegen og sti fra Tinnhølen til Sandhaug/Nordmannslågen.		Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse og funksjonelle trekkpassasjer.
Speilvendingsprinsipp for ulike ferdelsesformer forankra i NML §22 for nye ferdelses-former og/eller i kritiske trekk- eller funksjonsområder.	Statsforvalter evt. i samarbeid med Hardangerviddarådet og sti- og løypeplan.	Vurdere speilvendingsprinsipp ved å forby ulike ferdelsesformer som har stort skadepotensial overfor villrein, med unntak av steder det åpnes for dette. Se på muligheten for å innføre "speilvendings-prinsipp" for ferdelsesformer med stort skadepotensial for villrein, der det vil være forbudt å utøve slik aktivitet bortsett fra i definerte områder der det er tillatt. Vurdere om naturmangfoldlovens § 22 kan brukes for ferdelsesformer som kiting, hundekjøring, packrafting og sykling med fatbike.		Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse og funksjonelle trekkpassasjer, og indirekte Delnorm 1) Slaktevekt på kalv og antall kalv per 100 simle/ungdyr.
Stisegmentet Mogen-Lågaros (evt Gjuvsjåen?)	Statsforvalter i samarbeid med DNT.	Begrense ferdsel langs stisegmentet Mogen-Lågaros (evt. Mogen- Gjuvsjå) for å legge til rette for villreintrekk øst-vest. Fjerning av merking i terreng og på kart.	Omfanget av ferdsel er en barriere for villreintrekk øst-vest mellom Møsvatn og Bjornesfjorden. Det beste trekkområdet ligger i dag sør for Gjuvsjåen.	Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse og funksjonelle trekkpassasjer.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

TILTAK	ANSVARLIG	INNHold/WILKÅR	KOMMENTAR	KVALITETSNORM
Stenge Hellevassbu med tilhørende stisystem i kalvings- og oppvekstperioden og sommerarbeiteperioden.	Statsforvalter i samarbeid med DNT.	Omfatter også vurdering av omlegging til sti mellom Haukeliseter og Middalsbu og justering av sti mellom Middalsbu og Litlos til vestre trase fra Holmavatnet via Vassdalen til Litlos. Et alternativ til å legge ned Hellevassbu helt kan være vinteråpen hytte frem til 1. april. Dette følger prinsippet om sonert motorferdsel på vinter og åpning/stenging av hytter og stikkaløyper. Samt hensynene som må tas for målområde 1; å gi reinen tilgang til bedre beiter i nordvest.		Delnorm 1) Slaktevekt på kalv og antall kalv per 100 simle/ungdyr. Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse og funksjonelle trekkpassasjer.
Regulering av oppkjørte skiløyper	Hardangerviddarådet gjennom sti og løypeplan.	Skigåing langs oppkjørte skiløyper tidlig på vinteren innsnevrer flere steder villreins tilgang på vinterbeiter i en sårbar periode hvor dyrene bør ha mest mulig ro.	Mange steder kjøres det opp skiløyper etter faste traseer innover i villreinområdet når været tillater det. Mange løyper er forankret i kommunal sti og løypeplan, men ikke alle løyper.	Delnorm 2 (lavbeiter) og Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse og funksjonelle trekkpassasjer.
Unngå nye stier og utvikling av friluftsliv i områdene mellom Møsvatn, Kvenna og Songa	Vernemyndighet og kommune	Unngå nye stier og utvikling av friluftsliv i områdene mellom Møsvatn, Kvenna og Songa. Kanskje som en kombinasjon av nasjonalpark og LNFR-område med hensynssone for nasjonalt villreinområde utenfor nasjonalparken.	Økt ferdsl i området vil innebære mer forstyrrelser i det mest urørte området på Hardangervidda, der villreinen i dag finner ro.	Delnorm 1) Slaktevekt på kalv og antall kalv per 100 simle/ungdyr. Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse og funksjonelle trekkpassasjer.
Omlegging av sti mellom Mårbu og Lågaros ved Havfoss	Statsforvalter i samarbeid med DNT. Sti og løypeplan for Hardangervidda.	Omlegging av sti ved Havfoss; Opp Kosadalen, sør for Eidsjøen, nord for Hettehovet og videre til Vegarhovda. Flere ulike traseer kan være aktuelle.	Turstien ligger i et åpent landskap og forsterkes trolig av villreinjakt i tillegg sør for fylkesgrensa mellom Viken og Telemark. Omlegging av sti til alternativ rute vil innebære mindre grad av konflikt.	Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse og funksjonelle trekkpassasjer.
Vurdere etablering av ny sti mellom Tyssevassbu og Stavali, og vurdere ny hytte langs denne som kompensasjon for Torehytten og Hadlaskard	BHT og DNT i samarbeid med Statsforvalteren i Vestland.	Torehytten og Hadlaskard med tilhørende stisystem utgjør en stor kilde til forstyrrelser overfor villrein på nordvestvidda, men ved å fjerne disse blir det sterk reduksjon i sammenhengen for friluftsførsel i det området. Det	Isolert sett er tiltaket negativt for villreinen, men stor positiv verdi ved nedlegging av Torehytten og Hadlaskard med tilhørende stisystem. Formålet med tiltaket vil være å om mulig redusere	Delnorm 1) Slaktevekt på kalv og antall kalv per 100 simle/ungdyr. Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse og

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

TILTAK	ANSVARLIG	INNHOLD/VILKÅR	KOMMENTAR	KVALITETSNORM
		vurderes å være akseptabelt for villreinen å etablere en ny sti og ny hytte lenger vest for å opprettholde muligheten for et sammenhengende rutenett på nordvestvidda, men valg av rute og plassering av ny hytte må skje gjennom en egen prosess for å vurdere konsekvens og finne optimal løsning for bl.a. villrein, friluftsliv og berørte grunneiere.	negativ konsekvens overfor friluftslivsferdsel av det å legge ned Torehytten og Hadlaskard med tilhørende stisystem. Ny sti og hytte kan skape konflikt i forhold til berørte grunneiere men også i forhold til villrein og øvrig naturmangfold.	funksjonelle trekkpassasjer.
TEMA LANDBRUK				
Gjennomgang/fjerning av fysiske installasjoner	Beitelag, kommuner v/landbruk og SFOV landbruk	Gjennomgang/fjerning av fysiske installasjoner som gjerder, samlekke, gjeterhytter. Installasjoner som gjerder og samlekke kan hindre trekk og arealbruk	Kartlegge installasjoner på Hardangervidda ved å kontakte beitelagene, evt. supplert med informasjon fra oppsynet	Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse og funksjonelle trekkpassasjer.
TEMA KRAFT- OG ANLEGG				
Landbru for reetablering av trekk over Mår ved Synken	NVE, OED, regulant.	Vurdere etablering av ny landbru for villreintrekk over Mår mellom Mårdammen og Synken ved utfylling av masser.	Stegaros og Synken er et sentralt trekkområde for villrein mellom sentral-vidda og de østlige tangene. Trekket er redusert av bilveg til Synken, turiststi mellom Kalhovd og Mårbu, og Stordalsbu/Mogen samt salg av fiskekort og jakt i området sommer og høst. Eventuelt tiltak må sees i sammenheng med regulering av tilkomst på vei, ferdsel langs sti Kalhovd – Mårbu, mulig fredningssone ved Mårsnos, restaurering av trekkmuligheter ved Strengen og Graveide.	Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse og funksjonelle trekkpassasjer.
Landbru Gravøy	Statkraft	Vurdere reetablering av trekkpassasje over Gravøy ved å fylle ut landbru i smalt eide mellom Kilsfjorden og Gøyst.	Tidligere naturlig landbru med trekkorridor er sprenget ut og neddemt og svært sjeldent i bruk, bare på lav vannstand i Gøyst. Høy kostnad ved tiltak krever at	Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse og funksjonelle trekkpassasjer.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

TILTAK	ANSVARLIG	INNHOLD/WILKÅR	KOMMENTAR	KVALITETSNORM
			større tiltak knytta til tilkomst på vei Kalhovd – Gvøpseborg er prøvd ut, sammen med regulering av øvrig ferdsel i området for å lette reinens tilkomst på tangene øst for reguleringsmagasinet.	
Fylle kanal og etablere trekk sør for dammen på Strengen	NVE	Strengen er et smalt eid på vel 200 m mellom Gøyst/Nedre Strengtjønn og Øvre Grottetjønn, fall fra dammen i Nedre Strengen til Øvre Grottetjønn er 19 meter. Hovedtrekket forbi Gøystvassdraget gikk over Stegaros og Graveide, men området ved Strengen har nok også vært benyttet i noen grad. Fem eldre anleggsbygg står nord på eidet og anleggsveg/sykkelveg mellom Kalhovd og Rjukan går nordøst for det regulerte vassdraget.	Strengen er en kanal sprengt i fjellet, med åpen vannføring også vinterstid, slik at denne er vanskelig å krysse.	Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse og funksjonelle trekkpassasjer.
Regulere tilkomst på veien Tråastølen - Tinnhølen (– med speilvendingsprinsipp)	Eidfjord kommune og Statkraft	Faggruppe kraft- og anleggsveier har foreslått tiltak om å evaluere og videreutvikle lokal parkeringsforskrift, med bomming av vei som et alternativt tiltak om forskriften ikke fungerer tilstrekkelig. Prosjektgruppas forslag går her lengre og foreslår å regulere tilkomst på veien Tråastølen - Tinnhølen - speilvendings-prinsipp; veien er i utgangspunktet stengt, men åpnet for regulant, grunneier og bruksberettigede.	Flytter dagstursone langt inn mot kjerneområdene. Stort volum av ferdsel med bil og videre innover med sykkel og til fots. Tiltak må sees i sammenheng med regulering av for eksempel anledningen til å sykle på samme veistrekning og videre på godkjente traktorsleper. Krever god informasjon både digitalt og i felt (skilt ved bom) om bakgrunnen for tiltaket. Tilrettelegging for parkering, informasjon, utsiktspunkt m.v. ute ved Rv7 (samarbeid med nasjonal turistvei Hardangervidda?).	Delnorm 1) Slaktevekt på kalv og antall kalv per 100 simle/ungdyr. Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse og funksjonelle trekkpassasjer.
Overvåke utvikling av ferdsel på og bruk av Songamagasinet som innfallsport til fjellet (sommer)	Statkraft og Vinje kommune	Viktig innfallsport for jakt, fiske og friluftsliv som går rett inn i de mest brukte sommerbeiteområdene til villrein	Allmennheten har adgang til å sette ut og bruke båt.	Funksjonell arealutnyttelse og

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

TILTAK	ANSVARLIG	INNHold/VILKÅR	KOMMENTAR	KVALITETSNORM
		på Hardangervidda per i dag. Tar folk langt inn mot sentrale villreinområder. Enkelt utgangspunkt for turer innover i sårbare områder		funksjonelle trekkpassasjer.
Begrense tilgang med sykkel på de veiene der biltrafikk blir regulert		Regulere tilgang til bruk av sykkel på de veier der tilkomst med bil blir regulert. Per i dag fri tilgang til å sykle på alle veier som er tilgjengelige med kjøretøy. Eventuelle reguleringer for kjøretøy bør også vurderes for sykkel. Viktig for en tilstrekkelig helhetlig vurdering og må tas inn i alle relevante prosesser for hvert tiltak som skal prøves ut. Viktig for å sikre legitimitet for tiltak.	Flere anleggsveger som går innover villreinområdet foreslås stengt for biltrafikk. Bilvegene brukes også av syklister, og kun regulering av biltrafikk vil ha noe begrenset effekt dersom ikke også bruk av sykkel kan reguleres. Sykkel kan generelt brukes på veger, stier og i høyfjellet, men ikke i nasjonalparken. Bruk av sykkel er tillat på bilveg etter friluftsløven.	Delnorm 1) Slaktevekt på kalv og antall kalv per 100 simle/ungdyr. Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse og funksjonelle trekkpassasjer.
TEMA BESTANDSFORVALTNING				
Jaktfredingssone Mårsnos	Villreinemnd, villreinutvalg, SFVT, NVE, kommune, grunneier	Vurdere innføring jaktfredingssone ved Mårsnos som et element for å legge til rette for villreintrekk over Stegaros.	Terrengutforming ved Mårsnos-Stegaros gjør det trekket svært sårbart for forstyrrelse slik at dyrene forblir i terrenget vest for Mår-Gøyst. Arbeidsgruppe med grunneier, villreinutvalg, -nemnd og kommune vurderer tiltaket i en helhet med andre aktuelle tiltak i området Kalhovd - Synken.	Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse og funksjonelle trekkpassasjer.
Jaktfredingssone ved Havfoss		Vurdere utvidelse/endring av jaktfredingssone ved Havfoss	Utøvelse av villreinjakt i kombinasjon med tursti mellom Mårbu og Lågaros utgjør en betydelig barriere for villreintrekk forbi Havfoss.	Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse og funksjonelle trekkpassasjer.
TEMA AREALFORVALTNING OG NASJONAL INFRASTRUKTUR				
Tunnel E134	Statens vegvesen. Hardangerviddarådet. KLD?	Støtte bygging av Dyrskartunnelen på 12,0 km langs E134 for å sikre villreintrekk mellom S/R og	E134 er i dag en svært stor barriere for trekk mellom Setesdal/ Ryfylke i sør og	Delnorm 1) Slaktevekt på kalv og antall kalv per 100 simle/ungdyr.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

TILTAK	ANSVARLIG	INNHold/VILKÅR	KOMMENTAR	KVALITETSNORM
		Hardangervidda, evt. Med lengre alternativ som vil være ytterligere positive for villrein. Framheve betydning av tunnelen for å få til en europeisk villreinregion i Langfjella fra S/R i sør til Nordfjella i nord. Nærmere vurdering av forventet effekt av 12 km tunnel for villrein med Onelmpact og hvilke ferdselsregulerende tiltak som må til for å oppnå effekt. Tiltaket ligger noen år fram i tid, men vil med stor sannsynlighet komme.	Hardangervidda villreinområde i nord. Det bidrar til at den europeiske villreinregionen i Langfjella ikke henger saman. På kort sikt er det ikke ønskelig med villreintrekk over E134 pga fare for spredning av CWD-smitte.	Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse og funksjonelle trekkpassasjer.
Riksvei 7 (primært): Etablere tunnel og innføre ferdselsrestriksjoner for å tilrettelegge for villreintrekk over Rv7	Statens vegvesen. Hardangerviddarådet. KLD?	Bidra til å få bygd tunnel på 6,25 mellom Krossdalen og Skulevika for å sikre villreintrekk mellom sentral-vidda i sør og Hardanger-jøkulen nord for Rv7, evt. Et langt alternativ eller flere kortere tunnelen. Vurdere effekt for villrein med bruk av Onelmpact og behov for ferdselsregulerende tiltak for å oppnå ønsket effekt.	Rv7 med trafikk og tilhørende utfart er i praksis en fullstendig barriere for villreintrekk mellom sentral-vidda og vidda nord for Rv7. Dette gjør at ca. 12 % av villreinområdet er gått ut av bruk, samtidig som villrein i Nordfjella sone 2 har tatt i bruk området mellom Rv7 og Bergensbanen i noen grad, ved trekk over Finsetunnelen. På kort sikt er det ikke ønskelig med villreintrekk over Rv7 pga. fare for spredning av CWD-smitte.	Delnorm 1) Slaktevekt på kalv og antall kalv per 100 simle/ungdyr. Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse og funksjonelle trekkpassasjer.
Riksvei 7 – (alternativt): Begrense parkering langs Rv 7, vurdere nattestengning, vurdere brøyteregime	KLD, Mdir, Statens vegvesen	I påvente av (eller som alternativ til) tunnelløsning langs Rv7 – og når CWD-situasjonen tilsier det: Redusere mulighetene for parkering langs riksvei 7 (skaper utfart) Vurdere nattestengning Vurdere brøyteregimet på vinterstid og om veien kan holdes stengt i lengre perioder	Primærbehov er tunnel. Erfaringer med stengeregimer tilsier stor usikkerhet på effekt for villrein, både for beitetilgang og for utveksling mellom bestander. Gir mindre forutsigbarhet for åpen riksveg over Hardangervidda.	Delnorm 1) Slaktevekt på kalv og antall kalv per 100 simle/ungdyr. Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse og funksjonelle trekkpassasjer.
Fortsatt vinterstengt vei over Imingfjell, utsette brøyting til Småroi og utsette vinterbrøyting i Imingdalen. Regulere ferdsel i	Hardangerviddarådet Fylkeskommunene Statsforvalteren	Imingfjellveien er i dag i hovedsak vinterstengt, men med åpen vei på strekningen Steinset–Småroe Fjellstove deler av vinteren, jf. regional plan. Vi	Driftsregime med vinterstengt veg og brøyteregime er avklart i Regional plan for Hardangervidda og er avgjort av	Delnorm 1) Slaktevekt på kalv og antall kalv per 100 simle/ungdyr.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

TILTAK	ANSVARLIG	INNHOOLD/WILKÅR	KOMMENTAR	KVALITETSNORM
området i kommuneplanens arealdel, f.eks. kiting.		anbefaler at hele veien holdes vinterstengt, for å sikre villreins trekkmuligheter og bruk av Lufsjåtangen. Dette ville også bety at regional plan måtte endres på dette punktet. Dette bør sees i sammenheng med å vurdere etablering av tunnel (Austbygde-Veggli under Killingskaret) som alternativ veiløsning for å ivareta samfunnsmessige interesser. (Er tunnel under Imingfjell realistisk?) Det er også behov for regulering av ferdsel (inkl. kiting) i dette området.	Klima- og miljøverndepartementet.	Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse og funksjonelle trekkpassasjer.
Ny forvaltningsmodell for Hardangervidda nasjonalpark, samt å styrke forvaltning og oppsyn	Miljødirektoratet	Innføre ny forvaltningsmodell for Hardangervidda nasjonalpark og tilhørende landskapsvernområder med et forvaltningsstyre sammensatt av lokale og fylkesvise representanter og en felles administrasjon bestående av nasjonalparkforvaltere plassert lokalt i hvert fylke. Også oppsynsfunksjonen må styrkes for å kunne innhente informasjon fra verneområdene og følge opp tiltak som iverksettes.	Med en forvaltningsmodell med seks ulike instanser er det en stor utfordring å oppnå enhetlig forvaltning som også tar tilstrekkelig hensyn til villreinen. Erfaringen er at forvaltningen blir oppsplittet på en måte som ikke ivaretar hensyn til villreinen på en god nok måte. Uten tilstrekkelige ressurser til forvaltningen vil en vanskelig kunne arbeide på en måte som gjør at en når målsettinger for bl.a. villreinen.	Alle
Revisjon av rammeverk for verneområdeforvaltningen (som verneforskrift, forvaltningsplan og besøksstrategi)	Miljødirektoratet og forvaltningsmyndighet for verneområdene.	Revidering av verneforskrifter i forhold til dagens situasjon og naturmangfoldlovens bestemmelser. Revidering av forvaltningsplan etter ny kunnskap og dagens utfordringsbilde. Ferdigstille besøksstrategi som grunnlag for besøksforvaltning.	Verneforskrifter harmonerer ikke helt med formålsparagrafer for nasjonalpark og landskapsvernområde i lov om naturmangfold. Forvaltningsplan bygger ikke på kunnskap om konflikt mellom ferdsel og villrein og er lite egnet for å ivareta hensyn til villreinen. En mangler viktige verktøy for å nå mål for villrein i kvalitetsnorm.	Alle

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

TILTAK	ANSVARLIG	INNHold/VILKÅR	KOMMENTAR	KVALITETSNORM
Sonering i LNF-områder i kommuneplanens arealdel for å kunne ha midlertidig ferdselsforbud i dagens kalvingsområder (Vinje)	Kommune og fylkeskommune, eller Dep.	Kalvings- og oppvekstområdene som brukes i dag (og de siste 20 år) ligger i hovedsak utenfor verneområder, i LNF-områder i Vinje kommune (Fjellområdene mellom Kromvikvegen - Totak - Møsvatn – Songa). Kommunen skal rullere arealdelen, og det er drøftet muligheter for å legge inn en egen hensynssone på de aktuelle arealene som et grunnlag for å kunne innføre tidsbegrensede ferdselsrestriksjoner om nødvendig.	Villreinen er svært sårbar i kalvingsperioden. Dagens mye brukte kalvingsområder strekker seg helt ned mot bolig- og hytteområder ved Rauland, og er lett tilgjengelige for dagsturer på bra skiføre eller ved tidlig barmark.	Delnorm 1) Slaktevekt på kalv og antall kalv per 100 simle/ungdyr. Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse og funksjonelle trekkpassasjer.
Lage hjemmel for å innføre ferdselsforbud i viktige kalvings- og oppvekstområder samt i viktige trekkpassasjer	KLD, Miljødirektorat, Statsforvalter/vernemyndighet kommuner	Lage hjemmel for å innføre ferdselsforbud i viktige kalvings- og oppvekstområder samt i viktige trekkpassasjer. Forbud må kunne innføres på kort varsel når behovet oppstår og må kunne virke både innenfor og utenfor nasjonalpark.	Myndighet for denne hjemmelen er ikke delegert til Miljødirektoratet etter at ny naturmangfoldlov ble vedtatt. Det betyr at hjemmelen ikke er egnet til å bruke når kortsiktige behov oppstår, men forutsetter i stor grad at behov for å regulere/forby ferdsel er likt over flere år. Det er ikke aktuell hjemmel utenfor nasjonalparken.	Delnorm 1) Slaktevekt på kalv og antall kalv per 100 simle/ungdyr. Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse og funksjonelle trekkpassasjer.

FAGGRUPPE ANLEGGSSVEIER

OVERSIKT OVER TILTAK

Faggruppe anleggsveier

FAGGRUPPA

Lena Romtveit	Norsk villreinsenter
Jon Atle Eie	NVE
Øystein Fæhn og Pål Lauluten	Statkraft Energi (Tinn/Mår kraftverk/ØTB)
Vidar Riber	Statkraft: (Eidfjord/Tinnhølen samt Tyssefallene)
Helene Bakka	Tinn kommune
Arne Bu	Eidfjord kommune
Elisabeth Tveit	Ullensvang kommune
Lasse Mathisen	Vinje kommune

ARBEIDET

Faggruppa har hatt ett fysisk oppstartsmøte, en befaring rundt hele Hardangervidda, på alle de mest sentrale og høyest prioriterte veistrekningene beskrevet i liste under, samt 5 digitale møter på teams.

FREMGANGSMÅTE

Gruppa lagde først en oversikt over alle de mest sentrale veiene som gir tilgang innover mot/i villreinområdet. Deretter utfyllende informasjon om hvert enkelt vistrekk, med bidrag fra lokale ressurspersoner, før en videre diskuterte dagens praksis og mulige aktuelle tiltak på hver av veiene.

På befaring i august 2023 møtte gruppa flere grunneiere og også næringsdrivende (turisthyttevertskap) som gav verdifull innsikt i dagens situasjon og behov.

GENERELLE BETRAKTNINGER

Gruppas vurdering er at tilkomsten via anleggsveier, reguleringsmagasiner og andre veier inn i fjellet er et viktig tema å vurdere i arbeidet med å bedre forholdene for villreinen i fjellene. Den gamle praksisen ved at regulantene skulle gi allmennheten fri tilgang til fjellet ved å bruke disse anleggene, må i dag sees i et nytt lys, av at Norges fjell- og naturområder brukes av stadig flere, også internasjonale besøkende. Det er her en betydelig økning i forhold til den gang de store vassdragsreguleringene ble bygd. Fordelen ved å i større grad regulere tilkomsten på disse anleggene med kjøretøy, er at man med slike tiltak ikke rokker ved grunnpilarene i norsk friluftsliv; som allemannsretten, da ferdsel til fots likevel vil være mulig. Man har med dagens tekniske og digitale løsninger også mulighet for å gjøre slik regulering dynamisk og tilpasset de tider av året, sesong eller døgnet der dette faktisk er relevant og et treffende tiltak.

Gruppa mener likevel, på prinsipielt og på generelt grunnlag at man i slike tiltak må se på om det vil være tilstrekkelig å *redusere* trafikken, fremfor å stoppe den helt. Og at om så er tilfelle; at brukere med stedbunden rett-, næring (grunneier), eller særlig samfunnsnyttige formål (som regulant, el- og teletjeneste m.fl.) osv. må prioriteres først å få tilgang.

FORSLAG TIL TILTAK

Med bakgrunn i viktigheten av fungerende trekk innad i og mellom ulike funksjonsområder, mener gruppa at det bør prioriteres å jobbe videre med å se på tiltak på veier listet opp under. Hver veistrekning er i tillegg gitt en utfyllende beskrivelse i eget datablad med oversikt over dagens regime, konflikt med villreininteressene, anslått effekt av tiltak m.m. Der er også et forslag til videre prosess for utprøving av hvert tiltak og forslag til ansvarlig aktør for gjennomføring.

PILOT?

I forhold til neddemte trekkpassasjer anbefaler gruppa at Setesdalsheiene og Hardangervidda sees under ett og at det søkes å finne frem til 1-2 pilotprosjekter hvor man utreder muligheten for- og kostnadene ved å søke å gjenopprette neddemte trekkruiter. Magasinene er av stor samfunnsmessig viktighet og økonomisk viktighet for regulantene, så det er sentralt å komme frem til gode praktiske løsninger som kan benyttes flere steder. Dette kan være test på frivillige begrensninger på oppfylling og tapping av magasin, prefabrikkerte løsninger eller utrede kostnader med etablering av steinbrudd og heve tidligere passasjer/landbruer.

Det synes i flere tilfeller å måtte gjennomføres flere ulike tiltak for å kunne gjenopprette god funksjonalitet i trekkpassasjer og bruk av funksjonsområder. Tiltak i reguleringsmagasin vil være kostbare. Gruppa mener det derfor må være stor sannsynlighet for at et slikt tiltak vil være positivt for å reetablere en godt fungerende trekkroute. Det vil bety at andre nødvendige tiltak må være gjennomført. Det være seg innføring av ferdselsrestriksjoner på tilkomstveier, regulering av motorferdsel og friluftslivsferdsel, endring i rutenett av merka stier og turisthytter og kryssing av f. eks riksveier/ fylkesveier bør også være i prosess og hensyntatt i vurderingene.

ANDRE VURDERINGER

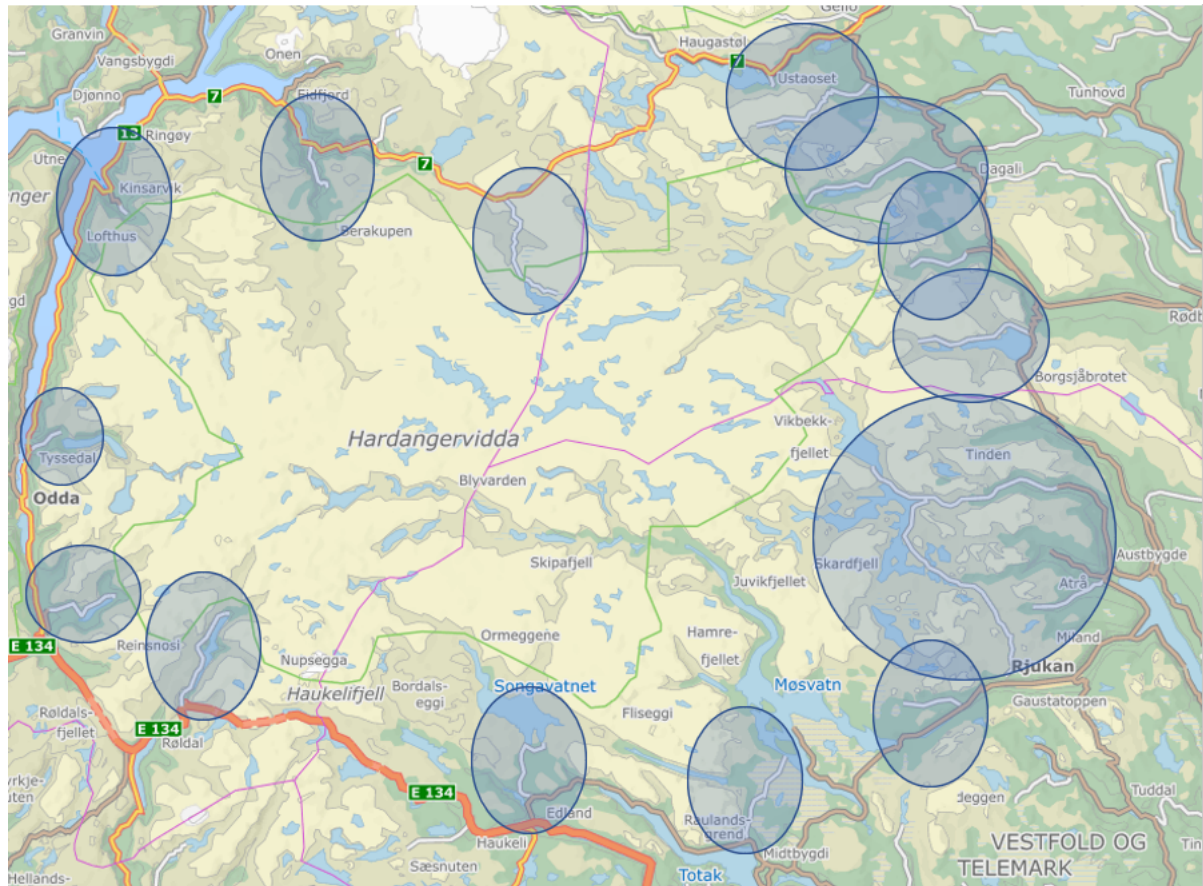
På anleggsveiene anbefaler gruppa at man også gjør tiltak på bruk av sykkel, dersom man innfører restriksjoner på bruk av kjøretøy. Særlig da utviklingen på el-sykkel nå gjør at man kan komme svært langt ut i terrenget på denne måten. Grus- og anleggsveier er slik sett et kjærkomment utgangspunkt for slik aktivitet.

Gruppa har i tillegg til veier, drøftet bruken av reguleringsmagasinene som innfallsport til fjellet og effekten av disse. Hardangervidda har ikke så mange magasiner der dette er aktuelt i dag. Det anbefales noe overvåking av utviklingen på bruk av Songamagasinet, som tar folk langt inn mot mye brukte sommerbeiter for reinen. Møsvatn fungerer som «grendeveg» for fastboende på Møsstrand og er slik sett lite aktuelt å foreslå endringer på. Her er det også snarere ferdselen fra vannet og videre innover i fjellet som er utfordrende og må løses med andre virkemidler. På Mårfjorden er tilkomst med privat båt regulert ved bom på båtutsettet ved Synken. På Kalhovdfjorden er derimot tilgangen enklere, men likevel regulert gjennom kommunal forskrift (gjelder også Mår). Dette vil også kunne styres gjennom regulering av tilkomst på anleggsveien inn til magasinet. Tiltakene som er nevnt over er ikke drøftet like inngående som tiltak på de ulike veiene og er derfor ikke gitt egne datablad, men er beskrevet i tabell nederst i dokumentet.

KONKLUSJON

Regulering av tilkomsten på ulike veier inn i fjellet synes å være et godt første tiltak å prøve ut, da det enkelt kan gis en dynamisk utforming, overvåkes og endres driftsregimer for, -om ønskelig.

KART

OVERSIKT OVER VEIER

Prioritering etter effekt for villrein.

VEISTREKNING	GRUNNEIER	KONSESJON	AVTALER/ SKJØNN/ BETINGELSER	MYNDIGHET	ANNET	TILTAK	PRIORITERING
VEIER I EIDFJORD							
Tråstølen - Tinnhølen	Eidfjord kommune veieier inn til Nordre Bjoreiddalen/ Fossane. Nordre Bjoreiddalen grunneiere på samme strekk. Statskog derfra til Tinnhølen.	Statkraft	Vei ifb. Bygging av dam i 1937. Kanal gravd i 1942 mot Langesjøen, blokkert igjen i 1982/-1983. Er i gang med vilkårsrevisjon.	Eidfjord kommune (og NVE på det som gjelder regulantens tilkomst og bruk)	Delvis i nasjonalpark Bomavgift til drift i Eidfjord kommune. Ny kommunal forskrift om parkering i 2023: Innkreving av bomavgift må behandles i Stortinget, «parkeringsavgift med rett til å kjøre» kan vedtas lokalt.	Oppfølging og videreutvikling kommunal parkeringsforskrift. Eventuelt strengere regulering med bom om nødvendig.	Pri. 1a)
Tinnhølen – Byen	Statskog	Statkraft	Vei bygd i 1957 ifb. bygging av siste dam. Skjønn 1986: Statkraft har rett til vedlikehold og bruk, kommunen tilsvarende.	Eidfjord kommune? NVE?	Kjøring løyvebettinget.	Gjennomgang av løyvepraksis, samt forholdet til eventuelle tiltak på strekningen Tråstølen – Byen.	Pri. 1b) Men ferdsel langs denne er løyvebettinget og slik sett godt regulert. Ikke første prioritet å gi nye reguleringer.
Øvre Eidfjord- Berastølen/ Hjølmoberget	Kommunal vei, privat grunn.		Er drøftet mulighetene for bom også for denne i kommunen. P.t. ikke noen regulering.	Eidfjord kommune	Ingen regulering for tilkomst per i dag. Parallell problemstilling som Tinnhølen, men mindre skala. Fra medio juli til ut august. Mye utlendinger. Genererer mye trafikk inn Veigdalen, samt en del dagsturtrafikk. Også utfart vinterstid. Bør vurderes en type regulering av somertrafikken inn denne vegen, for å redusere noe av trafikken inn til områdene i nord-vest, inn Veigdalen. Vurdering av tiltak her bør sees i sammenheng med resultat for og evaluering av tiltak for Tinnhølvegen.	Periodevis anledning for regulering av trafikk med bomsystem, med tilkomst for grunneiere/rettighe tshavere m.v?	Pri. 2
Kvamsvegen	Kommunal vei inn til Kvamsdalen (over privat			Eidfjord kommune	Fysisk bom fra Kvamsdalen. Privat vegslag. Stort sett grunneiere med nøkler, eller låneordning av nøkler til	Ingen tiltak å anbefale per i dag. Veien er i utgangspunktet	Pri. 3

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

VEISTREKNING	GRUNNEIER	KONSESJON	AVTALER/ SKJØNN/ BETINGELSER	MYNDIGHET	ANNET	TILTAK	PRIORITERING
	grunn), privat veg derfra.				kommunens innbyggere på kommunen.	regulert med låsbar bom som kun grunneiere har tilgang til.	
VEIER I ULLENSVANG							
Husedalen	Kommunal vei over privat grunn til kraftstasjonen i Husedalen/ Tveitafoss	Indre Hordaland Kraftnett		NVE Kommune	Fysisk bom ved kraftstasjon. Parkering ved kraftstasjon. Greit regulert p.t.	Overvåking av utvikling i ferdsel og bruk av innfallsporten. Informasjon om reinens bruk av HV generelt og nærområdene spesielt. Se forslag Reinsnos.	
Heng	Privat vei fra Kinsarvik opp til Heng (vegslag)		Veilag. Tilgang gjennom bommen er ikke avklart i arbeidet.	Kommune	Bom (under Tordivlane; ved parkering til Dronningstien)	Vurdere regulering av tilgang; for eksempel ved løyvestyring (vinter-vår, eventuelt barmarksdispensasjoner), prisen for kjøring på vei/parkering, plassering av bom, eventuelt hvem som får tilgang til å kjøre videre.	
Vei til Kleivane (langs Munketreppe)	Kommunal vei til Eidnes (asfaltet). Privat vei derfra.		Veilag. Tilgang gjennom bommen er ikke avklart i arbeidet.	Kommune	Fysisk bom over Kvelvet.	Regulering av tilgang når bruk er i konflikt med villreinens arealbruk; løyvestyring (vinter-vår, evt. barmarksdispensasjoner), vurdere betaling for kjøring på vei, eventuelt plassering av bom	

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

VEISTREKNING	GRUNNEIER	KONSESJON	AVTALER/ SKJØNN/ BETINGELSER	MYNDIGHET	ANNET	TILTAK	PRIORITERING
						for regulering av biltrafikk.	
Skjeggedalsvegen	Tyssdal – Skjeggedal er kommunal vei	Statkraft	Avtale mellom Tyssefaldene og Trolltunga AS om fordeling av inntekter og vedlikeholdsutgifter (- forpliktelser)	Kommune NVE	Tilkomst ved betaling av parkeringsavgift med rett til å kjøre (Trolltunga AS).	Videreføre tiltak i kommunal regi. Supplere med informasjon om villreinens bruk av Hardangervidda generelt og nærområder spesielt.	
Skjeggedal - Topp	Privat vei til Topp	Statkraft	Vei eid av hytteeiere på Topp.	NVE Kommune	Bom. Tilgang for minibuss, parkering for inntil 30 biler mot avgift (høy).	Videreføre tiltak i kommunal regi. Supplere med informasjon om villreinens bruk av Hardangervidda generelt og nærområder spesielt. Viktig: Overvåke utvikling av ferdsel i området og videre innover i fjellet.	
Skare – Reinsnos/Øyni	Kommunal vei, åpen hele året.		Alle; offentlig vei.	Kommune		Informasjon om villrein og reinens om bruk av Hardangervidda generelt og nærområdene spesielt. Overvåke utvikling av bruk/ferdsel i området og planlegge for alternative løsninger dersom bruksbilde øker/endrer seg, eller reinens arealbehov i området øker.	

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

VEISTREKNING	GRUNNEIER	KONSESJON	AVTALER/ SKJØNN/ BETINGELSER	MYNDIGHET	ANNET	TILTAK	PRIORITERING
Valldalen	Kommunal vei.	Hydro-Lyse (Hydro fikk konsesjon i 1962)	Parkeringsavtale med kommune - grunneierlag utgår sommer 2023. Spørsmål om ny parkeringsplass; forhandles ved ny avtale.	Kommune NVE	Bom innerste del. Brøytes av kommunen ca. medio juni, åpnes til St.hans. Rasproblematikk (også ift. brøyting).	Opprettholde åpningstid av veien for sommersesong (medio/slutten av juni måned) for å sikre ro i områder som kan være viktige kalvings- og oppvekstområder for reinen.	Ullensvang Pri.1 (sett i forhold til nærhet til villreinområdet)
Middyrvatnet	Hydro-Lyse	Hydro-Lyse	Tilgang gjennom bom for regulant og grunneier.	NVE	Bom ved Ulevåvatnet. Blir brøyta ved behov (arbeid på anlegga eller lignende).	Avklare/formalisere avtale om videreføring av fysisk bom, for å sikre at dette ikke blir en innfallspørt med økt ferdsel i fremtiden.	Ullensvang Pri.1 (sett i forhold til lavt konfliktnivå for å formalisere eksisterende regulering)
VEIER I VINJE							
Kromvikvegen	Kommunal vei			Kommune	I henhold til Regional plan for Hardangervidda blir ikke veien åpna før 1. juni.	Bitdalsvegen, Songavegen, samt Vådalen og Farastadtippen. Rullering av kommuneplanens arealdel og LNF-sonering i tilstøtende områder som er relevante i kalvings- og oppvekstperioden, for mulig å kunne innføre tidsbegrensede ferdselsrestriksjon er i området.	Vinje pri.1a
Bitdalsvegen	Statkraft	Statkraft		NVE	Fri ferdsel	Utvide tidsrom der veien <u>kan stenges</u> av hensyn til villrein.	Vinje pri.1b

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

VEISTREKNING	GRUNNEIER	KONSESJON	AVTALER/ SKJØNN/ BETINGELSER	MYNDIGHET	ANNET	TILTAK	PRIORITERING
Songavegen	Veilag med private og Statkraft, der Statkraft er veieier.	Statkraft		NVE Kommune	Betalingsbom. I henhold til Regional plan for Hardangervidda blir ikke veien åpna før 1. juni.	Utvide tidsrom der vegen <u>kan stenges</u> av hensyn til villrein.	Vinje pri. 2
Våtippet	Privat veilag, Statkraft har bruksrett.	Statkraft		Kommune NVE	Betalingsbom. Brøytes nesten helt frem.	Utvikle regime der vegen <u>kan stenges</u> av hensyn til villrein (evt. med unntak av for grunneier og regulant). Må sees i sammenheng med mulige ferdelsrestriksjon er for fjellområdet i kritisk periode.	Vinje pri.3
Farastadtippet	Statkraft	Statkraft		NVE	Fri ferdsel, og det er etablert skytebane i forbindelse med at veien har blitt utbedra. Veien brøytes bare frem til boligområde, men veien er oftest tidlig bar om våren.	Utvikle regime der vegen <u>kan stenges</u> av hensyn til villrein, rett over boligområde. Må sees i sammenheng med mulige ferdelsrestriksjon er for fjellområdet i kritisk periode (gjerne som følge av dårlig beite i fjellet).	Vinje pri. 4
Resten er ikke prioritert:							
Havradalen	Åpen ATV-vei; privat.	Statkraft	Avtaleforhold? Søknadspliktig kjøring? - Uavklart i arbeidet.	NVE? Kommune?	Sykles.		
Bordalen	Åpen vei sommerstid. Statkraft	Statkraft		NVE	I henhold til Regional plan for Hardangervidda blir ikke vegen åpna før 1. juni.		
Vei Haukeliheii	Privat			Kommune			

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

VEISTREKNING	GRUNNEIER	KONSESJON	AVTALER/ SKJØNN/ BETINGELSER	MYNDIGHET	ANNET	TILTAK	PRIORITERING
Venemo sør	Privat/Statkraft	Statkraft	Avtaleforhold? -Uavklart i arbeidet.	Kommune NVE	Statkraft har ansvar for veien til over brua som krysser flomløpskanalen, umiddelbart forbi damfoten.		
Venemo nord	Privat vei til Gjøsløys.			Kommune	Bom?		
Varlandsvegen	Fylkesvei	ØTB/ Hydro		Fylkes-kommune?	Fri ferdsel. Videre fri ferdsel langs reguleringsmagasinet Møsvatn. «Grendeveg» over vannet til fastboende langs Møsvatn.		
VEIER I TINN (OG ROLLAG)							
Imingfjell			Fylkesvei, stengt fra 1. november til påske (regulert i Regional plan for Hardangervidda).		Sentral ferdselsvei mellom Tinn og Nore- og Uvdal	Se arealforvaltning/ fragmentering	Høy prioritet, men håndteres overordnet, av faggruppe arealforvaltning.
Skirvedalsvegen: Skirvedalen – Killingskaret	Fylkesvei				Brøytes til ca. 800m etter Skirva fjellkyrkje. Ubrøyta over Killingskardet	Se arealforvaltning/ fragmentering	Høy prioritet, men håndteres overordnet, av faggruppe arealforvaltning.
Vegglijfjell-vegen: Killingskaret – Veggli	Fylkesvei fra Veggli til Ligrend. Deretter privat til fylkesgrensa (Vegglijfjellvegen veglag SA)				Rollag kommune. Betalingssbom ved Ligrend mot vest, inn til hyttefeltet. Vinterbrøytes til alpinanlegg/ slutten på hyttefeltene	Se arealforvaltning/ fragmentering	Høy prioritet, men håndteres overordnet, av faggruppe arealforvaltning.
Stegrosvegen Kalhovd – Synken		ØTB. Statkraft Energi AS ansvarlig for drift og vedlikehold.	Grunneier har avgitt grunn til regulant.	NVE Kommune	Ikke brøyta om vinteren. Ender i parkeringsplass ved båten til Mårbu. Mye trafikk i forbindelse med fotturister på sommeren/tidlig høst.	Høst/senhøst: Vurdere endring av driftsregime til mulighet for bomming om nødvendig. I perioder med mye rein i området, kunne stenge veien for allmenn ferdsel, men med tilkomst for grunneier, regulant og tilsvarende.	Tinn 1) a

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

VEISTREKNING	GRUNNEIER	KONSESJON	AVTALER/ SKJØNN/ BETINGELSER	MYNDIGHET	ANNET	TILTAK	PRIORITERING
						Tilrettelegging for kollektive transport-løsninger for allmennheten, feks for gjester til rutebåten, turisthyttene m.m. Alternativt full nattetstenging, eller eventuelt stenge helt i særlig spesielle tilfeller. Tiltak/regulering av volum av ferdsel på stisegmentet Kalhovd – Mårbu viktig for at tiltak på veien skal fungere etter hensikten. Tilpasninger i drift av rutebåt på Mår må også sees på i en helhet med øvrige tiltak.	
Kalhovdvegen: Steinsbøle - Gvepseborg		ØTB. Statkraft Energi AS ansvarlig for drift og vedlikehold.	Grunneier har avgitt grunn til regulant opp til Kalhovd. Anlagt i forbindelse med bygging av Mår kraftverk i 1941.	NVE Kommune	Betalingskasse ved Steinsbøle. Gratis for personer bosatt i Tinn kommune. Ikke vinterbrøyta. Planlagt oppgradering 2023-2024.	Som oftest mest aktuell høst eller senhøst. Vurdere endring av driftsregime til mulighet for bomming. I perioder med mye rein i området å kunne stenge vegen for allmenn ferdsel, men med tilkomst for grunneier, regulant og tilsvarende. Tilrettelegging for kollektive transportløsninger for allmennheten, for eksempel for	Tinn 1) b

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

VEISTREKNING	GRUNNEIER	KONSESJON	AVTALER/ SKJØNN/ BETINGELSER	MYNDIGHET	ANNET	TILTAK	PRIORITERING
						<p>gjester til turisthyttene m.m. Alternativt full nattestenging, eller eventuelt stenge helt i særlig spesielle tilfeller. Mulig noe regulering også kan gjøres med prissystem e.l.. Vurdere å regulere anledningen for transport av sykkel med Krossobanen i den perioden en ønsker minst mulig ferdsel på vegen.</p>	
Hjerdalen	Privat vei	Hydro	Tidl. kommunal vei som er blitt privatisert. Overføringstunnel; Hjordøla til Skarfoss; tilkomst/bruk av regulant. Ellers privat ferdsel.	Kommune	Fysisk bom med passeringmulighet ved betaling (kortløsning) Ikke vinterbrøyta	Organisere system for at veien kan stenges helt dersom det er villrein i området, særlig i kalvings- og oppvekstperioden. Eventuelt stenge de siste 4-5km (fra Ormevit?) for allmenn ferdsel tilgang, men opprettholde tilgang bare for grunnere, jegere? Må evt. også vurdere grad av motorisert ferdsel og kjøring av skiløyper i området i siste del av april, dersom det trekker mye dyr mot området.	Tinn pri. 2)

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

VEISTREKNING	GRUNNEIER	KONSESJON	AVTALER/ SKJØNN/ BETINGELSER	MYNDIGHET	ANNET	TILTAK	PRIORITERING
Sandsetdalen, inn til Kongsbergseter	Privat: Sandsetdalen vegforening		Tidl. kommunal vei. Privatisert i 2005-2006 med vilkår om tilgang for allmennheten.	Kommune NVE	Vinterbrøyta. Betalingsbom ved Skavlebø. Relevant ift. tilkomst til flaskehals for trekkpassasje for rein nord- og vest for Kongsbergseter	Perioden jan.-mars/apr.: Regulere bruk av skuterløyver i området i aktuell periode. Barmark: Stenge bom for allmennhet dersom villrein i området. Begrense ferdsel fra enden av veggen ved behov.	Tinn pri. 3)
Resten er ikke prioritert:							
Krossobanen (Ryes veg)	Mesteparten av veggen er på Hydros grunn, topp og bunn er kommunal – i forbindelse med taubanen			Kommune	Ikke kjørbær - vår og høst åpen for transport av ATV i 2 helger, for hytteeiere på Hovda hyttefelt.		
Håkadalen	Privat vei			Kommune	Skogsbilveg klasse 3. Fri ferdsel. Betalingsbom		
Husvollaldalen	Privat vei				Betalingskasse.		
Gjøystdalvegen	Fylkesvei til Øvre Gjøystdal. Låst bom der og privat skogsbilvei videre			Fylkes-kommune Kommune			
Veståsvegen, fra Lislebuhaugen til Fjosstaulen (i Gøystdal)	Privat skogsbilvei (Veståsen og Nysetdalen vegforening)			Kommune	Bomkasse v/Långset. Vinterbrøyta fram til Långset.		

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

VEISTREKNING	GRUNNEIER	KONSESJON	AVTALER/ SKJØNN/ BETINGELSER	MYNDIGHET	ANNET	TILTAK	PRIORITERING
Sideveg opp til Lurestaulen (fra Skirvedals-vegen: Skirvedalen – Killingskaret)	Privat			Kommune	Ikke brøyta om vinteren. Ikke åpen for allmennhet		
VEIER I NORE- OG UVDAL							
Imingdalen (omtalt i regional plan som Bruseterveien)	Privat vei (kommunen grunneier i starten av veien). Betalingsbom ved Sønstevannsdammen. Ny bom før Vikvatn og fra der stengt for allmenn ferdsel.	Skagerak Energi	Kun sommervei. Samme brøyteregime som Fv. 755 / 124 over Imingfjell. Bompenger. Blir automatisk betalingsbom f.o.m. 2023. Innerste del privat vei i eie av kraftselskap? Helt innerst løyvebetinga motorferdsel.	Kommune NVE	Åpen for allmenn ferdsel frem til Vikvatn.	Begrense kjøring på veggen for allmenheten vest for Flåtåe (etter hyttefeltet) med fysisk bom, digital telling/skiltgjenkjenning for de som passerer.	Nore- pri.1 høst, ok vinter (evt. regulering av løyvekjøring vinterstid).
Vei til Damtjern. Gråvårranden.	Avstikker Privat vei. Bom - ikke åpen for allmenn ferdsel.	Skagerak Energi		Kommune	Bom - ikke åpen for allmenn ferdsel. Brøytes ikke. Svært lite brukt.	Ingen tiltak anbefales. Det er bedre å styre ferdsel langs denne veggen enn innover langs Imingdalen.	
Jønndalsveien	Kommunal vei. Blir betalingsbom hele året fra og med sommer 2023.		Blir betalingsbom hele året fra og med sommer 2023. Åpen for allmenn ferdsel hele året. Fysisk bom ved Solheimstulen for videre passasje mot tippen. Ved kjøp av fiskekort er det mulig å få passere denne.	Kommune	Hytta er p.t. vinterstengt, men det arbeides med å etablere helårsdrift. Veien brøytes til Solheimstulen.	Vurdere begrensning på vinterbrøyting inn til Solheimstulen. Styre ferdsel i villreinens vinterarbeidsområde med sti- og løypeplan. Gjøre behovet mindre for å kjøre	Nore- pri. 1 på vinterstid, og pri.2 høst.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

VEISTREKNING	GRUNNEIER	KONSESJON	AVTALER/ SKJØNN/ BETINGELSER	MYNDIGHET	ANNET	TILTAK	PRIORITERING
						Jøndalsvegen midtvinters. Må sees i sammenheng med løyvepraksis vinterstid i denne delen av fjellet.	
Solheimstulen – tippen ved Krukeåe	Anleggsvei etter regulering av Uvdalsvassdraget				Drift av knuseverk og utkjøring av knuste masser fra tippen. Også adkomst til noen private felleiendommer og fiskevatn. Ikke vinterbrøyting.	Evt. begrense tider for bruk av knuseverk.	
VEIER I HOL							
Tuvavegen	Kommunal vei inn til Nedrestølen, privat derifra. Veilag Betalingsbom, nå «kamerabom»			Kommune	Åpen for allmenn ferdsel på sommer. Betalingsbom. Brøytes inn til Braute	Ingen for barmarksperioden. Eventuelt begrense bruk av privatbiler til Tuva. Dersom villreinen igjen skal ta i bruk nordøstvidda for sommerbeite vil det kreve veldig store begrensninger i virksomhet sommer og høst for turisme og friluftsliv. Vurdere drift av skiløyper i området i vinterbeiteperioden . Må sees i sammenheng med tiltak i tilstøtende områder.	Hol pri.1 eller 2 (mest aktuelt høst/jakt?)

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

VEISTREKNING	GRUNNEIER	KONSESJON	AVTALER/ SKJØNN/ BETINGELSER	MYNDIGHET	ANNET	TILTAK	PRIORITERING
Ossjøvegen/ seterdals-vegen	Privat vei. Betalingbom			Kommune	Åpen for allmenn ferdsel på sommer. Betalingbom. Brøytes ikke. Brøyting slutter ved Hallen vinterstid.	Fortsatt vinterstengt.	Hol pri.1 eller 2?
Verpestølvegen (Ustaoset)	Privat vei Betalingbom	Hafslund Eco		Kommune NVE	Åpen for allmenn ferdsel på sommer. Betalingbom. Brøytes inn til parkering ved dam.	Ingen	

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

ANDRE TILTAK				
TILTAK	BESKRIVELSE	KONSESJON/ EIER/ANSVARLIG	KOMMENTAR	PRIORITERING
Regulere tilgang til bruk av sykkel på de veier der tilkomst med bil blir regulert	Per i dag fri tilgang til å sykle på alle veier som er tilgjengelige med kjøretøy. Eventuelle reguleringer for kjøretøy bør også vurderes for sykkel.	Veieier og -myndighet.	Viktig for en tilstrekkelig helhetlig vurdering og må tas inn i alle relevante prosesser for hvert tiltak som skal prøves ut. Viktig for å sikre legitimitet for tiltak.	
Overvåke utvikling av ferdsel på- og bruk av Songamagasinet som innfallsport til fjellet (sommer)	Allmennheten har adgang til å sette ut og bruke båt. Tar folk langt inn mot sentrale villreinområder. Enkelt utgangspunkt for turer innover i sårbare områder	Statkraft og Vinje kommune	Kan til en viss grad regulere tilkomst ved å regulere tilkomst på vei. Statkraft har anledning til å søke endring i konsesjon om tilgang på båtutsett om ønskelig. I første omgang anbefales overvåking av bruk og utvikling i området.	
Terskel ved Gravøy:	Reetablere trekkpassasje over Gravøy, mellom Kilsfjorden og Gøyst. Krever at større tiltak knytta til tilkomst på vei Kalhovd – Gvøpseborg er prøvd ut, sammen med regulering av øvrig ferdsel i området for å lette reinens tilkomst på tangene øst for reguleringsmagasinet.	Statkraft	Utredet av regulant tidligere (tidlig 2000-tallet). Høy kostnad, usikker effekt.	
Regulere båttrafikk Møsvatn	Allmennheten har adgang til å sette ut og bruke båt. Tar folk langt inn mot sentrale villreinområder. Enkelt utgangspunkt for turer innover i sårbare områder.	Vinje kommune	Grendevei for fastboende, hytteeiere og sentralt for næringsdrivende. Høy kostnad usikker effekt. Stimuleringstiltak for næringsdrivende og for at rutebåtens gjester holdes i områdene på- og rundt vannet vil være viktige og rimeligere tiltak. Kommunen sentral her.	
Regulere båttrafikk på Halnefjorden	Allmennheten har adgang til å sette ut og bruke båt. Tar folk langt inn på nordvidda.	Hol/Eidfjord kommuner? Regulant?	Lite utredet i arbeidet	
Regulere båttrafikk på Mår-Gøyst magasinet	Er regulert i dag gjennom kommunal forskrift.	Tinn kommune/ Statkraft	Lite effekt ut over dagens nivå?	

DATABLAD

Faggruppe anleggsveier

PRIORITERTE VEIER I VINJE

1a) Kromvikvegen

BAKGRUNN	
Historikk (vei):	Tidligere fylkesveg som ble kommunal etter åpning av Varlandsvegen (årstall?)
Bruk av veien/området:	Viktig rekreasjonsområde, flere hytter og turmål med utgangspunkt fra veien.
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	1 og 3
Kritisk periode:	Kalvings- og oppvekstperiode (ca. 1. mai til ca. 20. juni)
Konflikt/forstyrrelse:	Ferdsl langs med og ut i terrenget fra Kromvikvegen. Effekten er potensielt negativ på fostringsflokker i kalvings- og oppvekstområder.
Driftsregime pr. dato:	Stengt frem til 1.juni (vedtak i Regional plan Hardangervidda).
TILTAK	
Tiltak:	Utvide tidsrom der veien <u>kan stenges</u> av hensyn til villrein.
Effekt for villrein:	Sterkt positiv.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 1) Slaktevekt på kalv og antall kalv per 100 simle/ungdyr. Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse.
Sees i sammenheng med:	Bitdalsvegen, Songavegen, samt Vådalen og Farastadtippen. Rullering av kommuneplanens arealdel og LNF-sonering i tilstøtende områder som er relevante i kalvings- og oppvekstperioden, for mulig å kunne innføre tidsbegrensede ferdselsrestriksjoner i området.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	GPS-data fra villrein. Feltobservasjoner fra SNO på fordeling av flokker (også uten GPS-sendere), folk i terrenget, kjøretøy m.m. Høy viktighet.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Konsekvenser/konflikter:	Reduserer tilkomst for hytteeiere, turbrukere og allmennheten ellers.
Kostnad for tiltak:	P.t. fysisk bom med manuell stenging og låsing. Kostnad ved etablering av elektronisk bom med stengingsmulighet. Ellers administrativt. Ca. 1 mill.?
Finansiering:	Vinje kommune og eventuelt Statkraft?
Negative virkninger av tiltaket:	Misnøye blant brukere med redusert tilkomst.
Kompenserende tiltak:	God informasjon fra det offentlige både digitalt og i felt (skilt ved bom, samt om mulig auto-genererte meldingstjenester innenfor visse geografiske soner) om bakgrunnen for tiltaket.
Anbefaling videre prosess:	Arbeidsgruppe med kommune, Statkraft, grunneiere, SNO m.fl. utarbeider sak om bom/driftsregime til høring og politisk vedtak. Kobles til sonering i kommuneplanens arealdel (LNF) som muliggjør, ved behov, ytterligere regulering av ferdsel i terrenget i influensområdet av veien.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Vinje kommune

1b) Bitdalsvegen

BAKGRUNN	
Historikk (vei):	Anleggsvei eid av Statkraft. Konsesjon: 1960 (?)
Bruk av veggen/området:	Viktig rekreasjonsområde, flere hytter og turmål med utgangspunkt fra veggen.
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	1 og 3
Kritisk periode:	Kalvings- og oppvekstperiode (ca. 1. mai til ca. 20. juni)
Konflikt/forstyrrelse:	Ferdsl langs med og ut i terrenget fra Bitdalsvegen. Effekten er potensielt negativ på fostringsflokker i kalvings- og oppvekstområder.
Driftsregime pr. dato:	Stengt frem til 1.juni (vedtak i Regional plan Hardangervidda).
TILTAK	
Tiltak:	Utvide tidsrom der veggen <u>kan stenges</u> av hensyn til villrein.
Effekt for villrein:	Sterkt positiv.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 1) Slaktevekt på kalv og antall kalv per 100 simle/ungdyr. Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse.
Konsekvenser/konflikter:	Reduserer tilkomst for hytteeiere, turbrukere og allmennheten ellers.
Sees i sammenheng med:	Kromvikvegen, Songavegen, samt Vådalen og Farastadtippen
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	GPS-data fra villrein. Feltobservasjoner fra SNO på fordeling av flokker (også uten GPS-sendere), folk i terrenget, kjøretøy m.m. Høy viktighet.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Se Vinje 1a) Kromvikvegen
Finansiering:	Se Vinje 1a) Kromvikvegen
Negative virkninger av tiltaket:	Misnøye blant brukere med redusert tilkomst.
Kompenserende tiltak:	God informasjon fra det offentlige både digitalt og i felt (skilt ved bom, samt om mulig auto-genererte meldingstjenester innenfor visse geografiske soner) om bakgrunnen for tiltaket.
Anbefaling videre prosess:	Innlemmes i prosess med Vinje 1a) Kromvikvegen: Arbeidsgruppe med kommune, Statkraft, grunneiere, SNO m.fl. utarbeider sak om bom/driftsregime til høring og politisk vedtak. Kobles til sonering i kommuneplanens arealdel (LNF) som muliggjør, ved behov, ytterligere regulering av ferdsel i terrenget i influensområdet av veggen.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Statkraft i samarbeid med Vinje kommune

2) Songavegen

BAKGRUNN	
Historikk (vei):	Anleggsvei eid av Statkraft. Konsesjon: 1960(?). Vei driftes av privat veglag. Betalingsbom.
Bruk av veggen/området:	Viktig rekreasjonsområde, flere hytter og turmål med utgangspunkt fra veggen og reguleringsmagasinet Songa. Hytter åpne for allmennheten på kommunal eiendom Berunuten vest, samt Rauland Statsallmenning, begge med tilkomst fra reguleringsmagasinet.
Målområde (villrein):	1 og 3
Kritisk periode:	Kalvings- og oppvekstperiode (ca. 1. mai til ca. 20. juni), samt sommer- og høstbeiteperioden for fostringsflokker.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Konflikt/forstyrrelse:	Ferdsl langs med og ut i terrenget fra Songavegen, samt på/fra reguleringsmagasinet Songa. Mye aktivitet skjer lokalt på reguleringsmagasinet (fiske) og på hyttene langs vannet (Berunuten vest). Effekten er potensielt negativ på fostringsflokker i kalvings- og oppvekstområder, og sommerbeiteperioden.
Driftsregime pr. dato:	Stengt frem til 1.juni (vedtak i Regional plan Hardangervidda).
TILTAK	
Tiltak:	Utvide tidsrom der vegen <u>kan stenges</u> av hensyn til villrein.
Effekt for villrein:	Sterkt positiv.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 1) Slaktevekt på kalv og antall kalv per 100 simle/ungdyr. Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse.
Konsekvenser/konflikter:	Reduserer tilkomst for hytteeiere, turbrukere og allmennheten ellers.
Sees i sammenheng med:	Kromvikvegen, Bitdalsvegen, samt Vådalen og Farastadtippen. Bruk av båtutsett ved Stordammen og Trolldalsdammen.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	GPS-data fra villrein. Feltobservasjoner fra SNO på fordeling av flokker (også uten GPS-sendere), folk i terrenget, kjøretøy m.m. Høy viktighet.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Finnes allerede elektronisk bom. Kostnad med å oppgradere/tilføre bom med stengingsmulighet. Ellers administrativt. Ca. 1 mill.?
Finansiering:	Veglag/Statkraft? Og eventuelt Vinje kommune.
Negative virkninger av tiltaket:	Misnøye blant brukere med redusert tilkomst.
Kompenserende tiltak:	God informasjon fra det offentlige både digitalt og i felt (skilt ved bom, samt om mulig auto-genererte meldingstjenester innenfor visse geografiske soner) om bakgrunnen for tiltaket.
Anbefaling videre prosess:	Arbeidsgruppe med kommune, Statkraft, grunneiere, SNO m.fl. utarbeider sak om bom/driftsregime til høring og politisk vedtak. Kobles til sonering i kommuneplanens arealdel (LNF) som muliggjør, ved behov, ytterligere regulering av ferdsel i terrenget i influensområdet av vegen. Samt vurdering om periode for bruk av båtutsett på Songa (som gir enklere atkomst til arealene nord for Songa) bør få forsinket åpningstid ift. veien.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Vinje kommune og veglag, inkl. Statkraft.

3) Våtippet

BAKGRUNN	
Historikk (vei):	Privat vei. Statkraft har retter. Konesjon: 1960(?). Vei driftes av privat veglag. Betalingsbom.
Bruk av vegen/området:	Viktig rekreasjonsområde, noen hytter og flere toppturmål med utgangspunkt fra endepunkt på vegen.
Målområde (villrein):	1 og 3
Kritisk periode:	Kalvings- og oppvekstperiode (ca. 1. mai til ca. 20. juni), samt sommer- og høstbeiteperioden for fostringsflokker.
Konflikt/forstyrrelse:	Ferdsl ut i terrenget fra vegen. Mye aktivitet skjer til ulike toppturmål i området. Effekten er potensielt negativ på fostringsflokker i kalvings- og oppvekstområder, og sommerbeiteperioden.
Driftsregime pr. dato:	Åpen for allmennheten. Brøytes.
TILTAK	

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Tiltak:	Utvikle regime der vegen <u>kan stenges</u> av hensyn til villrein (evt. med unntak av for grunneier og regulant). Må sees i sammenheng med mulige ferdselsrestriksjoner for fjellområdet i kritisk periode.
Effekt for villrein:	Sterkt positiv.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 1) Slaktevekt på kalv og antall kalv per 100 simle/ungdyr. Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse.
Konsekvenser/konflikter:	Reduserer tilkomst for hytteeiere, turbrukere og allmennheten ellers.
Sees i sammenheng med:	Kromvikvegen, Bitdalsvegen, samt Farastadtippet.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	GPS-data fra villrein. Feltobservasjoner fra SNO på fordeling av flokker (også uten GPS-sendere), folk i terrenget, kjøretøy m.m. Høy viktighet.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Finnes i dag betalingsbom. Kostnad med å oppgradere/tilføre bom med stengingsmulighet. Ellers administrativt. Ca. 1 mill.?
Finansiering:	Kommune/Veglag/Statkraft?
Negative virkninger av tiltaket:	Misnøye blant brukere med redusert tilkomst.
Kompenserende tiltak:	God informasjon fra det offentlige både digitalt og i felt (skilt ved bom, samt om mulig auto-genererte meldingstjenester innenfor visse geografiske soner) om bakgrunnen for tiltaket.
Anbefaling videre prosess:	Arbeidsgruppe med kommune, veglag, Statkraft, grunneiere, SNO m.fl. utarbeider sak om bom/driftsregime til høring og politisk vedtak. Kobles til sonering i kommuneplanens arealdel (LNF) som muliggjør, ved behov, ytterligere regulering av ferdsel i terrenget i influensområdet av vegen.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Vinje kommune og veglag, inkl. Statkraft

4) Farastadtippet

BAKGRUNN	
Historikk (vei):	Anleggsvei eid av Statkraft. Konesjon: 1960(?). Kommunal/privat til forbi boligområde. Vei åpen for allmennheten per i dag. Brøytes til boligområdet.
Bruk av vegen/området:	Skytebane. Rekreasjonsområde (mest lokal bruk?), noen hytter og turmål med utgangspunkt fra vegen.
Målområde (villrein):	1 og 3
Kritisk periode:	Kalvings- og oppvekstperiode (ca. 1. mai til ca. 20. juni), samt sommer- og høstbeiteperioden for fostringsflokker.
Konflikt/forstyrrelse:	Ferdsel ut i terrenget fra vegen. Effekten er potensielt negativ på fostringsflokker i kalvings- og oppvekstområder, og sommerbeiteperioden.
Driftsregime pr. dato:	Åpen for allmennheten. Brøytes frem til boligområde.
TILTAK	
Tiltak:	Utvikle regime der vegen <u>kan stenges</u> av hensyn til villrein, rett over boligområde. Må sees i sammenheng med mulige ferdselsrestriksjoner for fjellområdet i kritisk periode (gjerne som følge av dårlig beite i fjellet).
Effekt for villrein:	Sterkt positiv.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 1) Slaktevekt på kalv og antall kalv per 100 simle/ungdyr. Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse.
Konsekvenser/konflikter:	Reduserer tilkomst for hytteeiere, turbrukere og allmennheten ellers. Anses relativt lite konfliktfylt per i dag.
Sees i sammenheng med:	Kromvikvegen, Bitdalsvegen, samt Vådalen.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	GPS-data fra villrein. Feltobservasjoner fra SNO på fordeling av flokker (også uten GPS-sendere), folk i terrenget, kjøretøy m.m. Høy viktighet.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Kostnad med å tilføre bom med stengingsmulighet. Ellers administrativt. Ca. 1 mill.?
Finansiering:	Statkraft?
Negative virkninger av tiltaket:	Misnøye blant brukere med redusert tilkomst.
Kompenserende tiltak:	God informasjon fra det offentlige både digitalt og i felt (skilt ved bom, samt om mulig auto-genererte meldingstjenester innenfor visse geografiske soner) om bakgrunnen for tiltaket.
Anbefaling videre prosess:	Arbeidsgruppe med kommune, Statkraft, grunneiere, SNO m.fl. utarbeider sak om bom/driftsregime til høring og politisk vedtak. Kobles til sonering i kommuneplanens arealdel (LNF) som muliggjør, ved behov, ytterligere regulering av ferdsel i terrenget i influensområdet av vegen.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Statkraft

PRIORITERTE VEIER I TINN

1) Kalhovd - Synken

BAKGRUNN	
Historikk (vei):	Anleggsvei fram til Stegarosdammen, og videre opp til Synken (båthavn, parkering).
Bruk av veien/området:	Adkomst til damanlegget (ØTB). Veg fram til driftshytter (jakt og fiske), som også brukes til fritidshytter for grunneiere. Adkomst til Maarfjellstugo (utleie til fiske og jakt slutten av juni til sept.). Viktig adkomstveg for fotturister (vestover og nordover), og passasjerer til rutebåten «Mårfjord» (juni-sept).
Målområde (villrein):	I hovedsak mest relevant for målområde 4 (ivareta funksjonaliteten i trekkpassasjer). Enkelte år med lite snø kan tiltak langs vegen mulig også kunne bidra til å tidlige lette tilkomsten for reinen til de østligste beitene som er viktige for senhøst og vinterbeiteperioden (målområde 2).
Kritisk periode:	August/september (-enkelte år tidlig oktober): Hovedsakelig jaktperioden.
Konflikt/forstyrrelse:	Gir lett tilgjengelig adkomst i barmarksesongen, viktig kanal for videre ferdsel mot sentrale deler av vidda. En del camping (bobil o.l.) langs vegen.
Driftsregime pr. dato:	Vinterstengt fra okt./nov (når snøen legger) til starten/midten av juni (væravhengig). Bomkasse, avgift for tilreisende (felles med Kalhovdvegen). Gratis for innbyggere i kommunen.
TILTAK	
Tiltak:	Som oftest mest aktuell høst eller senhøst. Vurdere endring av driftsregime til mulighet for bomming om nødvendig. I perioder med mye rein i området å kunne stenge vegen for allmenn ferdsel, men med tilkomst for grunneier, regulant og tilsvarende. Tilrettelegging for kollektive transportløsninger for allmennheten, for eksempel for gjester til rutebåten, turisthyttene m.m. Alternativt full nattestenging, eller eventuelt stenge helt i særlig spesielle tilfeller. Tiltak/regulering av volum av ferdsel på stisegmentet Kalhovd – Mårbu viktig for at tiltak på veien skal fungere etter hensikten. Tilpasninger i drift av rutebåt på Mår må også sees på i en helhet med øvrige tiltak. NB! Ved tiltak Kalhovd – Synken må en eventuelt etablere overvåking av trafikken til Kongsbergseter (for eksempel digital tellebom e.l.), samt opprettholde løyvebetinga kjøring og gjennomgå praksis for dette, for å kontrollere mulige endrede bruksmønster som følge av tiltak.
Effekt for villrein:	Positiv
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 1) Slaktevekt på kalv og antall kalv per 100 simle/ungdyr. Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse og funksjonelle trekkpassasjer.
Konsekvenser/konflikter:	Reduserer tilkomst for allmennheten, grunneiere i nærliggende områder, reduserer fleksibilitet for næringsvirksomhet av for eksempel utleie av jakt og fiske. Redusert tilgang for turbrukere og allmennheten ellers. Negativt for kommunens reiselivssatsing.
Sees i sammenheng med:	Kalhovdvegen: Steinsbøle – Gvæpseborg, parallelle stier, landbru over trekkpassasjen ved Graveide.
Overvåking (type og viktighet; høy, middel, lav):	GPS-data fra villrein. Feltobservasjoner fra SNO. Bil-/sykkeltellere langs veien. Høy viktighet.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Ca. 1 mill.?
Finansiering:	ØTB
Negative virkninger av tiltaket:	Misnøye blant brukere med redusert tilkomst. Redusert driftsgrunnlag hos turisthytter og mulig andre tilbydere av overnatting og for eksempel fiskekort (mest negativt for dagskortsalg?) i området.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Forslag til kompensierende tiltak:	Skyttelbuss mellom Kalhovd turisthytte og MB Mår fjord? God informasjon fra det offentlige både digitalt og i felt (skilt ved bom, samt om mulig auto-genererte meldingstjenester innenfor visse geografiske soner) om bakgrunnen for tiltaket.
Anbefaling videre prosess:	Arbeidsgruppe med grunneiere, kommune, Statkraft, SNO m.fl. utarbeider sak om bom/driftsregime til høring og politisk vedtak. Kobles til sonering i kommuneplanens arealdel (LNF) som muliggjør, ved behov, ytterligere regulering av ferdsel i terrenget i influensområdet av vegen, kompensierende tiltak m.m.
Forslag til ansvarlig aktør for gjennomføring:	Tinn kommune og ØTB

2) Kalhovdvegen: Steinsbøle - Gvøpseborg

BAKGRUNN	
Historikk (vei):	Anleggsvei fram til Kalhovd, og videre forbi Graveide til Strengen og Grotte, til slutt fram til Gvøpseborg (på toppen av Krossobanen)
Bruk av veien/området:	Vei fram til flere damanlegg (ØTB). Vei fram til driftshytter (jakt og fiske), som også brukes til fritidshytter for grunneiere. Adkomst til Kalhovd turisthytte, viktig utgangspunkt for fotturister innover vidda. Adkomstveg for fotturister og for næringsdrivende/turister som skal videre mot Synken. Hele traséen mye brukt som sykkelrunde for tilreisende. Avstikker Bøensåskrysset til Daletoppen (Bøensåsen) noe brukt til hytter og adkomst ut i terrenget/til utsiktspunkt.
Målområde (villrein):	I hovedsak mest relevant for målområde 4 (ivareta funksjonaliteten i trekkpassasjer). Enkelte år med lite snø kan tiltak langs vegen mulig også kunne bidra til å tidlige lette tilkomsten for reinen til de østligste beitene som er viktige for senhøst og vinterarbeidsperioden (målområde 2).
Kritisk periode:	August/september (-enkelte år tidlig oktober).
Konflikt/forstyrrelse:	Gir lett tilgjengelig adkomst i barmarksesongen, viktig kanal for videre ferdsel mot sentrale deler av vidda. En del camping (bobil o.l.) langs vegen. Mye sykkeltrafikk.
Driftsregime pr. dato:	Vinterstengt fra okt./nov (avhengig av snøfall) til starten/midten av juni (værvhengig). Bomkasse, avgift for tilreisende (felles med Kalhovd-Synken). Gratis for innbyggere i kommunen. Kjørbar helt til Gvøpseborg, må da kjøres tilbake samme veg.
TILTAK	
Tiltak:	Som oftest mest aktuell høst eller senhøst. Vurdere endring av driftsregime til mulighet for bomming. I perioder med mye rein i området å kunne stenge vegen for allmenn ferdsel, men med tilkomst for grunneier, regulant og tilsvarende. Tilrettelegging for kollektive transportløsninger for allmennheten, for eksempel for gjester til turisthyttene m.m. Alternativt full nattestenging, eller eventuelt stenge helt i særlig spesielle tilfeller. Mulig noe regulering også kan gjøres med prissystem e.l.. Vurdere å regulere anledningen for transport av sykkel med Krossobanen i den perioden en ønsker minst mulig ferdsel på vegen.
Effekt for villrein:	Positiv
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 1) Slaktevekt på kalv og antall kalv per 100 simle/ungdyr. Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse og funksjonelle trekkpassasjer.
Konsekvenser/konflikter:	Reduserer tilkomst for grunneiere, redusert mulighet for næringsvirksomhet i form av utleie jakt og fiske. Redusert tilgang for turbrukere og allmennheten ellers. Negativt for kommunens reiselivssatsing på sykkel og driftsgrunnlag på turisthytte ved Kalhovd.
Sees i sammenheng med:	Stegarosvegen; Kalhovd – Synken, bruk/omlegging av parallelle merka stier, sykling som del av friluftsliv og reiselivsprodukt i Tinn, etablering av landbru over Graveide.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	GPS-data fra villrein. Feltobservasjoner fra SNO. Bil-/sykkeltellere langs veien. Høy viktighet.
Kart:	

KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Ca. 1 mill.?
Finansiering:	ØTB?
Negative virkninger av tiltaket:	Misnøye blant brukere med redusert tilkomst. Redusert driftsgrunnlag hos turisthytter og mulig andre tilbydere av overnatting og for eksempel fiskekort (mest dagskort?) i området. Negativ omtale av reiselivsdestinasjon- eller produktomtaler for eksempel i sosiale medier.
Kompenserende tiltak:	Tilrettelegge for kollektive transportløsninger. God informasjon fra det offentlige både digitalt og i felt (skilt ved bom, samt om mulig auto-genererte meldingstjenester innenfor visse geografiske soner) om bakgrunnen for tiltaket.
Anbefaling videre prosess:	Arbeidsgruppe med grunneiere, kommune, Statkraft, SNO m.fl. utarbeider sak om bom/driftsregime til høring og politisk vedtak. Kobles til sonering i kommuneplanens arealdel (LNF) som muliggjør, ved behov, ytterligere regulering av ferdsel i terrenget i influensområdet av veggen, kompenserende tiltak m.m.
Forslag til ansvarlig aktør for gjennomføring:	Tinn kommune

3) Hjordalen

BAKGRUNN	
Historikk (vei):	Veien er 8 km lang, går fra Rjukan fjellstue nordvestover til Hellemannlie. Flere hundre år gammel ferdselsveg. Kjørbar siden 1930-tallet, hovedbruk seterveg. Privat fram til 1977, deretter kommunal en periode, privat fra 2005. Fysisk bom, passering mot kortbetaling.
Bruk av veien/området:	Nå mest adkomstveg for jakt- og fiske, og fritidsbruk. Utgangspunkt for dagsturer. Merka turløyper fra nedre del av veggen. <i>Mesteparten av ferdsel derfra kanalisert i søndre del av vidda? Usikkert!</i> Gir adkomst inn i villreinens leveområder, de siste 3,5 km ligger innenfor, ender bare snaue 500 m fra nasjonalparken.
Målområde (villrein):	Mest relevant for Målområde 3, om å ivareta dei areala som reinen faktisk bruker i dag.
Kritisk periode:	Mai-juli
Konflikt/forstyrrelse:	Gir lett tilgjengelig adkomst i barmarksesongen, usikker på hvor mye den brukes.
Driftsregime pr. dato:	Vinterbrøytes ikke – stengt i perioden fra snøfall ca. nov.-des til mai-juni. Brukes til snøskutertransport for grunneiere/hytteiere. Bomveg – kortterminal/telefonabonnement.
TILTAK	
Tiltak:	Organisere system for at veien kan stenges helt dersom det er villrein i området, særlig i kalvings- og oppvekstperioden. Eventuelt stenge de siste 4-5km (fra Ormefit?) for allmenn ferdsel tilgang, men opprettholde tilgang bare for grunnere, jegere? Må evt. også vurdere grad av motorisert ferdsel og kjøring av skiløyper i området i siste del av april, dersom det trekker mye dyr mot området.
Effekt for villrein:	Positiv
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 1) Slaktevekt på kalv og antall kalv per 100 simle/ungdyr. Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse og funksjonelle trekkpassasjer.
Konsekvenser/konflikter:	Reduserer tilkomst for allmennheten til visse tider, redusert/avkorta sesong for skuter-/skitrafikk på seinvinter, samt mulig redusert mulighet for fiske på forsommer.
Sees i sammenheng med:	
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	GPS-data fra villrein. Feltobservasjoner fra SNO. Bil-/sykkeltellere langs veien. Høy viktighet.
Kart:	

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Lav
Finansiering:	Vilttiltaksmidler? Veiavgift?
Negative virkninger av tiltaket:	Reduserer tilkomst for allmennheten til visse tider, redusert mulighet for jakt og fiske.
Kompenserende tiltak:	God informasjon fra det offentlige både digitalt og i felt (skilt ved bom, samt om mulig auto-genererte meldingstjenester innenfor visse geografiske soner) om bakgrunnen for tiltaket.
Anbefaling videre prosess:	Arbeidsgruppe med grunneiere, veglag, kommune, SNO m.fl. utarbeider sak om bom/driftsregime til høring og politisk vedtak. Kan vurderes kobles til sonering i kommuneplanens arealdel (LNF) som muliggjør, ved behov, ytterligere regulering av ferdsel i terrenget i influensområdet av vegen, kompenserende tiltak m.m.
Forslag til ansvarlig aktør for gjennomføring:	Tinn kommune og veglag(?)

4) Sandsetdalen, inn til Kongsbergseter

BAKGRUNN	
Historikk (veg):	Totalt 7 km veg fra Skavlebø øverst i Tessungdalen til Kongsbergseter. I utgangspunktet gammel kløvsti, etter hvert viktigst som adkomst til gårder og setre i området. Etter hvert kjørbart fra 1950-60 tallet kommunal veg, og mye brukt av allmennheten. Privat fra 2007. Bomveg (betaling eller fysisk?).
Bruk av vegen/området:	Adkomstveg til setre/slåttemarker, for utleie av jakt- og fiske, og fritidsbruk. Innenfor bommen ligger ca. 100 hytter. Utgangspunkt for dagsturer. Videre vestover ligger setre og driftshytter som bruker som jakt- og fiskebuer, utløser motorisert ferdsel innover mot disse både på barmark og i vintersesong.
Målområde (villrein):	Målområde 2 (sikre tilgang til viktige vinterbeiter på nord- og østvidda); her er vinterbruken av vegen med skuter mest sentralt. Målområde 4 (sikre funksjonelle trekkpassasjer); mest sentralt i barmarksperioden?
Kritisk periode:	Jan.-mars/april og juli-sept.
Konflikt/forstyrrelse:	Motorisert ferdsel i ulike perioder gjennom året. Øker tilkomsten til kjerneområder i fjellet. Skuterløyper fra enden av vegen gir mulighet for økt skiturisme og mer forstyrrelser mot vest/nordvest.
Driftsregime pr. dato:	Bom ved Skavlebø.
TILTAK	
Tiltak	<i>Perioden jan.-mars/apr.:</i> Regulere bruk av skuterløyper i området i aktuell periode. Barmark: Stenge bom for allmennhet dersom villrein i området. Begrense ferdsel fra enden av vegen ved behov.
Effekt for villrein:	Positiv
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 1) Slaktevekt på kalv og antall kalv per 100 simle/ungdyr. Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse og funksjonelle trekkpassasjer.
Konsekvenser/konflikter:	Lokal motstand mot tiltak innover fra enden av vegen (innenfor bom?). Reduserer tilkomst for allmennheten til visse tider, redusert/avkorta sesong for skuter-/skitrafikk i vinterperioden, samt mulig redusert mulighet for jakt og fiske i sommerarbeiteperioden.
Sees i sammenheng med:	Imingfjellvegen: Sannsynligvis vil varsler som medfører stenging/ikke åpning av vegen over Imingfjell medføre behov for tiltak her. NB! Ved tiltak Kalhovd – Synken må en eventuelt etablere overvåking av trafikken til Kongsbergseter (for eksempel digital tellebom e.l.), samt opprettholde løyvebetinga kjøring og gjennomgå praksis for dette.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	GPS-data fra villrein. Feltobservasjoner fra SNO. Bil-/sykkeltellere langs veien. Høy viktighet vinter. Middels i barmarksperioden?
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Lav?
Finansiering:	
Negative virkninger av tiltaket:	
Kompenserende tiltak:	God informasjon fra det offentlige både digitalt og i felt (skilt ved bom) om bakgrunnen for tiltaket.
Anbefaling videre prosess:	Arbeidsgruppe med grunneiere, veglag, kommune, SNO m.fl. utarbeider sak om bom/driftsregime til høring og politisk vedtak.
Forslag til ansvarlig aktør for gjennomføring:	Tinn kommune og veglag

PRIORITERTE VEIER I EIDFJORD

1) Tråastølen - Tinnhølen

BAKGRUNN	
Historikk (veg):	Offentlig veg åpen for alle.
Bruk av vegen/området:	Høg bruk, både av folk lokale med rettar i allmenningen, turistar og turisthyttedrift samt regulant (Statkraft).
Målområde (villrein):	1, 2 og 4.
Kritisk periode:	Juli-september
Konflikt/forstyrrelse:	Flytter dagstursone langt inn mot kjerneområdene. Stort volum av ferdsel med bil og videre innover med sykkel og til fots. Utstrakt telting i område Tinnhølen/Langavatnet. Eidfjord kommune har tilrettelagt med utvida parkering, fiskebrygge og har planar om opprusting av sanitær og boss bygg.
Driftsregime pr. dato:	Betalingsbom p.t. Lokal parkeringsforskrift langs vei og ved endepunkt på Tinnhølen. Denne fjerner muligheten for stopp og parkering flere steder langs veien, samt muligheten for overnatting i bil/campingvogn langs vei og på Tinnhølen.
TILTAK	
Tiltak:	Har vedtatt lokal parkeringsforskrift for Tinnhøveien i Eidfjord kommune. Målet med forskriften er å forsøke å få et bedre system for parkering langs vegen, og å hindre overnatting langs denne (i bobil osv). Tiltaket skal evalueres etter sommersesongen 2023. Dersom forskriften ikke gir ønsket effekt etter formålet og/eller for villreinen, vil et første tiltak kunne være å videreutvikle forskriften med betalingssetser, overvåking, informasjon osv. Dernest vil mulig videre tiltak være fysisk bomming av veien, med tilgang for rettighetshavere, regulant, mannskap på turisthytter m.v. Dersom evaluering av forskriften viser at denne har ønsket effekt bør videreføring og eventuelle justeringer av denne være et første tiltak, særlig da dette er et arbeid som er i gang, opporganisert og godt forankret lokalt. Videreutvikling med utvidet overvåking (digital tellebom/skiltgjennkjennning) utvikling av informasjon m.m. bør uansett prioriteres.
Effekt for villrein:	Stor til svært stor.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 1) Slaktevekt på kalv og antall kalv per 100 simle/ungdyr. Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse og funksjonelle trekkpassasjer.
Konsekvenser/konflikter:	Innspill om at folk som har fått bruke vegen for tilkomst til private hytter til nå, ønsker å fortsette med dette (foreslått som dispensasjonsgrunnlag for parkering fra kommunen). Statskog har levert høringsinnspill der de påpeker viktigheten av at alle skal ha like rettigheter til bruk av vegen.
Sees i sammenheng med:	Regulering av for eksempel anledningen til å sykle på samme veistrekning og videre på godkjente traktorsleper.
Overvåking (type og viktighet; høy, middel, lav):	Telldata langs vei (digital bomregistrering, bilskilt, sykkel telling m.v.). Ferdselsdata og evt. stravadata) og lokal undersøkelse blant brukere.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Middels. Bom, overvåking og informasjon.
Finansiering:	Villreinfond, kommune, regulant m.m.
Negative virkninger av tiltaket:	Reduksjon av allmennhetens tilkomst inn i området. Reduserte besøkstall på turisthytter. Økt trykk fra besøkende på arealer rundt innfallsporten av veien. Pr. dato mangelfull tilrettelegging for parkering langs med riksvegen.
Kompenserende tiltak:	God informasjon fra det offentlige både digitalt og i felt (skilt ved bom) om bakgrunnen for tiltaket. Tilrettelegging for parkering, informasjon, utsiktspunkt m.v. ute ved Rv7 (samarbeid med nasjonal turistvei Hardangervidda?).

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Anbefaling videre prosess:	Arbeidsgruppe med grunneiere, kommune, regulant, m.fl. utarbeider sak om bom/driftsregime til høring og politisk vedtak.
Forslag til ansvarlig aktør for gjennomføring:	Eidfjord kommune og Statkraft

2) Tinnhølen – Byen

BAKGRUNN	
Historikk (vei):	Veistrekk ca. 3 km ble etablert for uthenting av masser/sand i forbindelse med ny betongdam på Tinnhølen i 1956/57. Videre blei veien brukt i forbindelse med blokkering av kanal i østre enden av Tinnhølen. Statkraft har avtale med Statskog
Bruk av veien/området:	Løyvebasert kjøring (verneområde) kun for rettighetshavere til fiske, jakt, beitebrukere, næringsutøvere m.m. : « <i>naudsynt køyring på Tinnhølvegen i samband med vedlikehald av vegen, villreinjakt, turisthyttedrift, slepp og sanking av beitedyr og garnfiske som har eit omfang på minimum 50 garndøgn. Parkering skal skje på godkjend parkeringsplass ved Lagerskuret eller ved «Byen».</i> ». Veibom er plassert ved oppsynshytte på Tinnhølen.
Målområde (villrein):	1, 2 og 4.
Kritisk periode:	Juli-september
Konflikt/forstyrrelse:	Forlenger tilkomsten ytterligere inn mot kjerneområdene, videre fra Tinnhølen. Relativt høyt volum av ferdsel med bil til Byen (mest lokale brukere, god oversikt pga disp.krav.) og videre innover med sykkel og til fots.
Driftsregime pr. dato:	Som for Tråstølen – Tinnhølen. Derfra krav til løyve for videre kjøring inn mot Byen.
TILTAK	
Tiltak:	Gjennomgang av løyvepraksis og forholdet til eventuelle tiltak på strekningen Tråstølen-Tinnhølen.
Effekt for villrein:	Middels, pga. omfang betydelig lavere enn til Tinnhølen.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 1) Slaktevekt på kalv og antall kalv per 100 simle/ungdyr. Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse og funksjonelle trekkpassasjer.
Konsekvenser/konflikter:	Misnøye med innstramming av tilkomst/løyvetilfang.
Sees i sammenheng med:	Tråstølen-Tinnhølen
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Rapportering og statistikk over løyvebruk, stravadata og GPS-data fra villrein.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Lav
Finansiering:	Statsforvalter, Miljødirektoratet
Negative virkninger av tiltaket:	
Kompenserende tiltak:	God informasjon fra det offentlige til publikum og brukere både digitalt og i felt (skilt ved bom) om bakgrunnen for tiltaket.
Anbefaling videre prosess:	Arbeidsgruppe med grunneiere, veglag, kommune, SNO m.fl. utarbeider sak om bom/driftsregime til høring og politisk vedtak.
Forslag til ansvarlig aktør for gjennomføring:	Eidfjord kommune og Statsforvalteren

3) Øvre Eidfjord- Berastølen/Hjølmoberget

BAKGRUNN	
Historikk (veg):	Kommunal vei til toppen av Hjølmoberget. Innfallsport til fjellet.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Bruk av veg/området:	Åpen for allmenn ferdsel.
Målområde (villrein):	1 (2) og 4
Kritisk periode:	Juli-september
Konflikt/forstyrrelse:	Flytter dagstursonen lengre inn i villreinområdet. Stor turisttrafikk i sommerperioden på smal og bratt vei, praktiske utfordringer for besøkende og driftsansvar.
Driftsregime pr. dato:	Åpen for allmenn ferdsel.
TILTAK	
Tiltak:	Periodevis anledning for regulering av trafikk med bomsystem, med tilkomst for grunneiere/rettighetshavere m.v?
Effekt for villrein:	Positiv
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 1) Slaktevekt på kalv og antall kalv per 100 simle/ungdyr. Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse og funksjonelle trekkpassasjer.
Konsekvenser/konflikter:	Misnøye med redusert tilkomst for allmennheten.
Sees i sammenheng med:	Tiltak på veien Tråstølen – Tinnhølen kan medføre økt besøkstrykk på nærliggende tilkomstveier.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Digital bom (skiltregistrering?), stravadata og GPS-data fra villrein
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Middels
Finansiering:	
Negative virkninger av tiltaket:	Redusert tilkomst for brukere og tilreisende.
Kompenserende tiltak:	God informasjon fra det offentlige til publikum og brukere både digitalt og i felt (skilt ved bom) om bakgrunnen for tiltaket.
Anbefaling videre prosess:	Arbeidsgruppe med grunneiere, veglag, kommune, SNO m.fl. utarbeider sak om bom/driftsregime til høring og politisk vedtak.
Forslag til ansvarlig aktør for gjennomføring:	Eidfjord kommune i samråd med grunneier

4) Kvamsvegen

BAKGRUNN	
Historikk (veg):	Vei til gammelt stølsområde
Bruk av veg/området:	Lokal bruk til støler/hytter
Målområde (villrein):	1, (2)
Kritisk periode:	Juli-september
Konflikt/forstyrrelse:	Liten. Randområder med relativt lite menneskelig aktivitet, som er lite brukt av villrein. Bare noen høstperioder og enkelte vintre ved spesielle forhold.
Driftsregime pr. dato:	Fysisk bom med nøkler til grunneiere.
TILTAK	
Tiltak:	Ingen tiltak å anbefale per i dag. Veien er i utgangspunktet regulert med låsbar bom som kun grunneiere har tilgang til.
Effekt for villrein:	Lavt, pga. liten bruk i utgangspunktet
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 1) Slaktevekt på kalv og antall kalv per 100 simle/ungdyr. Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse
Konsekvenser/konflikter:	

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Sees i sammenheng med:	
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	
Finansiering:	
Negative virkninger av tiltaket:	
Kompenserende tiltak:	
Anbefaling videre prosess:	Overvåke utvikling.
Forslag til ansvarlig aktør for gjennomføring:	Eidfjord kommune

PRIORITERTE VEIER I ULLENSVANG

1) Valldalen

BAKGRUNN	
Historikk (veg):	<p>Vei inn gammel stølsdal som ble flytta opp på siden av reguleringsmagasinet etter neddemming (1966). Området var stølsområde for totalt 7000 beitedyr; 1000 storfe og 6000 geit, og 110 bygninger ble neddemt. Produksjonen i dalen drev eget ysteri ute ved hovedveien, -dette ble nedlagt siste høst før neddemming (i 1965). Valldalsseter (turisthytte) som lå innerst i dalen ble erstattet av Middalsbu og Hellevassbu. Middalen er trolig det dalføret som har fått størst økning i bruk i dag sett i forhold til tidligere tider.</p> <p>Veien har driftsutfordringer pga. rasfare, stor trafikk uten tilrettelegging for parkering m.m.</p>
Bruk av vegen/området:	Viktig tilkomst til beite- og stølsområder, turisthytter og lokale hytter og bruk. Innfallsport også vinterstid.
Målområde (villrein):	1, 3 og 4
Kritisk periode:	Juni-sept.
Konflikt/forstyrrelse:	Seinvinter/vår; dersom tidlig vår og villrein i områdene rundt kan en potensielt få konflikt med rein på kalvings- oppvekstområder. Innfallsport som øker tilgjengeligheten til mye brukte og sentrale områder for villrein på vår og i barmarksperioden.
Driftsregime pr. dato:	Åpen for allmennheten. Betalingsbom.
TILTAK	
Tiltak:	Opprettholde åpningstid av veien for sommersesong (medio/slutten av juni måned) for å sikre ro i områder som kan være viktige kalvings- og oppvekstområder for reinen.
Effekt for villrein:	Positiv
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 1) Slaktevekt på kalv og antall kalv per 100 simle/ungdyr. Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse og funksjonelle trekkpassasjer.
Konsekvenser/konflikter:	Lokale brukerinteresser som får redusert/seinere tilkomst.
Sees i sammenheng med:	Middyr. Songavegen
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Biltellere langs vei. Eventuelt bom med skiltgjenkjenning. GPS-data villrein. Viktig.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Middels
Finansiering:	Regulant
Negative virkninger av tiltaket:	Lokale brukerinteresser sterkest berørt. Lang og vanskelig historie om tap av areal og eiendom, næringsområder og tilkomst til fjellet vinterstid (dårlige isforhold, skredfare m.m.). Utsettelse av brøyting/åpning av vei må være dynamisk tilpasset reinens arealbruk.
Kompenserende tiltak:	God informasjon fra det offentlige til publikum og brukere både digitalt og i felt (skilt ved bom) om bakgrunnen for tiltaket. Tilrettelegging av parkering.
Anbefaling videre prosess:	Arbeidsgruppe med grunneiere, veglag, kommune, regulant, SNO m.fl. utarbeider sak om bom/driftsregime til høring og politisk vedtak.
Forslag til ansvarlig aktør for gjennomføring:	Fylkeskommune og kommune

2) Middyr

BAKGRUNN

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Historikk (vei):	Vei til reguleringsmagasin
Bruk av vegen/området:	Bom ved Ulevåvatnet, bare regulant (og grunneier?) har tilgang. Vei brøytes normalt ikke, bare ved spesielle behov.
Målområde (villrein):	1, 3 og 4
Kritisk periode:	Juni – august, samt desember-april for setesdalsreinen som trenger vinterbeiteområder på Hardangervidda-areal.
Konflikt/forstyrrelse:	Vei inn i område med nærhet til viktige vårbeiter for bukk, og tidligere viktige kalvings- og oppvekstområder. Innfallsport til høytliggende relativt rolige områder med næringsrike beiter gjennom sommeren.
Driftsregime pr. dato:	Fysisk bom. Uklart hvilke avtaleforhold som står i dag og varighet av dette
TILTAK	
Tiltak:	Avklare/formalisere avtale om videreføring av fysisk bom, for å sikre at dette ikke blir en innfallsport med økt ferdsel i fremtiden.
Effekt for villrein:	Middels/lav (fordi konflikt er lav per i dag)
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 1) Slaktevekt på kalv og antall kalv per 100 simle/ungdyr. Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse og funksjonelle trekkpassasjer.
Konsekvenser/konflikter:	Trolig lav konflikt.
Sees i sammenheng med:	Valldalsvegen
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	GPS-data villrein.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Lav.
Finansiering:	Regulant
Negative virkninger av tiltaket:	Ingen
Kompenserende tiltak:	God informasjon fra det offentlige til publikum og brukere både digitalt og i felt (skilt ved bom) om bakgrunnen for tiltaket.
Anbefaling videre prosess:	Kommune/fylkeskommune, regulant og NVE utarbeider sak om bom/driftsregime til høring og vedtak.
Forslag til ansvarlig aktør for gjennomføring:	Fylkeskommune

3) Skare - Reinsnos

BAKGRUNN	
Historikk (veg):	Kommunal vei til gårder ved Reinsnosvatnet.
Bruk av vegen/området:	Brukes av fastboende og hyttegjester.
Målområde (villrein):	3
Kritisk periode:	Sommerperiode?
Konflikt/forstyrrelse:	Lite forstyrrelse på villrein per i dag
Driftsregime pr. dato:	Kommunal vei, åpen for allmenn ferdsel.
TILTAK	
Tiltak:	Informasjon om villrein og reinens om bruk av Hardangervidda generelt og nærområdene spesielt. Overvåke utvikling av bruk/ferdsel i området og planlegge for alternative løsninger dersom bruksbilde øker/endrer seg, eller reinens arealbehov i området øker.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Effekt for villrein:	Uendret
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 1) Slaktevekt på kalv og antall kalv per 100 simle/ungdyr. Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse og funksjonelle trekkpassasjer.
Konsekvenser/konflikter:	Ingen
Sees i sammenheng med:	Valldalsvegen, Middyr, Skjeggedalsvegen
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	GPS-data villrein. Bilteller på vei. Strava-data.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Lav
Finansiering:	Vilttiltaksmidler, handlingsprogram for Regional plan
Negative virkninger av tiltaket:	Ingen
Kompenserende tiltak:	Sikre grunneieres tilkomst og retter, god informasjon og skilting.
Anbefaling videre prosess:	Eget prosjekt om informasjon om villrein rundt Hardangervidda, under Handlingsprogrammet for Regional Plan?
Forslag til ansvarlig aktør for gjennomføring:	Fylkeskommunen

4) Heng

BAKGRUNN	
Historikk (veg):	Stølsveg? Fjellveg?
Bruk av vegen/området:	Brukes av lokale som innfallsport til vestvidda, både sommer og vinter. Kjørbar et stykke, bom (under Tordivlane; ved parkering til Dronningstien). Vinterstid er kjøring løyvestyrt av kommune/TU. Barmarksferdsel forbi bommen uklart hittil i arbeidet (bare grunneier), også hvorvidt dette krever løyve.
Målområde (villrein):	1
Kritisk periode:	Juni-august
Konflikt/forstyrrelse:	Relativt stor innfallsport til nord-vestvidda.
Driftsregime pr. dato:	Kjørbar et stykke, deretter bom under Tordivlane.
TILTAK	
Tiltak:	Vurdere regulering av tilgang; for eksempel ved løyvestyring (vinter-vår, eventuelt barmarksdispensasjoner), prisen for kjøring på vei/parkering, plassering av bom, eventuelt hvem som får tilgang til å kjøre videre.
Effekt for villrein:	Middels
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 1) Slaktevekt på kalv og antall kalv per 100 simle/ungdyr. Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse og funksjonelle trekkpassasjer.
Konsekvenser/konflikter:	Sterkere begrensning i bruk for lokale.
Sees i sammenheng med:	Kleivane, Skjeggedal og Husedalen. Samt alternative innfallsporter med potensielt mer ødeleggende plassering (for eksempel fr Rv7 vinterstid)
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Biltellere langs vei. GPS-data rein. Loggføring av løyvebruk. Strava-data. Høy viktighet.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Lav

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Finansiering:	Handlingsprogrammet for Regional plan
Negative virkninger av tiltaket:	Redusert tilkomst på denne innfallsporten vil muligvis øke bruk av andre innfallspporter som tar flere gjennom mer av de sentrale områdene for villrein.
Kompenserende tiltak:	God informasjon fra det offentlige til publikum og brukere både digitalt og i felt (skilt ved bom) om bakgrunnen for tiltaket. Adaptiv tilnærming til bruk av denne/andre innfallspporter (særlig til løyvebrukere).
Anbefaling videre prosess:	Arbeidsgruppe med grunneiere, veglag, kommune, fylkeskommune m.fl. gjennomgår/utarbeider forslag til driftsregime, og eventuelle vedtak knyttet til dette.
Forslag til ansvarlig aktør for gjennomføring:	Kommune og fylkeskommune

5) Kleivane (langs Munketreppene)

BAKGRUNN	
Historikk (veg):	Kommunal veg til Eidnes. Fysisk bom over Kvelvet.
Bruk av vegen/området:	Brukes av lokale som innfallspport til vestvidda, både sommer og vinter. Kjørbar et stykke, deretter bom. Vinterstid er kjøring løyvestyrt av kommune/TU. Grad av motorferdsel på barmark forbi bom er p.t. ukjent, mulig løyvestyrt.
Målområde (villrein):	1
Kritisk periode:	Juni-august
Konflikt/forstyrrelse:	Relativt stor innfallspport til nord-vestvidda.
Driftsregime pr. dato:	Kjørbar et stykke, deretter bom over Kvelvet.
TILTAK	
Tiltak:	Regulering av tilgang når bruk er i konflikt med villreinens arealbruk; løyvestyring (vinter-vår, evt. barmarksdispensasjoner), vurdere betaling for kjøring på vei, eventuelt plassering av bom for regulering av biltrafikk.
Effekt for villrein:	Middels
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 1) Slaktevekt på kalv og antall kalv per 100 simle/ungdyr. Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse og funksjonelle trekkpassasjer.
Konsekvenser/konflikter:	Sterkere begrensning i bruk for lokale.
Sees i sammenheng med:	Tiltak ved Heng, Skjeggedal og Husedalen. Samt alternative innfallspporter med potensielt mer ødeleggende plassering (for eksempel fr Rv7 vinterstid).
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Biltellere langs vei. GPS-data rein. Loggføring av løyvebruk. Strava-data.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Lav
Finansiering:	Handlingsprogrammet for Regional plan
Negative virkninger av tiltaket:	Redusert tilkomst på denne innfallsporten vil muligvis øke bruk av andre innfallspporter som tar flere gjennom mer av de sentrale områdene for villrein.
Kompenserende tiltak:	God informasjon fra det offentlige til publikum og brukere både digitalt og i felt (skilt ved bom) om bakgrunnen for tiltaket. Adaptiv tilnærming til bruk av denne/andre innfallspporter (særlig til løyvebrukere).
Anbefaling videre prosess:	Arbeidsgruppe med grunneiere, veglag, kommune, fylkeskommune m.fl. gjennomgår/utarbeider forslag til driftsregime, og eventuelle vedtak knyttet til dette.
Forslag til ansvarlig aktør for gjennomføring:	Kommune og fylkeskommune

6) Husedalen

BAKGRUNN	
Historikk (veg):	Kommunal vei inn til avkjøring til kraftverk. Deretter fysisk bom.
Bruk av vegen/området:	Brukes av kraftselskap til anlegg. Ellers lite bruk.
Målområde (villrein):	1
Kritisk periode:	Juni-august
Konflikt/forstyrrelse:	Relativt stor innfallsport til nord-vestvidda for fotturister.
Driftsregime pr. dato:	Kjørbar et stykke, deretter bom.
TILTAK	
Tiltak:	Overvåking av utvikling i ferdsel og bruk av innfallsporten. Informasjon om reinens bruk av HV generelt og nærområdene spesielt. Se forslag Reinsnos.
Effekt for villrein:	Lav, men effekt bør sees i sammenheng med tiltak på Heng og Kleivane.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 1) Slaktevekt på kalv og antall kalv per 100 simle/ungdyr. Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse og funksjonelle trekkpassasjer.
Konsekvenser/konflikter:	Eventuell begrensning i bruk for lokale og turfolk.
Sees i sammenheng med:	Heng, Skjeggedal og Kleivane. Samt alternative innfallsporter med potensielt mer ødeleggende plassering (for eksempel fra Rv7 vinterstid).
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Biltellere langs vei, ferdselstellere på sti lengre inne. GPS-data rein. Strava-data.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Lav
Finansiering:	Handlingsprogrammet for Regional plan
Negative virkninger av tiltaket:	En eventuell redusering av tilkomst på denne innfallsporten vil muligvis øke bruk av andre innfallsporter som tar flere gjennom mer av de sentrale områdene for villrein. Vurderes derfor at overvåking og informasjonstiltak er et første viktig tiltak.
Kompenserende tiltak:	Adaptiv tilnærming til bruk av denne i forhold til andre innfallsporter.
Anbefaling videre prosess:	Arbeidsgruppe med grunneiere, veglag, kommune, fylkeskommune m.fl. gjennomgår/utarbeider forslag til overvåkings- og informasjonsmaterieill, og eventuelle vedtak knyttet til dette.
Forslag til ansvarlig aktør for gjennomføring:	Kommune og fylkeskommune

7) Skjeggedal - Topp

BAKGRUNN	
Historikk (vei):	Vei til hytter på Topp, som erstattet den gamle trallebanen til toppen.
Bruk av veien/området:	Hytteiere, grunneiere, kommune, regulant osv. kjører veien opp. Ellers er veien absolutt mest brukt av gående som skal til Trolltunga.
Målområde (villrein):	1
Kritisk periode:	Mai/juni - august/september.
Konflikt/forstyrrelse:	Stor lokalt rundt Ringedalsvannet, liten innover i fjellet. Stort potensiale for forstyrrelse om økning i ferdsel videre innover i fjellet. Nærområder stort sett sporadisk brukt av rein, men noe brukt av bukk (også avhengig av bestandsstørrelse). Voldsomme mengder ferdsel til Trolltunga gjør at dette utgangspunktet leverer store mengder folk og aktivitet inn på kanten av fjellet.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Driftsregime pr. dato:	Fysisk bom, grunneiere, hytteeiere, kommunalt driftsselskap til trolltunga, Røde kors og SNO, samt regulant har tilgang. I tillegg gis det anledning for inntil 30 biler for å passere bommen hver dag.
TILTAK	
Tiltak:	Videreføre tiltak i kommunal regi. Supplere med informasjon om villreinens bruk av Hardangervidda generelt og nærområder spesielt. Viktig: Overvåke utvikling av ferdsel i området og videre innover i fjellet.
Effekt for villrein:	Lav. Informasjonsaspektet er mest ment for publikum. Regulerer i liten grad volumet ferdsel videre innover fjellet. Regulatoriske tiltak må til for å redusere/styre det, om det er ønskelig/nødvendig.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 1) Slaktevekt på kalv og antall kalv per 100 simle/ungdyr. Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse og funksjonelle trekkpassasjer.
Konsekvenser/konflikter:	Konflikter vil primært oppstå om det innføres restriksjoner for ferdsel i området.
Sees i sammenheng med:	Reinsnos, Kleivane, Heng og Husedalen.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Biltelling på vei, ferdselstellere terreng, GPS-data villrein. Strava-data. Evaluering sammen med fjellvakter/kommunalt selskap (Trolltunga AS) som drifter Trolltunga som resemål. Overvåking av høy viktighet for å dimensjonere for fremtidige endringer!
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Middels.
Finansiering:	Miljødirektoratet og program for Nasjonale turiststier
Negative virkninger av tiltaket:	Lav
Kompenserende tiltak:	
Anbefaling videre prosess:	Eget prosjekt om informasjon om villrein rundt Hardangervidda, under Handlingsprogrammet for Regional Plan.
Forslag til ansvarlig aktør for gjennomføring:	Fylkeskommunen sammen med kommune.

8) Skjeggedalsvegen

BAKGRUNN	
Historikk (vei):	Offentlig vei mellom Tyssedal og Skjeggedal, bygd i forbindelse med kraftregulering.
Bruk av veien/området:	Stor. Massiv bruk som startpunkt for turer til Trolltunga.
Målområde (villrein):	1
Kritisk periode:	Juni – august/september
Konflikt/forstyrrelse:	Stor lokalt, liten innover i fjellet. Stort potensiale om økning. Nærområder stort sett sporadisk brukt av rein, men noe brukt av bukk. Voldsomme mengder ferdsel til Trolltunga gjør at dette utgangspunktet leverer store mengder folk og aktivitet inn på kanten av fjellet.
Driftsregime pr. dato:	Betalingsbom eller skyttelbuss til Skjeggedal.
TILTAK	
Tiltak:	Videreføre tiltak i kommunal regi. Supplere med informasjon om villreinens bruk av Hardangervidda generelt og nærområder spesielt.
Effekt for villrein:	Lav. Informasjonsaspektet er mest ment for publikum. Regulerer i liten grad volumet ferdsel videre innover fjellet. Regulatoriske tiltak må til for å redusere/styre det, om det er ønskelig/nødvendig.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 1) Slaktevekt på kalv og antall kalv per 100 simle/ungdyr. Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse og funksjonelle trekkpassasjer.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Konsekvenser/konflikter:	
Sees i sammenheng med:	Reinsnos, Kleivane, Heng og Husedalen.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Biltelling på vei, ferdselstellers terreng, GPS-data villrein. Strava-data. Høy viktighet for å dimensjonere for fremtidige endringer!
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Middels.
Finansiering:	Miljødirektoratet. Program for Nasjonale turiststier
Negative virkninger av tiltaket:	Lav
Kompenserende tiltak:	
Anbefaling videre prosess:	Eget prosjekt om informasjon om villrein rundt Hardangervidda, under Handlingsprogrammet for Regional Plan
Forslag til ansvarlig aktør for gjennomføring:	Fylkeskommunen

PRIORITERTE VEIER I NORE- OG UVDAL

1) Imingdalen (Bruseterveien) (Sønstevatn – Smågådalen)

BAKGRUNN	
Historikk (vei):	Gammel setervei som ble utbedret i forbindelse med kraftutbygging på 1960-tallet (Uvdalsvassdraget med Sønstevatn).
Bruk av veien/området:	Begrenset biltrafikk. Startsted for turer innover Hardangervidda, bl.a. fisketurer, jakt, turer til Mårbu. Noen få setre. Hyttefelt de første 3,5 km. Veien er vinterstengt.
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	3
Kritisk periode:	Høst.
Konflikt/forstyrrelse:	Veien bidrar til ferdsel mellom Sønstevatn/Imingdalen og Mår sommer og høst, og kan gjøre adkomsten fra nord til østsiden av Mår vanskeligere for villreinen.
Driftsregime pr. dato:	Bomvei som driftes av Nore og Uvdal kommune. Veggen er vinterstengt. Fra konsesjon: «Veier, broer og kaier som konsesjonæren anlegger, skal kunne benyttes av allmenheten med mindre NVE vedtar noe annet.»
TILTAK	
Tiltak:	Begrense kjøring på veggen for allmenheten vest for Flåtåe (etter hyttefeltet) med fysisk bom, digital telling/skiltgjenkjennig for de som passerer.
Effekt for villrein:	Kan gi noe effekt dersom barrierer ved Stegaros og Havfoss først reduseres.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein	Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse og funksjonelle trekk-passasjer
Sees i sammenheng med:	Stegaros/Graveide og Havfoss, for å bedre trekk til østsiden av Mår.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	GPS-data fra villrein. Høy viktighet. Biltellere/skiltgjenkjennig i bom.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Konsekvenser/konflikter:	Noe vanskeligere adkomst for allmenheten til Imingdalen og Mår med bil.
Kostnad for tiltak:	Lav
Finansiering:	Regulert.
Negative virkninger av tiltaket:	Noe misnøye rundt allmenhetens tilgang til Imingdalen. Tiltak på denne veien isolert sett kan flytte trafikk til andre tilgrensende områder.
Kompenserende tiltak:	God informasjon fra det offentlige både digitalt og i felt. Styre ferdsel til andre steder, eks. Gråvarranden som turmål.
Anbefaling videre prosess:	Kommune og fylkeskommune i samarbeid utfører en nærmere kartlegging av trafikkmengde på veien og vurdering av om veien er et reelt problem.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Nore og Uvdal kommune sammen med fylkeskommune.

2) Damtjern. Gråvarranden

BAKGRUNN	
Historikk (vei):	Sidevei til Bruseterveien (Imingdalen) i forbindelse med regulering av Damtjern som ble overført til Sønstevatn på 1960-tallet.
Bruk av veien/området:	Veien har begrenset biltrafikk men brukes nok i større grad som turvei for hyttegjester ved Sønstevatn. Vinterstengt.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Målområde i tiltaksplanen (villrein):	3
Kritisk periode:	Høst.
Konflikt/forstyrrelse:	På grunn av beliggenheten rett nord for hyttefeltet og helt i utkanten av villreinområdet, samt det at veien ikke vinter-brøytes, er konflikten med villrein veldig liten.
Driftsregime pr. dato:	Bomvei som driftes av Nore og Uvdal kommune. Veien er vinterstengt. Fra konsesjonen: «Veier, broer og kaier som konsesjonæren anlegger, skal kunne benyttes av allmenheten med mindre NVE vedtar noe annet.»
TILTAK	
Tiltak:	Ingen tiltak anbefales. Det er bedre å styre ferdsel langs denne vegen enn innover langs lmingdalen.
Effekt for villrein:	Svært liten
Kobling til kvalitetsnorm for villrein	Ingen (eventuelt delnorm 3 funksjonell arealbruk)
Sees i sammenheng med:	Brusetervegen (lmingdalen)
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	GPS-data fra villrein. Strava-data. Overvåkning av middels viktighet.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Konsekvenser/konflikter:	Ingen
Kostnad for tiltak:	Ingen
Finansiering:	Ikke behov
Negative virkninger av tiltaket:	Kan få økt ferdsel da en prøver å unngå ferdsel lengre inn og på tilstøtende veier.
Kompenserende tiltak:	
Anbefaling videre prosess:	Kommune og fylkeskommune vurderer Gråvarranden som turmål i stedet for lmingdalen, for eksempel gjennom arbeidet med sti- og løypeplan på Hardangervidda.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Nore og Uvdal kommune og fylkeskommune.

3) Ræpeholberget

BAKGRUNN	
Historikk (vei):	Intern hyttevei bygd i forbindelse med hyttefelt (og seter)
Bruk av veien/området:	Intern adkomstveg for nærmere 20 hytter.
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	(3)
Kritisk periode:	(Høst)
Konflikt/forstyrrelse:	Veien er intern hyttevei i et område med dårlig adkomst for villrein. Svært liten forstyrrelse i dag, særlig da veien ikke brøytes.
Driftsregime pr. dato:	Privat adkomst for flere hytter. Brøytes ikke vinterstid.
TILTAK	
Tiltak:	Ingen
Effekt for villrein:	Ikke relevant
Kobling til kvalitetsnorm for villrein	Ingen (eventuelt delnorm 3 funksjonell arealbruk)
Sees i sammenheng med:	Brusetervegen (lmingdalen) – sti og løypeplan; kanalisere ferdsel til fots til Ræpeholberget.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	GPS-data fra villrein.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Konsekvenser/konflikter:	Ingen
Kostnad for tiltak:	Ingen
Finansiering:	Ikke behov
Negative virkninger av tiltaket:	Ingen
Kompenserende tiltak:	Ingen
Anbefaling videre prosess:	Regelmessig oppsummering i møter mellom kommune og relevante prosesser som regionalplan-sekretariat
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Kommune og hyttevelforening, eventuelt sammen med regional plansekretariatet.

4a) Jønndalsvegen

BAKGRUNN	
Historikk (vei):	Gammel seterveg som ble utbedret i forbindelse med kraftutbygging for Uvdalsvass-draget med Sønstevann på 1960-tallet. Solheimstulen ble først etablert som turisthytte i 1890 på seter.
Bruk av veien/området:	Privat vei for private hytter, Solheimstulen turisthytte, landbrukseiendommer, steintipp/massetak og som innfallspurt til Hardangervidda med slepa Solheimstulen-Lågaros (trase for terrenggående biler i nasjonalparken). Mye dagsutfart til Solheimstulen, bl.a. fotturer til Dyregravshalle.
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	(1), 2, 3 og 4. (1 og 4 på grunn av slepa Solheimstulen-Lågaros)
Kritisk periode:	Selve Jønndalsvegen: Vinter. Slepa Solheimstulen-Lågaros: Seinsommer og høst.
Konflikt/forstyrrelse:	Jønndalsveien: Vinterbesøkende til private hytter og Solheimstulen turisthytte som startsted for vinterturer videre innover vidda. Forstyrrelser fra trafikk på Slepa er en egen sak.
Driftsregime pr. dato:	Bomvei som driftes av Nore og Uvdal kommune. Vinterbrøytes inn til Solheimstulen. Fra konsesjonen: «Veier, broer og kaier som konsesjonæren anlegger, skal kunne benyttes av allmenheten med mindre NVE vedtar noe annet.»
TILTAK	
Tiltak:	Vurdere begrensning på vinterbrøyting inn til Solheimstulen. Styre ferdsel i villreinens vinterbeiteområde med sti- og løypeplan. Gjøre behovet mindre for å kjøre Jønndalsvegen midtvinters. Må sees i sammenheng med løyvepraksis vinterstid i denne delen av fjellet.
Effekt for villrein:	Positiv
Kobling til kvalitetsnorm for villrein	Delnorm 1) Slaktevekt på kalv (indirekte ved større simler) og antall kalv per 100 simple/ungdyr (flere simler som får fram kalv) Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse
Sees i sammenheng med:	Tiltak på veier i nabodalfører. Må sees i sammenheng med løyvepraksis vinterstid i denne delen av fjellet. Sti- og løypeplan, åpningstider for Solheimstulen turisthytte, ferdselsregulering vinterstid.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	GPS-data fra villrein.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Konsekvenser/konflikter:	Kan ta bort grunnlag for Solheimstulen turisthytte store deler av vinteren. Jønndalen som vinterutfartsted for allmennheten blir redusert store deler av vinteren. Eventuelt at hytteeiere ikke får vinterbrøytet veg hele vinteren.
Kostnad for tiltak:	Usikkert, avhenger om det trengs automatisk bom for vegen.
Finansiering:	
Negative virkninger av tiltaket:	Misnøye med at trafikkgrunnlag for Solheimstulen vinterstid blir borte, at vei til hytter kanskje ikke blir brøytet hele vinteren hvis driftsøkonomi blir borte. Allmennheten blir kanalisert til andre områder for deler av vinteren.
Kompenserende tiltak:	God informasjon fra det offentlige både digitalt og i felt. Styre ferdsel til andre steder vinterstid, alternative utgangspunkt for vinterferdsel, både løyvebasert kjøring og annen ferdsel.
Anbefaling videre prosess:	Egen arbeidsgruppe med kommune, grunneier, fylkeskommune m.fl. gjør en nærmere vurdering av trafikk på Jønndalsvegen vinterstid, og vurdere reelt omfang av problem.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Nore og Uvdal kommune og fylkeskommune.

4b) Solheimstulen – tippen ved Krukeåe

BAKGRUNN	
Historikk (vei):	Anleggsvei på 2,5 km bygd i forbindelse med utbygging av Uvdalsvassdraget med Sønstevatn. Veien går fra Solheimstulen og fram til steintipp fra overføringstunnel mellom Tøddølvatn og Vikvatn.
Bruk av veien/området:	Drift av knuseverk og utkjøring av knuste masser fra tippen. Også adkomst til noen private fjelleiendommer og fiskevatn. Ikke vinterbrøyting.
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	3.
Kritisk periode:	Seinsommer og høst.
Konflikt/forstyrrelse:	Bidrar trolig til noe ferdsel sørover fra Solheimstulen, men i begrenset omfang. Muligens litt negativt for villrein. Knuseverk for stein vil uroe villreinen i de perioder det brukes.
Driftsregime pr. dato:	Vinterstengt. Bomvei med adgang for fiskere.
TILTAK	
Tiltak:	Evt. begrense tider for bruk av knuseverk.
Effekt for villrein:	Litt positivt.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein	Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse.
Sees i sammenheng med:	Eventuelle tiltak på Jønndalsveien og eventuelt på andre veier i nærområdet. Fokusområde Havfoss og Stegaros.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	GPS-data fra villrein.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Konsekvenser/konflikter:	Begrenser tilgang for lokale brukere og fiskere.
Kostnad for tiltak:	Liten
Finansiering:	Ikke relevant
Negative virkninger av tiltaket:	
Kompenserende tiltak:	Informasjon.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Anbefaling videre prosess:	Jobbes med i sammenheng med vurderinger av tiltak på veien til Jøndalen (Solheimstulen).
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Kommune og fylkeskommune

PRIORITERTE VEIER I HOL

1) Tuvavegen

BAKGRUNN	
Historikk (vei):	Vei med lengde 16-17 km fra Fv. 40 i Skurdalen. De fem første km av vegen er adkomst til gårdsbruk og nyere hyttefelt. Flere setre langs vegen videre inn til Tuva turisthytte (Tuva-seter). Vei til Brennbu bygd 1952, vei siste to km bygd tidlig på 1960-tallet. Det var bussrute inn til Tuva på 1960-tallet
Bruk av veien/området:	Bomvei. Trafikk til turisthytta og som startsted for flerdagsturer på vidda. Veien stengt for bobil. Vinterbrøytes ikke.
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	Eventuelt (evt. Delnorm 3) funksjonelle trekkpassasjer
Kritisk periode:	Eventuelt høst/jaktperioden.
Konflikt/forstyrrelse:	I utgangspunktet en vei som bidrar til å flytte dagstursone for friluftslivsferdsel lengre inn i villreinområdet. Ut ifra dagens bruk er forstyrrelsen relativt liten, særlig i barmarksperioden. Potensielt noe større konflikt i vinterbeiteperioden, da det kjøres skiløyper fra ulike utgangspunkt inn til Tuva turisthytte. Flere faktorer som turisttrafikken i områdene rundt bidrar til at villreinen ikke bruker den nordøstlige delen av Hardangervidda; det er flere barrierer for villreinens arealbruk og trekk sørvest for Tuva.
Driftsregime pr. dato:	Bomvei i barmarksesongen. Stengt for bobiler.
TILTAK	
Tiltak:	Ingen for barmarksperioden. Eventuelt begrense bruk av privatbiler til Tuva. Dersom villreinen igjen skal ta i bruk nordøstvidda for sommerbeite vil det kreve veldig store begrensninger i virksomhet sommer og høst for turisme og friluftsliv. Vurder drift av skiløyper i området i vinterbeiteperioden. Må sees i sammenheng med tiltak i tilstøtende områder.
Effekt for villrein:	Liten barmark, moderat vinter (må behandles under samletema friluftslivsferdsel og-/eller motorferdsel).
Kobling til kvalitetsnorm for villrein	Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse fokusområde Hein-Ustaoset (318 km ² , rød sommer-høst)
Sees i sammenheng med:	Ossjøen/Seterdalsvegen. Turiststi Seterdalen-Hein-Rauhelleren. Hein og Rauhelleren turisthytter.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	GPS-data fra villrein. Biltellere på vei. Strava-data. Middels viktighet, særlig vinter.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Konsekvenser/konflikter:	Dersom det å stenge Tuva-vegen skal få effekt for villreinen må det settes i verk flere tunge tiltak for å regulere menneskelig virksomhet på sentralvidda. Konfliktene framstår som store ut ifra dagens situasjon når reinen bruker områdene lite. Mer aktuelt for vinter i første omgang.
Kostnad for tiltak:	Oppsett av fysisk bom. 100-200.000 kr(?). Biltellere; pris?
Finansiering:	Fylkeskommune og kommune
Negative virkninger av tiltaket:	Redusert tilgang til Tuva turisthytte og Tuva som innfallsport for kortere og lengre turer innover vidda i nordøst. Redusert drifts-grunnlag for turisthytta.
Kompenserende tiltak:	Økonomisk kompensasjon turisthytte og andre næringsdrivende i området. Tilrettelagt parkering og startpunkt for turer lengre ute mot kanten av plataet.
Anbefaling videre prosess:	Overvåke utvikling og mulige effekter av andre tiltak som prøves ut. Sees i en helhet med øvrige påpekte tiltak nord-øst på Hardangervidda

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Kommune og fylkeskommune.
---	---------------------------

2) Verpestølan (Ustaoset)

BAKGRUNN	
Historikk (vei):	Vei på 6 km. fra Rv 7 ved Ustaoset og øst/sør langs Ustevatn. Dagens vei er bygd i forbindelse med oppdemming av Ustevatn (1960-tallet).
Bruk av veien/området:	Adkomst til noen eldre setre og to hyttefelt med vel 50 hytter/tomter sør for Ustevatn.
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	Ingen
Kritisk periode:	Vinter (i liten grad)
Konflikt/forstyrrelse:	Vinterferdsel fra hyttene og setrene ved Ustevatn utgjør en svært liten del av ferdselen ved Ustaoset. Ferdsel styres i hovedsak av stikka og oppkjørte skiløyper og styres gjennom sti- og løypeplan.
Driftsregime pr. dato:	«Veier, broer og kaier som konsesjonæren anlegger, skal kunne benyttes av allmenheten med mindre NVE vedtar noe annet.» Åpen for allmenn ferdsel på sommer. Betalingsbom. Brøytes inn til parkering ved dam.
TILTAK	
Tiltak:	Ingen
Effekt for villrein:	Ikke relevant
Ikke relevant	Ikke relevant
Sees i sammenheng med:	Situasjon og tiltak knyttet til Tuvavegen. Sti- og løypeplan.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	GPS-data fra villrein. Stravadata
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Konsekvenser/konflikter:	Ikke relevant
Kostnad for tiltak:	Ikke relevant
Finansiering:	Ikke relevant
Negative virkninger av tiltaket:	Ikke relevant
Kompenserende tiltak:	Ikke relevant
Anbefaling videre prosess:	Overvåke utvikling og mulige effekter av andre tiltak som prøves ut. Sees i en helhet med øvrige påpekte tiltak nord-øst på Hardangervidda
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Kommune og fylkeskommune

3) Ossjøen/Seterdalsvegen

BAKGRUNN	
Historikk (vei):	Ingen kraftutbygging. Gammel seterdal med mer enn 100 hytter 1903, Åan turisthytte (etablert 1923). Innfallsport til Hardangervidda ved Hårånatten (1980-tallet). Lengde 20 km
Bruk av veien/området:	Adkomst til en rekke private hytter, setre og Åan turisthytte og fiskere i Numedalslågen. Hårånatten som innfallsport til nord-østvidda. Ikke vinterbrøyting.
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	3.
Kritisk periode:	(Høst)

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Konflikt/forstyrrelse:	Veien bidrar til ferdsløse til nordøstre del av Hardangervidda i barmarksesongen, der det i dag er villrein svært sjelden i aktuell periode.
Driftsregime pr. dato:	Privat bomvei. Ingen konsesjonsvilkår.
TILTAK	
Tiltak:	Fortsatt vinterstengt.
Effekt for villrein:	Hvis vegen blir brøytet vinterstid vil det øke vinterbruk av hytter i Seterdalen og bidra til økt skigåing fra Seterdalen og inn i vinterbeiteområde.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein	Delnorm 1) Kalvevekt (indirekte) og andel kalv pr. 100 simler/ungdyr. Delnorm 3) Funksjonell arealbruk.
Sees i sammenheng med:	Øvrige tiltak på nord-østvidda, for eksempel knyttet til Tuvavegen, Jønndalsvegen (Solheimstulen). Sti og løypeplan.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	GPS-data. Bilteller/digital bom. Strava-data.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Konsekvenser/konflikter:	Noen hytteeiere ønsker tilgang til sine hytter med bil om vinteren men det er ikke gjennomførbart økonomisk.
Kostnad for tiltak:	Ingen
Finansiering:	Ikke relevant
Negative virkninger av tiltaket:	Ikke relevant
Kompenserende tiltak:	Ikke relevant
Anbefaling videre prosess:	Overvåke utvikling og mulige effekter av andre tiltak som prøves ut. Sees i en helhet med øvrige påpekte tiltak nord-øst på Hardangervidda
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Kommune og fylkeskommune

ARBEIDSBESKRIVELSE

Faggruppe anleggsveier

Om faggrupper: I arbeidet med tiltaksplan er det etablert rådgivende faggrupper for prosjektgruppa og styringsgruppa. Disse består av ressurspersoner fra relevante aktører, sentral- og regional forvaltning, kommuner, interesseorganisasjoner m.m. De gis et mandat og utfordres på konkrete problemstillinger, for å komme opp med forslag til tiltak og avveininger rundt hvert enkelt. Prosjektgruppa gjør en samlet vurdering og prioritering av de ulike forslagene fra hver av faggruppene, som til slutt styringsgruppa godkjenner, før oversending av forslag til samlet tiltaksplan til Miljødirektoratet. Det er ønskelig at faggruppene fokuserer på å bidra med kunnskap og erfaringer fra eget fagfelt, til felles beste. Man bør etterstrebe god dialog i gruppa, fremfor debatt, og der det er mye usikkerhet eller uenigheter må dette belyses i referatene.

DELTAKERE FAGGRUPPE KRAFT, ANLEGG- OG ANDRE VEGER:

Navn	Instans	Kommentar
Lena Romtveit	Norsk villreinsenter	Gruppekoordinator
Jon Atle Eie	NVE	Har jobbet med driftsregimer-, prosjekter med bomringer av anleggsveger blant annet i Setesdal-Ryfylke. Deltatt i oppstarten av arbeidet med prosjekt i Regional plan for Hardangerviddas Handlingsprogram-prosjekt; Fokusområder - Stegaros.
Øystein Fæhn og Pål Lauluten	Statkraft Energi (Tinn/Mår kraftverk/ØTB)	Begge har deltatt i oppstarten av arbeidet med prosjekt i Regional plan for Hardangerviddas Handlingsprogram-prosjekt; Fokusområder - Stegaros.
Vidar Riber	Statkraft: (Eidfjord/Tinnhølen samt Tyssefallene)	Kraftverkssjef kraftverksgruppe Hardanger. Oversikt og kontakt vedr. reguleringer og infrastruktur i Hardanger og på Hardangervidda.
Helene Bakka	Tinn kommune	Vertskommune for anleggsvegen mellom Steinsbøle og Synken/Gvøpseborg. har deltatt i oppstarten av arbeidet med prosjekt i Regional plan for Hardangerviddas Handlingsprogram-prosjekt; Fokusområder -Stegaros.
Arne Bu	Eidfjord kommune	Einingsleiar teknisk og plan- Eidfjord kommune. Vertskommune for Tinnhøelvegen, med pågående prosess på parkeringsforskrift Tinnhølen.
Elisabeth Tveit	Ullensvang kommune	Vertskommune for Valldalsvegen. Foreslått fokusområde i handlingsprogrammet for Regional plan for Hardangervidda.
Lasse Mathisen	Vinje kommune	Vertskommune for Songavegen, Bitdalsvegen (Kromvikvegen), Vå-tippen, tippen i Arabygdi, Bordalsvegen

BAKGRUNN OG KUNNSKAPSGRUNNLAGET

Anleggsveger etter tidligere tiders vannkraftreguleringer har i mange tilfeller gitt tilkomst langt inn mot kjerneområdene i villreinområdene. De langstrakte villreinområdene (som for eksempel Setesdal-Ryfylke) er gjerne mer utsatte for fragmenteringseffekter som følge av denne infrastrukturen. Man har derfor i noen tilfeller i visse områder, utforsket mulighetene for å regulere tilkomsten langs slike veger i langt større grad enn hva som har vært tradisjonelt tilgjengelig siden starten (for eksempel vegen inn til Store Urar i Bykle kommune).

Kunnskap fra Ferdselsprosjektet på Hardangervidda (NINA Rapport 1903) viste at over 50% av de som besøker Hardangervidda er der for første gang og en stor andel er utlendinger. Disse brukerne har små forutsetninger for å kunne forvente at det å komme langt inn mot kjerneområdene, skal kunne gi noen særlig annen opplevelse enn det landskapet de opplever lengre ute i randområdene. Deres tilkomst til kjerneområdene via bil, er slik sett unødvendig for at de likevel skal kunne ha en flott opplevelse av fjellet.

Moderne teknologi og utstyr gjør at man i langt større grad også har anledning til å styre dette på en dynamisk måte, etter behov og rettigheter, -om ønskelig. Dette er bakgrunnen for at man langs enkelte sentrale anleggsveger, i dette arbeidet ønsker å utrede mulighetene for å prøve ut noen slike begrensninger, som avbøtende tiltak for villrein.

PROBLEMKARTLEGGING (SE KART)

Mål:	<i>1) Bedre reinens tilgang til gode kalvings- og oppvekstområder, samt sommerbeiter i nord-vest.</i>	<i>2) Sikre høst- og vinterbeiter på nord- og østvidda med tangene østover.</i>	<i>3) Ivareta de urørte områdene som reinen faktisk bruker i dag. Disse må ivaretas slik at ferdsel og forstyrrelser ikke øker og disse områdene forringes.</i>	<i>4) Ivareta funksjonaliteten i trekk mellom ulike sesongbeiter gjennom året, som tar høyde for variasjoner i populasjons- og klimatiske forhold, mellom år og over tid.</i>	<i>5) Vurdere endringer i bestandsforvaltningen som bidrar til å øke slaktevekter og opprettholde kalveproduksjonen innenfor rammene i håndteringen av skrantesjuka og de overordnede målene i bestandsforvaltningen .</i>
Effekt sett i forhold til kvalitetsnorm for villrein:	Positiv effekt for funksjonell arealutnyttelse (delnorm 3). Kan gi positive effekter på måleparametere for bestandsforhold feks slaktevekter på kalv, kalv/100 simle/ungdyr og helsestatus (delnorm 1).	Positiv effekt for funksjonell arealutnyttelse (delnorm 3). Kan gi positive effekter på måleparametere for bestandsforhold feks slaktevekter på kalv, kalv/100 simle/ungdyr og helsestatus (delnorm 1).	Positive effekter på måleparametere for bestandsforhold feks slaktevekter på kalv, kalv/100 simle/ungdyr og helsestatus (delnorm 1).	Positiv effekt for funksjonell arealutnyttelse og funksjonelle trekkpassasjer (delnorm 3). Kan gi positive effekter på måleparametere for bestandsforhold feks slaktevekter på kalv, kalv/100 simle/ungdyr, helsestatus samt genetisk variasjon (delnorm 1).	Positive effekter på måleparametere for bestandsforhold feks slaktevekter på kalv, kalv/100 simle/ungdyr og helsestatus (delnorm 1).
Problem:	Dårlig arealutnyttelse	Reduserte trekkpassasjer	Dårlig arealutnyttelse	Reduserte trekkpassasjer	Tilstedeværelse av meldepliktig sykdom

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

					som påvirker bestandsforvaltning
Påvirkningsfaktorer:	Tinnhøvegen (Eidfjord) Valldalsvegen (Ullensvang)	Synken (Tinn) Gvøpseborg (Tinn)	Songavegen (Vinje) Synken/Gvøpseborg (Tinn)	Alle	
Forventet utvikling (gitt ingen tiltak):	Øke som følge av økt ferdsel lengre inn i fjellet, men vil ikke endre klassifisering.	Øke som følge av økt ferdsel lengre inn i fjellet, men vil ikke endre klassifisering.	Øke som følge av økt ferdsel lengre inn i fjellet, men vil ikke endre klassifisering.	Øke som følge av økt ferdsel lengre inn i fjellet, men vil ikke endre klassifisering.	

MANDAT

Faggruppen for kraft-, anleggs- og andre veger har som mandat å utrede hvilke muligheter som finnes for å begrense tilkomsten til kjerneområdene i villreinområdet, via disse vegene og reguleringsmagasinene. Både overordna, og for de enkelte vegene spesielt.

Arbeidet innebærer å:

- Foreslå regulering av tilkomst på de ulike vegene (hver enkelt) både med bil og for eksempel sykkel, og hvilke virkemidler som bør utredes. Samt tilsvarende med båt på reguleringsmagasiner.
- Vurdere kompensierende tiltak sammen med andre aktører der dette er nødvendig/mulig/relevant.
- Forberede hva som må inn i et grunnlag for eventuelle endringer i de delene av konsesjon eller annet avtaleforhold som regulerer driften av de enkelte anleggsvegene.
- Estimere nytte/kostnad/ulempes ved en slik regulering (se tabell anbefalte tiltak).

PROBLEMSTILLINGER

Opplisting av noen ulike problemstillinger en ønsker at gruppa skal vurdere (gruppa kan selv supplere):

- Bruk av fysisk bomsystem for å regulere tilgang;
  - Hvilke erfaringer har en fra bomregime langs vegen inn til Store Urar (Bykle kommune, Setesdal-Vesthei)?
  - Hvem er eier/forvalter av tilgang og system? Kommune? Grunneier?
  - Kompensierende tiltak?
- Bruk av fysiske endringer av vegbane ift. grøft som hindrer kjøring ut i terreng og parkering, samt autovern;
  - Erfaringer?
  - Effekt?
- Hjemmelsbruk (for eksempel lokale forskrifter) for å med informasjon og kontroll regulere tilgang og type bruk;
  - Kostnad og praktiske utfordringer ved dette?
  - Effekt?
- Se på tilkomsten over reguleringsmagasinene med båt (privat og næring), i hovedsak ved å vurdere tilkomsten til båtutsett;
  - Noen båtutsett er hjemla i konsesjon – NVE kan inn og regulere.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

- Andre båtutsett er overført, gjerne med uklare ansvarsforhold, noen er bygd privat og er ikke underlagt konsesjon på samme måte.
- Hva med regulering av ulike friluftformer og -farkoster langs veger, som for eksempel sykkel (bør dette sendes over til Faggruppe friluftslivsferdsel, eventuelt motorferdsel)?

ANBEFALTE TILTAK

Gruppen skal:

1. Liste opp ulike tiltak
2. Beskriv kort de relevante tiltakene
3. Gjør en grovmasket vurdering av effekten de kan ha på problemet.
  - a. Forkast tiltak med liten effekt (kortfattet begrunnelse)
  - b. Positive virkninger:
    - i. Effekt på måloppnåelse og/eller problem
    - ii. Må begrunnes!
  - c. Negative virkninger:
    - i. Økonomiske kostnader anslås i kroner så langt som mulig – skiller mellom engangs- og driftskostnader.
    - ii. Negative virkninger beskrives kvalitativt, med noen kvantitative anslag

FRAMDRIFT OG ORGANISERING I FAGGRUPPA:

Møteplan for Faggruppe Kraft- og anleggsveger:

Møteform	Mars	April	Mai	Juni	August	September	Oktober
Fysisk (oppstartsmøte)	14.						
Teams			3. (9-12)				
Teams	24. (9-12)	19. (12-15)	8.? (12-15)				
Teams							
Skal vi avslutte arbeidet i faggruppa med et fysisk møte som det siste?			Uke 19 eller Uke 21?				
Teams – Felles med alle faggrupper HV				12.			

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Teams?					?		
Frist siste møte faggruppene/Sluttseminar						15.	15.

Hvem refererer/skriver i møtene: Lena

Levering av resultat/rapporteringsform:

- Referat fra hvert møte leveres sekretariatet (NVS) i ferdig oppsatt matrise Miljødirektoratet.

Frister:

- 12. juni: Felles møte med alle faggrupper: Presentasjon av foreslåtte tiltak i Faggruppene så langt (midtvegsrapportering til Miljødirektoratet den 15. juni).
- 15.september; alle forslag til tiltak må være sendt fra faggruppene til sekretariatet for å komme med i utkast til tiltaksplan per 15. oktober.

FAGGRUPPE AREALFORVALTNING

OVERSIKT OVER TILTAK

Faggruppe arealforvaltning

TILTAK SOM FØLGES OPP SOM INNSPILL TIL STORTINGSMEDLING

NR	TILTAK SOM FØLGES OPP SOM INNSPILL TIL STORTINGSMEDLING	MÅL-OMRÅDE	DEL-NORM	OPPFØLGING	KOMMENTAR
1. NASJONALE FØRINGER					
1.1	Oppdaterte og evt. bindende nasjonale føringer knyttet til villrein og arealplanlegging.	Areal; 1-4	3	Stortingsmelding	
1.7	Gjennomgang av alt lovverk knyttet til friluftsliv for å regulere dette av hensyn til villreinen.	Areal; 1-4	3	Stortingsmelding	Spesifisere problem-stilling bedre
2. PLAN- OG BYGNINGSLOVEN					
2.1	Endre pbl for å kunne knytte bestemmelser til randsonene til verneområder utenom ny verneforskrift/forvaltningsplan?	Areal; 1-4	3	Stortingsmelding	
2.2	Innføre hjemmel for juridisk bindende bestemmelser til hensyns-soner som ivaretar villrein i kommuneplaner (pbl § 11-8 bokstav c).	Areal; 1-4	3	Stortingsmelding	
2.3	Styrke hensyn til naturmangfold i plan- og bygningsloven; formålsparagrafen § 1-1, i avslagshjemler osv.	Areal; 1-4	3	Stortingsmelding	
2.6	Vurdere om PBL kan få en hjemmel for kommunene til å regulere ferdsel i sårbare naturområder. Også kunne gjøre sti- og løypeplaner mer forpliktende.	Areal; 1-4	3	Stortingsmelding	Sti- og løypeplan får verdi i hensynssone villrein på LNF-område
2.7	Vurdere krav til planvask i PBL etter en viss tidsperiode (reguleringsplaner, kommuneplaner og regionale planer).	Areal; 1-4	3	Tas opp med KDD. Stortingsmelding?	Se i forhold til bl.a. § 12-4 femte ledd
2.9	Lovendring av PBL for å sikre at vedtatte reguleringsplaner må ut på ny høring om de ikke er realisert/igangsatt innen eks 10 år	Areal; 1-4	3	Tas opp med KDD. Stortingsmelding?	
5. DISPENSASJONER					

NR	TILTAK SOM FØLGES OPP SOM INNSPILL TIL STORTINGSMELDING	MÅL-OMRÅDE	DEL-NORM	OPPFØLGING	KOMMENTAR
5.5	Vurdere om dispensasjonsmyndighet i nasjonale villreinområder bør flyttes fra kommune til statsforvalter, jfr PBL § 19-4	Areal; 1-4	3	Tas opp med KDD. Stortingsmelding?	Vurdere internt først.
6. ØKONOMISKE TILTAK INNEN AREALFORVALTNING					
6.1	Gi øremerket økonomisk støtte til kommunal arealforvaltning, rullering av planer og kompetanseheving for å styrke naturmangfold og villrein.	Areal; 1-4	3	Tas opp med KDD. Stortingsmelding?	Strengere krav til gjennomføring av arealplaner vil gi høyere prioritet
6.2	Vurdere økonomiske insentiver til kommunene for å ivareta villreinhensyn i plan; eks. støtte til nærings- og bosettingstiltak til tiltak som ikke er i konflikt med villreinhensynet.	Areal; 1-4	3	Tas opp med KDD. Stortingsmelding? Hardangerviddarå det	Prinsipiell avklaring i nasjonal politikk.
6.5	Vurdere avgift på nedbygging av natur for å redusere byggepress i randsoner til villreinområdene. Avgifter bør brukes til restaureringstiltak.	Areal; 1-4	3	Stortingsmelding	
8. VERNEOMRÅDER ETTER NATURMANGFOLDLOVEN					
8.5	Vurdere å utvide verneområdene for å sikre viktige funksjonsområder for villreinen, jf. naturavtalens mål om 30 % vern.	Areal; 1-4	3	Statsforvalter, Mdir Stortingsmelding	
8.8	Vurdere ordning tilsvarende frivillig skogvern for å sikre erstatning til grunneiere for vern i villreinen leveområder.	Areal; 1-4	3	Stortingsmelding	
8.9	Vurdere statlig oppkjøp av særlig viktige områder for villrein for å sikre vern av disse.	Areal; 1-4	3	Stortingsmelding	
10. SAKER ETTER ENERGILOVEN					
10.1	Hindre at det åpnes for nye kraftutbygginger i villreinområdene; gjelder vannkraft, vindkraftverk, solkraftverk el.l.	Areal; 1-4	3	Stortingsmelding	Avveining av overordna samfunnsinteresser
10.2	NVE og OED må sikre tilstrekkelige ressurser til konsesjonssaker for å ivareta villreinhensyn bedre enn til nå.	Areal; 1-4	3	Stortingsmelding. Mdir, KLD, OED	

NR	TILTAK SOM FØLGES OPP SOM INNSPILL TIL STORTINGSMELDING	MÅL-OMRÅDE	DEL-NORM	OPPFØLGING	KOMMENTAR
10.7	Vurdere endringer i energilovverket for å styrke ivaretagelse av hensyn til natur og miljø ved nye konsesjoner.	Areal; 1-4	3	Stortingsmelding	Evaluere dagens ordning? Eksempelsaker?
11. LANDBRUKSVEIER					
11.3	Endre regelverket for å kreve reguleringsplan for landbruksveier etter gitte kriterier, med særlig fokus på sårbare naturområder. Alternativt kreve KU også for landbruksveier kortere enn 5 km.	Areal; 1-4	3	KDD evt Stortingsmelding	Saker skal vurderes etter NML §§ 8-12 også villrein
12.	Nasjonal infrastruktur og særskilte fokusområder				
12.1	12.1. Riksvei 7 - primært: Lang tunnel for å sikre trekk, og ferdselsregulerende tiltak for å sikre villreintrekk.	2	3	Stortingsmelding Hardangerviddarådet	Nasjonal Transportplan
12.3	E134: Etbalere Dyrskartunnelen på 12 km, vurdere ferdselsregulerende tiltak for å sikre trekk.	4	3	Stortingsmelding Hardangerviddarådet	Må inn i Statsbudsjettet

TILTAK SOM TAS OPP MED KLD/MDIR GJENNOM TILTAKSPLANARBEID

NR	TILTAK SOM TAS OPP MED KLD/MDIR GJENNOM TILTAKSPLANARBEID	MÅL-OMRÅDE	DEL-NORM	OPPFØLGING	KOMMENTAR
1. NASJONALE FØRINGER					
1.2	KLD og KDD bør samordne signalene som sendes til regional og kommunal arealforvaltning.	Areal; 1-4	3	Tas opp med KLD, evt bearbeide SF	Kan vurderes internt først
1.3	Vurdere om styrking av statsforvaltnens innsigelsesinstitutt vil være til fordel for villreinen.	Areal; 1-4	3	Tas opp med KLD	Evt. presisere status for villrein i fht innsigelser
1.4	Ivareta villreinhensyn bedre i randsonene til villreinområdene; bruk av buffersone, begrense utbygging, kanalisere ferdsel, bedre kunnskap generelt	Areal; 1-4	3		Henger mye sammen med mulighet for å styre ferdsel. Skal buffer være i villrein- eller byggeareal?
1.5	Utarbeide detaljert metodikk for å utrede villreinhensyn i plan og	Areal; 1-4	3	Mdir; under arbeid av Norconsult m.fl.	Må gjelde både større planer og små tiltak

NR	TILTAK SOM TAS OPP MED KLD/MDIR GJENNOM TILTAKSPLANARBEID	MÅL-OMRÅDE	DEL-NORM	OPPFØLGING	KOMMENTAR
	andre tiltak, både ved krav til KU og for mindre planer og tiltak.				
1.6	Styrke KLD sin stemme i plan-/innsigelsessaker som behandles av KDD. Evt flytte myndighet tilbake til KLD	Areal; 1-4	3	Tas opp med KLD, evt Stortingsmeld.	
5. DISPENSASJONER					
5.5	Vurdere om dispensasjonsmyndighet i nasjonale villreinområder bør flyttes fra kommune til statsforvalter, jfr PBL § 19-4	Areal; 1-4	3	Tas opp med KDD. Stortingsmelding?	Vurdere internt først.
6. Økonomiske tiltak innen arealforvaltning					
6.3	Sikre nok midler for statsforvalterne til å prioritere å ivareta nasjonale interesser i alle plan- og dispensasjonssaker.	Areal; 1-4	3	Statsforvalter. KLD.	Må inn i statsbudsjettet
10. SAKER ETTER ENERGILOVEN					
10.2	NVE og OED må sikre tilstrekkelige ressurser til konsesjonssaker for å ivareta villreinhensyn bedre enn til nå.	Areal; 1-4	3	Stortingsmelding. Mdir, KLD, OED	
10.3	Sikre nødvendig villreinfaglig medvirkning i i konsesjonssaker med tilhørende detaljplaner for miljø og landskap. Vurdere dette tydeliggjort i veileder tilsvarende dispensasjonsveileder.	Areal; 1-4	3	Mdir, villreinnemnd og Statsforvalter	Må gi tilbakemelding på faglig nivå i høringssaker
10.4	Hindre etablering av nye veier inne i villreinområdene og stille strengere krav i fht etterbruk av eksisterende veier. Fjerne og tilbake stille unødvendige veier, sjekke vilkår fra NVE til veier.	Areal; 1-4	3	OED, KLD, Mdir	Gjennomgå standard konsesjonsvilkår for kraftutbygginger
10.5	Vurdere om NVE har gode nok verktøy til å stille raske krav utenom konsesjonsbehandlinger, evt. lovendringer for å sikre dette. Også kunne endre konsesjoner utenom revisjon.	Areal; 1-4	3	(Mdir, Statsforvalter, NVS, villreinnemnd)	Leite etter eksempelsaker fra Hardangervidda i fbm tiltaksplanen
10.6	Videreføre ordning med villreinfond ved konsesjoner. Må ikke føre til åpning av nye tiltak,	Areal; 1-4	3	NVE, OED, Mdir, Statsforvalter	Gjøre vurdering av bruk av villreinfond i lys av tiltaksplanen

NR	TILTAK SOM TAS OPP MED KLD/MDIR GJENNOM TILTAKSPLANARBEID	MÅL-OMRÅDE	DEL-NORM	OPPFØLGING	KOMMENTAR
	men gå til avbøtende tiltak for eks. utbygginger.				
11. LANDBRUKSVEIER					
11.1	Vurdere å endre landbruksveiforskriften slik at det blir lettere for kommunen og klageinstans (SF landbruk) å si nei til landbruksveier som er negativ for natur og villrein.	Areal; 1-4	3	KLD, LMD, Mdir, Statsforvalter	Hvor stort er problemet?
11.2	Vurdere om det er behov for å sikre mer villreinfaglig medvirkning i saker som gjelder landbruksveier.	Areal; 1-4	3	LMD, KLD	Saker skal vurderes etter NML §§ 8-12 også villrein
11.3	Endre regelverket for å kreve reguleringsplan for landbruksveier etter gitte kriterier, med særlig fokus på sårbare naturområder. Alternativt kreve KU også for landbruksveier kortere enn 5 km.	Areal; 1-4	3	KDD evt Stortingsmelding	Saker skal vurderes etter NML §§ 8-12 også villrein
12. NASJONAL INFRASTRUKTUR OG SÆRSKILTE FOKUSOMRÅDER					
12.2	Riksvei 7 – sekundært (uten tunel): Begrense parkering langs Rv7, vurdere nattestengning, vurdere brøyteregime	2	3	KLD, Mdir	Avvente til CWD-situasjon er løst
13. ANNET					
13.2	Se arbeidet med å bedre tilstanden for villreinen i sammenheng med Norges oppfølging av naturavtalen. Inkludere tiltak for å redusere nedbygging av natur og arealregnskap/arealnøytralitet.	Areal; 1-4	3	Mdir, KLD, Statsforvalter	
13.3	Vurdere endringer i KU-forskriften for å sikre at flere tiltak omfattes av krav om KU, eks. ta inn flere typer tiltak i vedlegg 2. Også tydeliggjøre krav til innhenting av informasjon.	Areal; 1-4	3	KLD, KDD	
13.4	Vurdere villreinen som prioritert art.	Areal; 1-4	3	Mdir, KLD	
13.5	Løpende oppdatering av Naturbase med ny villreinfaglig kunnskap og oppdatere	Areal; 1-4	3	Mdir, KLD, NVS	Gjennomgang av rutiner for oppdateringer

NR	TILTAK SOM TAS OPP MED KLD/MDIR GJENNOM TILTAKSPLANARBEID	MÅL-OMRÅDE	DEL-NORM	OPPFØLGING	KOMMENTAR
	leveområde i samsvar med vedtatte arealplaner				

TILTAK SOM TAS OPP MED KDD GJENNOM TILTAKSPLANARBEID

NR	TILTAK SOM TAS OPP MED KDD GJENNOM TILTAKSPLANARBEID	MÅL-OMRÅDE	DEL-NORM	OPPFØLGING	KOMMENTAR
2. PLAN- OG BYGNINGSLOVEN					
2.4	Tydeliggjøre PBL § 12-4 femte ledd: "Er bygge- og anleggstiltak som hjemles i plan fremmet med bakgrunn i privat reguleringsforslag etter § 12-11, ikke satt i gang senest ti år etter at planen er vedtatt, skal kommunen før avgjørelse av byggesøknad for nye utbyggingsområder etter planen, påse at planen i nødvendig grad er oppdatert."	Areal; 1-4	3	Tas opp med KDD. Inngå i temamøte?	Kan tas opp gjennom Hardangerviddarådet
2.5	Vurdere om kap. 13 i PBL om midlertidig forbud mot tiltak kan brukes av kommuner og/eller staten for å sikre viktige funksjonsområde for villrein.	Areal; 1-4	3	Tas opp med KDD	
2.7	Vurdere krav til planvask i PBL etter en viss tidsperiode (reguleringsplaner, kommuneplaner og regionale planer).	Areal; 1-4	3	Tas opp med KDD. Stortingsmelding?	Se i forhold til bl.a. § 12-4 femte ledd
2.8	Utfordringer med annen bruk av driftshusvære resten av året, ved utvanning av LNF-begrepet (utleie av eks. jakt- og fiskehytter).	Areal; 1-4	3	Tas opp med KDD	Spesifisere problemstilling bedre
2.9	Lovendring av PBL for å sikre at vedtatte reguleringsplaner må ut på ny høring om de ikke er realisert/igangsatt innen eks 10 år	Areal; 1-4	3	Tas opp med KDD. Stortingsmelding?	
4. KOMMUNALE PLANER OG PLANVASK					
4.4	Øremerke midler/offentlig tilskudd til å rullere kommuneplaner og oppheve reguleringsplaner.	Areal; 1-4	3	KDD?	Vurdere problemstilling med kommunene
5. DISPENSASJONER					

NR	TILTAK SOM TAS OPP MED KDD GJENNOM TILTAKSPLANARBEID	MÅL-OMRÅDE	DEL-NORM	OPPFØLGING	KOMMENTAR
5.4	Vurdere nasjonal dispensasjonsveileder for bl.a. villrein (alternativt regionale veiledere).	Areal; 1-4	3	Tas opp med KDD	Kartlegge hvor mange fylker som har veileder
5.5	Vurdere om dispensasjonsmyndighet i nasjonale villreinområder bør flyttes fra kommune til statsforvalter, jfr PBL § 19-4	Areal; 1-4	3	Tas opp med KDD. Stortingsmelding?	Vurdere internt først.
6. ØKONOMISKE TILTAK INNEN AREALFORVALTNING					
6.1	Gi øremerket økonomisk støtte til kommunal arealforvaltning, rullering av planer og kompetanseheving for å styrke naturmangfold og villrein.	Areal; 1-4	3	Tas opp med KDD. Stortingsmelding?	Strengere krav til gjennomføring av arealplaner vil gi høyere prioritet
6.2	Vurdere økonomiske incentiver til kommunene for å ivareta villreinhensyn i plan; eks. støtte til nærings- og bosettingstiltak til tiltak som ikke er i konflikt med villreinhensynet.	Areal; 1-4	3	Tas opp med KDD. Stortingsmelding? Hardangerviddarådet	Prinsipiell avklaring i nasjonal politikk.
6.4	Sikre midler for at fylkeskommunene kan rullere de regionale planene slik at de er oppdatert med ny kunnskap.	Areal; 1-4	3	Fylkeskommuner, KDD	Må inn i statsbudsjettet og prioriteres i hvert fylke

TILTAK SOM TAS OPP OG FØLGES OPP GJENNOM HARDANGERVIDDARÅDET

NR	TILTAK SOM TAS OPP OG FØLGES OPP GJENNOM HARDANGERVIDDARÅDET	MÅL-OMRÅDE	DEL-NORM	OPPFØLGING	KOMMENTAR
3. REGIONAL PLAN					
3.1	Se på hvordan en kan sikre at regional plan følges opp av kommunene i større grad enn i dag.	Areal; 1-4	3	Hardangerviddarådet adm.gruppe	Evaluere regional plan sammen med kommuner
3.2	Vurdere å gjøre regional plan mer juridisk bindende, og vanskeligere å gjøre unntak fra regional plan. Gjelder særlig for nasjonalt villreinområde.	Areal; 1-4	3	Hardangerviddarådet adm.gruppe	Evaluere regional plan sammen med kommuner
3.3	Lage bedre «oppskrift» på hvordan regional plan kan implementeres i kommuneplanene.	Areal; 1-4	3	Hardangerviddarådet adm.gruppe	Evaluere regional plan sammen med kommuner

NR	TILTAK SOM TAS OPP OG FØLGES OPP GJENNOM HARDANGERVIDDARÅDET	MÅL-OMRÅDE	DEL-NORM	OPPFØLGING	KOMMENTAR
3.4	Vurdere behov for oppdatering av regional plan på bakgrunn av kvalitetsnormen og evt. nye føringer fra stortingsmeldingen.	Areal; 1-4	3	Hardangervidda-rådet adm.gruppe	Evaluere regional plan sammen med kommuner
3.5	Vurdere behov for oppdaterte statlige føringer/mandat for de regionale planene, bl.a. balansegang mellom vern og bruk, i lys av kvalitetsnorm og stortingsmelding.	Areal; 1-4	3	Hardangervidda-rådet adm.gruppe	Evaluere regional plan sammen med kommuner
3.6	Vurdere hvordan regional plan bedre kan håndtere problematikk i randsonene.	Areal; 1-4	3	Hardangervidda-rådet adm.gruppe	Evaluere regional plan sammen med kommuner
3.7	Revidere og tydeliggjøre retningslinjer for landbruks- og utmarksnæringer i regional plan for å begrense utbygging.	Areal; 1-4	3	Hardangervidda-rådet og adm.gruppe	Evaluere regional plan sammen med kommuner
3.8	Evaluere og styrke det løpende samarbeidet i Hardangervidda-rådet og administrativ gruppe om regional plan. Klargjøre mandat for deltakerne. Årlig rapportering fra kommunene.	Areal; 1-4	3	Hardangervidda-rådet adm.gruppe	Evaluere regional plan sammen med kommuner
3.9	Inkludere og bruke arealregnskap i regional plan. Vurdere arealnøytralitet.	Areal; 1-4	3	Hardangervidda-rådet adm.gruppe	Evaluere regional plan sammen med kommuner
3.10	Vurdere utvidelse av nasjonalt villreinområde ved neste rullering av regional plan.	Areal; 1-4	3	Hardangervidda-rådet adm.gruppe	Evaluere regional plan sammen med kommuner
3.11	Vurdere å lage et eget arealformål for trekkrotene ved rullering av regional plan.	Areal; 1-4	3	Hardangervidda-rådet adm.gruppe	Evaluere regional plan sammen med kommuner
3.12	Vurdere rullering av regional plan og gjøre den mer tilpasningsdyktig i forhold til ny kunnskap. Vurdere revidering «etter forenklet prosess».	Areal; 1-4	3	Hardangervidda-rådet adm.gruppe	Evaluere regional plan sammen med kommuner
3.13	Vurdere om retningslinjene kan gjøres klarere og mer entydige ved rullering av regional plan. Eks. hva tillates av «andre utmarksnæringer», hva er «mindre tilbygg».	Areal; 1-4	3	Hardangervidda-rådet adm.gruppe	Evaluere regional plan sammen med kommuner

NR	TILTAK SOM TAS OPP OG FØLGES OPP GJENNOM HARDANGERVIDDARÅDET	MÅL-OMRÅDE	DEL-NORM	OPPFØLGING	KOMMENTAR
3.14	Vurdere samordnet prosess der kommuner og fylkeskommuner samarbeider om rullering av regional plan med tilhørende kommunal (villrein)planvask for å se sammenheng.	Areal; 1-4	3	Hardangervidda-rådet adm.gruppe	Evaluere regional plan sammen med kommuner
4. KOMMUNALE PLANER OG PLANVASK					
4.1	Rullere kommuneplaner og ta ut urealiserte byggeområder som er negative for villreinen.	Areal; 1-4	3	Hardangervidda-rådet adm.gruppe	Diskutere gjennomføring med kommunene
4.2	Endre/oppheve vedtatte, ikke-realiserte reguleringsplaner som er negative for villreinen. Vurdere bygge- og deleforbud i områder som er særlig kritisk i påvente av oppheving/ending.	Areal; 1-4	3	Hardangervidda-rådet adm.gruppe	Diskutere gjennomføring med kommunene
4.3	Peke på ikke-realiserte/delvis utbygde planer som er særlig uheldige for villreinen, vurdere de for tilbakeføring til LNF med bestemmelser knyttet til evt. bebyggelse.	Areal; 1-4	3	Hardangervidda-rådet adm.gruppe	Diskutere gjennomføring med kommunene
4.5	Vurdere gyldighet av vedtatte kommune-/reguleringsplaner som ikke er oppdatert med ny kunnskap om villreinen; krav til å vurdere byggesøknader etter NML §§ 8-12	Areal; 1-4	3	Hardangervidda-rådet adm.gruppe	Diskutere gjennomføring med kommunene
4.6	Vurdere oppheving av vedtatte planer som endring etter forenklet prosess.	Areal; 1-4	3	Hardangervidda-rådet adm.gruppe	Diskutere gjennomføring med kommunene
4.7	Vurdere hvordan negativ påvirkning på villreinen fra større etablerte reiselivsdestinasjoner kan minimeres.	Areal; 1-4	3	Hardangervidda-rådet adm.gruppe	Diskutere gjennomføring med kommunene
4.8	Vurdere parkering og innfallsporter som skaper ferdsel inn i villreinområdene i kommunale planer, for å kanalisere ferdsel.	Areal; 1-4	3	Hardangervidda-rådet adm.gruppe	Diskutere gjennomføring med kommunene
5. DISPENSASJONER					
5.1	Klargjøre dispensasjonshjemmelen i pbl og gi mer opplæring/ veiledning til	Areal; 1-4	3	Hardangervidda-rådet adm.gruppe	Temamøte.

NR	TILTAK SOM TAS OPP OG FØLGES OPP GJENNOM HARDANGERVIDDARÅDET	MÅL-OMRÅDE	DEL-NORM	OPPFØLGING	KOMMENTAR
	kommunene om dette, herunder villreinhensyn.				
5.2	Kartlegge dispensasjonspraksisen i villreinområdene og vurdere om det er behov for å stramme inn.	Areal; 1-4	3	Hardangervidda-rådet adm.gruppe	Viktig for å avklare hvor stort problemet er
5.3	Mer veiledning til kommunene om villreinfaglige vurderinger i dispensasjoner og hvilke saker som skal oversendes statsforvalter, fylkeskommune og villreinnemnd for uttale.	Areal; 1-4	3	Hardangervidda-rådet adm.gruppe	Temamøte.
6. ØKONOMISKE TILTAK INNEN AREALFORVALTNING					
6.2	Vurdere økonomiske insentiver til kommunene for å ivareta villreinhensyn i plan; eks. støtte til nærings- og bosettingstiltak til tiltak som ikke er i konflikt med villreinhensynet.	Areal; 1-4	3	Tas opp med KDD. Stortingsmelding? Hardangervidda-rådet	Prinsipiell avklaring i nasjonal politikk.
7. VEILEDNINGSTILTAK INNEN AREALFORVALTNING					
7.1	Gjennomføre opplæring av politikere og administrasjon om villrein i planer. Bør inkludere virkninger av utbygging/ferdsel, verktøy i PBL. Evt. sette av øremerkede midler.	Areal; 1-4	3	Hardangervidda-rådet	Fellesmøte eller kommunevise møter
7.2	Veilede kommunene om planvask og muligheter til å ta ut områder fra kommuneplan og oppheve reguleringsplaner. Klargjøre erstatningsforhold.	Areal; 1-4	3	Hardangervidda-rådet - temamøte	
7.3	Sørge for tilgjengelig villreinkompetanse til bruk i kommunal arealforvaltning.	Areal; 1-4	3	Hardangervidda-rådet	Det er flere ulike måter å løse dette på.
12. NASJONAL INFRASTRUKTUR OG SÆRSKILTE FOKUSOMRÅDER					
12.1	12.1. Riksvei 7 - primært: Lang tunnel for å sikre trekk, og ferdselsregulerende tiltak for å sikre villreintrekk.	2	3	Stortingsmelding Hardangerviddarådet	Nasjonal Transportplan
12.2	Riksvei 7 – sekundært (uten tunnel): Begrense parkering langs Rv 7, vurdere nattestengning, vurdere brøyteregeime	2	3	KLD, Mdir, Hardangerviddarådet	Avvente til CWD-situasjon er løst

NR	TILTAK SOM TAS OPP OG FØLGES OPP GJENNOM HARDANGERVIDDARÅDET	MÅL-OMRÅDE	DEL-NORM	OPPFØLGING	KOMMENTAR
12.3	E134: Etbalere Dyrskartunnelen på 12 km, vurdere ferdselsregulerende tiltak for å sikre trekk.	4	3	Stortingsmelding Hardangerviddarådet	Må inn i Statsbudsjettet
12.4	Fortsatt vinterstenging av Imingfjellvegen for å sikre villreinens trekk vinterbruk av Lufsjåtangen; endre regional plan. Regulere kiting langs den vinterstengte vege.	2	3	Hardangerviddarådet Fylkeskommunen	
12.5	Vinterstengt veg Imingfjell må sees i sammenheng med tunnel Austbygde-Veggli som alternativ helårsveg Tinn-Numedal.	4	3	Hardangerviddarådet Fylkeskommunen	

TILTAK SOM TAS OPP MED FYLKESKOMMUNER

NR	TILTAK SOM TAS OPP MED FYLKESKOMMUNER	MÅL-OMRÅDE	DEL-NORM	OPPFØLGING	KOMMENTAR
6. ØKONOMISKE TILTAK INNEN AREALFORVALTNING					
6.4	Sikre midler for at fylkeskommunene kan rullere de regionale planene slik at de er oppdatert med ny kunnskap.	Areal; 1-4	3	Fylkeskommuner, KDD	Må inn i statsbudsjettet og prioriteres i hvert fylke
12. NASJONAL INFRASTRUKTUR OG SÆRSKILTE FOKUSOMRÅDER					
12.4	Fortsatt vinterstenging av Imingfjellvegen for å sikre villreinens trekk vinterbruk av Lufsjåtangen; endre regional plan. Regulere kiting langs den vinterstengte vege.	2	3	Hardangerviddarådet Fylkeskommunen	
12.5	Vinterstengt veg Imingfjell må sees i sammenheng med tunnel Austbygde-Veggli som alternativ helårsveg Tinn-Numedal.	4	3	Hardangerviddarådet Fylkeskommunen	

TILTAK SOM FØLGES OPP AV VERNEMYNDIGHETER (SF, TU, MDIR)

NR	TILTAK SOM FØLGES OPP AV VERNEMYNDIGHETER (SF, TU, MDIR)	MÅL-OMRÅDE	DEL-NORM	OPPFØLGING	KOMMENTAR
8. VERNEOMRÅDER ETTER NATURMANGFOLDLOVEN					
8.1	Vurdere å endre verneforskrifter for å styrke villreinhensyn.	Areal; 1-4	3	Statsforvalter, Mdir	

NR	TILTAK SOM FØLGES OPP AV VERNEMYNDIGHETER (SF, TU, MDIR)	MÅL-OMRÅDE	DEL-NORM	OPPFØLGING	KOMMENTAR
8.2	Vurdere flere/strengere ferdselsrestriksjoner i verneforskrifter for å ivareta villreinen i ekstra sårbare områder/perioder.	Areal; 1-4	3	Statsforvalter, Mdir	
8.3	Vurdere strengere verneforskrifter for bygg oa. tiltak for landbruks- og utmarksnæringer i verneområdene, samt turisthytter.	Areal; 1-4	3	Statsforvalter, Mdir	
8.4	Oppdatere forvaltningsplanen for Hardangervidda nasjonalpark og landskapsvernområdene for å styrke villreinhensynet	Areal; 1-4	3	Statsforvalter, Mdir	
8.5	Vurdere å utvide verneområdene for å sikre viktige funksjonsområder for villreinen, jf. naturavtalens mål om 30 % vern.	Areal; 1-4	3	Statsforvalter, Mdir Stortingsmelding	
8.6	Stramme inn dispensasjonspraksis for verneområder.	Areal; 1-4	3	Statsforvalter, Mdir	
8.7	Sikre tilstrekkelige ressurser til SNO og politi for å håndheve regelverket i verneområdene.	Areal; 1-4	3	Mdir, KLD, vernemyndigheter	

TILTAK SOM ALLEREDE ER TATT OPP AV ANDRE FAGGRUPPER

NR	TILTAK SOM ALLEREDE ER TATT OPP AV ANDRE FAGGRUPPER	MÅL-OMRÅDE	DEL-NORM	OPPFØLGING	KOMMENTAR
9. NATURRESTAURERING					
9.1	Vurdere prosjekter for å restaurere/tilbakeføre natur for å bedre villreinens situasjon, ref. naturavtalen.	Areal; 1-4	3	Inngår i arbeidet til flere faggrupper	
9.2	Gjennomgå anleggsveier, landbruksveier o.l. i villreinområdet og fjern de som det ikke er behov for lenger.	Areal; 1-4	3	Ivaretatt av egen faggruppe	
9.3	Sikre økonomiske midler til naturrestaurering, eks. fra villreinfond fra konsesjoner og avgift på nedbygging av natur.	Areal; 1-4	3	Vurderes i tiltaksplanen	

NR	TILTAK SOM HØRER TIL I EGNE MÅLOMRÅDER I TILTAKSPLANEN	MÅL-OMRÅDE	DEL-NORM	OPPFØLGING	KOMMENTAR
12. NASJONAL INFRASTRUKTUR OG SÆRSKILTE FOKUSOMRÅDER					
12.1	12.1. Riksvei 7 - primært: Lang tunnel for å sikre trekk, og ferdelsesregulerende tiltak for å sikre villreintrekk.	2	3	Stortingsmelding Hardangerviddarådet	Nasjonal Transportplan
12.2	Riksvei 7 – sekundært (uten tunnel): Begrense parkering langs Rv 7, vurdere nattestengning, vurdere brøyteregime	2	3	KLD, Mdir, Hardangerviddarådet	Avvente til CWD-situasjon er løst
12.3	E134: Etablere Dyrskartunnelen på 12 km, vurdere ferdelsesregulerende tiltak for å sikre trekk.	4	3	Stortingsmelding Hardangerviddarådet	Må inn i Statsbudsjettet
12.4	Fortsatt vinterstenging av Imingfjellvegen for å sikre villreinens trekk vinterbruk av Lufsjåtangen; endre regional plan. Regulere kiting langs den vinterstengte vege.	2	3	Hardangerviddarådet Fylkeskommunene	
12.5	Vinterstengt veg Imingfjell må sees i sammenheng med tunnel Austbygde-Veggli som alternativ helårsveg Tinn-Numedal.	4	3	Hardangerviddarådet Fylkeskommunene	
12.6	Vurdere ferdelsesregulerende tiltak for å forbedre villreintrekk over Bergensbanen/Finsetunnelen.	4	3	NVS, villreinnemnder	

TILTAK SOM FØLGES OPP AV VILLREINFAGLIGE INSTANSER

NR	TILTAK SOM FØLGES OPP AV VILLREINFAGLIGE INSTANSER	MÅL-OMRÅDE	DEL-NORM	OPPFØLGING	KOMMENTAR
13. ANNET					
13.1	Belyse konsekvenser av bruksendring fra fritidsbolig til helårsbolig inne i og tett ved villreinområder.	Areal; 1-4	3	NVS, NINA	
13.5	Løpende oppdatering av Naturbase med ny villreinfaglig kunnskap og oppdatere leveområde i samsvar med vedtatte arealplaner	Areal; 1-4	3	Mdir, KLD,NVS	Gjennomgang av rutiner for oppdateringer

ARBEIDSBESKRIVELSE

Faggruppe arealforvaltning

Om faggrupper: I arbeidet med tiltaksplan er det etablert rådgivende faggrupper for prosjektgruppa og styringsgruppa. Disse består av ressurspersoner fra relevante aktører, sentral- og regional forvaltning, kommuner, interesseorganisasjoner m.m. De gis et mandat og utfordres på konkrete problemstillinger, for å komme opp med forslag til tiltak og avveininger rundt hvert enkelt. Prosjektgruppa gjør en samlet vurdering og prioritering av de ulike forslagene fra hver av faggruppene, som til slutt styringsgruppa godkjenner, før oversending av forslag til samlet tiltaksplan til Miljødirektoratet. Det er ønskelig at faggruppene fokuserer på å bidra med kunnskap og erfaringer fra eget fagfelt, til felles beste. Man bør etterstrebe god dialog i gruppa, fremfor debatt, og der det er mye usikkerhet eller uenigheter må dette belyses i referatene.

DELTAKERE

Navn	Instans	Kommentar
Astrid Lie Olsen	Statsforvalteren i Vestfold og Telemark	Gruppekoordinator
Ane Killingtveit	Vinje kommune	
Kjetil Heitmann	Tidl. sekretær, villreinnemnda	
Grete Blørstad	Nore og Uvdal kommune	
Sigurd Lenes	Vestfold og Telemark fylkeskommune	
Eva Katrine Ritland Taule	Vestland fylkeskommune	
Anne Kommedal	Eidfjord kommune	
Snorre Waage	Sekretariatet, Hardangerviddarådet	
Jorunn Skram	Statsforvalteren i Oslo og Viken	

BAKGRUNN OG KUNNSKAPSGRUNNLAGET

Tidligere var mye av oppmerksomheten rundt villreinforvaltningen rettet mot hvordan vi løser utfordringene innen bestandsforvaltningen (sammensetning, vekst, utvikling og jakt). I seinere tid har fokus i større og større grad vært rettet mot hvordan vi håndterer mangfoldet av utfordringer knyttet til eksisterende og fremtidig arealbruk i og omkring villreinens leveområder.

Landskapet villreinen lever i har endret seg dramatisk de siste 100 + årene. Fra og ha tilgang til store sammenhengende arealer i store deler av landet er villreinen «satt på bås» i 24 mer eller mindre adskilte områder. Areal definert som inngrepsfrie naturområder er redusert betraktelig.

Et betydelig problem innen forvaltningen av villreinens leveområder er en utvikling der arealdisposisjoner gjøres isolert på hver sin kant av fjellområdene uten tilstrekkelig tanke på det helhetsperspektivet som forutsettes av en av Norges mest arealkrevende arter. Enkeltvis kan mange av inngrepene se ubetydelige ut, men summen av effekter som villreinen møter ved å bruke så store arealer kan gi utslag i redusert livsgrunnlag.

Rundt Hardangervidda er det en rekke store områder omdisponert til fritidsbebyggelse, og en del arealer er også godkjent for fremtidig utbygging («tomtereserver»). Nye større prosjekter som Eidfjord resort og Hardangerlift planlegges i randområdene, og vil gi økt ferdsel inn i villreinområdene. Videre er de delene av villreinområdet som ligger nord for RV7 gått ut av bruk, og utveksling med andre villreinområder er sterkt redusert som følge av større infrastruktur.

Inne på Hardangervidda er det et betydelig antall hytter, setre, buer osv. Som kan føre til forstyrrelse i villreinenes leveområde. Hvordan arealforvaltningen håndterer disse gir betydning for hvor mye påvirkning villreinen blir utsatt for.

Resultatet av klassifiseringen etter *Kvalitetsnorm for villrein* viser at villreinbestandene våre både regionalt og nasjonalt står over for store utfordringer. Som kjent så fikk 6 av de 10 nasjonale villreinområdene dårlig kvalitet (rødt lys), mens de resterende 4 kom ut med middels tilstand (gult lys). Landskap i endring, inngrepsfrie naturområder, fragmentering og tap av leveområder, bit-for-bit nedbygging og samlet belastning er alle viktige tema når man jobber med plan og lovregulering. Hvordan kan vi løse dette bedre både lokalt, regionalt og nasjonalt?

PROBLEMKARTLEGGING

Mål:	1) Bedre reinens tilgang til gode kalvings- og oppvekstområder, samt sommerbeiter i nord-vest.	2) Sikre høst- og vinterbeiter på nord- og østvidda med tangene østover.	3) Ivareta de urørte områdene som reinen faktisk bruker i dag. Disse må ivaretas slik at ferdsel og forstyrrelser ikke øker og disse områdene forringes.	4) Ivareta funksjonaliteten i trekk mellom ulike sesongbeiter gjennom året, som tar høyde for variasjoner i populasjons- og klimatiske forhold, mellom år og over tid.	5) Vurdere endringer i bestandsforvaltningen som bidrar til å øke slaktevekter og opprettholde kalveproduksjonen innenfor rammene i håndteringen av skrantesjuka og de overordnede målene i bestandsforvaltningen.
Effekt sett i forhold til kvalitetsnorm for villrein:	Positiv effekt for funksjonell arealutnyttelse (delnorm 3). Kan gi positive effekter på måleparametere for bestandsforhold feks slaktevekter på kalv, kalv/100 simle/ungdyr og helsestatus (delnorm 1).	Positiv effekt for funksjonell arealutnyttelse (delnorm 3). Kan gi positive effekter på måleparametere for bestandsforhold feks slaktevekter på kalv, kalv/100 simle/ungdyr og helsestatus (delnorm 1).	Positive effekter på måleparametere for bestandsforhold feks slaktevekter på kalv, kalv/100 simle/ungdyr og helsestatus (delnorm 1).	Positiv effekt for funksjonell arealutnyttelse og funksjonelle trekkpassasjer (delnorm 3). Kan gi positive effekter på måleparametere for bestandsforhold feks slaktevekter på kalv, kalv/100 simle/ungdyr, helsestatus samt genetisk variasjon (delnorm 1).	Positive effekter på måleparametere for bestandsforhold feks slaktevekter på kalv, kalv/100 simle/ungdyr og helsestatus (delnorm 1).
Problem:	Dårlig arealutnyttelse	Reduserte trekkpassasjer	Dårlig arealutnyttelse	Reduserte trekkpassasjer	Tilstedeværelse av meldepliktig sykdom som påvirker bestandsforvaltning
Påvirkningsfaktorer:					
Forventet utvikling (gitt ingen tiltak):					

MANDAT

Faggruppen har som mandat å vurdere endringer som kan gjøres i arealforvaltningen for å ivareta sammenhengende leveområder for villrein på tvers av administrative grenser, med utgangspunkt i problemstillinger i de respektive villreinområdene. Mandatet inkluderer arealforvaltning etter for eksempel plan- og bygningsloven, energiloven, naturmangfoldloven, landbruksveiforskriften – inkludert men ikke begrenset til mulige endringer i disse lovene.

Arbeidet innebærer å:

- Gjennomgå utfordringer med «bit-for-bit» nedbygging av arealer, hyttebygging og øvrig aktivitet innenfor villreinområdene og i randsonene, samt påvirkning fra større nasjonal planlegging og infrastruktur som vegprosjekter, kraftlinjer m.m. inn i villreinområdene.
- Foreslå endringer/bruk av nye virkemidler sett opp mot klassifisering etter kvalitetsnorm for villrein og langtidsperspektiv for villreinområdene
- Se på foreslåtte tiltak i egen og andre faggrupper opp mot realitetene som følger av CWD-håndtering (Dette vil uansett være førende til slutt og en viktig kalibrering av ulike tiltak mot hva som er realisme i vurdering av kost/nytte.).
- Vurdere kompenserende tiltak/økonomiske incentiver sammen med andre aktører der dette er nødvendig/mulig/relevant
- Estimere nytte/kostnad/ulempen ved de foreslåtte tiltakene (se tabell Anbefalte tiltak).
- Ha med forslag til finansiering av tiltak

PROBLEMSTILLINGER (FRA PROSJEKTGRUPPA)

Opplisting av ulike problemstillinger en ønsker at gruppene skal vurdere. For eksempel:

- Se på tiltak og virkemidler som kan redusere risiko for og omfanget av bit for bit nedbygging i randområdene til villreinområdene
- Vurdere muligheter og behov for sterkere virkemidler i arealforvaltningen, herunder plan- og bygningsloven, for å sikre villreinens leveområder
- Vurdere behovet for utvidelse eller opprettelse av nye verneområder for å bedre ivareta villreinens interesser

ANBEFALTE TILTAK

Gruppen skal:

1. Liste opp ulike tiltak
2. Beskriv kort de relevante tiltakene
3. Gjør en grovmasket vurdering av effekten de kan ha på problemet.
  - a. Forkast tiltak med liten effekt (kortfattet begrunnelse)
  - b. Positive virkninger:
    - i. Effekt på måloppnåelse og/eller problem
    - ii. Må begrunnes!
  - c. Negative virkninger:

- i. Økonomiske kostnader anslås i kroner så langt som mulig – skiller mellom engangs- og driftskostnader.
- ii. Negative virkninger beskrives kvalitativt, med noen kvantitative anslag

FRAMDRIFT OG ORGANISERING I FAGGRUPPA

Møteplan for Faggruppe:

Møteform	Mars	April	Mai	Juni	August	September	Oktober
Fysisk	16.						
Teams – Felles med alle faggrupper Setesdal				12. (tentativ)			
Siste møte faggruppene/Sluttseminar							1./15.

Hvem refererer/skriver i møtene:

Levering av resultat/rapporteringsform:

- Referat fra hvert møte leveres sekretariatet (NVS) i ferdig oppsatt matrise fra Statsforvalteren.

Frister:

- 12. juni (tentativ): Felles møte med alle faggrupper: Presentasjon av foreslåtte tiltak i Faggruppene så langt (midtvegsrapportering til Miljødirektoratet den 15. juni.
- 01. oktober: Alle forslag til tiltak må være sendt fra faggruppene til sekretariatet for å komme med i utkast til tiltaksplan per 15. oktober (de andre faggruppene har frist 15. september, men denne, samt faggruppe motorferdsele får forlenget frist til 1. oktober).

FAGGRUPPE BESTANDSFORVALTNING

OVERSIKT OVER TILTAK

Faggruppe bestandsforvaltning

TILTAK	ANSVARLIG	BERØRT	INNHOOLD/VILKÅR	KOMMENTAR	PRIORITET	KVALITETSNORM
TEMA 1. ORGANISERING JAKT OG JAKTUTØVELSE						
1a. Nattefredning	Miljødirektoratet, Villreinnemnda og villreinutvalet.	Rettighetshavere og jegere	I dag er det i hovedsak statsallmenningene som har nattefredning. Vurdere å gjeninnføre forskrift med nattefredning for hele villreinområdet, eksempel fra kl. 18:00-07:00 eller til kl. 08:00.	Gi dyra lenger tid til beite og ro i jaktperioden. Tidlig morgen mer viktig for beite enn kveld, da det er mer uro i terrenget?	Høy	Delnorm 1 (kalve-vekter og andel kalv)
1b. Selektivt uttak av dyr under jakta	Villreinnemnda og villreinutvalget, grunneier / fjellstyre	Jegere	Opplæring/bevisstgjøring av jegere om å felle små dyr	Opplæring bør omfatte flere tema som jegeradferd, CWD-forståelse og generell informasjon	Høy	Delnorm 1 (kalve-vekter, andel kalv, andel bukk)
1c. Fredningssoner	Grunneiere, fjellstyrer, villreinutval	Jegere, evt. også fiskere og andre brukere som blir omfattet av fredningssoner	Utvikle arbeidet med fredningssoner for å sikre trekkområder for villrein under jakta, for at dyra kan bruke større deler av vidda. Sjekk ut kritiske trekkpassasjer under jakta.	Effekt av fredningssoner varierer, avhenger av sted, utforming og andre faktorer. Også vurdere uro fra andre brukergrupper enn jegere for å oppnå ønsket effekt (fiskere, fotturister og turisthytter)	Middels	Delnorm 3 (trekk)
1d. Jegeradferd	Villreinutvalg og vald Norsk Villreinsenter	Jegere	Bevisstgjøre jegere for å minimalisere forstyrrelser på dyr under utøvelse av jakt, eks. helst skyte flere dyr i en jaktsituasjon	Inngå som del av opplæring for selektivt jaktuttak	Middels	Delnorm 1 (kalve-vekter, andel kalv)
1e. Regulere telting i visse områder i jakta	Grunneiere, fjellstyrer, villreinutvalg	Jegere evt. også fiskere og andre som blir omfattet av teltforbuds-soner	Forby telting i avgrensede områder for å sikre trekkmuligheter for villrein under jakta. Må sees i sammenheng med fredningssoner.	Flere statsallmenninger har allerede regulert telting under jakta. Evaluere dagens ordninger for teltforbud	Middels	Delnorm 3 (trekk og arealbruk)

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

TILTAK	ANSVARLIG	BERØRT	INNHOLD/VILKÅR	KOMMENTAR	PRIORITET	KVALITETSNORM
1f. Bruk av samjaktavtaler	Grunneiere, fjellstyrer, villreinutvalg	Jegere og rettighetshavere som selger kort	Hindre «brakklegging» av ferdig jakta områder.	Samjaktavtaler må ikke føre til uheldig konsentrasjon av jegere.	Usikkert (Lav)	Delnorm 3 (arealbruk)
1g. Regulere motorferdsel-løyver under jakta	Tilsynsutvalg og kommuner	Jegere	Mål om å begrense unødvendig bruk av motorferdsel under jakta, oppnå bedre koordinering. Løyver behandles etter ordinær dispensasjonsordning.	Behov for og omfang av transport avhenger av kvotestørrelse. Omfanget er størst ved store kvoter og mange jegere.	Lav	Delnorm 3 (arealbruk, trekk)
1h. Regulere antall jegere per areal	Grunneiere og fjellstyrer	Jegere	Sette begrensninger på antall jegere i ulike områder for å hindre uheldig konsentrasjon av jegere, og som skaper trekkbarrierer. Men, høyest felling på statsallmenninger med mange jegere.	Usikker på problem og mulighet for å følge opp. Gjelder i dag på privat terreng, reguleres av grunn-eier. Vanskelig å få til på statsallmenninger pga. fjelloven. Kan være aktuelt for hele eller deler av jaktperioden.	Usikkert (Lav)	Delnorm 3
TEMA 2. DATAINNSAMLING, TELLINGER M.M.						
2a. Kalvetelling	NINA, NVS, villreinutvalg		Flyfoto fra helikopter i juni/juli.	Sentralt i oppfølging av delnorm 1 og avgjørende for kontroll i bestandsforvaltningen	Høy	Delnorm 1 (andel kalv).
2b. Minimums-telling	Villreinutvalg		Mindre viktig dersom kalvetelling og struktur-telling har tilstrekkelig presisjon. Det kan gå flere år mellom hver gang vær/føre er gunstig for minimumstelling	Det er viktig å få min. telling hvert 3-5 år for å kontrollere bestand i fht. naturlig dødelighet	Middels	Delnorm 2 (lavbeiter)
2c. Strukturteiling	NINA, NVS, villreinutvalg		Gjennomføres p.t. med en bakketelling og en fly-telling i oktober. Filmes og telles opp i etterkant.	Dobbel telling svært viktig som CWD-tiltak for å kontrollere bukkeandel.	Høy	Delnorm 1 (andel bukk)
2d. GPS-merking	NINA		Avgjørende for kunnskap om arealbruk delnorm 3. Viktig hjelpemiddel ifm.	Bør ha 10 - 20 simler med sendere for å ha god oversikt. Viktig at	Høy	Delnorm 3 (arealbruk, trekk)

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

TILTAK	ANSVARLIG	BERØRT	INNHOOLD/VILKÅR	KOMMENTAR	PRIORITET	KVALITETSNORM
			bestandsdokumentasjon / tellinger.	ikke merke dyr skytes under jakta. Kan en sette vilkår for jakt? Ikke merke oftere enn hvert 2. el 3. år.		
2e. Ettersyn radiosendere	NINA		NINA koordinerer med SNO om å utføre etter-syn i forbindelse med andre oppdrag.	Gjøres også i dag. Antatt potensiale for å samordne kjøring ytterligere.	Høy (pålagt)	Delnorm 3
2f. Prøveinnsamling parasittbelastning	Veterinærinstituttet, NINA, SNO og fjelloppsynet		Oppfølging av vinter-prøver av kalv i 2015 og 2016, Vet. Inst. anbefalte jevnlig oppfølging.	Lage instruks om å ta prøver av dyr når det ligger til rette for det (ved ekstra-ord. uttak, dyr gått med i ras osv)	Lav	Delnorm 1 (kalve-veker)
TEMA 3. TILTAK FOR Å BEDRE REINENS AREAL I JAKTPERIODEN. GJELDER OGSÅ ANDRE AKTØRER ENN VILLREINFORVALTNINGA						
3a. Bomming av anleggsveger	Eier av den enkelte anleggsveg. NVE.	Brukere av vegen	Begrense trafikk på utvalgte anleggsveger under jakta for å bedre dyras trekkmuligheter	Flere aktuelle veger, vurdere kritiske trekkpassasjer berørt av anl.veger (Stegaros ...)	Innspill til annen faggruppe	Delnorm 3.
3b. Regulere åpningstider på noen relevante turisthytter i jaktperioden.		Gjester av den enkelte turist-hytte	Begrense åpningstider under jakta for å bedre villreinens trekkmulig-heter. Ses i sammenheng med fredningssoner.	Aktuelle hytter Lågaros... Stordalsbu er allerede stengt under jakta	Innspill til annen faggruppe	Delnorm 3.
TEMA 4. BESTANDSFORVALTNING						
4a. Redusere andel voksen bukk (igangsatt tiltak for å bekjempe CWD)	Villreinutvalg, villreinnemnd	Grunneiere, fjellstyrer, jegere	Bygge opp en større andel voksen bukk ved å redusere uttaket av voksen bukk i 2 – 3 år.	Vil oppfylle mål om bukkeandel i delnorm 1. Ikke aktuelt per i dag pga. CWD-håndtering	Ikke aktuelt per i dag.	Delnorm 1 (andel bukk, CWD-bekjempelse). Delnorm 3 (trekk, arealbruk)

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

TILTAK	ANSVARLIG	BERØRT	INNHold/VILKÅR	KOMMENTAR	PRIORITET	KVALITETSNORM
4b. Redusere bestandsstørrelse (igangsatt tiltak for å bekjempe CWD)	Villreinutvalg, villreinnemnd	Grunneiere, fjellstyrer, jegere	Tilpasse bestandsstørrelse til tilgjengelig beitegrunnlag. Redusere kalvetilvekst i forhold til bestandsstørrelse. I dag er størrelse på bestanden svært lav pga. tiltak for å bekjempe CWD.	Fastsette og nå mål for bestand. Liten tilvekst i fht bestandsstørrelse betyr mindre behov for å felle dyr og mindre forstyrrelser for gjenværende dyr. Forutsetter svært høy bukkeandel eller simler med lav produksjonsevne, noe som ikke er aktuelt i dag.	Ikke aktuelt pr i dag	Delnorm 1 (CWD-bekjempelse), Delnorm 2 (lavbeiter) og delnorm 3 (arealbruk)
4c. CWD-prøvetaking (igangsatt tiltak for å bekjempe CWD)	Jegere, villreinnemnd, Veterinærinstituttet	Jegere	Det tas CWD-prøver av alle dyr eldre enn kalv som felles under jakta for å kartlegge forekomst av skrantesjuka (CWD).	Alle jegere oppfordres til å ta CWD-prøver av hjernestamme og lymfeknuter og sende inn til Veterinærinstituttet så snart som praktisk mulig etter at dyret er skutt.	Høyeste prioritet	Nødvendig kunnskap om forekomst av smittsom sykdom (delnorm 1)
4d. Sikre økonomi for løpende bestandsforvaltning	Statlige villreinmyndigheter	Hardangervidda villreinutvalg (rettighetshavere til jakta)	Sikre at Hardangervidda villreinutvalg har økonomi for å drive løpende bestandsforvaltning i situasjonen med CWD	Villreinutvalget har en viktig del av sin finansiering fra tilbakeførte fellingsavgiftsmidler. Med liten bestand og lav kvote faller disse inntektene i stor grad bort.	Høy	Delnorm 1 (målrettet bestandsforvaltning)

DATABLAD

Faggruppe bestandsforvaltning

TEMA 1. ORGANISERING JAKT OG JAKTUTØVELSE

1a) Nattefredning

BAKGRUNN	
Historikk:	Det var felles forskrift om nattefredning for alle vald på Hardangervidda tidligere, denne gjelder ikke lenger.
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	5.
Kritisk periode:	Jaktperioden 20. august – 30. september (normal jaktperiode)
Konflikt/forstyrrelse:	Jegere vil fortsatt være i terrenget etter jaktslutt på kveld, på veg til base eller opptatt med slakting. Jaktida blir begrenset.
Driftsregime pr. dato:	Jaktrettshavere kan innføre nattefredning som frivillig ordning. Statsallmenningene har nattefredning for jakta mellom 19.00 og 07.00.
TILTAK	
Tiltak:	Innføre nattefredning under villreinjakta for å gi dyrene ro til å beite og at kalvene får die underveis i jakta.
Effekt for villrein:	Mer ro til å beite under jakta og die vil bedre kondisjonen. Men det vil fortsatt være forstyrrelser i terrenget etter jaktslutt på kveld.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 1 (kondisjon)
Konsekvenser/konflikter:	Vil redusere tid til jaktutøvelse og begrense fellingsresultat noe. Dyr vil få best effekt av nattefredning dersom den settes fra 19.00 til 08.00, dvs. lengre ro på morgenen.
Sees i sammenheng med:	Lengde på jaktperiode (første og siste jaktdag) og fellingskvote. Fredningssoner.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Bør kartlegge tidspunkt for når dyr blir felt. En kan analysere areal-bruk og bevegelser basert på GPS. Bidrag til slaktevekter på sikt.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Ingen.
Finansiering:	Ingen.
Negative virkninger av tiltaket:	Kan måtte ha lengre jaktperiode for å oppnå samme fellings-resultat.
Kompenserende tiltak:	Utvidet jaktperiode.
Anbefaling videre prosess:	Vurdere nattefredning opp mot lengre jaktperiode. Lage forskrift for hele villreinområdet dersom det vurderes som hensiktsmessig (hjemmel?)
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Hardangervidda villreinutval

1b) Selektivt uttak av dyr under jakta

BAKGRUNN	
Historikk:	Det er tradisjon for at jegere skyter de største og flotteste dyrene under jakta, altså motsatt seleksjon av det rovdyr ville tatt.
Målområde (villrein):	5

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Kritisk periode:	Jaktperioden 20. august – 30. september (normal jaktperiode)
Konflikt/forstyrrelse:	Negativ seleksjon av jakta ved at de største og beste dyrene tas ut vil over tid medføre avl på de minste dyrene.
Driftsregime pr. dato:	Målrettet uttak av voksen bukk for å bekjempe CWD forsterker den negative seleksjonen. Avhenger av bevissthet og holdninger hos den enkelte jeger. Det er gitt «vage» oppfordringer om å felle små dyr.
TILTAK	
Tiltak:	Målrettet avskyting av små dyr for å videreføre genene til de største og beste dyrene. Formålet er å oppveie langsiktig effekt av negativ seleksjon av dagens jakt ved at de største dyrene skytes (trofejakt, «matauk»). En må endre jegerens bevissthet og holdning til hvilke dyr som bør felles når en kan velge, for å endre det «naturlige» valget om å skyte store dyr med mye kjøtt.
Effekt for villrein:	Positiv effekt på sikt.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 1 (kondisjon)
Konsekvenser/konflikter:	Praktisk gjennomføring; jeger kan ofte ikke velge hvilket dyr hen skal felle. Evt. belønning for å felle små dyr framfor de store. I en situasjon med CWD-bekjempelse vil selektivt uttak motvirke mål om å bekjempe sykdommen fordi store bukker ønskes tatt ut.
Sees i sammenheng med:	Bestandsforvaltning og CWD-håndtering
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Veiing av dyr og innlevering av kjeveprøver. Vil gi økte vekter og større dyr over tid. På kort sikt vil felling av små dyr gi negativt utslag i delnorm 1 (slaktevekt kalv) fordi det ikke er gjennomsnitts dyr som felles.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Begrensede (Opplæring og bevisstgjøring av jegere)
Finansiering:	Ingen
Negative virkninger av tiltaket:	Misnøye internt blant jegerne ved at noen skyter små dyr mens andre fortsatt går for de største.
Kompenserende tiltak:	Vurdere premiering for å felle små dyr («skrapdyr»), slik det er i Norefjell-Reinsjøfjell villreinområde.
Anbefaling videre prosess:	Utarbeide opplæringsprogram for betydning av selektivt uttak.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Hardangervidda villreinutvalg. Norsk Villreinsenter.

1c) Fredningssoner under villreinjakta

BAKGRUNN	
Historikk:	Fredningssoner under jakta er brukt i fire områder på Hardanger-vidda i dag; Eidfjord-Ullensvang SA, Ullensvang-Røldal SA, Lågaros (ØN SA) og Havfoss nord for Mår (Opdal Reinkompani.)
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	2, 3 og 4 og delvis 5.
Kritisk periode:	Jaktperioden 20. august – 30. september (normal jaktperiode)
Konflikt/forstyrrelse:	Intens jakt kan i enkelte viktige trekkområder føre til at større områder blir frie for dyr. Det er negativt for både arealbruk, jaktutøvelse og for tilgang til beite for dyra under jakta.
Driftsregime pr. dato:	Fredning innført i fire områder i dag.
TILTAK	

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Tiltak:	Innføre flere fredningssoner for å hindre villreinjakt for å sikre korridorer hvor villreinen kan trekke uten å bli beskyttet, slik at dyra kan bruke en større del av vidda under jakta. Det kan også hindre at dyrene samles i større flokker, der flere dyr blir forstyrret for hver jaktsituasjon.
Effekt for villrein:	Kan være svært positiv på enkelte steder.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Direkte effekt for delnorm 3 (arealbruk og trekk) Indirekte effekt på delnorm 1 (kondisjon)
Sees i sammenheng med:	Tiltak for å regulere annen bruk i kritiske trekkpassasjer under jakta (turstier, anleggsveger, hytter osv)
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Overvåkning av GPS-merka dyr vil vise om trekk og arealbruk endres
Kart:	NVS har gitt ut kart som viser eks. fredningssoner og fokusområder
KOSTNAD/KONFLIKT	
Konsekvenser/konflikter:	Innføring av fredningssoner er ikke hjemlet i noe lovverk og er derfor frivillig. Den som innfører jaktforbud, kan få begrensning i egen jakt mens andre vald/rettighetshavere kan få fordelene.
Kostnad for tiltak:	Prosess-kostnad. Evt. kompensere grunneier for redusert jakt.
Finansiering:	
Negative virkninger av tiltaket:	Vald som innfører fredningssone får redusert jaktareal og kan miste dyr fordi de raskere trekker ut av terrenget når trekket blir bedre
Kompenserende tiltak:	Vald som innfører fredningssoner kan få en kompensasjon i form av kort fra vald som oppnår fordeler, gjennom privatrettslige avtaler. Alternativt må det innføres hjemmelsgrunnlag for å begrense jakt (og evt. annen virksomhet) i kritiske trekkpassasjer.
Anbefaling videre prosess:	Kartlegge/vurdere kritiske trekkpassasjer med stor motstand for trekk under jakta som grunnlag for å vurdere aktuelle fredningssoner.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Hardangervidda villreinutval med støtte av Norsk Villreinsenter og NINA.

1d) Jegeradferd - opplæring

BAKGRUNN	
Historikk:	Opplæring av jegere skjer gjennom overføring av kunnskap og holdninger fra erfarne til yngre jegere, samt i jegerprøveteorier.
Målområde (villrein):	2, 3 og 4 og delvis 5.
Kritisk periode:	Jaktperioden 20. august – 30. september (normal jaktperiode)
Konflikt/forstyrrelse:	Jegere med lite opplæring og evt. i kombinasjon med mangelfulle holdninger kan medføre unødig skade på villreinen under jakta ved unødige forstyrrelser og hindring av trekk, samt uttak av «feil» dyr.
Driftsregime pr. dato:	Ingen spesifikk opplæring av jegere i dag i forhold til utfordring med dårlig kondisjon på dyrene og hvordan jegere kan opptre i forhold til situasjonen.
TILTAK	
Tiltak:	Opplæring og bevisstgjøring av jegere for å minimalisere forstyrrelser på dyr under utøvelse av jakt. I hver jaktsituasjon bør det som eks. felles flere dyr. Opplæring bør kombineres med selektivt uttak av dyr, grunnleggende kunnskap om CWD og andre prioriterte tema.
Effekt for villrein:	Positivt ved økt effektivitet under jakta slik at flere dyr felles, men med mindre forstyrrelser og belastning på de gjenværende dyr.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 1 (kondisjon) – kan ha betydning for delnorm 3 (trekk og arealbruk)

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Konsekvenser/konflikter:	Til dels sterke og motstridende meninger om hva som er utfordringer for villreinen på Hardangervidda og hvordan dette skal løses. Noen steder må en endre en innarbeidet jegerkultur.
Sees i sammenheng med:	Annet arbeid for å redusere forstyrrelser på villreinen og målrettet uttak. CWD-håndtering
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Registrere bevegelser av merka dyr under jakta. Veiing av dyr. Tiltaket vil bidra til økte vekter og større dyr over tid, og økt arealbruk under jakta.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Begrensede (Opplæring og bevisstgjøring av jegere)
Finansiering:	
Negative virkninger av tiltaket:	Ingen åpenbare negative virkninger.
Kompenserende tiltak:	
Anbefaling videre prosess:	Evaluere og forbedre opplæringsprogram for jegeradferd.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Hardangervidda villreinutvalg. Norsk Villreinsenter. Evt. NJFF.

1e) Regulere telting i visse områder i jakta

BAKGRUNN	
Historikk:	Det har vært praksis i lengre tid å forby telting under villreinjakta i områder som er viktige for trekk i jaktperioden
Målområde (villrein):	2, 3 og 4
Kritisk periode:	Jaktperioden 20. august – 30. september (normal jaktperiode) evt. også rett før jaktstart
Konflikt/forstyrrelse:	Kan oppleves som brudd på allemannsretten uten god informasjon
Driftsregime pr. dato:	Flere statsallmenninger har allerede regulert telting. Evaluere dagens ordninger for teltforbud (effekt og etterlevelse).
TILTAK	
Tiltak:	Bruke hjemmel i friluftsløven § 9 for å forby telting i avgrensede områder for å sikre trekkmuligheter for villrein under jakta. Dette kan gjelde all slags telting, også for fisking o.l. Det er departementet som har myndighet etter friluftsløven.
Effekt for villrein:	Bedre trekk og økt arealbruk under jaktperioden.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 3 (trekk og arealbruk). Indirekte delnorm 1 (kondisjon)
Konsekvenser/konflikter:	Teltforbud kan oppleves som hindring for jegere. Andre brukere som blir rammet av forbud kan ha liten forståelse for forbudet. Vil et forbud bli etterlevd og håndhevet?
Sees i sammenheng med:	Bruk av fredningssoner under villreinjakta.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Villreinens bevegelser og arealbruk under jakta dokumenteres ved bruk av GPS-data
Kart:	

KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	(prosess-kostnad)
Finansiering:	
Negative virkninger av tiltaket:	Andre brukere som blir rammet av forbud kan ha liten forståelse for forbudet. Et forbud må etterleves med oppsyn.
Kompenserende tiltak:	Sette av områder hvor telting er tillatt.
Anbefaling videre prosess:	Kartlegge kritiske områder for trekk under jakta hvor teltforbud bør vurderes. Vurdere forventet effekt med OneImpact.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Villreinutvalg, rettighetshavere. Villreinnemnd, Miljødirektorat, KLD

1f) Bruk av samjaktavtaler

BAKGRUNN	
Historikk:	Det har tradisjonelt vært noen samjaktavtaler mellom villreinvaldene, med i forbindelse med CWD-bekjempelse er omfanget av samjakt-avtaler økt bl.a. fordi det er enklere krav til avtaler.
Målområde (villrein):	5
Kritisk periode:	Jaktperioden 20. august – 30. september (normal jaktperiode)
Konflikt/forstyrrelse:	Økt forstyrrelser på reinsdyra. Samjaktavtaler vil hindre at vald som er ferdig jaktet blir liggende brakk i resten av jakt, og bli et «fristed» for villreinflokker. Det vil gi dårligere jaktresultat.
Driftsregime pr. dato:	Bruk av skriftlige samjaktavtaler hjemlet i Hjorteviltforskriften. Det har i flere år vært godkjent bruk av enklere samjaktavtaler mellom vald.
TILTAK	
Tiltak:	Avtaler mellom vald gjør at jegere kan benytte kort fra et vald på et annet. Evt. at kort selges fra et vald for bruk i et annet vald. Formålet er å øke fellingsresultat og hindre «brakklegging» av ferdig jakta vald.
Effekt for villrein:	Negativ for villreinen, men positivt for jaktresultat.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Ingen direkte effekt på delnorm 1 hvis bestanden holdes på ønsket nivå. Kan bidra til økt arealbruk under jakta (delnorm 3)
Konsekvenser/konflikter:	Samjaktavtaler må ikke føre til uheldig konsentrasjon av jegere.
Sees i sammenheng med:	Mål om økt fellingsresultat. Økt arealbruk under jakta. Størrelse på kvote og stamme.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Meldeplikt på inngåelse av avtaler? Kontroll av avtaler i felt?
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Ingen (løses av rettighetshavere og jegere)
Finansiering:	Ingen (selvfinansierende)
Negative virkninger av tiltaket:	Kan bli utfordring å kontrollere avtaler i felt for oppsyn. Også utfordring med å fastslå hvilke dyr som er felt på hvilke vald.
Kompenserende tiltak:	Økte fellingskvoter for å oppnå samme fellingsresultat.
Anbefaling videre prosess:	Evaluere ordning med bruk av samjaktavtaler.
Forslag til ansvarlig aktør for gjennomføring:	Villreinutvalg, villreinnemnd, NVS.

1g) Regulere motorferdsel-løyver under jakta

BAKGRUNN	
Historikk:	Det var gitt tilskudd til uttransport av felte dyr i 2021 og 2022 for å øke fellingsresultat, som ledd i å kartlegge forekomst av og bekjempe CWD. Tiltaket ble ikke videreført i 2023.
Målområde (villrein):	5
Kritisk periode:	Jaktperioden 20. august – 30. september (normal jaktperiode) og rett før jakta starter. Transport av utstyr til jakthytter dekkes av egen faggruppe for motortransport.
Konflikt/forstyrrelse:	Motorferdsel og tilhørende ferdsel forstyrrer villrein og påvirker trekk og arealbruk. Motorferdsel-regime kan medføre stor konsentrasjon av jegere på enkelte steder og medføre avvisning av villrein.
Driftsregime pr. dato:	Motorferdsel reguleres etter verneforskrift innenfor nasjonalparken og etter motorferdselloven utenfor. Føringer i lovverk er å dekke faktisk transportbehov og unngå unødvendig transport som kan forstyrre natur og andre brukere. Transportbehovet er knyttet til nødvendig utstyr og til uttransport av felte dyr. Transportbehovet er størst ved store fellingskvoter. Løyver til motorferdsel anses i liten grad som begrensende for jaktuttak. Det er potensiale for å bedre samordning av transport under jakta.
TILTAK	
Tiltak:	Regulere bruk av motorferdsel under villreinjakta til riktig nivå for å dekke transportbehovet uten at det blir unødvendig mye transport. Det kan bety strengere krav til samarbeid mellom jegere evt. i forhold til annen bruk.
Effekt for villrein:	Negativt for villrein, men positivt for jaktresultat. Fører til at jegere kan jakte i mer utligjengelige områder enn uten transport.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 1 (bestandsforhold) Delnorm 3 (arealbruk, trekk)
Konsekvenser/konflikter:	Motorferdsel kan forstyrre andre brukere på Hardangervidda. For mye transport kan også påvirke jegerne negativt dersom det blir for mange jegere på et lite areal.
Sees i sammenheng med:	Kvotestørrelse. Antall jegere og antall kort pr. jeger.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Det har ikke vært rutiner for å overvåke omfang av transport som får tildelt løyve og bruk av transport, men bruk av løyver skal rapporteres.
Kart:	Det enkelte løyve for motorferdsel kan stedfestes i kart.
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Ingen – dekkes av jegere og rettighetshavere.
Finansiering:	Ingen – dekkes av jegere og rettighetshavere.
Negative virkninger av tiltaket:	Dersom tilgang på motorferdsel-løyver blir strammet inn for mye vil det påvirke fellingsresultatet negativt.
Kompenserende tiltak:	Krav til dokumentasjon av behov og bedre samordning av transport.
Anbefaling videre prosess:	Analysere effekter av dagens motorferdsel-regime på villreinens arealbruk. Revidering av retningslinjer for motorferdsel i nasjonal-parken. Felles forskrifter for kommunenes håndtering av motorferdsel
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Hardangervidda villreinemnd, NVS, vernemyndighet (tilsynsutvalg og Miljødirektorat)

1h) Regulere antall jegere per areal

BAKGRUNN	
Historikk:	Det har i liten grad vært fokusert på fordeling av jegere i terrenget, bortsett fra ved bruk av samjaktavtaler, for å unngå «brakklegging av områder som er ferdig jakta».

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Målområde (villrein):	2, 3, 4 og 5
Kritisk periode:	Jaktperioden 20. august – 30. september (normal jaktperiode).
Konflikt/forstyrrelse:	For mange jegere på kritiske områder kan hindre villreinenes trekk og arealbruk under jakta.
Driftsregime pr. dato:	Jegere fordeles i utgangspunktet i forhold til hvilke vald de har kjøpt jaktrett av. Store vald, spesielt statsallmenninger, har i liten grad styring på hvordan jegerne fordeler seg i valdet. Bruk av ikke-skriftlige samjaktavtaler kan bidra til større konsentrasjon av jegere på enkelte terreng, eventuelt at færre jegere har flere kort. Det er størst felling på statsallmenninger med mange jegere.
TILTAK	
Tiltak:	Sette begrensninger på antall jegere i delområder for å hindre uheldig konsentrasjon av jegere som skaper trekkbarrierer og som kan føre til uheldige jaktsituasjoner ved at jegere forstyrrer for hverandre.
Effekt for villrein:	Det kan være positivt for villreinenes trekk og arealbruk dersom tiltaket hindrer store jegerkonsentrasjoner ved viktige trekkområder.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Ingen direkte effekt på delnorm 1. Delnorm 3 (arealbruk og trekk)
Konsekvenser/konflikter:	For mange jegere på kritiske områder kan hindre trekk og arealbruk under jakta.
Sees i sammenheng med:	Fredningssoner. Soner med teltforbud. Regulering av andre brukergrupper under jakta.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Dyrenes bevegelser under jakta kan analyseres ved GPS-posisjoner
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Begrenset
Finansiering:	
Negative virkninger av tiltaket:	Betydelige begrensninger på jaktutøvelse kan redusere fellingsresultat av jakta.
Kompenserende tiltak:	Ordning for å spre jegere. Inndeling av statsallmenninger i soner? Fredningssoner og soner med teltforbud.
Anbefaling videre prosess:	Vurdere om det er et problem med konsentrasjon av jegere i dag. Analysere motstand mot trekk i jaktperioden (OneImpact). Vurdere hjemmelsgrunnlag for å kunne regulere jegertrykk.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Villreinutvalg, villreinemnd, NVS, Statsforvalter, vernemyndighet

TEMA 2. DATAINNSAMLING, TELLINGER M.M.

2a) Kalvetelling

BAKGRUNN	
Historikk:	Kalvetellinger har i lengre tid vært en del av overvåkingen av villreinen på Hardangervidda.
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	5.
Kritisk periode:	Juni (juli)
Konflikt/forstyrrelse:	Forstyrrelse av fostringsflokker i en sårbar periode
Driftsregime pr. dato:	Gjennomføres i dag av NINA, NVS og HVU. Gjennomføring avtalesfestes.
TILTAK	

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Tiltak:	Gjennomføre årlig kalvetelling fra helikopter. Fostringsflokker oppsøkes og fotograferes fra lufta. Det er svært viktig å få oversikt på antall kalver pr sime og ungdyr for å beregne kalvetilvekst.
Effekt for villrein:	Forstyrrelser, flukt og energibruk i en sårbar periode med små kalver.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 1. Grunnlag for målretta bestandsforvaltning og beregning av kalvetilvekst. Har stor betydning for å påvirke kondisjon, balansere bestand i forhold til lavmatter
Sees i sammenheng med:	Begrense ferdsel og forstyrrelser på villrein i kalvings- og oppvekst-perioden
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Tellingene er overvåking og datainnsamling av høy viktighet.
Kart:	Telling innrettes etter GPS-posisjoner på merka simler.
KOSTNAD/KONFLIKT	
Konsekvenser/konflikter:	Andre brukergrupper er kritiske til motorferdsel i forbindelse med villreintellinger.
Kostnad for tiltak:	
Finansiering:	(Villreinutval, tilbakeførte fellingsavgifter)
Negative virkninger av tiltaket:	Forstyrrelser på fostringsflokker, energitap, svekket kondisjon
Kompenserende tiltak:	Fotografering med drone?
Anbefaling videre prosess:	Fortsette kalvetellinger.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Villreinutval, NINA, Villreinsenteret

2b) Minimumstelling

BAKGRUNN	
Historikk:	Minimumstillinger av villreinstammen har i flere tiår vært en del av overvåkingen av villreinen på Hardangervidda. Før ble tellingene utført med småfly på vinterdager med godt lys og god sporsnø.
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	5.
Kritisk periode:	Vinter; februar-mars. Telling må gjennomføres i korte egnede tidsvindu med nysnø og godt vær.
Konflikt/forstyrrelse:	Bidrar til noe forstyrrelse på villreinen i en kritisk periode
Driftsregime pr. dato:	NINA, NVS og HVU planlegger og drar ut med helikopter når vær og føre gir gode forhold for å fotografere flokkene fra luften. Telling foregår ved grundig gjennomgang av bilder tatt fra lufta i etterkant. Mange dyr med GPS-sendere gjør det lettere å finne alle flokkene.
TILTAK	
Tiltak:	Fotografere alle kjente flokker fra lufta under gunstige vær- og føre-forhold om vinteren for å kunne telle alle (flest mulig) dyr i bestanden. Det kan gå flere år mellom hver gang det er optimale forhold for fotografering, med klarvær og fersk sporsnø. Søk over store deler av vidda utenom flokker med merka dyr.
Effekt for villrein:	Forstyrrelser, flukt og energibruk
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 1 og 2. Beregning av stammestørrelse for å etterprøve og korrigere målrettet bestandsforvaltning, og som grunnlag for å fastsette fellingskvote. Viktig for å balansere bestand i fht lavbeiter.
Sees i sammenheng med:	Målrettet bestandsforvaltning. CWD-bekjempelse. Tilstand lavbeiter.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Viktig å ha minimumstelling med noen års mellomrom for å etter-prøve beregnet bestandsstørrelse og kartlegge tap utenom jakta.
Kart:	GPS-posisjoner av merka dyr er utgangspunkt for fotografering

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

KOSTNAD/KONFLIKT	
Konsekvenser/konflikter:	Andre brukergrupper er kritiske til motorferdsel i forbindelse med villreintellinger.
Kostnad for tiltak:	Kostnader til tellinger har økt etter at flyklubber ikke lenger har lov til å tilby sine tjenester og en er avhengig av helikopter.
Finansiering:	(Villreinutval, tilbakeførte fellingsavgifter)
Negative virkninger av tiltaket:	Forstyrrelser på alle vinterflokker
Kompenserende tiltak:	Fotografering av flokker med snøscooter og droner, men det vil være vanskelig å få god nok oversikt over dyr på hele vidda.
Anbefaling videre prosess:	Fortsette med regelmessige minimumstellinger.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Villreinutval, NINA

2c) Strukturtelling

BAKGRUNN	
Historikk:	Strukturtellinger av villreinstammen har i flere tiår vært en del av overvåkingen av villreinen på Hardangervidda.
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	5.
Kritisk periode:	Oktober (november). Vær under fotografering ofte kritisk.
Konflikt/forstyrrelse:	Telling spesielt fra lufta innebærer noe forstyrrelse
Driftsregime pr. dato:	Fotografering av flokker i eller etter brunstperioden for å beregne andel voksen bukk i flokkene. Fotografering i to omganger; først fra bakken og deretter fra lufta fra helikopter. Utflyging av fotografer i nærheten av flokker, og som deretter sniker seg innpå flokkene for å filme eller fotografere flokker som grunnlag for å telle andel voksen bukk. Deretter fotograferes flokkene fra lufta.
TILTAK	
Tiltak:	Strukturtelling etter brunst på høsten for å beregne alders- og kjønns-fordeling av villreinstammen.
Effekt for villrein:	Tellinger vil medføre noen forstyrrelser, flukt og energibruk.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 1. Beregne andel voksen bukk. Også viktig å kjenne til bukke-andel for å bekjempe CWD.
Sees i sammenheng med:	Kondisjon, andel voksen bukk. CWD-bekjempelse. Også arealbruk.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Tellinger er viktig overvåking og datainnsamling for delnorm 1.
Kart:	GPS-posisjoner av merka dyr er utgangspunkt for tellinger.
KOSTNAD/KONFLIKT	
Konsekvenser/konflikter:	Andre brukergrupper er kritiske til motorferdsel i forbindelse med villreintellinger.
Kostnad for tiltak:	
Finansiering:	(Villreinutval, tilbakeførte fellingsavgifter)
Negative virkninger av tiltaket:	Telling spesielt fra lufta innebærer noe forstyrrelse på flokkene.
Kompenserende tiltak:	Evt. bruk av droner for å fotografere flokker fra lufta.
Anbefaling videre prosess:	Fortsette med årlige strukturtellinger.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Villreinutval, NINA, villreinsenteret

2d) GPS-merking

BAKGRUNN	
Historikk:	Det har vært merket villrein med GPS-sendere på Hardangervidda siden 2001. I starten var det bare sendere på simler, de siste 6-7 årene har det også vært sendere på bukker.
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	Alle målområder. Viktig for å kartlegge trekk og arealbruk gjennom hele året, og som grunnlag for tellinger.
Kritisk periode:	Vinter.
Konflikt/forstyrrelse:	Forstyrrelse av flokken som dyret går i. Mulig belastning for dyret som merkes (eksempler på ising i klaver fra Nordfjella). Men GPS-posisjoner fra dyr i flokker som blir forstyrret ved GPS-merking viser at forstyrrelsen er kortvarig.
Driftsregime pr. dato:	Dyrene bedøves fra luften, hvorpå klave med GPS-sender monteres på det bedøvede dyret. Senderne registrerer posisjoner hver 3. time og sender ut posisjonspakke ca. en gang i døgnet. Posisjon kan registreres oftere, eks. hver time i perioder.
TILTAK	
Tiltak:	Merking av flere villrein med radiosendere ved behov, for å ha passe antall sendere i drift for å kartlegge et representativt antall dyr sine bevegelser og arealbruk gjennom hele året. Flere merka dyr er skutt under villreinjakta, i tillegg hender det at merka dyr dør naturlig gjennom året. Det er derfor jevnlig behov for å merke flere dyr.
Effekt for villrein:	Forstyrrelser, energibruk og belastning på kondisjon for alle dyrene som går med dyret som merkes. Men datamaterialet er avgjørende for framtidig forvaltning av villreinens leveområder.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	I første rekke delnorm 3, men også bidrag til datagrunnlag for delnorm 1.
Sees i sammenheng med:	Forvaltning av villreinens arealer, herunder kunnskap om hvordan menneskelig virksomhet påvirker villrein arealbruk. Også viktig som ledd i adaptiv forvaltning for å måle effekter av tiltak som iverksettes etter kvalitetsnormen.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Det å ha mange nok merka dyr er svært viktig for å overvåke bevegelser og arealbruk gjennom året.
Kart:	GPS-posisjonene viser arealbruken og bevegelsene.
KOSTNAD/KONFLIKT	
Konsekvenser/konflikter:	Andre brukergrupper er kritiske til motorferdsel i forbindelse med merking av villrein. Erfaringer viser at GPS-merka dyr er overrepresentert i jaktuttaket.
Kostnad for tiltak:	Ca. 50.000 kr dyr som merkes.
Finansiering:	(avhengig av prosjekt)
Negative virkninger av tiltaket:	Forstyrrelser på flokker, dyrene kan bygge opp fluktreaksjon overfor helikopter. GPS-posisjoner kan brukes under jakt og i andre sammenhenger på en måte som er negativ for dyrene. Det må derfor begrenses hvem som skal ha tilgang til løpende posisjoner.
Kompenserende tiltak:	Ingen tiltak kan erstatte bruk GPS-sendere.
Anbefaling videre prosess:	Opprettholde et stort nok antall sendere til at en har tilstrekkelig god oversikt på bestanden og arealbruk.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	NINA

2e) Ettersyn radiosendere

BAKGRUNN	
Historikk:	I Nordfjella var det problemer med ising i klavene som GPS-senderne var festet i. Noen dyr hadde store isklumper rundt halsen, noe som medførte

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

	lidelse for de dyrene det gjald. I etterkant ble det innført krav om regelmessig ettersyn av dyr som er GPS-merket.
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	Samme som for tiltaket om GPS-merking over.
Kritisk periode:	Vinter mht. ising. Ettersyn på barmark er krevende.
Konflikt/forstyrrelse:	Ferdsl i forbindelse med ettersyn kan medføre forstyrrelser på dyra.
Driftsregime pr. dato:	Statens naturoppsyn gjennomfører ettersyn av alle merka dyr regelmessig (hvor ofte?).
TILTAK	
Tiltak:	Det er krav om at dyr med GPS-sendere skal ha regelmessig ettersyn for å hindre at senderne påfører dyrene plager og lidelser, som ved ising på klavene. Dyrene skal ha ettersyn __ ved at dyrene blir observert av oppsynet med kikkert.
Effekt for villrein:	Kunnskap om arealbruk, bevegelser og trekk (delnorm 3)
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Samme som for tiltaket om GPS-merking over.
Sees i sammenheng med:	GPS-merking.
Overvåking (type og viktighet; høy, middel, lav):	Tiltaket innebærer overvåking av GPS-merka dyr, som vilkår for å merke dyr.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Konsekvenser/konflikter:	Andre brukergrupper er kritiske til motorferdsel i forbindelse med merking av villrein, herunder ettersyn av dyrene
Kostnad for tiltak:	(del av oppgaveportefølje for SNO)
Finansiering:	Staten ved SNO
Negative virkninger av tiltaket:	Ferdsl i forbindelse med ettersyn medfører noen forstyrrelser på dyr.
Kompenserende tiltak:	Gjennomføre ettersyn av dyr samtidig med tellinger og andre oppgaver i felt?
Anbefaling videre prosess:	Ettersyn må gjennomføres, men vurdere om det kan gjøres samtidig med andre oppgaver i felt?
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	NVS, SNO, fjelloppsynet

2f) Prøveinnsamling parasittbelastning

BAKGRUNN	
Historikk:	Det var felt 15 villreinkalver vinter 2015-2016 for å bl.a. ta prøver av parasitter. Veterinærinstituttet anbefalte, på bakgrunn av resultater, at det burde gjennomføres regelmessig prøveinnsamling av kalv for å overvåke utvikling i parasittmengde.
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	5.
Kritisk periode:	Vinter.
Konflikt/forstyrrelse:	Uttak av kalver eller andre kategorier dyr innebærer uttak av noen dyr som ellers kunne vært felt under jakt, det merkes best i en situasjon med liten stamme. Uttak innebærer forstyrrelser på berørte flokker.
Driftsregime pr. dato:	Ingen uttak av kalver eller andre dyr for å undersøke parasittbelastning etter 2016.
TILTAK	
Tiltak:	Innsamling av prøver for å kartlegge mengde parasitter i fortrinnsvis kalver vinterstid/vår, da mengden av brems o.l. er størst og lettest å telle.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Effekt for villrein:	Tap av dyr (kalver); lavere tilvekst og mindre jaktbar kvote.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 1. Kartlegging av parasitter som en faktor med stor betydning for kondisjon.
Sees i sammenheng med:	Adaptiv forvaltning for å følge med på om evt. endret arealbruk om sommeren vil redusere mengde parasitter som påvirker kondisjonen.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Lav til middels viktighet (?). Det er grunn til å tro at parasitter er en betydelig faktor så lenge fostringsflokkene går sør for Kvenna i kalvings- og oppvekstperioden.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Konsekvenser/konflikter:	Andre brukergrupper er kritiske til motorferdsel i forbindelse med telling og andre undersøkelser og overvåking av villrein.
Kostnad for tiltak:	(del av oppgaveportefølje for SNO?)
Finansiering:	SNO (?)
Negative virkninger av tiltaket:	Bestanden er i dag svært lav, og det er ikke ønskelig å avlive kalver utenom jakt for å ta prøver. Felling av kalv innebærer forstyrrelser på flokker og energitap i en kritisk periode. Tiltaket vil gi mindre fellings-kvotene og lavere bestand å avle på.
Kompenserende tiltak:	Analysere utvikling i kalvevekter uten å vite hvor mye endret parasitt-belastning betyr.
Anbefaling videre prosess:	Adaptiv forvaltning for å følge med på om evt. endret arealbruk om sommeren vil redusere mengde parasitter som påvirker kondisjonen.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Veterinærinstituttet, SNO, fjelloppsynet

TEMA 3. TILTAK FOR Å BEDRE REINENS AREAL I JAKTPERIODEN. GJELDER OGSÅ ANDRE AKTØRER ENN VILLREINFORVALTNINGA (TREKKPASSASJER; MÅLOMRÅDE 4)

3a) Bomming av anleggsveger

BAKGRUNN	
Historikk:	En rekke anleggsveger ble bygget i randområdene til Hardangervidda i forbindelse med kraftutbygging på 1900-tallet, spesielt etter krigen. Det er vilkår for mange veger at de skal være åpne for allmenheten.
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	2 og 4
Kritisk periode:	Jaktperioden.
Konflikt/forstyrrelse:	Allmenn trafikk på anleggsveger gjør at mange brukere kan kjøre lenger inn på vidda enn de ellers ville gjort, som utgangspunkt for turer videre innover vidda. Åpne veger skaper økt trafikk lang vegen, og mer ferdsel til fots innover vidda med påfølgende forstyrrelser og avvisningseffekt.
Driftsregime pr. dato:	I dag er anleggsveger etter kraftutbygging åpne for allmenn ferdsel som del av standard konsesjonsvilkår for utbyggingene.
TILTAK	
Tiltak:	Stengning av anleggsveger i jaktperioden for å begrense trafikk av andre brukergrupper som kan forstyrre villreinen i jaktperioden. Eks. vegen Kalhovd – Synken (Stegaros), Tinnhølvegen. Bomming kan skje for allmenheten uten spesiell tilknytning til det aktuelle området.
Effekt for villrein:	Villreinen blir presset lenger inn på vidda som følge av anleggsveger som er åpne for allmenheten, og slutter å bruke andre områder.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 3 økt arealbruk og gjenopprette trekkpassasjer).
Sees i sammenheng med:	Arealbruk og trekkveger (delnorm 3). Egen faggruppe ser på bruk av anleggsveger. Friluftsliv og ferdsel.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Kartlegging av trafikk på utvalgte anleggsveger i jaktperioden. Villreinens arealbruk vises med GPS-posisjoner.
Kart:	Anleggsvegene er tegnet inn på kart.
KOSTNAD/KONFLIKT	
Konsekvenser/konflikter:	Bomming av veger medfører konflikt med de brukergrupper som ikke lenger kan bruke vegen. Kan også gi konsekvenser for virksomheter som har etablert drift basert på ferdsel ved bruk av vegen, eks. enkelte turisthytter.
Kostnad for tiltak:	I utgangspunktet små kostnader (bom), men hvis noen blir erstatningspliktig fordi trafikkgrunlaget til en turisthytte faller bort kan kostnaden bli stor.
Finansiering:	
Negative virkninger av tiltaket:	Tiltaket vil medføre at grupper som ikke har spesiell tilknytning til områder langs flere anleggsveger vil få dårligere tilgang til vegene og sentrale deler av Hardangervidda.
Kompenserende tiltak:	Bedre tilrettelegging av turopplegg fra andre startpunkt i randområda
Anbefaling videre prosess:	Tiltaket vurderes nærmere av egen faggruppe.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Hardangerviddarådet

3b) Regulere åpningstider på noen relevante turisthytter i jaktperioden

BAKGRUNN	
Historikk:	Alle turisthyttene er åpne i starten av villreinjakta, men noen betjente hytter stenger rundt månedsskiftet august/september når fotturismen avtar.
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	2 og 4.
Kritisk periode:	Jaktperioden
Konflikt/forstyrrelse:	Fotturister og andre brukere av turisthytter under jakta kan medføre forstyrrelser på villreinen som gjør at arealbruken endres.
Driftsregime pr. dato:	Utenom Stordalsbu i Tinn, der grunneier har stilt krav om at hytta skal være stengt under jakta, er ingen turisthytter stengt på grunn av jakta.
TILTAK	
Tiltak:	Begrense åpningstider under jakta for å bedre villreinens trekkmuligheter. Basert på kunnskap om villrein og ferdsel, vil turistferdsel på Hardangervidda enkelte steder ha en betydelig negativ påvirkning på og villreinen. Analyser av ferdsel og villrein viser at mange stier og turisthytter har så stor ferdsel at villreinen avviser området. I kritiske trekkpassasjer vil dette noe steder føre til at store influensområder blir betydelig mindre brukt under jakta og også i barmarksesongen for øvrig. Forstyrrelser fra annen ferdsel må også sees i sammenheng med forstyrrelse av selve jaktutøvelsen. Aktuelle hytter: Lågaros.
Effekt for villrein:	Bedre arealbruk for villreinen under jakta. Flere terreng kan få tilgang på dyr under jakta. Kritik fra turistforeninger og andre brukere.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 3. Bedre arealbruk og bygge ned forstyrrelser i kritiske trekkpassasjer. Vil kunne påvirke tilgang på beiter, motvirke etablering av større flokker under jakta og bidra til å bedre kondisjon (delnorm 1).
Sees i sammenheng med:	Teltforbud for alle grupper. Fredningssoner. Endringer i sti- og løype-nettet med turisthytter (sti- og løypeplan)

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Det vil være lett for oppsynet og andre å følge med om stenging av turisthytter etterleves.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Konsekvenser/konflikter:	Det mangler hjemmelsgrunnlag /formelt grunnlag for å kunne stenge turisthytter under jakta. Eierne og brukere av turisthytter kan ha liten forståelse for tiltaket, noe som kan medføre konflikt.
Kostnad for tiltak:	Avhenger av hvor mange hytter som berøres, og hvordan resten av tiltaksplanen rigges.
Finansiering:	
Negative virkninger av tiltaket:	Det kan dannes en opposisjon mot villreinjakta, og føre til at andre grupper retter kritiske blikk mot villreinforvaltningen og jaktutøvelsen.
Kompenserende tiltak:	
Anbefaling videre prosess:	Vurderes i sti- og løypeplanen.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	

TEMA 4. BESTANDSFORVALTNING

4a) Redusere andel voksen bukk (igangsatt tiltak for å bekjempe CWD)

BAKGRUNN	
Historikk:	Bestandsforvaltningen har målsetting om en relativt høy bukkeandel i en situasjon med normal situasjon, men som følge av CWD-bekjempelse på Hardangervidda er bukkeandel svært lavt.
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	
Kritisk periode:	Jaktperioden – alternativt hele året.
Konflikt/forstyrrelse:	En lav bukkeandel er ikke ønskelig i en sunn villreinstamme, men anses som et nødvendig onde for å bekjempe CWD i en tidlig smitte-utbruddsfase der det ennå er en liten mulighet for å bekjempe sykdommen uten å ta ut hele bestanden.
Driftsregime pr. dato:	Gjeldende strategi er å redusere bukk gjennom ordinær jakt med bruk av enkelte ekstra-ordinære tiltak. Regjeringen har til nå ikke gått for ekstraordinært vinteruttak av bukk.
TILTAK	
Tiltak:	Andelen av voksen bukk i villreinstammen på Hardangervidda er de senere årene redusert ned til ca. 15 % som ledd i å bekjempe CWD på Hardangervidda. Voksen bukk ha nærmere tre ganger større sannsynlighet for å være smittet sammenlignet med andre dyr, og alder øker fare for smitte. Det er derfor et høyt prioritert mål å redusere bukk for å CWD. Målet er å redusere bukkeandel så lavt som praktisk mulig. Det er svært vanskelig å oppnå så lav bukkeandel som ønskelig gjennom ordinær jakt. Vinteruttak av bukk er så langt ikke gjennomført.
Effekt for villrein:	Få store bukker under brunst, det er mer vilkårlig hvilke gener som videreføres når yngre og mindre bukker bedekker simlene. Lav bukke-andel gjør at flokkene bruker mindre areal på vidda. Bukkene kan bidra til å grave fram lavbeiter i vintre med mye snø eller med ising.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Bekjempe skrantesjuke (CWD) som alvorlig smittsom sykdom (delnorm 1).
Sees i sammenheng med:	Arbeidet med å bekjempe CWD foregår på en annen arena enn selve tiltaksplanen for å følge opp kvalitetsnormen.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	CWD-prøvetaking av alle voksne dyr som felles. Strukturtelling etter jakta gir svaret på hvor mye voksen bukk som er igjen etter jakta.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Konsekvenser/konflikter:	Det er mange rettighetshavere og jegere som ikke tror at CWD er en farlig, smittsom sykdom og at det er nødvendig å redusere andel bukk. Dette skaper en betydelig konflikt og reduserer muligheten for å nå målsetting om bukkeandel. Å redusere bukken til et minimum under ordinær jakt provoserer en del jegere. Å redusere bukkeandel ved ekstraordinært uttak utenom jakt provoserer enda flere.
Kostnad for tiltak:	Dersom reduksjon av bukk skjer som ordinær jakt er det minimale kostnader for staten. Dersom reduksjon av bukk skal skje som ekstraordinært uttak utenom jakt er kostnaden betydelig for staten
Finansiering:	Hvis nødvendig: Statlige midler til sykdomsbekjempelse.
Negative virkninger av tiltaket:	Unaturlig sammensetning av bestanden, ikke i samsvar med kvalitetsnorm. Mindre selektiv avl i stammen. Redusert arealbruk fordi bukker benytter større areal enn fostringsflokker.
Kompenserende tiltak:	Lav bukkeandel for å bekjempe CWD bør ikke pågå over mange år.
Anbefaling videre prosess:	Løpende evaluering av CWD-situasjonen og aktuelle mål og tiltak.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	KLD/Miljødirektoratet, LMD/Mattilsynet i samråd med arbeidsgruppe for dialogprosessen.

4b) Redusere bestandsstørrelse (igangsatt tiltak for å bekjempe CWD)

BAKGRUNN	
Historikk:	Forrige bestandsplan for Hardangervidda hadde mål om 10-12.000 vinterdyr. Ny bestandsplan med hovedfokus å bekjempe CWD har bestandsmål på ca. 1500 kalver, noe som tilsier vinterbestand på ca. 4500 dyr med lav bukkeandel.
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	
Kritisk periode:	Hele året.
Konflikt/forstyrrelse:	Villreinen i Norge har havnet på rødlista som Nær truet på grunn av nedskytingen i Nordfjella og bestandsreduksjonen på Hardangervidda.
Driftsregime pr. dato:	Ny bestandsplan har mål om 4.500 vinterdyr. Vinter 2023 var stammen beregnet til ca. 3.600 dyr. Det viser seg at det kan ha dødd så mye som 900 dyr utenom jakt de to siste vintrene.
TILTAK	
Tiltak:	For å bekjempe CWD-smitte er bestanden allerede redusert kraftig for å redusere fare for smitte mellom dyrene. Dette ved siden av lav andel voksen bukk.
Effekt for villrein:	Økt mulighet til å bli kvitt CWD. Stammen er langt under det som er bærekraftig ut fra beitetilgang. Arealbruk blir redusert. Men det blir mer beite til dyrene som er igjen, noe som kan styrke kondisjonen.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 1: Bekjempe CWD som smittsom sykdom. Fare for tap av genetisk bredde i stammen. Delnorm 3: Arealbruken vil trolig bli redusert, der dyrene i større grad benytter kjerneområdene. Delnorm 2: Liten stamme vil bidra til å bedre lavmatter som vinterbeite.
Sees i sammenheng med:	Arbeidet med å bekjempe CWD foregår på en annen arena enn selve tiltaksplanen for å følge opp kvalitetsnormen.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	I første rekke minimumstillinger, men også kalvetellinger og strukturtellinger.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Konsekvenser/konflikter:	Bestandsnedgang for å bekjempe CWD har ført villreinen på rødlista. Redusert stamme medfører redusert arealbruk. Når stammen blir for liten (årlig kalvetilvekst under 1500) vil bestanden vanskelig kunne forvaltes gjennom ordinær jakt fordi presisjonen blir dårligere og tilfeldige faktorer vil også bety mer. Det vil bli for få kort og for svak økonomi til å opprettholde dagens forvaltning.
Kostnad for tiltak:	Så lenge bestanden kan forvaltes gjennom ordinær jakt er det ikke ekstra kostnader for staten. Når stammen er for liten til å forvaltes gjennom jakt, må det tilføres penger til forvaltning.
Finansiering:	
Negative virkninger av tiltaket:	Bestandsnedgang. Redusert arealbruk. Redusert opplevelse. Mindre mulighet for jakt; tap av jakttradisjoner.
Kompenserende tiltak:	Øke bestanden igjen så snart CWD-situasjonen er avklart.
Anbefaling videre prosess:	Løpende evaluering av CWD-situasjonen og aktuelle mål og tiltak.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	KLD/Miljødirektoratet, LMD/Mattilsynet i samråd med arbeidsgruppe for dialogprosessen.

4c) CWD-prøvetaking (igangsatt tiltak for å bekjempe CWD)

BAKGRUNN	
Historikk:	Etter at det ble funnet CWD på villrein i ordfjella i 2016 ble det i gang-satt et omfattende prøvetakingsprogram for CWD på Hardangervidda og i andre villreinområder. Til nå er det tatt mellom 6 og 7000 prøver på Hardangervidda. Den omfattende prøvetakingen gjorde at den første positive CWD-prøven på Hardangervidda ble funnet i 2020.
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	
Kritisk periode:	Jaktperiode, men også fallvilt utenom jaktperiode
Konflikt/forstyrrelse:	Merarbeid ved å ta prøver og sende inn. Jegerne må sette seg inn i hvordan en tar prøver.
Driftsregime pr. dato:	Det er så langt stor oppslutning blant jegerne om å ta CWD-prøver på Hardangervidda. Det er sendt inn prøver av rundt 90 % av alle dyr eldre enn kalv. Det er ikke alle som får med lymfeknuter i prøvene. Forslag om tilskudd på 1500 kr pr. dyr med komplette prøver på Hardangervidda, men avslått.
TILTAK	
Tiltak:	Det tas CWD-prøver av alle dyr eldre enn kalv som felles under jakta for å kartlegge forekomst av skrantesjuka (CWD). Alle jegerne oppfordres til å ta CWD-prøver av hjernestamme og lymfeknuter og sende inn til Veterinærinstituttet så snart som praktisk mulig etter at dyret er skutt. Veterinærinstituttet sender ut CWD-prøvesett til rettighetshavere før jakta, med veiledning om hvordan en skal ta prøver. Veiledning også tilgjengelig som film på Youtube. Lokal villreinforvaltning oppfordrer alle jegerne til å ta CWD-prøver.
Effekt for villrein:	Målsetting om å kartlegge forekomst av CWD påvirker fellingskvote og sammensetning av bestand, i første rekke ved at det blir færre bukker.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Bekjempe smittsom meldepliktig sykdom (delnorm 1)
Sees i sammenheng med:	Bekjempelse av CWD som smittefarlig meldepliktig sykdom (delnorm 1)
Overvåking (type og viktighet; høy, middel, lav):	Tiltaket er svært viktig ledd i overvåking av CWD-forekomst, med høy prioritet.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Konsekvenser/konflikter:	Når vedtak om felling og sammensetning av bestand er fattet, er det lite konfliktykt å gjennomføre CWD-prøvetakingen.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Kostnad for tiltak:	(Inngår i Veterinærinstituttet sitt oppdrag og budsjett)
Finansiering:	(Dekkes over statsbudsjettet i dag)
Negative virkninger av tiltaket:	
Kompenserende tiltak:	
Anbefaling videre prosess:	Fortsette CWD-prøvetaking som på dagens nivå. Informere om behovet for å fortsette prøvetaking overfor jegere.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Veterinærinstituttet

4d) Sikre økonomi for løpende bestandsforvaltning

BAKGRUNN	
Historikk:	Hardangervidda villreinutval har en viktig del av sin finansiering fra tilbakeføring av fellingsavgiftsmidler fra jakta året før. I 2023 har utvalget inntekt fra tilbakeføring av fellingsavgifter etter jakta i 2022 på 469.350 kr.
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	5 (målrettet bestandsforvaltning)
Kritisk periode:	Hele året.
Konflikt/forstyrrelse:	Mindre budsjettrammer medfører strengere prioritering av oppgaver for villreinutvalget.
Driftsregime pr. dato:	Med mindre bestand og lavere fellingskvote framover vil inntektene til villreinutvalget bli betydelig mindre.
TILTAK	
Tiltak:	Hardangervidda villreinutval som lokal villreinforvaltning har en viktig del av sin finansiering fra tilbakeføring av fellingsavgifter fra Hardangervidda. Ved lav bestandsstørrelse og få felte dyr vil de tilbakeførte fellingsavgiftsmidlene gå ned og det økonomiske grunnlaget for villreinutvalget vil bli redusert. Dette samtidig som behovet for en oppgående lokal villreinforvaltning er ekstra stort i en kritisk fase i lys av CWD-situasjonen.
Effekt for villrein:	Et resultat vil være mindre ressurser til bestandsforvaltning og mindre faglig arbeid.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 1 (bestandsforvaltning).
Sees i sammenheng med:	Gjennomføring av en rekke tiltak hvor Hardangervidda villreinutval er en naturlig aktør.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Konsekvenser/konflikter:	Mindre ressurser til villreinutvalget kan føre til en dårligere faglig fundert forvaltning, dårligere forankring blant rettighetshaverne om tiltak og større rom for uenighet og konflikter.
Kostnad for tiltak:	Bortfall i årlige inntekter opp til 4-500.000 kr.
Finansiering:	
Negative virkninger av tiltaket:	Mindre presis bestandsforvaltning og redusert deltakelse i arbeid med kvalitetsnorm og tiltaksplan, CWD-bekjempelse, sti- og løypeplan osv.
Kompenserende tiltak:	(Villreinutvalget i Nordfjella får kompensasjon for bortfall av fellingsavgiftsmidler)
Anbefaling videre prosess:	Staten kompenserer villreinutvalget for bortfall av fellingsavgiftsmidler, og kan evt. kjøpe tjenester for midler som overføres.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	KLD, Miljødirektoratet.
---	-------------------------

ARBEIDSBESKRIVELSE

Faggruppe bestandsforvaltning

Om faggrupper: I arbeidet med tiltaksplan er det etablert rådgivende faggrupper for prosjektgruppa og styringsgruppa. Disse består av ressurspersoner fra relevante aktører, sentral- og regional forvaltning, kommuner, interesseorganisasjoner m.m. De gis et mandat og utfordres på konkrete problemstillinger, for å komme opp med forslag til tiltak og avveininger rundt hvert enkelt. Prosjektgruppa gjør en samlet vurdering og prioritering av de ulike forslagene fra hver av faggruppene, som til slutt styringsgruppa godkjenner, før oversending av forslag til samlet tiltaksplan til Miljødirektoratet. Det er ønskelig at faggruppene fokuserer på å bidra med kunnskap og erfaringer fra eget fagfelt, til felles beste. Man bør etterstrebe god dialog i gruppa, fremfor debatt, og der det er mye usikkerhet eller uenigheter må dette belyses i referatene.

DELTAKERE FAGGRUPPE BESTANDSFORVALTNING

Navn	Instans	Kommentar
Kjetil Heitmann	Villreinnemnda for Hardangervidda	Sekretær for nemnda. Behandler forslag til bestandsplaner, kvoteforslag m.m. fra Villreinusutvalet. Viktigste høringspart i alle forvaltningssaker som berører villrein. Involvert i det faglige arbeidet med håndtering av CWD på villrein i Norge.
Svein Erik Lund	Hardangervidda Villreinusutval	Sekretær for villreinusutvalet. Villreinusutvalet utarbeider bestandsplan, kvoter, gjennomfører og bidrar i tellinger, involvert i det faglige arbeidet med håndtering av CWD på villrein i Norge. Server den praktiske delen av bestandsforvaltningen.
Odd Gunnar Vikan	Hardangervidda Grunneigersamskipnad	Leder HG. Grunneierorganisasjon som representerer et flertall av de private grunneierne. Viktig ledd i den praktiske forvaltningen i fjellet.
Tor Aage Dale	Fjellstyra på Hardangervidda	Representerer lokale rettighetshavere i statsallmenningene. Viktig ledd i den praktiske forvaltningen i fjellet.
Hans G. Myklatun	Hardangervidda grunneigersamskipnad	Representerer grunneierorganisasjon som for et flertall av de private grunneierne. Viktig ledd i den praktiske forvaltningen i fjellet.
Anders Eriksrud	Øvre Numedal Fjellstyre	Representerer lokale rettighetshavere i statsallmenningene. Viktig ledd i den praktiske forvaltningen i fjellet.

Forvaltningen av villrein var tidligere ansett for å være det samme som forvaltning av bestand. Etter hvert har også kunnskapen om arealene økt. Og med det forståelsen av at forvaltningen av villrein må sees i sammenheng med øvrige interesser i landskapet. Denne totalen er helt sentral i arbeidet med tiltaksplaner (NINA Rapport 1400).

Bestandsforvaltningen kan trolig likevel ha en del relevante virkemidler. Kanskje særlig knyttet til jaktperioden og -utøvelsen. Det er også sentralt at den brukergruppen som driver den klart mest oppsøkende aktiviteten overfor rein, også følger opp eventuelle tiltak som andre aktører måtte bidra med i samme område, til samme tid.

Det ligger likevel store utfordringer i hvilke handlingsrom en har gjennom bestandsforvaltning og jaktutøvelsen som virkemiddel, etter funn av CWD på villrein på Hardangervidda i 2020 (VKM Rapport 2021: 01). Dette medfører blant annet at innsamling av tilstrekkelig med prøvemateriale er svært viktig. Dette krever felling av et visst antall rein sett opp mot hvor i smitteforløpet en er og hva man trenger å oppnå (NVS Rapport 34/2022). Det anses likevel som viktig, og rett, at også denne delen av forvaltningen ser på mulighetene for endringer der dette også gjøres av andre, eller der dagens praksis har rom for forbedringer.

Dette er bakgrunnen for at man i noen områder/perioder eller knyttet til noen tema, ønsker å gjennomgå mulighetene for avbøtende tiltak gjennom denne delen av forvaltningen.

PROBLEMKARTLEGGING (SE KART)

<i>Mål:</i>	<i>1) Bedre reinens tilgang til gode kalvings- og oppvekstområder, samt sommerbeit er i nord-vest.</i>	<i>2) Sikre høst- og vinterbeiter på nord- og østvidda med tangene østover.</i>	<i>3) Ivareta de urørte områdene som reinen faktisk bruker i dag. Disse må ivaretas slik at ferdsel og forstyrrelse ikke øker og disse områdene forringes.</i>	<i>4) Ivareta funksjonaliteten i trekk mellom ulike sesongbeiter gjennom året, som tar høyde for variasjoner i populasjons- og klimatiske forhold, mellom år og over tid.</i>	<i>5) Vurdere endringer i bestandsforvaltningen som bidrar til å øke slaktevekter og opprettholde kalveproduksjonen innenfor rammene i håndteringen av skrantesjuka og de overordnede målene i bestandsforvaltningen.</i>
Problem:	Dårlig arealutnyttelse	Reduserte trekkpassasjer	Dårlig arealutnyttelse	Reduserte trekkpassasjer	Positive effekter på måleparametere for bestandsforhold feks slaktevekter på kalv, kalv/100 simle/ungdyr og helsestatus (delnorm 1).

Effekt sett i forhold til kvalitetsnorm for villrein:	Positiv effekt for funksjonell arealutnyttelse (delnorm 3). Kan gi positive effekter på måleparametere for bestandsforhold feks slaktevekter på kalv, kalv/100 simle/ungdyr og helsestatus (delnorm 1).	Positiv effekt for funksjonell arealutnyttelse (delnorm 3). Kan gi positive effekter på måleparametere for bestandsforhold feks slaktevekter på kalv, kalv/100 simle/ungdyr og helsestatus (delnorm 1).	Positive effekter på måleparametere for bestandsforhold feks slaktevekter på kalv, kalv/100 simle/ungdyr og helsestatus (delnorm 1).	Positiv effekt for funksjonell arealutnyttelse og funksjonelle trekkpassasjer (delnorm 3). Kan gi positive effekter på måleparametere for bestandsforhold feks slaktevekter på kalv, kalv/100 simle/ungdyr, helsestatus samt genetisk variasjon (delnorm 1).	Tilstedeværelse av meldepliktig sykdom som påvirker bestandsforvaltning
Påvirkningsfaktorer:		Jaktutøvelser i soner med viktige trekk og flaskehalsr.	Praksis tellinger og jaktutøvelser.	Kjønns- og alderssammensetning i bestand, samt bestandsstørrelse. Praksis i bruk av motorferdsel knyttet til jakt. Jaktfrie soner.	
Forventet utvikling:					

MANDAT

Faggruppen for Bestandsforvaltning har som mandat å utrede hvilke muligheter som finnes for å begrense negative effekter av bestandsforvaltningens aktiviteter i henhold til innsatsområdene.

Arbeidet innebærer å:

- Foreslå endringer i praksis i bruk av motorferdsel i forbindelse med jaktutøvelse.
- Foreslå endringer/nye tanker sett fra et fugleperspektiv; hvordan gjøre jaktutøvelsen «mer human».
- Se på foreslåtte tiltak i egen og andre faggrupper opp mot realitetene som følger av CWD-håndtering (Dette vil uansett være førende til slutt og en viktig kalibrering av ulike tiltak mot hva som er realisme i vurdering av kost/nytte.).

- Vurdere kompenserende tiltak/økonomiske incentiver sammen med andre aktører der dette er nødvendig/mulig/relevant
- Estimere nytte/kostnad/ulempen ved en slik regulering (se tabell Anbefalte tiltak).

PROBLEMSTILLINGER (FRA PROSJEKTGRUPPA)

Opplisting av ulike problemstillinger en ønsker at gruppene skal vurdere for eksempel:

- Beskrive relevante tiltak innenfor egen (bestands-)forvaltning, samt evt. tiltak hos andre forvaltningsledd/myndigheter som bør sees på
- Forholdet mellom, eller synet på bestandsforvaltningas aktivitet (telling, jaktutøvelse m.m.) vs. andre brukergruppers behov og foreslåtte begrensninger: Hvordan håndtere foreslåtte tiltak for eksempel i jaktperioden?
  - Skal for eksempel DNT-hytter være stengt da, uten at jaktutøvelsen også pålegges noen begrensninger?
  - Hva med motorferdsel til jaktuttaket, sammenlignet med øvrige drøftinger om politikk og praksis for motorferdsel? Kan bli enige om en felles praksis og en slags «øvre grense» som samsvarer over hele villreinområdet? Hvordan kan bestandsforvaltning fortsatt gjennomføres med redusert bruk av motorisert ferdsel?
- Jaktutøvelsen i et fugleperspektiv; hva burde vært annerledes om man skulle jaktet «mer human»?
  - Kan det gjøres noe med tetthet/fordelingen av jegere/våpen i terrenget (også på statsgrunn)? Hvordan er hjemmelsgrunnlaget, eventuelt hva trengs?
  - Kan jakttid gjennom døgnet praktiseres strengere? Noen områder har for eksempel hatt nattefredning; kunne dette vært utvidet/tilpasset på noen måte? Er dagens jaktfrie soner tilstrekkelig, eller bør det vurderes andre?
  - Kan man stille større krav til evne til positiv jaktseleksjon hos jegerne?
    - For eksempel med økonomiske incentiver knyttet til fellingsavgiften, der det er dyrere jo større dyr som felles (stigende kilopris), tilpasset ulike kategorier av dyr?

ANBEFALTE TILTAK

Gruppen skal:

1. Liste opp ulike tiltak
2. Beskriv kort de relevante tiltakene
3. Gjør en grovmasket vurdering av effekten de kan ha på problemet.
  - a. Forkast tiltak med liten effekt (kortfattet begrunnelse)
  - b. Positive virkninger:
    - i. Effekt på måloppnåelse og/eller problem
    - ii. Må begrunnes!
  - c. Negative virkninger:

- i. Økonomiske kostnader anslås i kroner så langt som mulig – skiller mellom engangs- og driftskostnader.
- ii. Negative virkninger beskrives kvalitativt, med noen kvantitative anslag

FRAMDRIFTSPLAN

Møteplan for Faggruppe Bestandsforvaltning:

Møteform	Mar s	Apri l	Ma i	Jun i	Augus t	Septembe r	Oktober
Teams	14.						
Teams – Felles med alle faggrupper HV				12.			
Siste møte faggruppene/Sluttseminar						15.	15.

Hvem refererer/skriver i møtene:

Levering av resultat/rapporteringsform:

- Referat fra hvert møte leveres sekretariatet (NVS) i ferdig oppsatt matrise fra Statsforvalteren.

Frister:

- 12. juni: Felles møte med alle faggrupper: Presentasjon av foreslåtte tiltak i Faggruppene så langt (midtvegsrapportering til Miljødirektoratet den 15. juni.
- Innen 15. september: Alle forslag til tiltak må være sendt fra faggruppene til sekretariatet for å komme med i utkast til tiltaksplan per 15. Oktober.

FAGGRUPPE FRILUFTSLIVSFERDSEL

OVERSIKT OVER TILTAK

Faggruppe friluftslivsferdsel

TILTAK	ANSVARLIG	BERØRT	INNHOLD/VILKÅR	KOMMENTAR	PRIORITET	KVALITETSNORM
TEMA 1 INFORMASJON						
Informasjon	<i>Forvaltningsmyndigheter, villreinsenter, SNO, DNT</i>	Besøkende, og de som planlegger besøk, til Hardangervidda.	Mer, bedre og målretta informasjon om villrein og sårbarhet, og plikten til å ta hensyn. Skilt på strategiske steder og turisthyttene som infoknutepunkt. Informasjon i ulike kanaler og målretta til aktuelle brukergrupper for å styre/kanalisere ferdsel/aktivitet i tid/rom til mindre sårbare deler av HDV. Det betyr både informasjon på aktuelle nettsider og i felt f.eks. på de viktigste utfartsstedene og på hytter.	Andre tiltak som SMS-varsling når man beveger seg inn i spesielle områder kan også være aktuelt. Tilgang til dyreposisjoner for hytterverter og evt. andre slik at de kan formidle informasjon.		<i>Delnorm 3 og indirekte delnorm 1 (kondisjon).</i>
TEMA 2 TILTAK SOM GJELDER FORVALTNINGSORGANENE						
Styrke forvaltningen av HDV nasjonalpark og Statens naturoppsyn (SNO)	<i>Miljødirektoratet og KLD som ansvarlige myndigheter for verneområdeforvaltning og SNO</i>	<i>Vernemyndighet og Statens naturoppsyn</i>	Økt bemanning både hos SNO og de tre aktuelle Statsforvalterne (SF)/tilsynsutvalg (TU) for å sikre en bedre forvaltning og overvåking av det nasjonale villreinområdet, nasjonalparken og landskapsvernomsrådene. Økt kapasitet også for å håndtere informasjonsbehov knyttet til ev adaptiv forvaltning, m.m.			<i>Delnorm 3 og indirekte delnorm 1 (kondisjon).</i>
TEMA 3 TILTAK SOM GJELDER DRIFT/BRUK AV TURISTHYTTER (PRIVATE OG DNT)						
Fastere, felles rammer på åpningstider på turisthytter. Bevare høysesongene, men	<i>Vernemyndighet, Hardangervidda-rådet som ansvarlig for sti- og løypeplan. Eiere av turisthytter.</i>	<i>Alle turisthytter, både private og de som er eid av turistforeninger, både betjente og selvbetjente.</i>	Justere åpningstidene, fortrinnsvis i lavsesongen, på turisthyttene på HDV, for å redusere ferdselen i kritiske perioder. Åpningstider må samordnes med hverandre og med annen ferdsel.			<i>Delnorm 3 og indirekte delnorm 1 (kondisjon).</i>

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

TILTAK	ANSVARLIG	BERØRT	INNHold/VILKÅR	KOMMENTAR	PRIORITET	KVALITETSNORM
redusere lavsesongene.						
Flytte/legge ned Torehytta og Hadlaskar med tilhørende stisystem	<i>Vernemyndighet, Hardangervidda-rådet som ansvarlig for sti- og løypeplan.</i>	<i>Fotturister og skigåere mellom Litlos og Sandhaug (de som planlegger ut fra ut.no ol. kanaler)</i>	Flytte Hadlaskard og Torehytta med tilhørende stisystem for å tilrettelegge for kalving i områder i nord-vest. Opprette en ny sti mellom Stavali og Tyssevassbu i vest.			<i>Delnorm 3 og indirekte delnorm 1 (kondisjon).</i>
Endret åpningstid og ev drift av Lågaros	<i>Vernemyndighet, Hardangervidda-rådet som ansvarlig for sti- og løypeplan. Eiere av turisthytta.</i>	<i>Fotturister og skigåere som benytter Lågaros. Turistforeningene med sitt rutenett som blir berørt.</i>	Utsette åpningen av Lågaros til siste helga i juni og eventuelt endre Lågaros fra selvbetjent til ubetjent (hytte uten mat/proviant).			<i>Delnorm 3 og indirekte delnorm 1 (kondisjon).</i>
TEMA 4 TILTAK SOM GJELDER STIER OG LØYPER						
Regulere /legge ned stien/løypa mellom Litlos og Sandhaug	<i>Vernemyndighet, Hardangervidda-rådet som ansvarlig for sti- og løypeplan. Turistforeningene.</i>	<i>Fotturister og skigåere mellom Litlos og Sandhaug (de som planlegger ut fra ut.no ol. kanaler). Litlos og Sandhaug turist-hytter. Turistforeningene.</i>	Regulere/forby ferdselen på stien/løypa mellom Litlos og Sandhaug i kritiske perioder. Hensikten er å redusere ferdselen i et område der det er mye og ulike former for ferdsel. Alternativt legge ned hele stien/løypa.			<i>Delnorm 3 og indirekte delnorm 1 (kondisjon).</i>

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

TILTAK	ANSVARLIG	BERØRT	INNHold/VILKÅR	KOMMENTAR	PRIORITET	KVALITETSNORM
Fjerne parallelle stier	<i>Vernemyndighet, Hardangervidda-rådet som ansvarlig for sti- og løypeplan. Turistforeningene.</i>	<i>Fotturister, skigåere, turistforeninger og private hytteeiere</i>	Vurdere stier sørvest for Gjuvsjøen; legge sti Lågaros-Rauhelleren sammen med slepa; vurdere parallelle stier ved Tinnhøveien som forbi Nybu, Dyranut – Krækkja, Nybu – Bjorei-dalshytta Stigstuvdalen (nordmannsslepa), Nybu/Bjoreidalshytta – Sandhaug.			<i>Delnorm 3 og indirekte delnorm 1 (kondisjon).</i>
Begrense ferdselen i enkelte deler av villreinområdet i perioder	<i>Vernemyndighet, Hardangervidda-rådet som ansvarlig for sti- og løypeplan.</i>	<i>Besøkende til Hardangervidda som blir berørt av ferdselsrestriksjoner</i>	Å Begrense ferdselen i enkelte deler av villrein-området i perioder kan være aktuelt for å beskytte reinen i spesielt sårbare perioder på deler av vidda.			<i>Delnorm 3 og indirekte delnorm 1 (kondisjon).</i>
Finne og markedsføre bærekraftige ruter for langturer (HDV på langs)	<i>Vernemyndighet, Hardangervidda-rådet som ansvarlig for sti- og løypeplan. Turistforeningene.</i>	<i>Besøkende. Turisthytter og bedrifter som omfattes av anbefalte ruter.</i>	Begrense /finne alternative ruter for langturer. Eks på populære langturer er Finse-Haukeli og Finse-Kalhovd. Både forsvaret og en del kommersielle aktører arrangerer slike langturer. I tillegg gjennomføres langturer i privat regi.			<i>Delnorm 3 og indirekte delnorm 1 (kondisjon).</i>

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

TILTAK	ANSVARLIG	BERØRT	INNHOLD/VILKÅR	KOMMENTAR	PRIORITET	KVALITETSNORM
Redusere dagsturismen fra Mogen til Gjuvsjøen og fra Mogen og østover mot Stordalsbu	Vernemyndighet, Hardangervidda-rådet som ansvarlig for sti- og løypeplan. Eiere av Mogen turishytte.	Besøkende til Mogen turishytte, og selve turishytte	Finne andre dagsturmål i nærheten av Mogen som ikke forstyrrer villreinen Det arbeides allerede med et prosjekt for å etablere et godt dagsturtilbud ved Mogen slik at flere oppholder seg i nærområdet. Det trengs samarbeid med grunneiere og en reiselivsstrategi for Møsvatn-området.			Delnorm 3 og indirekte delnorm 1 (kondisjon).
TEMA 5 TILTAK FOR Å REGULERE ULIKE FERDSLSFORMER						
Redusere omfanget av/forby kiting	Vernemyndighet, Hardangervidda-rådet som ansvarlig for sti- og løypeplan.	Kitere	Restriksjoner (areal-sonering) for kiting, eventuelt innføre kiteforbud innenfor villreinområdet og heller ha unntak for utvalgte områder. Det er særlig områdene sør for Rv 7, langs Fv 2814 mellom Småroi og Imingen og langs E 134 over Haukelifjell som brukes til kiting og hvor det er konflikt med villreinen. Det foregår også kiting ifb. med langturer.			Delnorm 3 og indirekte delnorm 1 (kondisjon).
Redusere/kanalisere /forby hundekjøring/hundespann	Vernemyndighet, Hardangervidda-rådet som ansvarlig for sti- og løypeplan.	Hundekjørere	Redusere/kanalisere/forby hundekjøring/hundespann. Hundespann følger stort sett stikkaløyper og motorferdselstraseer. En effektiv måte å styre ferdselen på kan være å etablere attraktive ruter å kjøre.			Delnorm 3 og indirekte delnorm 1 (kondisjon).
Reduserer omfanget av/forby padling på Kvenna-vassdraget	Vernemyndighet, Hardangervidda-rådet som ansvarlig for sti- og løypeplan.		Redusere/hindre padling på Kvennavasstraget gjennom ulike tiltak. Hele spekteret, fra informasjon, kanalisering til utvalgte teltplasser og til ferdsels-forbud er aktuelt. Dette er en relativt ny aktivitet som er i sterk vekst og derfor er det viktig å iverksette tiltak raskt. Viktig for målområde 1 og må sees i sammenheng med andre tiltak der.	Kan padleforbud være et alternativ? Har vi hjemmel eller er det behov for nye hjemmel? Det bør arbeides videre et mulig forbud mot padling på Kvenna for å hindre at dette blir en etablert aktivitet. Området er i nasjonalparken med noe bedre hjemmelsgrunnlag for å regulere ferdsel.		Delnorm 3 og indirekte delnorm 1 (kondisjon).
Redusere/kanalisere / forby sykling	Vernemyndighet, Hardangervidda-rådet som ansvarlig for sti- og løypeplan.	Syklister	Bomme veien mellom Kalhovd og Synken for sykkel (og bil) Fra Tinnhølen er det flere innfallsporter, og det er lov å sykle på de godkjente traktorslepene på HDV, også i verneområdet. Elsykkel er ikke tillatt, men det skal vurderes om det kan åpnes for.	Bør/kan sykling generelt forbyes på de veiene som reguleres for bil? Hva med traktorslepene? Kan man for eksempel forby å ta med sykkel videre, ved for eksempel å tilrettelegge for å		Delnorm 3 og indirekte delnorm 1 (kondisjon).

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

TILTAK	ANSVARLIG	BERØRT	INNHOLD/VILKÅR	KOMMENTAR	PRIORITET	KVALITETSNORM
			<p>Dette er et viktig tema å se i sammenheng med eventuelle reguleringer av tilkomst med bil på anleggsveiene.</p> <p>Standarden på slepa er nok også avgjørende for volumet sykling på disse.</p>	<p>stoppe og parkere sykkel på faste punkt jamfør dette?</p> <p>Eller er det bedre å tenke mer kraftfulle og helhetlige tiltak, med for eksempel forbud mot sykling generelt?</p> <p>Det er for eksempel ulikt volum motorferdsel langs de ulike traktorslepene, som gjør at et økt volum sykling ikke er ønskelig. I noen områder er kanskje motorferdselen relativt stor, og der er kanskje ikke heller et visst volum sykler noe stort problem. En nyansering vil trolig måtte medføre grundige vurderinger av potensiale for aktiviteten i det enkelte området.</p>		
Regulere (fritids)fisket i problematiske områder	Vernemyndighet, Hardangervidda-rådet som ansvarlig for sti- og løypeplan. Rettighetshavere (fjellstyrene og HG).	Fritidsfiskere i områder som blir omfattet av regulering	Regulere (fritids)fisket i problematiske områder. Områder som har vært nevnt som mulig problematiske er sør for Besso/Sandhaug, Gjuvsjøen, nord for Mogen og Geitvassdalen.	<p>Usikkert hvor mye ferdsel denne genererer.</p> <p>Geitvassdalen: praksis/sonering for salg av fiskekort/-opplevelser (eventuelt med telting) og samordne dette med eventuelle tiltak på flytting av sti, løyvepraksis etter slepa osv.</p>		Delnorm 3 og indirekte delnorm 1 (kondisjon).
Redusere/kanalisere /forby telting	Vernemyndighet, Hardangervidda-rådet som ansvarlig for sti- og løypeplan.	Teltere i områder som blir omfattet av regulering	Redusere/kanalisere/forby telting i tid/rom i områder der slik aktivitet forstyrr villreinen. Unngå telting utenom stier og løyper i sårbare områder.			Delnorm 3 og indirekte delnorm 1 (kondisjon).

DATABLAD

Faggruppe friluftslivsferdsel

Tekst i kursiv er tilføyd etter at faggruppa la fram sin oversikt, og er kun informative tillegg.

Målområder:

- 1) Bedre reinens tilgang til gode kalvings- og oppvekstområder, samt sommerbeiter i nord-vest.
- 2) Sikre høst- og vinterbeiter på nord- og østvidda med tangene østover.
- 3) Ivareta de urørte områdene som reinen faktisk bruker i dag. Disse må ivaretas slik at ferdsel og forstyrrelser ikke øker og disse områdene forringes.
- 4) Ivareta funksjonaliteten i trekk mellom ulike sesongbeiter gjennom året, som tar høyde for variasjoner i populasjons- og klimatiske forhold, mellom år og over tid.

TILTAK SOM GJELDER INFORMASJON

1. Informasjon

BAKGRUNN	
Historikk:	
Dagens situasjon:	
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	1-4
Kritisk periode:	Vinter (nordøst-vidda), vår/sommer (nordvest og sør på vidda)
Konflikt/forstyrrelse:	Alle typer friluftslivsferdsel som forstyrrer villreinen.
Driftsregime pr. dato:	Foregår til en viss grad i dag, både via ulike nettsider som ut.no, gjennom informasjon som gis på turisthyttene og gjennom dialog med brukergrupper m.m. Alle hytter i villreinområder har eget punkt om villreinhensyn på ut.no, alle hytter skal ha plakat om å ta hensyn til villreinen.
TILTAK	
Tiltak:	Mer, bedre og målretta informasjon om villrein og sårbarhet, og plikten til å ta hensyn. Skilt på strategiske steder og turisthyttene som infoknutepunkt. Informasjon i ulike kanaler og målretta til aktuelle brukergrupper for å styre/kanalisere ferdsel/aktivitet i tid/rom til mindre sårbare deler av HDV. Det betyr både informasjon på aktuelle nettsider og i felt f.eks. på de viktigste utfartsstedene og på hytter. Andre tiltak som SMS-varsling når man beveger seg inn i spesielle områder kan også være aktuelt. Tilgang til dyreposisjoner for hytterverter og evt. andre slik at de kan formidle informasjon.
Effekt for villrein:	Svakt positiv.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	<i>Delnorm 3 og indirekte delnorm 1 (kondisjon).</i>
Sees i sammenheng med:	Styrke forvaltningen av HDV nasjonalpark og Statens naturoppsyn (SNO)
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	GPS-data fra villrein. Feltobservasjoner fra SNO, ferdselstellere, m.m. Høy viktighet.

Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Konsekvenser/konflikter:	Få/ingen for brukerne av HDV. Mer jobb for både forvaltningen, hytteverter og aktører med aktivitet på HDV. Hvis det ønskes sterk styring av ferdsel i viktige perioder for vandring, kan det gi konflikter mellom ulike områder på vidda. Det kan være enklere å gi veiledning av typen «gå rundt» dette området fordi vi vet det er rein der, eller ev gå sammen på ski o.l.
Kostnad for tiltak:	Vanskelig å anslå en sum, men kostnadene er knyttet til merking av dyr og permanent økt bemanning både hos SNO og de tre aktuelle Statsforvalterne, samt økt arbeid med informasjon om villrein hos alle aktører med aktivitet på HDV.
Finansiering:	Miljødirektoratet, Statens naturoppsyn og ansvarlige Statsforvaltere, samt alle aktører med aktivitet på HDV.
Negative virkninger av tiltaket:	Merking er stressende for dyra. Hvis noen skal «styre» vandrerne etter hvor villreinen er, er dette ganske problematisk i forhold til bruken av turisthyttene der folk har bestilt. Sterk styring kan også føre til at noen hytter ikke får gjester i viktige perioder, og det er problematisk både for DNTs og private betjente hytter. Kan gi negative virkninger ved at de som ønsker å se villrein i fjellet oppsøker områder med villrein. Treffsikker informasjon avhenger av at vi har en del GPS-merka rein eller annen informasjon om hvor villrein er slik at forvaltningen kan gi konkret informasjon. Det er ressurskrevende med en slik adaptiv forvaltning. Det er ingen garanti for at brukerne av vidda mottar og/eller forholder seg til informasjonen som gis og om man har tilstrekkelig informasjon om hvor reinen befinner seg og trekker. Det er dermed usikkert om man i tilstrekkelig grad klarer å ivareta villreinhensynene. Det finnes flere nivå på slike tiltak, alt i fra oppfordring til å gå sammen når en veit det er rein i området, til å gå rundt spesielle områder, unngå dagsturer dit og dit når en vet om rein mv.
Kompenserende tiltak:	
Anbefaling videre prosess:	<i>Samarbeid om helhetlig Informasjonsplan for villrein-hensyn. Oppdatere og publisere nettside for verneområdene på Hardangervidda med villreinhensyn.</i>
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	<i>Forvaltningsmyndigheter, villreinsenter, SNO, DNT</i>

TILTAK SOM GJELDER FORVALTNINGSORGANENE

2. Styrke forvaltningen av HDV nasjonalpark og Statens naturoppsyn (SNO)

BAKGRUNN	
Historikk:	
Dagens situasjon:	<i>Forvaltningen og oppsynet er finansiert ut fra dagens oppdrag. Det er ikke ledig kapasitet i dagens situasjon.</i>
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	1-4
Kritisk periode:	Vinter (nordøst-vidda), vår/sommer (nordvest og sør på vidda)
Konflikt/forstyrrelse:	Alle typer friluftslivsferdsel og annen aktivitet som forstyrrer villreinen. Tilsynsaktivitet og aktivitet fra f.eks. Mattilsynet er delvis kritisert fordi det kommer på toppen av annen ferdsel. Mer tilsynsvirksomhet kan både påvirke reinen og holdningen til tilsyn.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Driftsregime pr. dato:	SNO: XX ansatte som bl.a. har HDV som ansvarsområde, hos de tre aktuelle Statsforvalterne er det totalt 2-3 årsverk knyttet til forvaltning av verneområdene og villreinen på HDV. Det er tre tilsynsutvalg som har hver sin sekretær.
TILTAK	
Tiltak:	Økt bemanning både hos SNO og de tre aktuelle Statsforvalterne (SF)/tilsynsutvalg (TU) for å sikre en bedre forvaltning og overvåking av det nasjonale villreinområdet, nasjonalparken og landskapsvernområdene. Økt kapasitet også for å håndtere informasjonsbehov knyttet til ev adaptiv forvaltning, m.m.
Effekt for villrein:	Svakt positiv
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	<i>Delnorm 3 og indirekte delnorm 1 (kondisjon).</i>
Sees i sammenheng med:	Informasjon.
Overvåking (type og viktighet; høy, middel, lav):	GPS-data fra villrein. Feltobservasjoner fra SNO, ferdselstellere, m.m. Høy viktighet.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Konsekvenser/konflikter:	Få/ingen for brukerne av HDV.
Kostnad for tiltak:	Ca. 1 mill. per nye stilling (lønn, driftsutgifter, mm)
Finansiering:	Miljødirektoratet, Statens naturoppsyn og ansvarlige Statsforvaltere
Negative virkninger av tiltaket:	Adaptiv forvaltning krever GPS-merking som er stressende for dyra. En eventuelt økt overvåking i felt vil også gi økt forstyrrelse av dyra (motorferdsel). Treffsikker informasjon avhenger av at vi har en del GPS-merka rein, slik at forvaltningen kan følge med på dyreposisjonene. Det er ingen garanti for at brukerne av vidda mottar og/eller forholder seg til informasjonen som gis og om man har tilstrekkelig informasjon om hvor reinen befinner seg. Det er dermed usikkert om man i tilstrekkelig grad klarer å ivareta villreinhensynene.
Kompenserende tiltak:	
Anbefaling videre prosess:	<i>Tildeling av nye oppgaver må følges opp med økte budsjettammer.</i>
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	<i>Miljødirektoratet og KLD som ansvarlige myndigheter for verneområdeforvaltning og SNO</i>

TILTAK SOM GJELDER DRIFT/BRUK AV TURISTHYTTER (PRIVATE OG DNT)

3. Fastere, felles rammer på åpningstider på turisthytter. Bevare høysesongene, men redusere lavsesongene

BAKGRUNN	
Historikk:	
Dagens situasjon:	<i>Offentlige myndigheter kan ikke regulere åpningstider på turisthyttene, men kan regulere med vilkår for motorferdselsløyver. Den enkelte driver av hyttene styrer åpningstider langt på veg selv. Turistforeningene koordinerer i hovedsak åpningstider på sine hytter.</i>
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	1-4
Kritisk periode:	Grovt sagt er de kritiske periodene vinter på nordøst-vidda og vår/sommer nordvest og sør på vidda.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Konflikt/forstyrrelse:	Ferdsel, hovedsakelig til fots og på ski, til/fra/mellom turisthyttene
Driftsregime pr. dato:	Alle DNT-hytter er stengt i kalvingsperioden, men perioden varierer noe mellom hyttene. Alle DNT-hytter er minst stengt 15.10 – 1.3 hvert år og de betjente hyttene fra tidlig september. Her er det mulig å finne løsninger uavhengig av tiltaksplan.
TILTAK	
Tiltak:	Justere åpningstidene, fortrinnsvis i lavsesongen, på turisthyttene på HDV, for å redusere ferdselen i kritiske perioder. Åpningstider må samordnes med hverandre og med annen ferdsel.
Effekt for villrein:	Mindre forstyrrelser fra ferdsel når turisthyttene har stengt
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	<i>Delnorm 3 og indirekte delnorm 1 (kondisjon).</i>
Sees i sammenheng med:	Informasjon. Sti og løypeplan.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Ferdsestellere. Middels viktighet.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Konsekvenser/konflikter:	Kortere åpningstid gir mindre inntjening for turisthyttene. Kortere åpningstid gir et reduserte turtilbud til befolkningen, redusert næringsaktivitet for de som supplerer / gir service til hyttene. Blir det for store begrensninger er det vanskelig å vurdere om de betjente hyttene kan overleve.
Kostnad for tiltak:	
Finansiering:	Kompensasjon fra staten
Negative virkninger av tiltaket:	Lavsesongen på turisthyttene sammenfaller ikke nødvendigvis med de kritiske periodene for villreinen. Misnøye blant både turisthytteeiere/-drivere og brukerne av hyttene over redusert åpningstid. Kortere åpningstid gir et reduserte turtilbud til befolkningen, redusert næringsaktivitet for de som supplerer / gir service til hyttene.
Kompenserende tiltak:	
Anbefaling videre prosess:	<i>Vurderes i sti- og løypeplan, besøksstrategi for verneområdene og ved revidering av forvaltningsplanen for verneområdene.</i>
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	<i>Vernemyndighet, Hardangerviddarådet som ansvarlig for sti- og løypeplan. Eiere av turisthytter.</i>

4. Flytte/legge ned Torehytta og Hadlaskar med tilhørende stisystem

BAKGRUNN	
Historikk:	
Dagens situasjon:	<i>Torehytten (DNT) og Hadlaskard (BHT) er selvbetjente turisthytter i nasjonalparken og som drives uten særskilt regulering.</i>
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	1 og 4
Kritisk periode:	Vår/sommer
Konflikt/forstyrrelse:	Ferdsel, hovedsakelig til fots og på ski, til/fra/mellom turisthyttene
Driftsregime pr. dato:	
TILTAK	

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Tiltak:	Flytte Hadlaskard og Torehytta med tilhørende stisystem for å tilrettelegge for kalving i områder i nord-vest. Opprette en ny sti mellom Stavali og Tyssevassbu i vest.
Effekt for villrein:	Sterkt positiv.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	<i>Delnorm 3 og indirekte delnorm 1 (kondisjon).</i>
Sees i sammenheng med:	Regulere /legge ned stien mellom Litlos og Sandhaug og redusere øvrige forstyrrelser i området (motorferdsel m.m.). Omlegging/nedlegging krever god informasjon for å sikre at traséene ikke nyttes likevel.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Ferdsestellere. Strava. Bruk av data fra turisthytter. Høy viktighet.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Konsekvenser/konflikter:	Misnøye hos turisthytteeier og brukerne av hytta. Å legge ned turisthytter vil gi tapte inntekter og har ringvirkninger for øvrige turisthytter. Å legge med hytter gir et reduserte turtilbud til befolkningen, redusert næringsaktivitet for de som supplerer / gir service til hyttene. Men Torehytta og Hadlaskard kan vurderes lagt ned og flyttes til ny tomt under forutsetning av finansiering av nye hytter Hadlaskard leies av DNT (både grunn og bygg)– det er usikkert om det kan komme annen drift i bygningsmassen. Et slikt tiltak i tillegg til nedlegging fører til at det kun får stier til Litlos fra sør eller fra Tyssevassbu. Det blir veldig krevende å opprettholde Litlos som betjent hytte. Det er verdt å merke seg at Litlos som betjent hytte har en viktig sikkerhetsfunksjon sommer som vinter og bestyrer har reddet liv også i sommer.
Kostnad for tiltak:	(Kostnad må vurderes, men anslagsvis ca. 2 x kr. 10 mill)
Finansiering:	Kompensasjon fra staten. Ved reetablering / nedlegging forventes kostnadsdekning for å bygge tilsvarende anlegg som legges ned i tillegg til kostnader til riving. Stor følgekostnad for effekten på Litlos.
Negative virkninger av tiltaket:	Nedlegging av hytter kan oppleves negativt av turisthytteeier(e) og brukerne av hyttene. Hvis hyttene erstattes, vil dette avbøte de negative virkningene. Dette gir følgeeffekter for både private hytter og DNTs hytter hvis de bare legges ned, men Litlos er uansett utsatt for følgekostnader i dette tiltaket. Å legge med hytter gir et reduserte turtilbud til befolkningen, redusert næringsaktivitet for de som supplerer / gir service til hyttene. Tiltaket kan gi uforutsigbarhet/bekymring for eiere/drivere av turisthytter.
Kompenserende tiltak:	Krevende terreng i vest kan gjøre det utfordrende å finne en god trasé for en ny sti mellom Stavali og Tyssevassbu. Det er private grunneiere som ev må gi tillatelse til nyetablering Det er langt fra Stavali til Tyssevasbu og det kan derfor være behov for en ny hytte
Anbefaling videre prosess:	<i>Vurderes i sti- og løypeplan, besøksstrategi for verneområdene og ved revidering av forvaltningsplanen for verneområdene.</i>
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	<i>Vernemyndighet, Hardangerviddarådet som ansvarlig for sti- og løypeplan.</i>

5. Endret åpningstid og ev drift av Lågaros

BAKGRUNN

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Historikk:	
Dagens situasjon:	<i>Lågaros (DNT) er selvbetjent turisthytte i nasjonalparken og drives uten særskilt regulering.</i>
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	4
Kritisk periode:	Sommer og ev høst
Konflikt/forstyrrelse:	Ferdsl, hovedsakelig til fots og på ski, til/fra Lågaros (hovedsakelig til/fra Mogen, Rauhelleren, Mårbu og Sandhaug).
Driftsregime pr. dato:	Lågaros turisthytte er stengt fra 15. oktober – 28. februar og fra 1. mai til 10. juni. Ifølge DNT har Lågaros hatt litt under 1000 overnatningsdøgn de siste årene. På 70-tallet lå det på ca 1500, og så har det vært jevnt avtagende til dagens nivå.
TILTAK	
Tiltak:	Utsette åpningen av Lågaros til siste helga i juni og eventuelt endre Lågaros fra selvbetjent til ubetjent (hytte uten mat/proviant).
Effekt for villrein:	Positiv
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	<i>Delnorm 3 og indirekte delnorm 1 (kondisjon).</i>
Sees i sammenheng med:	
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Ferdslstellere. Strava. Middels viktighet.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Konsekvenser/konflikter:	Endret åpningstid og ev drift vil gi tapte inntekter og har ringvirkninger for øvrige turisthytter. Begrenset tilbud på hyttene gir et reduserte turtilbud til befolkningen, redusert næringsaktivitet for de som supplerer / gir service til hyttene. Kan føre til redusert kanaliseringseffekt?
Kostnad for tiltak:	
Finansiering:	Kompensasjon fra staten
Negative virkninger av tiltaket:	Særregler for enkelthytter kan gi et uforutsigbart tilbud for brukerne. DNT ønsker at tilbudet/åpningstidene ved hyttene skal være forutsigbare. Misnøye hos turisthytteeier og brukerne av hytta. Se konsekvenser / konflikter
Kompenserende tiltak:	
Anbefaling videre prosess:	<i>Vurderes i sti- og løypeplan, besøksstrategi for verneområdene og ved revidering av forvaltningsplanen for verneområdene.</i>
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	<i>Vernemyndighet, Hardangerviddarådet som ansvarlig for sti- og løypeplan. Eiere av turisthytta.</i>

TILTAK SOM GJELDER STIER OG LØYPER

6. Regulere /legge ned stien/løypa mellom Litlos og Sandhaug

BAKGRUNN	
Historikk:	<i>Rutenettet på Hardangervidda utviklet seg sammen med turisthyttene gjennom (siste del av) 1900-tallet til slik det er i dag.</i>
Dagens situasjon:	

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Målområde i tiltaksplanen (villrein):	1 og 4
Kritisk periode:	Vår/sommer
Konflikt/forstyrrelse:	Ferdsel på stien/løypa mellom Litlos og Sandhaug kan være en barriere for villreinen. Ferdslen her kan hindre reinen å ta i bruk arealene nordvest på vidda.
Driftsregime pr. dato:	Merket løype som kan brukes iht. allemannsretten.
TILTAK	
Tiltak:	Regulere/forby ferdselen på stien/løypa mellom Litlos og Sandhaug i kritiske perioder. Hensikten er å redusere ferdselen i et område der det er mye og ulike former for ferdsel. Alternativt legge ned hele stien/løypa.
Effekt for villrein:	Sterkt positiv i sammenheng med andre tiltak.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	<i>Delnorm 3 og indirekte delnorm 1 (kondisjon).</i>
Sees i sammenheng med:	Flytte Hadlaskard og Torehytta med tilhørende stisystem. Åpningstider turisthytter.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Ferdsestellere. Strava. Høy viktighet.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Konsekvenser/konflikter:	Negative konsekvenser for brukere av stien pga. bortfall av en sti som er mye brukt. Direkte konsekvenser for besøket på Litlos og Sandhaug. Indirekte konsekvenser for øvrige turisthytter i området. Satt sammen med forslaget om å flytte/stenge Torehytta er det krevende å drive Litlos som betjent hytte. Kan føre til dårligere kanalisering. Økt risiko i fjellet for vandrerne uten betjent Litlos siden politiet bruker bestyrer mye i redningsaksjoner o.l.
Kostnad for tiltak:	Store kostnader hvis Litlos ikke kan bestå som betjent hytte. Enda større kostnader hvis øvrige tiltak også skviser Sandhaug.
Finansiering:	Kompensasjon fra staten
Negative virkninger av tiltaket:	Stien/løypa er et viktig bindeledd mellom sentral- og vestvidda og en del av Norge på langs-nettverket. Stien/løypa er også mye brukt av de som krysser HDV. Misnøye hos turisthytteeier(e) og brukerne av hyttene og sti-/løypenettet i området. Å legge med hytter gir et reduserte turtilbud til befolkningen, redusert næringsaktivitet for de som supplerer / gir service til hyttene.
Kompenserende tiltak:	
Anbefaling videre prosess:	<i>Vurderes i sti- og løypeplan, besøksstrategi for verneområdene og ved revidering av forvaltningsplanen for verneområdene.</i>
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	<i>Vernemyndighet, Hardangerviddarådet som ansvarlig for sti- og løypeplan. Turistforeningene.</i>

7. Fjerne parallelle stier

BAKGRUNN	
Historikk:	
Dagens situasjon:	<i>Noen steder går det parallelle stier som dekker det samme behovet og som gir mer forstyrrelse overfor villreinen enn det som er nødvendig.</i>

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Målområde i tiltaksplanen (villrein):	1, 3 og 4
Kritisk periode:	Vår og sommer
Konflikt/forstyrrelse:	Ferdsel på stiene har en barriere-effekt på villreinen. Ved å fjerne parallelle stier, kanalisere man ferdselen og reduserer barriere-effekten.
Driftsregime pr. dato:	Allemannsretten. Det er to hytter ved Gjuvsjøen som er i bruk av Grenland sportsfiskere.
TILTAK	
Tiltak:	<p>Stien sørvest for Gjuvsjøen er parallell med stien øst for Gjuvsjøen og til Lågaros, og kan være aktuell å fjerne. Den er uansett lite brukt.</p> <p>Stien mellom Lågaros og Rauhelleren: kan fjernes eller eventuelt legges sammen med slepa på deler av strekningen, eventuelt å legge den ned i dalføret, fremfor over høydedrag osv. (må sjekke ferdselstall i området først, men NINA1903 påpeker at både tellertall og stravatall viser ferdselsnivå som er problematisk)</p> <p>Parallell stier ved Tinnhøveien: Kan man for eksempel legge stien utenom Nybu (siden der det ikke lengre er et betjent hytte-tilbud)? Kunne kanskje sett for seg en ny sti mellom Dyranut og Krækkja, for å ikke lede folk nedom stien som går videre til Stigstuv? Hva med stien mellom Nybu og Bjoreidalshytta og over til Stigstuvdalen (der det står Store nordmanns-slepa i kartet)? Ved en eventuell bomming av Tinnhøveien kunne man fjerna stien mellom Dyranut og Nybu/Bjoreidals-hytta og derfra ned til Sandhaug, men beholde stien fra Tråstølen mot Stigstuv og la den gå parallell med Tinnhøveien videre ned til Trondsbu og Hellehalsen (for de som ikke skal ta av til Stigstuv). Det går en mindre og gammel sti langs veien som en gjerne kunne tatt opp igjen som en erstatning og for å samle barrierene til å være mest mulig samla.</p> <p>Dette er et punkt som egner seg best til å gi målsetting om å redusere antall km sti. Det må sees på i terrenget før en velger og prioriterte stier. Bruken må også vurderes før en går løs på dette, noen av stiene er muligens lite brukt.</p>
Effekt for villrein:	Positiv
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	<i>Delnorm 3 og indirekte delnorm 1 (kondisjon).</i>
Sees i sammenheng med:	Endret åpningstid og ev drift av Lågaros. Regulering av motorferdsel og regulering av fiske, telting m.m.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Ferdselstellere. Strava. Middels viktighet.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Konsekvenser/konflikter:	Få-ingen hvis det finnes gode alternativer for stiene.
Kostnad for tiltak:	
Finansiering:	DNT/turlag og andre, ev med støtte fra staten Større omleggingsprosjekter må involvere andre og kostnader i alle fall delvis dekkes av andre enn DNT.
Negative virkninger av tiltaket:	<p>Tiltaket krever god skilting/merking, da stiene fortsatt vil være synlige i felt.</p> <p>Erfaring fra andre omlegginger tilsier at tilreisende er lojal mot omlegging, mens flere av de som er lokalkjent fortsetter å bruke stien.</p> <p>Mulig forvirring knyttet til hvilke stier man skal benytte, dersom man ikke lykkes med skilting/merking.</p>

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Kompenserende tiltak:	
Anbefaling videre prosess:	<i>Vurderes i sti- og løypeplan, besøksstrategi for verneområdene og ved revidering av forvaltningsplanen for verneområdene.</i>
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	<i>Vernemyndighet, Hardangerviddarådet som ansvarlig for sti- og løypeplan. Turistforeningene.</i>

8. Tidsavgrense kvisting av løyper

BAKGRUNN	
Historikk:	
Dagens situasjon:	<i>Verneforskrift sier at vernet ikke er til hinder for nødvendig kvisting av skiløyper der det følger eksisterende merking. Tilsynsutvalget gir motorferdsel-løyve for kvisting og kan sette vilkår for løyvet (regulering av tid for kvisting). Kvist blir ikke tatt inn etter sesongslutt.</i>
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	2 og 4
Kritisk periode:	Vinter og vår
Konflikt/forstyrrelse:	Ferdse langs kvista løyper kan ha en barriere-effekt på villreinen i enkelte områder. Ved å regulere/tidsavgrense kvisting av enkelte løyper, kan man redusere ferdselen i kritiske perioder og dermed redusere barriere-effekten. Alle kvisteløyper har start og sluttdatoer allerede. Ferdse rapporten fra NINA rapporten peker ikke på kvistoløyper som særlig problematiske.
Driftsregime pr. dato:	Alle ruter har oppstartdato. Det plukkes inn såpass mye kvist allerede at mange strekninger i praksis ikke er operative. Med litt planlegging kan kvistedatoene styre dette bedre slik at vi kan kommunisere at de er borte. HDV er et viktig skiområde. Gode og attraktive kvistetraseer bør sikres også relativt tidlig på vinteren.
TILTAK	
Tiltak:	Kvisting av skitraseer - ikke søknadspliktig i verneforskriften for nasjonalparken og derfor ikke hjemmel til å regulere tidspunkt. <i>(Men det kan settes vilkår om tidsavgrensning for motorferdsel-løyve til kvisting.)</i> Tiltak kan likevel være å tidsavgrense og innhente kvist etter sesong. Som følge av økt ferdsel tidlig på vinteren på vidda, bør merking/stikking kunne skje for enkelte løyper tidligere slik at eksisterende og forventa økt ferdsel kan kanaliseres.
Effekt for villrein:	Positivt
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	<i>Delnorm 3 og indirekte delnorm 1 (kondisjon).</i>
Sees i sammenheng med:	Informasjon
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Strava. Middels viktighet.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Konsekvenser/konflikter:	Redusert løypetilbud for brukerne. Konsekvenser for eventuelle åpne turisthytter langs løypenettet som reguleres. Redusert kanalisering og redusert sikkerhet i vinterfjellet. Betjente hytter kan ikke ha åpent uten kvisting vinterstid.
Kostnad for tiltak:	Kostnaden er knyttet til ev endring av regelverket og til saksbehandling. Det koster også penger å hente inn kvist hvis det er et tiltak.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Finansiering:	Miljødirektoratet/Statsforvalterne.
Negative virkninger av tiltaket:	Blir tilbudet for dårlig går det ut over vintermulighetene på vidda og kanalisering blir dårligere, sikkerheten kan reduseres fordi folk velger å gå likevel uten kvister. Bortfall av kvisting kan føre til at den ferdsele som uansett vil foregå blir mindre kanalisert. Mangler hjemmel til å regulere/tidsavgrense kvisting av skiløyper, men kan antakelig løses gjennom dialog med bl.a. DNT. <i>(men det er hjemmel for å sette vilkår for bruk av motorferdsel ved kvisting)</i>
Kompenserende tiltak:	
Anbefaling videre prosess:	Vurderes i sti- og løypeplan, besøksstrategi for verneområdene og ved revidering av forvaltningsplanen for verneområdene.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Vernemyndighet, Hardangerviddarådet som ansvarlig for sti- og løypeplan, kommuner som motorferdselsmyndighet.

9. Begrense ferdsele i enkelte deler av villreinområdet i perioder

BAKGRUNN	
Historikk:	
Dagens situasjon:	<i>Det forekommer ikke-organisert ferdsele i villreinområdet som forstyrrer villreinen, men som ikke blir regulert på grunn av manglende regelverk.</i>
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	1-4
Kritisk periode:	Særlig vår og sommer, men tiltaket kan også være aktuelt til andre årstider.
Konflikt/forstyrrelse:	Ferdsele kan føre til områdeunnvikelse hos reinen og f.eks. hindre reinen å ta i bruk gode kalvings- og oppvekstområder og gode beiteområder.
Driftsregime pr. dato:	Ingen restriksjoner på uorganisert ferdsele. Organisert ferdsele innenfor verneområdene er søknadspiktig dersom det kan skade verneverdiene (Verneforskriftens § 4, punkt 4.5.1.d) https://lovdata.no/forskrift/1981-04-10-4830/§4 . Hjemmelen til å innføre ferdselestriksjoner i verneområdene ligger hos regjeringen. Må da utarbeide forskrift, hvilket er tidkrevende. Mulig hjemmel i naturmangfoldloven § 22 til å begrense ferdsele også utenfor verneområdene https://lovdata.no/lov/2009-06-19-100/§22 . Må da utarbeide forskrift. Hjemmelen ligger hos Miljødirektoratet.
TILTAK	
Tiltak:	Å Begrense ferdsele i enkelte deler av villreinområdet i perioder kan være aktuelt for å beskytte reinen i spesielt sårbare perioder på deler av vidda.
Effekt for villrein:	Positiv
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	<i>Delnorm 3 og indirekte delnorm 1 (kondisjon).</i>
Sees i sammenheng med:	Alle andre tiltak som gjelder ferdsele
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Strava. Dyreposisjoner. Middels/stor viktighet.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Konsekvenser/konflikter:	Tiltaket bryter med allemannsretten. Å begrense ferdsele på denne måten gir et reduserte turtilbud til befolkningen, redusert næringsaktivitet for de som supplerer / gir service til hyttene i

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

	områder som får ferdselsbegrensninger. Tiltaket vil øke behovet for tilsyn og kontroll.
Kostnad for tiltak:	Kostnaden er knyttet til endring av regelverket og til saksbehandling. Kostnader knyttet til tilsyn og kontroll.
Finansiering:	Miljødirektoratet/Statsforvalterne.
Negative virkninger av tiltaket:	Færre besøkende til turisthyttene i området. Se konsekvenser/konflikter
Kompenserende tiltak:	
Anbefaling videre prosess:	<i>Vurderes i sti- og løypeplan, besøksstrategi for verneområdene og ved revidering av forvaltningsplanen for verneområdene.</i>
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	<i>Vernemyndighet, Hardangerviddarådet som ansvarlig for sti- og løypeplan.</i>

10. Finne og markedsføre bærekraftige ruter for langturer (HDV på langs)

BAKGRUNN	
Historikk:	
Dagens situasjon:	<i>Det kan være vanskelig for besøkende til Hardangervidda å finne informasjon om hvilke langturer som ikke er til skade for villreinen.</i>
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	2 og 4
Kritisk periode:	Vinter/vår
Konflikt/forstyrrelse:	Langturer innebærer ferdsel/forstyrrelser over flere dager. Graden av forstyrrelser er normalt avhengig av antall personer som går samme sted. Langturer på ski på østvidda skaper forstyrrelser i viktige vinterbeiteområder.
Driftsregime pr. dato:	Ingen restriksjoner på uorganisert ferdsel. Organisert ferdsel innenfor verneområdene er søknadspliktig dersom det kan skade verneverdiene (Verneforskriftens § 4, punkt 4.5.1.d) https://lovdata.no/forskrift/1981-04-10-4830/§4 .
TILTAK	
Tiltak:	Begrense /finne alternative ruter for langturer. Eks på populære langturer er Finse-Haukeli og Finse-Kalhovd. Både forsvaret og en del kommersielle aktører arrangerer slike langturer. I tillegg gjennomføres langturer i privat regi.
Effekt for villrein:	Positiv.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	<i>Delnorm 3 og indirekte delnorm 1 (kondisjon).</i>
Sees i sammenheng med:	Informasjon, kvisting av løyper, åpningstider for turisthyttene.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Strava. Middels viktighet.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Konsekvenser/konflikter:	Hjemmelen til å innføre ferdselsrestriksjoner i verneområdene ligger hos regjeringen. Må da utarbeide forskrift, hvilket er tidkrevende. Mulig hjemmel i naturmangfoldloven § 22 til å begrense ferdsel også utenfor verneområdene https://lovdata.no/lov/2009-06-19-100/§22 . Må da utarbeide forskrift. Hjemmelen ligger hos Miljødirektoratet.
Kostnad for tiltak:	Kostnaden er knyttet til endring av regelverket og til saksbehandling.
Finansiering:	Miljødirektoratet/Statsforvalterne.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Negative virkninger av tiltaket:	Populære langturruter som Finse – Haukeli kan være vanskelige å erstatte og man må ev ha økt tilsyn for å kontrollere om de fortsatt er i bruk.
Kompenserende tiltak:	
Anbefaling videre prosess:	<i>Vurderes i sti- og løypeplan og besøksstrategi for verneområdene.</i>
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	<i>Vernemyndighet, Hardangerviddarådet som ansvarlig for sti- og løypeplan. Turistforeningene.</i>

11. Redusere dagsturismen fra Mogen til Gjuvsjåen og fra Mogen og østover mot Stordalsbu m.m.

BAKGRUNN	
Historikk:	
Dagens situasjon:	
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	3 og 4
Kritisk periode:	Sommer og høst
Konflikt/forstyrrelse:	Ferdsl nord og øst for Mogen hindrer trekk og bruk av områdene øst for Møsvatn
Driftsregime pr. dato:	Ingen spesielle tiltak i dag.
TILTAK	
Tiltak:	Finne andre dagsturmål i nærheten av Mogen som ikke forstyrrer villreinen Det arbeides allerede med et prosjekt for å etablere et godt dagsturtilbud ved Mogen slik at flere oppholder seg i nærområdet. Det trengs samarbeid med grunneiere og en reiselivsstrategi for Møsvatn-området.
Effekt for villrein:	Positiv.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	<i>Delnorm 3 og indirekte delnorm 1 (kondisjon).</i>
Sees i sammenheng med:	Informasjon og annen ferdsel enn kun turgåere.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Ferdselstellere. Strava. Middels/høy viktighet.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Konsekvenser/konflikter:	
Kostnad for tiltak:	
Finansiering:	Eier/driver av Mogen turisthytte. En tilskuddsordning vil kunne stimulere en slik endring.
Negative virkninger av tiltaket:	
Kompenserende tiltak:	
Anbefaling videre prosess:	<i>Vurderes i sti- og løypeplan og besøksstrategi for verneområdene.</i>
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	<i>Vernemyndighet, Hardangerviddarådet som ansvarlig for sti- og løypeplan. Eiere av Mogen turisthytte.</i>

TILTAK FOR Å REGULERE ULIKE FERDELSFORMER

12. Redusere omfanget av/forby kiting

BAKGRUNN	
Historikk:	
Dagens situasjon:	
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	2
Kritisk periode:	Vinter
Konflikt/forstyrrelse:	Referere til aktuelle rapporter.
Driftsregime pr. dato:	Ingen restriksjoner på uorganisert ferdsel. Organisert ferdsel innenfor verneområdene er søknadspliktig dersom det kan skade verneverdiene (Verneforskriftens § 4, punkt 4.5.1.d) https://lovdata.no/forskrift/1981-04-10-4830/§4 .
TILTAK	
Tiltak:	Restriksjoner (arealsonering) for kiting, eventuelt innføre kiteforbud innenfor villreinområdet og heller ha unntak for utvalgte områder. Det er særlig områdene sør for Rv 7, langs Fv 2814 mellom Småroi og Imingen og langs E 134 over Haukelifjell som brukes til kiting og hvor det er konflikt med villreinen. Det foregår også kiting ifb. med langturer.
Effekt for villrein:	
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	<i>Delnorm 3 og indirekte delnorm 1 (kondisjon).</i>
Sees i sammenheng med:	Informasjon og alternative ruter for langturer.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Konsekvenser/konflikter:	
Utfordringer	Hjemmelen til å innføre ferdselsrestriksjoner i verneområdene ligger hos regjeringen. Må da utarbeide forskrift, hvilket er tidkrevende. Mulig hjemmel i naturmangfoldloven § 22 til å begrense ferdsel også utenfor verneområdene https://lovdata.no/lov/2009-06-19-100/§22 . Må da utarbeide forskrift. Hjemmelen ligger hos Miljødirektoratet.
Kostnad for tiltak:	Kostnaden er knyttet til endring av regelverket og til saksbehandling.
Finansiering:	KLD/Miljødirektoratet/Statsforvalterne.
Negative virkninger av tiltaket:	Redusert tilgang til arealer gir tilsvarende negativ effekt for allmenheten som nevnt under flere punkter over
Kompenserende tiltak:	
Anbefaling videre prosess:	<i>Vurderes i sti- og løypeplan og besøksstrategi for verneområdene. Eget oppfølgende arbeid for å regulere ferdsel på Hardangervidda etter nml § 22.</i>
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	<i>Vernemyndighet, Hardangerviddarådet som ansvarlig for sti- og løypeplan.</i>

13. Redusere/kanalisere/forby hundekjøring/hundespann

BAKGRUNN	
Historikk:	
Dagens situasjon:	
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	2 og 4
Kritisk periode:	Vinter og vår
Konflikt/forstyrrelse:	
Driftsregime pr. dato:	Ingen restriksjoner på uorganisert ferdsel. Organisert ferdsel innenfor verneområdene er søknadspliktig dersom det kan skade verneverdiene (Verneforskriftens § 4, punkt 4.5.1.d) https://lovdata.no/forskrift/1981-04-10-4830/§4 .
TILTAK	
Tiltak:	Redusere/kanalisere/forby hundekjøring/hundespann. Hundespann følger stort sett stikkaløyper og motorferdselstraseer. En effektiv måte å styre ferdselen på kan være å etablere attraktive ruter å kjøre.
Effekt for villrein:	Positiv
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	<i>Delnorm 3 og indirekte delnorm 1 (kondisjon).</i>
Sees i sammenheng med:	Informasjon og Tidsavgrensning kvisting av løyper.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Konsekvenser/konflikter:	
Utfordringer	Det kan være utfordrende å kommunisere med hundekjørerne dersom de ikke er organisert i hundekjøreklubber e.l.
Kostnad for tiltak:	Kostnaden er knyttet til endring av regelverket, saksbehandling og oppsyn.
Finansiering:	KLD/Miljødirektoratet/Statsforvalterne.
Negative virkninger av tiltaket:	Vil kreve mer tilsynsaktivitet.
Kompenserende tiltak:	
Anbefaling videre prosess:	<i>Vurderes i sti- og løypeplan og besøksstrategi for verneområdene. Eget oppfølgende arbeid for å regulere ferdsel på Hardangervidda etter nml § 22.</i>
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	<i>Vernemyndighet, Hardangerviddarådet som ansvarlig for sti- og løypeplan.</i>

14. Reduserer omfanget av/forby padling på Kvenna-vassdraget

BAKGRUNN	
Historikk:	
Dagens situasjon:	Det er behov for mer kunnskap om omfanget av padling på Kvennavassdraget og påvirkningen på villreinen. Det er også behov for mer kunnskap om annen ferdsel i det aktuelle området, og den samlede påvirkningen på villreinen.
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	1

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Kritisk periode:	Sommer
Konflikt/forstyrrelse:	Padling på Kvennavassdraget med tilhørende telting er sterkt økende og hindrer reinen i å trekke fra sørsiden til nordsiden av vassdraget (dokumentert gjennom dyreposisjoner). Ferdsel her kan være i ferd med å bli en stor barriere i et sentralt område for villreinen
Driftsregime pr. dato:	Ingen reguleringer i dag. Hjemmelen til å innføre ferdselsrestriksjoner i nasjonalparken ligger hos regjeringen. Må da utarbeide forskrift, hvilket er tidkrevende. Mulig hjemmel i naturmangfoldloven § 22 til å begrense ferdsel https://lovdata.no/lov/2009-06-19-100/§22 . Må da utarbeide forskrift. Hjemmelen ligger hos Miljødirektoratet.
TILTAK	
Tiltak:	Redusere/hindre padling på Kvennavassdraget gjennom ulike tiltak. Hele spekteret, fra informasjon, kanalisering til utvalgte teltplasser og til ferdselsforbud er aktuelt. Dette er en relativt ny aktivitet som er i sterk vekst og derfor er det viktig å iverksette tiltak raskt. Viktig for målområde 1 og må sees i sammenheng med andre tiltak der. Kan padleforbud være et alternativ? Har vi hjemmel eller er det behov for nye hjemmel? Det bør arbeides videre et mulig forbud mot padling på Kvenna for å hindre at dette blir en etablert aktivitet. Området er i nasjonalparken med noe bedre hjemmelsgrunnlag for å regulere ferdsel.
Effekt for villrein:	Sterkt positiv.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	<i>Delnorm 3 og indirekte delnorm 1 (kondisjon).</i>
Sees i sammenheng med:	Andre tiltak som gjelder målområde 1
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Strava. Dyreposisjoner. Høy viktighet.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Konsekvenser/konflikter:	
Kostnad for tiltak:	Kostnaden er knyttet til kunnskapsinnhenting, endring av regelverket og til saksbehandling.
Finansiering:	KLD/Miljødirektoratet/Statsforvalterne.
Negative virkninger av tiltaket:	Redusert tilgang til padling gir tilsvarende negativ effekt for allmenheten som nevnt under flere punkter over
Kompenserende tiltak:	
Anbefaling videre prosess:	<i>Vurderes i sti- og løypeplan og besøksstrategi for verneområdene. Eget oppfølgende arbeid for å regulere ferdsel på Hardangervidda etter nml § 22.</i>
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	<i>Vernemyndighet, Hardangerviddarådet som ansvarlig for sti- og løypeplan.</i>

15. Redusere/kanalisere/forby sykling

BAKGRUNN	
Historikk:	
Dagens situasjon:	
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	1-4
Kritisk periode:	Sommer og høst

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Konflikt/forstyrrelse:	Samme påvirkning som annen ferdsel, men økt rekkevidde slik at man skaper forstyrrelser og arealunnvikelser i større områder. Samlet belastning av all ferdsel.
Driftsregime pr. dato:	I nasjonalparken er sykling kun tillatt på godkjente traktorsleper og på Tinnhølvegen (verneforskriftens § 4, punkt 4.5.1) https://lovdata.no/forskrift/1981-04-10-4830/§4 .
TILTAK	
Tiltak:	Bomme veien mellom Kalhovd og Synken for sykkel (og bil) Fra Tinnhølen er det flere innfallsporter, og det er lov å sykle på de godkjente traktorslepene på HDV, også i verneområdet. Elsykkel er ikke tillatt, men det skal vurderes om det kan åpnes for. Dette er et viktig tema å se i sammenheng med eventuelle reguleringer av tilkomst med bil på anleggsveiene. Bør/kan sykling generelt forbys på de veiene som reguleres for bil? Hva med traktorslepene? Kan man for eksempel forby å ta med sykkel videre, ved for eksempel å tilrettelegge for å stoppe og parkere sykkel på faste punkt jamfør dette? Eller er det bedre å tenke mer kraftfulle og helhetlige tiltak, med for eksempel forbud mot sykling generelt? Det er for eksempel ulikt volum motorferdsel langs de ulike traktorslepene, som gjør at et økt volum sykling ikke er ønskelig. I noen områder er kanskje motorferdselen relativt stor, og der er kanskje ikke heller et visst volum sykler noe stort problem. En nyansering vil trolig måtte medføre grundige vurderinger av potensiale for aktiviteten i det enkelte området. Standarden på slepa er nok også avgjørende for volumet sykling på disse.
Effekt for villrein:	Positiv
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	<i>Delnorm 3 og indirekte delnorm 1 (kondisjon).</i>
Sees i sammenheng med:	All annen ferdsel på godkjente traktorsleper og på Tinnhølvegen og informasjonsformidling.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Strava. Høy viktighet, da sykling øker i popularitet og pga økt bruk av el-sykler.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Konsekvenser/konflikter:	
Utfordringer	
Kostnad for tiltak:	Kostnaden er knyttet til endring av regelverket og til saksbehandling.
Finansiering:	Miljødirektoratet/Statsforvalterne.
Negative virkninger av tiltaket:	
Kompenserende tiltak:	
Anbefaling videre prosess:	<i>Vurderes i sti- og løypeplan, besøksstrategi og forvaltningsplan for verneområdene. Eget oppfølgende arbeid for å regulere ferdsel på Hardangervidda etter nml § 22.</i>
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	<i>Vernemyndighet, Hardangerviddarådet som ansvarlig for sti- og løypeplan.</i>

16. Regulere (fritids)fisket i problematiske områder

BAKGRUNN	
Historikk:	
Dagens situasjon:	

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Målområde i tiltaksplanen (villrein):	1, 3 og 4
Kritisk periode:	Sommer og høst
Konflikt/forstyrrelse:	Samme påvirkning som annen ferdsel.
Driftsregime pr. dato:	
TILTAK	
Tiltak:	Regulere (fritids)fisket i problematiske områder. Områder som har vært nevnt som mulig problematiske er sør for Besso/Sandhaug, Gjuvsjøen, nord for Mogen og Geitvassdalen. Grenland sportsfiskere har en hytte ved Gjuvsjøen. Usikkert hvor mye ferdsel denne genererer. Geitvassdalen: praksis/sonering for salg av fiskekort/-opplevelser (eventuelt med telting) og samordne dette med eventuelle tiltak på flytting av sti, løyvepraksis etter slepa osv.
Effekt for villrein:	Positiv
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	<i>Delnorm 3 og indirekte delnorm 1 (kondisjon).</i>
Sees i sammenheng med:	Telting, ferdsel og flytting av sti nord for Lågaros og løyvepraksis for slepa fra Solheimstulen til Gamle Lågaros.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Konsekvenser/konflikter:	
Utfordringer	Overbefolkning av vannene. Usikkert om fjellstyrene har hjemmel etter fjellova til å regulere fisket av hensyn til villrein.
Kostnad for tiltak:	Evt ekstra forvaltning fordi det fiskes for lite med ordinært fiske
Finansiering:	
Negative virkninger av tiltaket:	Mulig negativ effekt på fiskebestandene. Tapte inntekter for de som selger fiskekort, o.l. Reduserte fiskeopplevelser.
Kompenserende tiltak:	
Anbefaling videre prosess:	<i>Vurderes i sti- og løypeplan, besøksstrategi og forvaltningsplan for verneområdene. Eget oppfølgende arbeid for å regulere ferdsel på Hardangervidda etter nml § 22 og annet lovverk.</i>
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	<i>Vernemyndighet, Hardangerviddarådet som ansvarlig for sti- og løypeplan. Rettighetshavere (fjellstyrene og HG).</i>

17. Redusere/kanalisere/forby telting

BAKGRUNN	
Historikk:	
Dagens situasjon:	<i>Noen fjellstyrene har regulert telting i forbindelse med villreinjakta til spesielle områder. Utover det er det ingen regulering av telting på Hardangervidda utover friluftslovens bestemmelser.</i>
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	1, og 3 og 4
Kritisk periode:	Vår og sommer nordvest og sør på HDV, vinter nordøst på vidda
Konflikt/forstyrrelse:	Forstyrrelser i spesielt sårbare perioder og/eller økt arealunnvikelse som følge av «villtelting»

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Driftsregime pr. dato:	Regler for telting i utmark følger av friluftslovens § 9 https://lovdata.no/lov/1957-06-28-16/§9 .
TILTAK	
Tiltak:	Redusere/kanalisere/forby telting i tid/rom i områder der slik aktivitet forstyrr villreinen. Unngå telting utenom stier og løyper i sårbare områder.
Effekt for villrein:	Positiv
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	<i>Delnorm 3 og indirekte delnorm 1 (kondisjon).</i>
Sees i sammenheng med:	Informasjon, fjerning av parallelle stier, regulering av fritidsfisket, langturer på HDV, m.m.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Konsekvenser/konflikter:	Reduserer «frihetsgraden» til de som ønsker å telte på HDV Inngripen i allemannsretten er generelt sett et alvorlig tilbakeslag for friluftslivet i Norge med alt det fører med seg. Mange regler fører til behov for mer oppsyn og det er lite heldig hvis friluftslivet preges av kontroll og regler.
Ufordringer	Telting ved turisthyttene kan være en mulighet. Det fordrer noe som er attraktivt for de med telt. Det kan være do og ly for å lage mat, og mulighet for å komme inn og å kaste søppel. Tilrettelegging ved hyttene må vurderes for at dette skal bli et godt tilbud. Tilrettelegging for telting kan evt også skje andre steder enn ved hyttene. Positive tiltak for å fremme noe er bedre enn forbud. Ikke alle turisthytter ønsker telting nær hyttene.
Kostnad for tiltak:	Evt tiltak for å tiltrekke seg telting koster og økt søppelmengde ved hyttene må håndteres og transporteres ut. Kostnader knyttet til økt tilsyn.
Finansiering:	
Negative virkninger av tiltaket:	Forbud mot telting vil være et stort inngrep i allemannsretten
Kompenserende tiltak:	
Anbefaling videre prosess:	<i>Vurderes i sti- og løypeplan, besøksstrategi og forvaltnings-plan for verneområdene. Eget oppfølgende arbeid for å regulere ferdsel på Hardangervidda etter nml § 22 og annet lovverk.</i>
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	<i>Vernemyndighet, Hardangerviddarådet som ansvarlig for sti- og løypeplan.</i>

ARBEIDSBESKRIVELSE

Faggruppe friluftslivsferdsel

Om faggrupper: I arbeidet med tiltaksplan er det etablert rådgivende faggrupper for prosjektgruppa og styringsgruppa. Disse består av ressurspersoner fra relevante aktører, sentral- og regional forvaltning, kommuner, interesseorganisasjoner m.m. De gis et mandat og utfordres på konkrete problemstillinger, for å komme opp med forslag til tiltak og avveininger rundt hvert enkelt. Prosjektgruppa gjør en samlet vurdering og prioritering av de ulike forslagene fra hver av faggruppene, som til slutt styringsgruppa godkjenner, før oversending av forslag til samlet tiltaksplan til Miljødirektoratet. Det er ønskelig at faggruppene fokuserer på å bidra med kunnskap og erfaringer fra eget fagfelt, til felles beste. Man bør etterstrebe god dialog i gruppa, fremfor debatt, og der det er mye usikkerhet eller uenigheter må dette belyses i referatene.

DELTAKERE FAGGRUPPE FRILUFTSLIVSFERDSEL

Navn	Instans	Kommentar
Ellen Lien	Statsforvalteren i Oslo og Viken	Koordinerer faggruppen
Øistein Aasland	SF Vestland – verneområda Hardangervidda	Koordinator for SFs verneområdeforvaltning på Hardangervidda
Lise-Berith Lian	Viken FK	Leder for arbeidet med sti- og løypeplan for Hardangervidda; eget prosjekt i Handlingsprogrammet for Regional plan. Lang erfaring på friluftslivsarbeid.
Snorre Waage	Vestland FK	Deltar i arbeidet med sti- og løypeplan for Hardangervidda. Sitter i sekretariatet for regional plan Hardangervidda. Lang erfaring på plan- og friluftslivsarbeid.
Jan Erik Reiten	DNT Oslo og Omegn	Eiendomsansvarlig i DNT Oslo og Omegn. Godt kjent med Hardangervidda både geografisk og forvaltningsmessig. Lang erfaring fra flere FoU-prosjekt på villrein.
Kathrine Myklatun	Stigstuv turisthytte	Femte generasjons driver av privat turisthytte. Næringsutøver utenfor DNT-organisasjonene. Deltatt i fokusområdearbeid på Hardangervidda tidligere i forkant av kvalitetsnormen.
Lars Kristian Eidsnes	Fjellstyra	Fjellstyra leier ut hytter på iNatur.no til både jakt, fiske og øvrig friluftsliv. Stort nettverk over hele vidda av hytter og tilbud til både rettighetshavere i Statsalmenning og allmennheten ellers.
Torgils Eide	Hardangervidda Grunneigarsamskipnad	Representerer private grunneigere, derav også en del har inntekter av hytteutleige m.m. Grunneigerperspektivet av allmennhetens tilgang til- og friluftslivsutøvelse.

Bjørn Erik Lauritzen	NJFF Telemark	Representerer de nasjonale interessene av tilgangen til jakt og fiske som del av friluftslivsutøvelsen.
Even Knutsen / Olav Thøger Haaverstad	Statsforvalteren i Oslo og Viken	Representerer Statsforvalteren som regional aktør i villreinforvaltningen.

BAKGRUNN OG KUNNSKAPSGRUNNLAGET

Friluftsliv er, sammen med blant annet villrein, en del av formålet med opprettelsen av Hardangervidda nasjonalpark i 1981. Dette er bredt omtalt blant annet i NOU for Hardangervidda av 1976 og et utall beretninger og bøker gjennom årenes løp, dokumenterer viktigheten av friluftslivet på Hardangervidda. Det som kjennetegner friluftslivet på Hardangervidda i forhold til andre fjellområder er muligheten for flerdagersturer på kryss og tvers til alle årstider (NINA Rapport 1909).

Ferdselsprosjektet på Hardangervidda gav mye kunnskap om friluftslivsferdselen i området gjennom året. Den viser hvor brukerne på Hardangervidda skiller seg fra brukerne i andre fjellområder. Hvordan ulike typer gjester bruker ulike typer- og geografisk forskjellige innfallsporter. Hva som er målet med å besøke Hardangervidda og hvordan ferdselen fordeler seg i landskapet og langs de ulike stiene, -i tid og i rom (NINA Rapport 1909 og 1855).

I det samme ferdselsprosjektet ble det også gjennomført grundige analyser, som sammen med data og kunnskap fra tilsvarende prosjekter og andre områder, viste hvordan ferdselen påvirker reinens arealbruk og adferd gjennom året (NINA Rapport 1903). Resultatet av dette gjør at det er helt sentralt i dette arbeidet å se på mulighetene for tiltak, som kan bidra til å redusere de negative effektene av menneskelig aktivitet og friluftslivsferdsel på villreinen.

PROBLEMKARTLEGGING (SE KART)

Mål:	<i>1) Bedre reinens tilgang til gode kalvings- og oppvekstområder, samt sommerbeiter i nord-vest.</i>	<i>2) Sikre høst- og vinterbeiter på nord- og østvidda med tangene østover.</i>	<i>3) Ivareta de urørte områdene som reinen faktisk bruker i dag. Disse må ivaretas slik at ferdsel og forstyrrelser ikke øker og disse områdene forringes.</i>	<i>4) Ivareta funksjonaliteten i trekk mellom ulike sesongbeiter gjennom året, som tar høyde for variasjoner i populasjons- og klimatiske forhold, mellom år og over tid.</i>	<i>5) Vurdere endringer i bestandsforvaltningen som bidrar til å øke slaktevekter og opprettholde kalveproduksjonen innenfor rammene i håndteringen av skrantesjuka og de overordnede målene i bestandsforvaltningen.</i>
Effekt sett i forhold til kvalitetsnivå	Positiv effekt for funksjonell arealutnyttelse (delnorm 3).	Positiv effekt for funksjonell arealutnyttelse (delnorm 3).	Positive effekter på måleparametere for	Positiv effekt for funksjonell arealutnyttelse	Positive effekter på måleparametere for bestandsforhold f.eks slaktevekter

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

orm for villrein:	Kan gi positive effekter på måleparametre for bestandsforhold feks slaktevekter på kalv, kalv/100 simle/ungdyr og helsestatus (delnorm 1).	Kan gi positive effekter på måleparametre for bestandsforhold feks slaktevekter på kalv, kalv/100 simle/ungdyr og helsestatus (delnorm 1).	bestandsforhold feks slaktevekter på kalv, kalv/100 simle/ungdyr og helsestatus (delnorm 1).	se og funksjonelle trekkpassasjer (delnorm 3). Kan gi positive effekter på måleparametre for bestandsforhold feks slaktevekter på kalv, kalv/100 simle/ungdyr, helsestatus samt genetisk variasjon (delnorm 1).	på kalv, kalv/100 simle/ungdyr og helsestatus (delnorm 1).
Problem:	Dårlig arealutnyttelse	Reduserte trekkpassasjer	Dårlig arealutnyttelse	Reduserte trekkpassasjer	Tilstedeværelse av meldepliktig sykdom som påvirker bestandsforvaltning
Påvirkningsfaktorer:	Ferdsløp på seinvinter/vår og forsommer og høgsesong sommer i nord-vest (kart).	Ferdsløp og friluftaktivitet er innover i villreinområdet fra nord og øst og i viktige vinterbeiteområder i nord og øst, og på tangene.	Kanaliseringsferdsløp og aktivitet vekk ifra sentralområdene og områdene sør og rett på nordsida av Kvenna. Forebygging videre utvikling av ferdsløp i, og i retning av disse.	Stier eller soner der friluftslivsferdsløp er i konflikt med områder reinen har behov for å passere gjennom året.	
Forventet utvikling:	Øke som følge av økt ferdsløp lengre inn i fjellet, men vil ikke endre klassifisering.	Øke som følge av økt ferdsløp lengre inn i fjellet, men vil ikke endre klassifisering.	Øke som følge av økt ferdsløp lengre inn i fjellet, men vil ikke endre klassifisering.	Øke som følge av økt ferdsløp lengre inn i fjellet, men vil ikke endre klassifisering.	

MANDAT

Faggruppen for friluftslivsferdsel har som mandat å foreslå konkrete tiltak for å begrense forstyrrelsen på villrein fra friluftslivsferdselen i henhold til innsatsområdene.

Arbeidet innebærer å:

- Foreslå endringer i for eksempel merking, driftsform, åpningstider, informasjon, kanalisering osv. på merka stier, løyper og hytter, for å redusere utfordringer med ulike typer friluftsliv i de mest sårbare områdene for reinen gjennom året (kart).
- Foreslå soneringer der ulike typer av friluftslivsaktivitet kan, eller ikke bør, foregå igjennom året. Hjemmelsgrunnlag per i dag; hva kan gjøres og eller hva må til.
- Vurdere ulike tiltak/virkemiddel for å regulere friluftslivsferdsel i områder eller perioder der dette kan være nødvendig. For eksempel kalvings- og oppvekstområder, viktige trekkområder, viktige vinterbeiter m.m. Hjemmelsgrunnlag per i dag; hva kan gjøres og eller hva må til?
- Vurdere kompenserende tiltak sammen med andre aktører der dette er nødvendig/mulig/relevant.
- Estimere nytte/kostnad/ulempen ved en slik regulering (se tabell Anbefalte tiltak).

PROBLEMSTILLINGER (FRA PROSJEKTGRUPPA)

Opplisting av noen ulike problemstillinger en ønsker at gruppa skal vurdere (gruppa kan selv supplere):

- Hvordan kan vi best styre og redusere ferdsele på seinvinter/vår og forsommer og høysesong sommer i relevante områder (kart).
- Hvordan kan vi best styre/ redusere/begrense ferdsele og friluftaktiviteter innover i villreinområdet og i viktige beiteområder i nord og øst gjennom vinterperioden.
- Hvordan kan vi kanalisere ferdsele og aktivitet vekk ifra de mest urørte områdene som også reinen bruker i dag. Herunder også forebygge videre utvikling av ferdsele i slike områder.
- Hvordan kan vi best løse opp i barrierer for villrein som skapes av menneskelig ferdsele langs stier eller i områder reinen har behov for å passere gjennom året.

Utdrag fra NINA-rapport 1903:

Vi har identifisert 5 kritiske barrierer for at villreinen skal kunne ta i bruk viktige funksjonsområder sommerstid i vest, i nord, og i øst (Figur 6.3):

1) Trekket vestover må krysse merka stier mellom Litlos-Hadlaskard og Litlos-Sandhaug, 2) Trekket på nordsiden av Møsvatn må krysse merka stier Mogen-Lågaros og Mogen-Stordalsbu, 3) Det mer marginale trekket på nordsiden av Mår må krysse merka stier Mårbu-Imingfjell og Mårbu-Solheimstulen, 4) Trekket på østsiden av Bjørnesfjorden må krysse merka stier rundt turisthytta Lågaros, og 5) Trekket vest mot Middalen/Vivassdalen må krysse aksene Haukelisetter-Litlos via Hellevassbu. Lågaros, Litlos og Sandhaug er helt sentrale knutepunkt for ferdsele langs merka stinett på Hardangervidda, og det meste av ferdsele som passerer de fem trekkbarrierene nevnt over går via disse hyttene. Litlos, Sandhaug og Lågaros er med andre ord de viktigste driverne for ferdsele på de stiene som danner trekkbarrierer for villreinen.»

ANBEFALTE TILTAK

Gruppen skal:

1. Liste opp ulike tiltak
2. Beskriv kort de relevante tiltakene

3. Gjør en grovmasket vurdering av effekten de kan ha på problemet.
  - a. Forkast tiltak med liten effekt (kortfattet begrunnelse)
  - b. Positive virkninger:
    - i. Effekt på måloppnåelse og/eller problem
    - ii. Må begrunnes!
  - c. Negative virkninger:
    - i. Økonomiske kostnader anslås i kroner så langt som mulig – skiller mellom engangs- og driftskostnader.
    - ii. Negative virkninger beskrives kvalitativt, med noen kvantitative anslag

FRAMDRIFT OG ORGANISERING I FAGGRUPPA

Møteplan for Faggruppe Friluftslivsferdsel:

Møteform	Mar s	Apri l	Ma i	Jun i	Augus t	Septembe r	Oktobe r
Teams	14.						
Teams – Felles med alle faggrupper HV				12.			
Siste møte faggruppene/Sluttseminar						15.	15.

Hvem refererer/skriver i møtene:

Levering av resultat/rapporteringsform:

- Referat fra hvert møte leveres sekretariatet (NVS) i ferdig oppsatt matrise fra Statsforvalteren.

Frister:

- 12. juni: Felles møte med alle faggrupper: Presentasjon av foreslåtte tiltak i Faggruppene så langt (midtvegsrapportering til Miljødirektoratet den 15. juni.
- Innen 15. september; alle forslag til tiltak må være sendt fra faggruppene til sekretariatet for å komme med i utkast til tiltaksplan per 1. oktobe

FAGGRUPPE LANDBRUK OG UTMARKSNÆRING

OVERSIKT OVER TILTAK

Faggruppe landbruk og utmarksnæring

Gjennom praten i første møte som ble avholdt på Geilo 14. mars, kladdet gruppa inn alt av forslag til tiltak som dukket opp. Dette er skrevet inn i *kolonnen Foreslåtte tiltak*.

I neste møte som ble avholdt på Teams 29. mars, delte vi faggruppa inn i tre etter fargekodene vist under. Disse gruppene jobbet så videre med enkelte av tiltakene (se samme fargekode).

Karina og Marit har så fylt inn i de andre kolonnene etter beste evne og med bakgrunn i informasjonen som har kommet opp i de to avholdte faggruppemøtene.

Nore og Uvdal kommune, Ullensvang kommune og Vinje kommune ved landbruksforvaltningen
 HG, Fjellstyra og MT. Siden bare Fjellstyra var til stede i dette andre møtet, deltok Karina og Marit sammen med Fjellstyra her.
 Hordaland Sau og Geit, Buskerud Sau og Geit og Telemark Bondelag

MÅLOMRÅDE	FORESLÅTT TILTAK	PÅVIRKNINGSFAKTOR	FORVENTET EFFEKT (NYTTEVERDI) OG KONSEKVENSER (KONFLIKTER) (ANGI EFFEKT HØG, MIDDELS OG LAV)	OVERVÅKING (TYPE OG VIKTIGHET HØG, MIDDELS OG LAV)	ANSVARLIG AKTØR (EIER)	BERØRTE PARTER	KOSTNAD A) INVESTERING B) DRIFT	FORSLAG FINANSIERING
Flere målområder, 1) til 4)	Utvikle Nofence-teknologi slik at den også kan brukes på fjellbeiter	Kan begrense menneskelig aktivitet og hindre sauene i å beite uønskede områder	Middels? Avhenger i stor grad av om det er kryssende beiteinteresser mellom sau og villrein.	Må vurderes f.eks. over en femårsperiode	Beitenæringa SF'ene Kommuner Grunneiere Nofence	Beite-næringa	Vanskelig å anslå. Teknologien er per i dag ikke egnet for større områder som HV. Millionbeløp	Statlig Nofence
4) og 5)	Allerede iverksatt tiltak som sørger for at salteplassene har gode anordninger for oppsamling av salt og flytting i løpet av beitesesongen, jf.	Redusere faren for smittespredning	Middels til høy? Avhenger av kvaliteten og effekten av saltoppsamlingen som hindrer avrenning. Kan også red. ev. annen smitte som f.eks. rundorm.	Må vurderes f.eks. over en femårsperiode. Forske på effekten av de nye salteinnetningene som allerede er tatt i bruk for å se hvordan disse virker på miljøet. Ta	Mattilsynet kontrollerer salteplassene under og etter beitesesongen	Mattilsynet Statsforvalteren	Øremerkede midler til SFOV årlig som kompensasjon til beitenæringa (6,5 mill. kr i 2023). I dette inngår ikke midler til CWD-overvåking av villrein og miljøsmitte	Statlig

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

MÅLOMRÅDE	FORESLÅTT TILTAK	PÅVIRKNINGSFAKTOR	FORVENTET EFFEKT (NYTTEVERDI) OG KONSEKVENSER (KONFLIKTER) (ANGI EFFEKT HØG, MIDDELS OG LAV)	OVERVÅKING (TYPE OG VIKTIGHET HØG, MIDDELS OG LAV)	ANSVARLIG AKTØR (EIER)	BERØRTE PARTER	KOSTNAD A) INVESTERING B) DRIFT	FORSLAG FINANSIERING
	soneforskriften § 6 . Salteplassene lukkes etter endt beitesesong.			avføringsprøver på fjellbeite.				
Flere områder, 1) til 4)	Samkjøre ulike aktører i forbindelse med ulike oppdrag som krever motorferdsel	Redusere menneskelig aktivitet.	Middels. Avhenger av at dette er en felles holdning og tankesett. Viktig med bevisstgjøring, dialog, planlegging og godt samarbeid.	Løyverapportering/statistikk	DNT, Fjellstyra, beitenæringa, kraftselskap, private hytteeiere/ grunneiere, MT, forskning, Villreinutvalget, HG, turistnæringa		Utgifter til informasjonstiltak og møter. Kan ev. stille krav i løyvene som gis, om at de må samarbeide med xx.	SFOV viktig som samordnende enhet.
Flere målområder, 1) til 4)	Jobbe for høyere grad av organisering i beitelag. Gir viktig statistikk og oversikt over beite- og områdebruk	Økt oversikt over faktisk brukte beiteområder. Letter informasjonsarbeidet vårt.	Lav. Næringa tror de fleste som har dyr på vidda er organisert. Størst problem i randsonene, og større private grunneiere som ikke ser nytten av dette.	Sjekke OBB-statistikken.	Kommune Statsforvalter Kanskje ikke riktig å stille krav, men ha som mål å organisere flest mulig.	Beite-næringa Kommune Statsforvalter	Ingen kostnad per i dag, men bør vurdere å øke driftstilskuddet slik at flere blir med i OBB	Ikke aktuelt
3) og 4)	Flytte salteplasser vekk fra viktige trekkpassasjer for villrein. Se på muligheter til å plassere salteplassene i randsoner av villreinområdet eller nær stølene. Må få oversikt over trekkrutene og se hvilke salteplasser som ligger i veien for dette	Unngå beitedyr og ferdsel i viktige trekkområder for villreinen	Middels til høy.	Dokumentasjon på antall salteinnetninger som flyttes. På lengre sikt kondisjon og områdebruk.	Det er allerede opprettet kontakt mellom Mattilsynet (har koordinater på saltsteinsplasser) og Villreinutvalget v/Svein Erik Lund.	Mattilsynet Villreinutvalget og beitenæringa	Ingen kostnad.	Ikke aktuelt

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

MÅLOMRÅDE	FORESLÅTT TILTAK	PÅVIRKNINGSFAKTOR	FORVENTET EFFEKT (NYTTEVERDI) OG KONSEKVENSER (KONFLIKTER) (ANGI EFFEKT HØG, MIDDELS OG LAV)	OVERVÅKING (TYPE OG VIKTIGHET HØG, MIDDELS OG LAV)	ANSVARLIG AKTØR (EIER)	BERØRTE PARTER	KOSTNAD A) INVESTERING B) DRIFT	FORSLAG FINANSIERING
1) og 5)	Opprettholde sauebeitingen som en viktig del av det å holde vegetasjonen nede i fjellet	Bidra til å opprettholde villreinens sommerbeiter	Lav til middels	Kondisjon og områdebruk. Gjengroing.	Beitenæringa	Beitenæringa Villreinforvaltninga	Ingen kostnad	Ikke aktuelt
5)	Beitebrukerne må dokumentere at de har behandlet sauene for parasitter før fjellsending.	Redusere smittefaren. Parasittsykdommer kan påvirke kalveproduksjonen og gi lavere kondisjon hos villrein.	Lav til middels. De aller fleste beitebrukere behandler dyra sine mot parasitter også i dag, men kan likevel være viktig og ønskelig å dokumentere dette.	Ta prøver av avføring og jordsmonnet i terrenget for fjellbeitene. Registrere parasittbehandlingen i felles register for HV?	Beitenæringa Mattilsynet (dersom det blir stilt krav om slik behandling)	Allerede anbefalt, så det blir ev. en svært liten ekstrakostnad. De fleste i næringa gjennomfører dette allerede.	Dersom det stilles offentlig krav om slik behandling før slipp på HV, bør det avsettes midler til dette?	Finnes ingen hjemmel for dette i dag.
Alle områdene	Få klare bestillinger og informasjon fra villreinforvaltningene om HVOR skoen trykker – slik at man ut fra dette kan gjøre nødvendige tiltak	Varies	Middels til høy avhenger av type tiltak som settes i verk. Beitenæringa ønsker generelt bedre dialog og tilbakemeldinger	?	Villreinforvaltninga og beitenæringa	Villreinforvaltninga og beitenæringa SFOV	Avhenger av ev. tiltak	Stattlig
1)	Begrensa beitebruken på vestvidda slik at villreinen kan ta i bruk igjen disse områdene	Bedre reinens tilgang til gode kalvings- og oppvekstområder, samt sommerbeiter i nord-vest	Middels til høy	Områdebruk	Miljødirektoratet	Beitenæringa	Kostnadene ved en slik form for beitenekt kan sml. MTs beitenekt i sterkt roviltbelastede områder (kr 8/beitedyr?)	Stattlig
Flere områder, 1) til 4)	Bruke stedegen sau (sau fra området) eller saueraser som holder seg mer samlet og ikke	Mindre menneskelig aktivitet	Lav til middels	Områdebruk både hos sau og villrein	Beitelag/-næringa	Beitenæringa	Ingen spesifikke kostnader	Ikke aktuelt

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

MÅLOMRÅDE	FORESLÅTT TILTAK	PÅVIRKNINGSFAKTOR	FORVENTET EFFEKT (NYTTEVERDI) OG KONSEKVENSER (KONFLIKTER) (ANGI EFFEKT HØG, MIDDELS OG LAV)	OVERVÅKING (TYPE OG VIKTIGHET HØG, MIDDELS OG LAV)	ANSVARLIG AKTØR (EIER)	BERØRTE PARTER	KOSTNAD A) INVESTERING B) DRIFT	FORSLAG FINANSIERING
	sprer seg utover større områder							
Flere områder, 1) til 4)	Tilskudd til å gjete sauene slik at de ikke blander seg inn områder som er viktige for villreinen	Bedre reinens tilgang til viktige beiteområder	Middels til høy	Områdebruk både hos sau og villrein	Beitelag/-næringa	Beitenæringa	Kan bli en relativt høy kostnad	Statlig
Annet	Informere om at fotråten på villrein ikke er den samme som den som kan oppstå hos sau. Smitten kan ikke overføres mellom artene.						Ingen kostnad	Ikke aktuelt

ATABLAD

Faggruppe landbruk og utmarksnæring

TILTAK 1: UTVIKLE NOFENCE-TEKNOLOGI SLIK AT DEN OGSÅ KAN BRUKES PÅ FJELLBEITER

BAKGRUNN	
Historikk:	
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	Flere målområder, 1) til 4)
Kritisk periode:	
Konflikt/forstyrrelse:	Nofence kan begrense menneskelig aktivitet og hindre sauene i å beite uønskede områder
Dagens situasjon:	Teknologien er per i dag ikke egnet for større områder som Hardangervidda
TILTAK	
Tiltak:	Utvikle Nofence-teknologi slik at den også kan brukes på fjellbeite
Effekt for villrein:	Middels? Avhenger i stor grad av om det er kryssende beiteinteresser mellom sau og villrein.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 3 (arealbruk, trekk)
Konsekvenser/konflikter:	
Sees i sammenheng med:	
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Må vurderes f.eks. over en femårsperiode
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Vanskelig å anslå. Teknologien er per i dag ikke egnet for større områder som HV. Millionbeløp
Finansiering:	Statlig. Nofence
Negative virkninger av tiltaket:	
Kompenserende tiltak:	
Anbefaling videre prosess:	
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Næringa, Statsforvalter, Nofence

TILTAK 2: OPPFØLGING AV SALTEPLASSER ETTER SONEFORSKRIFTEN §6

BAKGRUNN	
Historikk:	
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	4) og 5)
Kritisk periode:	
Konflikt/forstyrrelse:	Redusere faren for smittespredning
Dagens situasjon:	
TILTAK	
Tiltak:	Allerede iverksatt tiltak som sørger for at salteplassene har gode anordninger for oppsamling av salt og flytting i løpet av beitesesongen, jf. soneforskriften § 6 . Salteplassene lukkes etter endt beitesesong.
Effekt for villrein:	Middels til høy? Avhenger av kvaliteten og effekten av saltoppsamlingen som hindrer avrenning. Kan også red. ev. annen smitte som f.eks. rundorm.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 1 (bekjempe meldepliktig sykdom)
Konsekvenser/konflikter:	
Sees i sammenheng med:	
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Må vurderes f.eks. over en femårsperiode. Forske på effekten av de nye salteinnretningene som allerede er tatt i bruk for å se hvordan disse virker på miljøet. Ta avføringsprøver på fjellbeite.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Øremerkede midler til SFOV årlig som kompensasjon til beitenæringa (6,5 mill. kr i 2023). I dette inngår ikke midler til CWD-overvåking av villrein og miljøsmitte
Finansiering:	Statlig
Negative virkninger av tiltaket:	
Kompenserende tiltak:	
Anbefaling videre prosess:	
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Mattilsynet kontrollerer salteplassene under og etter beitesesongen. Statsforvalteren

TILTAK 3: SAMORDNING AV MOTORTRANSPORT

BAKGRUNN	
Historikk:	
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	Flere områder, 1) til 4)
Kritisk periode:	
Konflikt/forstyrrelse:	Redusere menneskelig aktivitet.
Dagens situasjon:	
TILTAK	
Tiltak:	Samkjøre ulike aktører i forbindelse med ulike oppdrag som krever motorferdsel
Effekt for villrein:	Middels. Avhenger av at dette er en felles holdning og tankesett. Viktig med bevisstgjøring, dialog, planlegging og godt samarbeid.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 3 (arealbruk, trekk)
Konsekvenser/konflikter:	
Sees i sammenheng med:	
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Løyverrapportering/statistikk
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Utgifter til informasjonstiltak og møter. Kan ev. stille krav i løyvene som gis, om at de må samarbeide med xx.
Finansiering:	SFOV viktig som samordnende enhet.
Negative virkninger av tiltaket:	
Kompenserende tiltak:	
Anbefaling videre prosess:	
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	DNT, Fjellstyra, beitenæringa, kraftselskap, private hytteeiere/ grunneiere, MT, forskning, Villreinutvalget, HG, turistnæringa

TILTAK 4: BEDRE ORGANISERING AV BEITELAG

BAKGRUNN	
Historikk:	
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	Flere målområder, 1) til 4)
Kritisk periode:	
Konflikt/forstyrrelse:	Økt oversikt over faktisk brukte beiteområder. Letter informasjonsarbeidet vårt.
Dagens situasjon:	
TILTAK	
Tiltak:	Jobbe for høyere grad av organisering i beitelag. Gir viktig statistikk og oversikt over beite- og område-bruk.
Effekt for villrein:	Lav. Næringa tror de fleste som har dyr på vidda er organisert. Størst problem i randsonene, og større private grunneiere som ikke ser nytten av dette.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	
Konsekvenser/konflikter:	
Sees i sammenheng med:	
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Sjekke OBB-statistikken.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Ingen kostnad per i dag, men bør vurdere å øke driftstilskuddet slik at flere blir med i OBB
Finansiering:	Ikke aktuelt
Negative virkninger av tiltaket:	
Kompenserende tiltak:	
Anbefaling videre prosess:	
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Kommunen og beitenæringa. Kanskje ikke riktig å stille krav, men ha som mål å organisere flest mulig

TILTAK 5: FLYTTE SALTEPLASSER VEKK FRA VIKTIGE TREKKPASSASJER FOR VILLREIN.

BAKGRUNN	
Historikk:	
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	3) og 4)
Kritisk periode:	
Konflikt/forstyrrelse:	Unngå beitedyr og ferdsel i viktige trekkområder for villreinen
Dagens situasjon:	
TILTAK	
Tiltak:	Flytte salteplasser vekk fra viktige trekkpassasjer for villrein. Se på muligheter til å plassere salteplassene i randsoner av villreinområdet eller nær stølene. Må få oversikt over trekkrutene og se hvilke salteplasser som ligger i veien for dette
Effekt for villrein:	Middels til høy.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	
Konsekvenser/konflikter:	
Sees i sammenheng med:	
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Dokumentasjon på antall salteinnetninger som flyttes. På lengre sikt kondisjon og områdebruk.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Ingen kostnad.
Finansiering:	Ikke aktuelt
Negative virkninger av tiltaket:	
Kompenserende tiltak:	
Anbefaling videre prosess:	Det er allerede opprettet kontakt mellom Mattilsynet (har koordinater på saltsteinsplasser) og Villreinutvalget v/Svein Erik Lund.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Mattilsynet. Villreinutvalget og beitenæringa

TILTAK 6: OPPRETTHOLDE SAUEBEITE FOR Å MOTVIRKE GJENGRØING I FJELLET

BAKGRUNN	
Historikk:	
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	1) og 5)
Kritisk periode:	
Konflikt/forstyrrelse:	Bidra til å opprettholde villreinens sommerbeiter
Dagens situasjon:	
TILTAK	
Tiltak:	Opprettholde sauebeitingen som en viktig del av det å holde vegetasjonen nede i fjellet
Effekt for villrein:	Lav til middels
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	
Konsekvenser/konflikter:	
Sees i sammenheng med:	
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Kondisjon og områdebruk. Gjengroing.
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Ingen kostnad
Finansiering:	Ikke aktuelt
Negative virkninger av tiltaket:	
Kompenserende tiltak:	
Anbefaling videre prosess:	
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Beitenæringa

TILTAK 7: KRAV TIL PARASITTBEHANDLING AV SAUER PÅ FJELLBEITE

BAKGRUNN	
Historikk:	
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	5)
Kritisk periode:	
Konflikt/forstyrrelse:	Redusere smittefaren.
Dagens situasjon:	
TILTAK	
Tiltak:	Beitebrukerne må dokumentere at de har behandlet sauene for parasitter før fjellsending.
Effekt for villrein:	Lav til middels. De aller fleste beitebrukere behandler dyra sine mot parasitter også i dag, men kan likevel være viktig og ønskelig å dokumentere dette.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	
Konsekvenser/konflikter:	
Sees i sammenheng med:	
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Ta prøver av avføring og jordsmonnet i terrenget for fjellbeitene. Registrere parasittbehandlingen i felles register for HV?
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Allerede anbefalt, så det blir ev. en svært liten ekstrakostnad. De fleste i næringa gjennomfører dette allerede.
Finansiering:	Dersom det stilles offentlig krav om slik behandling før slipp på HV, bør det avsettes midler til dette?
Negative virkninger av tiltaket:	
Kompenserende tiltak:	
Anbefaling videre prosess:	
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Beitenæringa. Mattilsynet (dersom det blir stilt krav om slik behandling)

TILTAK 8: BEDRE BESKRIVELSE AV UTFORDRINGER MELLOM SAU OG VILLREIN

BAKGRUNN	
Historikk:	
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	Alle områdene
Kritisk periode:	
Konflikt/forstyrrelse:	Varierer
Dagens situasjon:	
TILTAK	
Tiltak:	Få klare bestillinger og informasjon fra villreinforvaltningen om HVOR skoen trykker – slik at man ut fra dette kan gjøre nødvendige tiltak
Effekt for villrein:	Middels til høy avhenger av type tiltak som settes i verk.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	
Konsekvenser/konflikter:	Beitenæringa ønsker generelt bedre dialog og tilbakemeldinger
Sees i sammenheng med:	
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Avhenger av ev. tiltak
Finansiering:	Statlig
Negative virkninger av tiltaket:	
Kompenserende tiltak:	
Anbefaling videre prosess:	
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Villreinforvaltninga og beitenæringa

TILTAK 9: BEGRENSA BEITEBRUKEN PÅ VESTVIDDA SLIK AT VILLREINEN KAN TA I BRUK IGJEN DISSE OMRÅDENE

BAKGRUNN	
Historikk:	
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	1)
Kritisk periode:	
Konflikt/forstyrrelse:	Bedre reinens tilgang til gode kalvings- og oppvekstområder, samt sommerbeiter i nord-vest
Dagens situasjon:	
TILTAK	
Tiltak:	Begrensa beitebruken på vestvidda slik at villreinen kan ta i bruk igjen disse områdene
Effekt for villrein:	Middels til høy
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	
Konsekvenser/konflikter:	
Sees i sammenheng med:	
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Områdebruk
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Kostnadene ved en slik form for beitenekt kan sml. MTs beitenekt i sterkt rovviltbelasta områder (kr 8/beitedyr?)
Finansiering:	Statlig
Negative virkninger av tiltaket:	
Kompenserende tiltak:	
Anbefaling videre prosess:	
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Miljødirektoratet

TILTAK 10: BRUKE STEDEGEN SAU ELLER SAUERASER SOM HOLDER SEG MER SAMLET OG IKKE SPREER SEG UTOVER STØRRE OMRÅDER

BAKGRUNN	
Historikk:	
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	Flere områder, 1) til 4)
Kritisk periode:	
Konflikt/forstyrrelse:	Mindre menneskelig aktivitet
Dagens situasjon:	
TILTAK	
Tiltak:	Bruke stedegen sau (sau fra området) eller saueraser som holder seg mer samlet og ikke sprer seg utover større områder
Effekt for villrein:	Lav til middels
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	
Konsekvenser/konflikter:	
Sees i sammenheng med:	
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Områdebruk både hos sau og villrein
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Ingen spesifikke kostnader
Finansiering:	Ikke aktuelt
Negative virkninger av tiltaket:	
Kompenserende tiltak:	
Anbefaling videre prosess:	
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Beitelag/-næringa

TILTAK 11: TILSKUDD TIL Å GJETE SAUENE SLIK AT DE IKKE BLANDER SEG INN I OMRÅDER SOM ER VIKTIGE FOR VILLREINEN

BAKGRUNN	
Historikk:	
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	Flere områder, 1) til 4)
Kritisk periode:	
Konflikt/forstyrrelse:	Bedre reinens tilgang til viktige beiteområde
Dagens situasjon:	
TILTAK	
Tiltak:	Tilskudd til å gjete sauene slik at de ikke blander seg inn områder som er viktige for villreinen
Effekt for villrein:	Middels til høy
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	
Konsekvenser/konflikter:	
Sees i sammenheng med:	
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Områdebruk både hos sau og villrein
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Kan bli en relativt høy kostnad
Finansiering:	Statlig
Negative virkninger av tiltaket:	
Kompenserende tiltak:	
Anbefaling videre prosess:	
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Beitelag/-næringa

TILTAK 12: OPPKLARE MISFORSTÅELSE OM SMITTE AV FOTRÅTE

BAKGRUNN	
Historikk:	
Målområde i tiltaksplanen (villrein):	Annet
Kritisk periode:	
Konflikt/forstyrrelse:	
Dagens situasjon:	
TILTAK	
Tiltak:	Informere om at fotråten på villrein ikke er den samme som den som kan oppstå hos sau. Smitten kan ikke overføres mellom artene.
Effekt for villrein:	
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	
Konsekvenser/konflikter:	
Sees i sammenheng med:	
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	
Kart:	
KOSTNAD/KONFLIKT	
Kostnad for tiltak:	Ingen kostnad
Finansiering:	Ikke aktuelt
Negative virkninger av tiltaket:	
Kompenserende tiltak:	
Anbefaling videre prosess:	
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	

ARBEIDSBESKRIVELSE

Faggruppe landbruk og utmarksnæring

Om faggrupper: I arbeidet med tiltaksplan er det etablert rådgivende faggrupper for prosjektgruppa og styringsgruppa. Disse består av ressurspersoner fra relevante aktører, sentral- og regional forvaltning, kommuner, interesseorganisasjoner m.m. De gis et mandat og utfordres på konkrete problemstillinger, for å komme opp med forslag til tiltak og avveininger rundt hvert enkelt. Prosjektgruppa gjør en samlet vurdering og prioritering av de ulike forslagene fra hver av faggruppene, som til slutt styringsgruppa godkjenner, før oversending av forslag til samlet tiltaksplan til Miljødirektoratet. Det er ønskelig at faggruppene fokuserer på å bidra med kunnskap og erfaringer fra eget fagfelt, til felles beste. Man bør etterstrebe god dialog i gruppa, fremfor debatt, og der det er mye usikkerhet eller uenigheter må dette belyses i referatene.

DELTAKERE FAGGRUPPE LANDBRUK- OG UTMARKSNÆRINGER

Navn	Instans	Kommentar
Marit Surlien Hoen	SFOV-Landbruk – gruppekoordinator	Representerer statsforvalteren som regional landbruksmyndighet og som fylkesagronom.
Vebjørn Haavardsrud	Fjellstyra på Hardangervidda	Representerer utmarksnæringene gjennom de lokale rettighetene i statsalmenning.
Odd Gunnar Vikan	Hardangervidda Grunneigarsamskipnad	Representerer de private grunneierrettighetene til utmarksnæring. *Har ikke deltatt grunnet feil med innkallinger.
Trude Flatland	Telemark Bondelag	Nestleder i Telemark bondelag
Øyvind Brandsgård	Lågliberget beitelag	Leder av Lågliberget beitelag
Reidar M. Kallestad	Hordaland sau og geit	Leder Hordaland sau og geit
Andrè Høva	Mattilsynet	Representerer regional/nasjonal myndighet for dyrevelferd og matsikkerhet. Fagkapasitet på blant annet hjemmelsgrunnlag, dyresjukdom m.m. Forvaltningsmyndighet håndtering av CWD sammen med MiD.
Silje Ljøterud Bergan	Nore- og Uvdal kommune	Landbrukssjef og tidligere sekretær for villreinnemnda.
Rolf Erling Loe	Ullensvang kommune	Landbrukssjef
Thor Christiansen	Vinje kommune	Landbrukssjef

BAKGRUNN OG KUNNSKAPSGRUNNLAGET

Bruk av fjellet til næringsformål og utmarksbeiting har svært lange tradisjoner i norske fjellområder. Gjennom tiden har dette pågått i sameksistens med villreinsens nomadiske liv

rundt i de samme beiteområdene. Disse aktivitetene har helt frem til nyere tid i all hovedsak vært konsentrerte til sommer- og høstsesongen i fjellet, men nye typer utstyr og behov har utvidet dette til også å omhandle bruk av fjellet i vinterperioden.

I tillegg til effekten næringsaktørenes aktiviteter i forbindelse med dette måtte ha på reinen, har også beitedyrene en påvirkning (Mysterud og Austerheim 2005). Dette gjelder både konkurranse om de beste beiteområdene, økt parasittbelastning og faren for sykdomsoverføring/smittespredning (Utaaker m.fl. 2023).

Etter funn av smittsom skrantesyke (CWD) på villrein i Nordfjella i 2016, har både prøveinnsamling og forskning på CWD økt svært mye. Frykten for sykdomsoverføring mellom arter (rein og sau) har også medført økt bevissthet omkring hvor/hvordan slik smitteoverføring i så fall ville kunne skjedd. Og med dette et sterkt behov for lære mer om farene og forvaltningsutfordringer med en prionsykdom i en hjorteviltpopulasjon i områder der man også har mange beitedyr. Ny kunnskap om potensialet for parasittoverføring (og mulig også sykdomssmitte) mellom beitedyr og ville dyr i fjellet (Utaaker m.fl. 2023), gjør at man i dette arbeidet ønsker å se på mulighetene for tiltak innen dette feltet. Dette for å bidra til å redusere potensialet for negative effekter av beitedyrs påvirkning på villreinen og dens beiteområder.

Tilsvarende har også næringsaktørers bruk av fjellet en mulig påvirkning på villreinen i enkelte områder og til ulike tider av året. Det er derfor viktig at de øvrige brukergruppene setter søkelyset på dette som for eksempel handler om motorferdsel (uttransport av utstyr, folk og beitedyr) eller fysiske installasjoner og drift/vedlikehold av slikt.

PROBLEMKARTLEGGING (SE KART):

Mål:	1) Bedre reinens tilgang til gode kalvings- og oppvekstområder, samt sommerbeiter i nord-vest.	2) Sikre høst- og vinterbeiter på nord- og østvidda med tangene østover.	3) Ivareta de urørte områdene som reinen faktisk bruker i dag. Disse må ivaretas slik at ivaretas slik at ferdsl og forstyrrelser ikke øker og disse områdene forringes.	4) Ivareta funksjonaliteten i trekk mellom ulike sesongbeiter gjennom året, som tar høyde for variasjoner i populasjons- og klimatiske forhold, mellom år og over tid.	5) Vurdere endringer i bestandsforvaltningen som bidrar til å øke slaktevekter og opprettholde kalveproduksjonen innenfor rammene i håndteringen av skrantesyke og de overordnede målene i bestandsforvaltningen.
Effekt sett i forhold til kvalitetsnorm for villrein:	Positiv effekt for funksjonell arealutnyttelse (delnorm 3). Kan gi positive effekter på måleparametere for bestandsforhold feks slaktevekter på kalv, kalv/100 simle/ungdyr og helsestatus (delnorm 1).	Positiv effekt for funksjonell arealutnyttelse (delnorm 3). Kan gi positive effekter på måleparametere for bestandsforhold feks slaktevekter på kalv, kalv/100 simle/ungdyr og helsestatus (delnorm 1).	Positive effekter på måleparametere for bestandsforhold feks slaktevekter på kalv, kalv/100 simle/ungdyr og helsestatus (delnorm 1).	Positiv effekt for funksjonell arealutnyttelse og funksjonelle trekkpassasjer (delnorm 3). Kan gi positive effekter på måleparametere for bestandsforhold feks slaktevekter på kalv, kalv/100 simle/ungdyr, helsestatus samt genetisk variasjon (delnorm 1).	Positive effekter på måleparametere for bestandsforhold feks slaktevekter på kalv, kalv/100 simle/ungdyr og helsestatus (delnorm 1).
Problem:	Dårlig arealutnyttelse	Reduserte trekkpassasjer	Dårlig arealutnyttelse	Reduserte trekkpassasjer	Tilstedeværelse av meldepliktig sykdom som påvirker bestandsforvaltning

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Påvirkningsfaktorer:	Ferdseil på seinvinter/vår og beitedyr på forsommer og høgsesong sommer i nord-vest (kart).	Motorisert ferdsel vinter, eller aktivitet knyttet til flytting av beitedyr på sensommer- og høst, i nord og øst og på tangene.	Ferdseil/aktivitet og volum av beitedyr i sentralområdene og områdene sør-for- og rett på nordsida av Kvenna.	Aktivitet eller fysiske installasjoner som er i konflikt med områder reinen har behov for å passere gjennom året.	
Forventet utvikling:					

MANDAT

Faggruppen for landbruks- og utmarksnæringer har som mandat å utrede hvilke muligheter som finnes for å begrense negative effekter av landbruks- og utmarksnæringens aktiviteter i henhold til innsatsområdene.

Arbeidet innebærer å:

- Foreslå endringer i forvaltningen av hvilke regioner som kan bruke Hardangervidda til fjellbeite.
- Foreslå soneringer der ulike typer av næringsaktiviteter kan eller eventuelt ikke bør foregå igjennom året. Hjemmelsgrunnlag per i dag; hva kan gjøres og eller hva må til?
- Vurdere behov, samt ulike tiltak/virkemiddel for å regulere næringsaktørenes aktiviteter (som for eksempel motorferdsel v/utkjøring av saltstein og utstyr, beitedyr og tilsynspersonell m.m.) i områder og til perioder der dette kan være nødvendig. For eksempel kalvings- og oppvekstområder, viktige sommer- og høstbeiter for reinen, viktige trekkområder m.m. Hjemmelsgrunnlag per i dag; hva kan gjøres og eller hva må til?
- Vurdere kompenserende tiltak/økonomiske incentiver sammen med andre aktører der dette er nødvendig/mulig/relevant. Som økonomisk kompensasjon for endra beitebruk, radiobjeller i stedet for saltstein, merking av mat/ressurser fra området som geografisk beskyttet varemerke eller annet.
- Estimere nytte/kostnad/ulempes ved en slik regulering (se tabell Anbefalte tiltak).

PROBLEMSTILLINGER (FRA PROSJEKTGRUPPA)

Opplisting av ulike problemstillinger en ønsker at gruppene skal vurdere for eksempel (gruppa kan selv supplere):

- Bruk av salteplasser (genererer flere problemstillinger knyttet til smittefare, motorferdsel ifm. grunder m.m.)
- Overvåking med utstrakt bruk av GPS-bjeller fremfor salteplasser? Kost/nytte?
- Motorferdsel/annen ferdsel som følge av landbruks- eller næringsaktivitet; noe her som kan reduseres?
- Redusere bruk av fysisk tilrettelegging/installasjoner fra næringa som traktorveger, samlekve, sperregjerder m.m.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

- Volum beitedyr fra kommuner utenfor fjellområdet – kan/bør dette reguleres? Lovverk?
- Antall dyr på beite totalt med hensyn til næringskonkurransen, parasittbelastning, smittetrykk osv.?

ANBEFALTE TILTAK

Gruppen skal:

1. Liste opp ulike tiltak
2. Beskriv kort de relevante tiltakene
3. Gjør en grovmasket vurdering av effekten de kan ha på problemet.
  - a. Forkast tiltak med liten effekt (kortfattet begrunnelse)
  - b. Positive virkninger:
    - i. Effekt på måloppnåelse og/eller problem
    - ii. Må begrunnes!
  - c. Negative virkninger:
    - i. Økonomiske kostnader anslås i kroner så langt som mulig – skiller mellom engangs- og driftskostnader.
    - ii. Negative virkninger beskrives kvalitativt, med noen kvantitative anslag

FRAMDRIFTSPLAN

Møteplan for Faggruppe Landbruk- og utmarksnæringer:

Møteform	Mars	April	Mai	Juni	August	September	Oktober
Teams	14.						
Teams – Felles med alle faggrupper HV				12.			
Siste møte faggruppene/Sluttseminar						15.	15.

Hvem refererer/skriver i møtene:

Levering av resultat/rapporteringsform:

- Referat fra hvert møte leveres sekretariatet (NVS) i ferdig oppsatt matrise fra Statsforvalteren.

Frister:

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

- 12. juni: Felles møte med alle faggrupper: Presentasjon av foreslåtte tiltak i faggruppene så langt (midtvegsrapportering til Miljødirektoratet den 15. juni).
- Innen 15. september: Alle forslag til tiltak må være sendt fra faggruppene til sekretariatet for å komme med i utkast til tiltaksplan per 15. oktober.

PRESENTASJON

Faggruppe landbruk og utmarksnæring

Faggruppe Landbruks- og utmarksnæring

Tiltaksplanarbeidet villrein Hardangervidda våren 2023

Marit S. Hoen

Statsforvalteren i Oslo og Viken

Innhold

- Faggruppa og avholdte møter
- Mandat og kunnskapsgrunnlag
- Beitenæringas mulige påvirkning på villrein
- Faggruppas forslag for å bedre forholdene for villrein
- Behov for mer kunnskap

Deltakelse og avholdte møter i faggruppa

Landbruks- og utmarksnæringer

Gruppekoordinator: Marit Surlien Høen
Reidar Kallestad
Øyvind Brandsgård
Trude Flatland
André Høva
Silje Ljøterud Bergan
Rolf Erling Loe
Thor Christiansen
Odd Gunnar Vikan
Vebjørn Håvardrud

Statsforvalteren i Oslo og Viken
Hordaland sau og geit
Låglberget beitalag
Telemark bondelag
Mattilsynet
Landbruksforvaltningen i Numedal
Ullensvang kommune
Vinje kommune
Hardangervidda Grunneigarsamskipnad
Fjellstyra

Framdriftsplan

Møteplan for Faggruppe Landbruk- og utmarksnæringer:

- Onsdag 29. mars 08:00 – 09:30
- Torsdag 13. april: 08:00 – 09:30 – **AVLYST!**
- Tirsdag 9. mai: 08:00 – 09:30
- Tirsdag 23. mai: 08:00 – 09:30

I tillegg har Karina Gjerde v/Norsk Villreinsenter Sør deltatt på flere av møtene

Hardangervidda Grunneigarsamskipnad har ikke møtt

Gruppekoordinator fra faggruppe landbruk- og utmarksnæringer for tiltaksplan Nordfjella har deltatt i ett møte med oss og motsatt. Jobber med mange av de samme problemstillingene og mulige tiltak

Foto:

© Statsforvalteren i Oslo og Viken 3

Mandat og kunnskapsgrunnlag

- I all hovedsak sett på beitenæringas påvirkning på villreinen og dens beiteområder
- Skaffet oversikt over samlet beitebruk og andel gjestesauer på Hardangervidda
- Diskutert ulike typer tiltak for å redusere beitenæringas påvirkning på villrein
- Utmarksbeite er en svært viktig ressurs for norsk matproduksjon og beredskap. Lange tradisjoner i norske fjellområder som har pågått i sameksistens med villreinen i de samme beiteområdene.

Faggruppa for landbruks- og utmarksnæringer har som mandat å utrede hvilke muligheter som finnes for å begrense negative effekter av landbruks- og utmarksnæringens aktiviteter i henhold til innsatsområdene.

© Statsforvalteren i Oslo og Viken 4

Antall beitedyr på Hardangervidda i 2022

Tall fra OBB 2022 (teller også dyr som beiter utenfor Hardangervidda-sona):

Viken – 7 496 sauer (6 beite-/sankelag)

Ve/Te – 5 979 sauer (6 beite-/sankelag)

Vestland – 21 172 sauer (16 beite-/sankelag)

32 787 sauer

Uorganiserte beitebrukere med salteplasser i Hardangervidda-sonen	
Navn	Kommunenummer
Gjert Erik Kringeland	5550 - Sveio
Olav Samland	5590 - Etne
Gudmund Grasdalen	3650 - Tinn
Olav Ulleren	3650 - Tinn
Olav Per Lilleleand	3650 - Tinn
Ove Løyning	4618 - Ullensvang
Oddvar Løyning	4618 - Ullensvang
Miljeteig Bygdeservice - Olaf Miljeteig	4618 - Ullensvang
Inger Beate Tveit	4618 - Ullensvang
Halvar Åga	4618 - Ullensvang
Bergfinn Kvalnes	4618 - Ullensvang
Arne Grindheim	4611 - Etne
Oddmund Hildal (Hordadalen beitelag)	4618 - Ullensvang
Vebjørn Seim (nylig tatt over etter far SEIM OLAV V)	4618 - Ullensvang
Tor H. Mannsåker	4618 - Ullensvang
Mannsåker gard v/ Asgeir Mannsåker	4618 - Ullensvang
Jon Korff Lofthus	4618 - Ullensvang
Helene Olsen	4618 - Ullensvang
HARDANGERMJØLK DA - samdrift med Harald Myklatun og Geir Olmod Sæbø	4619 - Eidfjord
Kanyarat Khomsanthia/Svein Bryplass	3043 - Ål
Hans Wilhelm Ro	3052 - Nore og Uvdal
Jarle Nørstebo	3052 - Nore og Uvdal
Anna Gudrun Tveisme	
I alt fire uorganiserte gjestebeitere på HV	

og Viken 5

Gjestebeiting

Foto:

- Gjestebeiting defineres som beiting fra sauebesetninger tilhørende kommuner som ikke inngår i sonene (jf. [CWD-soneforskriften](#) § 4. Soner)
- Beitesesongen 2022 gjestet totalt 17 778 sauer Hardangervidda. Disse er fra rundt 100 beitebrukere gjennom organisert beitebruk og fire uorganiserte
- De fleste gjestesauene kommer fra kommuner i Rogaland (Vindafjord, Tysvær og Stavanger) og Vestland (Sveio, Kvinnherad og Etne) og beiter i Vestlandslag

© Statsforvalteren i Oslo og Viken 6

Gjestebeiting på Hardangervidda i 2022

Tre beitelag i Viken med gjestesauer:

- Lågaros – 140 sauer – én gjest
- Lågliberget – 412 sauer – to gjester
- Rollag – 146 sauer - én gjest

= 698 sauer fra fire gjester i Viken

Tre beitelag i Ve/Telemark med gjestesauer:

- Tysvær – 656 sauer – alle gjester
- Havradalen – 1 442 sauer – alle gjester
- Bitdal – 793 sauer – kun to gjester

= 2 891 sauer fra 16 beitebrukere

© Statsforvalteren i Oslo og Viken 7

Gjestebeiting på HV i 2022 forts.

I alt 16 beitelag i Vestland med gjestesauer:

- Søre Skjold – 1 526 sauer
- Halne – 1067 sauer
- Vedalen og Fivlingen – 864 sauer
- Isdal Skykkjedal – 1146 sauer
- Øvre Eidfjord – 1334 sauer
- Børve – 435 sauer
- Skjold – 2 651 sauer
- Ølmedal og Skipavåg – 1 158 sauer
- Kjømberget og Tungevad – 883 sauer
- Sveigen – 1159 sauer
- Tjødnastøl – 603 sauer
- Reinsnos – 205 sauer
- Hordadalen – 378 sauer
- Votna – 742 sauer
- Etne – 38 sauer

= 14 189 sauer fra 79 beitebrukere

© Statsforvalteren i Oslo og Viken 8

CWD-tiltak – praksis og utfordringer

- CWD-tiltak siden 2021, jf. CWD-soneforskriften
- Dagens krav til bruk av salt fører til noe «mertrafikk» fra beitebrukere og Mattilsynet. Beitenæringa brukte rundt 7 000 arbeidstimer på dette i 2022 (åpning, flytting, ettersyn, lukking)
- Må få tid til å høste erfaringer fra bruken av de nye salteinneledningene – effekt på miljøet/smittestatus mm.
- **Viktig å få synliggjort hvor dagens salteinneledninger er plassert i forhold til villreins trekkruiter. Næringa er positiv til å flytte salteplasser som er i konflikt med trekkrutene.** Ønsker tilbakemelding fra HG om dette.
- Mindre aktuelt å redusere antall salteplasser, da færre plasser gir flere sau per plass og økt smittepress på plassene.

© Statsforvalteren i Oslo og Viken 9

Fylkesvis fordeling – CWD-midler i 2022

18 beite-/sankelag og ni enkeltbrukere på HV:

- 4 beite-/sankelag og én beitebruker fra Viken
- 4 beitelag og én beitebruker fra Telemark
- 10 beite-/sankelag og sju beitebrukere fra Vestland

Ant. sau omsøkt fra de ulike fylkene:

Viken	6 483 stk.
Telemark	5 584 stk.
Vestland	13 966 stk.

© Statsforvalteren i Oslo og Viken 10

Beitenæringas mulige påvirkning på villreinen

- Fysiske stengsler (sperregjerder, stolper, sankekvever)
- Parasitter fra sau
- Aktivitet knyttet til bruk av salt, gjeting og sanking
- Beitekonkurrans og beitedyr sin påvirkning på reinens atferd

© Statsforvalteren i Oslo og Viken 11

Gjeting

Viken: Lågliberget og Geitvassdalen - fast gjeter syv dager/uke fra slipp til sank + tilsyn fra beitebrukerne.
Lågliberget - radiobjeller på 70 % av søyene.
Lågaros - radiobjeller på alle søyene og tilsyn tre dager/uke

Vestland og Ve/Te: Godt tilsyn og kanskje noe mer intensivt blant enkelte gjestebeitere. Vanskelig å få oversikt pga. varierende grad av rapportering.

VIKTIG å være klar over de kryssende hensynene for sau og villrein når det gjelder mer tilsyn på vidda!

Tilsyn én gang per uke ligger uansett til grunn gjennom [forskrift om velferd for småfe](#):

Dyr som holdes på utmarksbeite, skal sees etter minst en gang pr. uke i områder uten særskilt risiko.

© Statsforvalteren i Oslo og Viken 12

Faggruppas foreslåtte tiltak for å bedre forholdene for villrein

- Fortsette å følge kravene i **§ 6. Bruk av salt** i CWD-soneforskriften.
- Vurdere å flytte salteplasser som er i konflikt med villreinens trekkruiter
- **Nofence i stor skala vurderes som det eneste aktuelle og praktiske tiltaket for å kunne redusere bruken av salt**
- Økt bruk av radiobjeller vil gi bedre oversikt over hvilke beiteområder sauene benytter, men ikke erstatte behovet for salteplasser
- Krav om parasittbehandling før fjellsending (hindrer ikke resmitte på beite og videre smitte mellom de ulike beiteområdene og besetningene)
- Samkjøre ulike aktører i forbindelse med ulike oppdrag som krever motorferdsel (blant annet Fjellstyra). Mattilsynet er avhengig av motorisert ferdse/helikopter for sine kontroller.
- Øke organiseringsgraden?

© Statsforvalteren i Oslo og Viken 13

Kunnskapsbehov og videre arbeid

Foto:

- Motorferdsel knyttet til beitenæringa overlapper med mandatet for faggruppa for motorferdsel. Tilsynsutvalgene vil gi en oversikt over antall løyer knyttet til landbruks- og utmarksnæring
- Nofence – ønsker pilotprosjekt i et avgrenset område på vidda, hvor salteinnetninger fjernes og erstattes med Nofence-klaver. Vinje kommune er aktuell som pilot. Spesielt viktig å se på muligheten som sperregjerde
- Parasittbehandling – foreslår eget forskningsprosjekt for å sammenligne parasittbelastningen innenfor de gamle og nye salteinnetningene.
- Innhente mer kunnskap om ev. beiteoverlapping sau og villrein

© Statsforvalteren i Oslo og Viken 14

Noe dere lurer på?
Innspill eller
kommentarer?

Marit S. Hoen
Seniorrådgiver
marit.hoen@statsforvalteren.no
Mobil 958 41 069

Statsforvalteren i Oslo og Viken

Facebook: sfov.no
Nettside: statsforvalteren.no/ov

<https://www.statsforvalteren.no/nb/oslo-og-viken/abonnement/>

FAGGRUPPE MOTORFERDSEL

OVERSIKT OVER TILTAK

Faggruppe motorferdsel

TILTAK	ANSVARLIG	BERØRT	INNHOLD/VILKÅR	KOMMENTAR	PRIORITET	KVALITETSNORM
1. Samordning av løyvepraksis	Kommunene og tilsynsutvalga	Brukere av motorferdsel på Hardangervidda og forvaltningsmyndigheten	Tiltaket skal gi en av samordning av motorferdsel-løyver for hele villreinområdet og redusere motorferdselen i sårbare perioder/områder for villreinen.	Felles motorferdselsforskrift for hele villreinområdet en mulighet.		Delnorm 1 og 3
2. Sonert forvaltning av motorferdselen	Kommunene og tilsynsutvalga	Brukere av motorferdsel på Hardangervidda og forvaltningsmyndigheten	Felles sonert/tilpasset forvaltning av motorferdselen i hele villreinområdet for å redusere forstyrrelsen i sårbare perioder for villrein.	Villreinområdet inndeles i to til tre soner der motorferdselen vinterstid til ulike tider blir begrenset slik at hensynet til villreinen ivaretas og behovet for motorferdsel kan tilfredsstilles.		Delnorm 1 og 3
3. Digital plattform for motorferdsel-løyver	Klima- og miljødepartementet ifb. stortingsmelding og/eller ny	Brukere av motorferdsel på Hardangervidda og forvaltningsmyndigheten	Felles digital portal for informasjon, søknad, løyvetildeling,	Bør lages på nasjonalt nivå, men kan gjøres regionalt.		Bedre data kan brukes til å bedre Delnorm 1) Slaktevekt på kalv

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

TILTAK	ANSVARLIG	BERØRT	INNHold/VILKÅR	KOMMENTAR	PRIORITET	KVALITETSNORM
	motorferdsellov. Evt. kommuner/tilsynsutvalg dersom det skal løses på regionalt nivå.		rapportering og statistikk			og antall kalv per 100 simle/ungdyr. Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse.
4. Redusere antall innfallsporter- og traséer til vintertransport	Kommunene og tilsynsutvalgene	Brukere av motorferdsel på Hardangervidda og forvaltningsmyndigheten	Gjennomgå og redusere antall innfallsporter og traséer for vintertransport slik at man i større grad skjærer areal for forstyrrelse.			Delnorm 1 og 3
5. Redusere omfang av og etablere faste landingsplasser for helikopter	Kommunene og tilsynsutvalg	Brukere av motorferdsel på Hardangervidda og forvaltningsmyndigheten	Gjennomgå praksis for løyvetildeling og lage en plan for faste landings-plasser for helikopter på tvers av administrative grenser.			Delnorm 1 og 3
6. Barmarkskjøring - redusere/samordne kjøring på sleper	Kommunene og tilsynsutvalg	De som nytter barmarkskjøring på Hardangervidda og forvaltningsmyndigheten	Redusere og samordne barmarkskjøring på sleper på tvers av administrative grenser.			Delnorm 1 og 3
7. Gjennomgang av forvaltningspraksis for motorferdsel	Statsforvalteren	Kommuner og de som benytter motorferdsel som ikke er i tråd med loven.	Praksis for forvaltningen av motorferdsel bør gås gjennom for å se om denne er i tråd med motorferdselloven, og evt. gjøre justeringer.			Delnorm 1 og 3

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

TILTAK	ANSVARLIG	BERØRT	INNHold/VILKÅR	KOMMENTAR	PRIORITET	KVALITETSNORM
8. Regulering og rapportering av motorferdsel som ikke krever løyve (eks. longline)	Klima- og miljødepartementet ifb. stortingsmelding og/eller ny motorferdsellov.	Brukere av motorferdsel på Hardangervidda og forvaltningsmyndigheten	Endring av motorferdselregelverket slik at motorisert ferdse som ikke krever løyve i dag blir omfattet. For eksempel transport av varer med longline fra helikopter krever ikke landingstillatelse, mens forstyrrelsen for villrein er like stor.			Delnorm 1 og 3
9. Varsomhet i å åpne for nye ferdseformer (f.eks. elsykkel og drone)	Overordnet myndighet	Brukere av motorferdsel på Hardangervidda og forvaltningsmyndigheten	Opptre føre var i vurderingen av nye former for motorferdsel som kan forstyrre villrein.		Kun diskutert, ikke datablad	Delnorm 1 og 3
10. Persontrafikk på vann	Kommunene, evt. verneområdemyndighet	Brukere av motorferdsel på Hardangervidda og forvaltningsmyndigheten	Vurdere begrensninger i persontransport på vann som frakter store mengder folk langt inn i fjellet, jf. også samme problemstilling med veier inn i villreinområdet	De aktuelle nå er transport på Halne, Mår og Møsvatn.	Kun diskutert, ikke datablad	Delnorm 1 og 3

DATABLAD

Faggruppe motorferdsel

TILTAK: SAMORDNING AV LØYVEPRAKSIS

BAKGRUNN	
Historikk/utfordring	<p>Dagens motorferdsel i Hardangervidda villreinområde forvaltes etter motorferdselsloven, men med ulik utforming av løyver, kart, vilkår for løyvetildeling, krav til rapportering m.v. for hver av de åtte kommunene i villreinområdet og hver av de tre tilsynsutvalgene som forvalter motorferdselen i nasjonalparken. Arbeidet i faggruppen for motorferdsel har vist at praksisen for forvaltning av motorferdselen varierer mellom utvalg og kommuner og at det er behov for å samordne forvaltningen av motorferdselen. Det er også behov for å redusere den samlede motorferdselen av hensyn til villrein og i større grad styre motorferdselen til tider på året hvor den er mindre problematisk for villrein.</p> <p>Tinn kommune har en egen forskrift som regulerer motorferdsel fastsatt med hjemmel i motorferdsellova: https://lovdata.no/pro/#document/LF/forskrift/1997-10-16-1528?searchResultContext=1716&rowNumber=2&totalHits=66</p>
Målområde i tiltaksplanen	1, 2 og 3
Kritisk periode	Størst omfang og dermed mest kritisk seinvinter (mars-april og tidlig mai), samt sommer-, og jaktperioden.
Konflikt/forstyrrelse	Dagens regime fører til motorferdsel spredt i tid og rom, med begrenset anledning for styring, kontroll og oppfølging, og uten samlet oversikt over motorferdselen som foregår. Periodevis en betydelig forstyrrelse for villrein, med ulik fordeling i tid og rom.
TILTAK	
Tiltak	<p>Tiltaket skal gi en av samordning av motorferdselløyver for hele villreinområdet, og redusere motorferdselen i sårbare perioder/områder for villreinen. Ut fra villreinhensyn er det nødvendig å se hele villreinområdet under ett og å redusere motorferdselen i områder som i perioder er viktige for villreinen. En samordning innebærer:</p> <ul style="list-style-type: none"> Felles retningslinjer og praksis for tildeling av motorferdselløyver innenfor hele Hardangervidda villreinområde. Like krav til rapportering og rapporteringsform Faste traseer og landingspunkt (i kart, digitalt) Like vilkår og krav til utforming av løyver (antall turer pr. hytte/ behov osv.) Ulike tidspunkt for kjøring avhengig av hva som er viktige områder for villreinen (sonering, jf. tiltak under) Like krav til avstand til hytte for privat kjøring, vs. bruk av leiekjøring. Krav til rapportering av all kjøring i villreinområdet, også den med direkte hjemmel i motorferdsellova. <p>Faggruppas vurdering er at en felles forskrift om motorferdsel innenfor hele villreinområdet er den beste tilnærmingen for en samordnet forvaltning av motorferdselen. Alternativt kan det fastsettes like, lokale forskrifter for hver kommune.</p> <p>https://lovdata.no/pro/#document/LF/forskrift/1997-10-16-1528?searchResultContext=1716&rowNumber=2&totalHits=66</p>
Tiltakets effekt for villrein:	Samordnet forvaltning av motorferdsel gir mulighet for å styre aktiviteten utenom områder og tidsperioder som er viktige for villrein. Å redusere forstyrrelse fra motorferdsel kan gi betydelig effekt for villrein, men det må sees i sammenheng med friluftslivsferdsel og en reduksjon av denne, samt evt. annen forstyrrelse.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

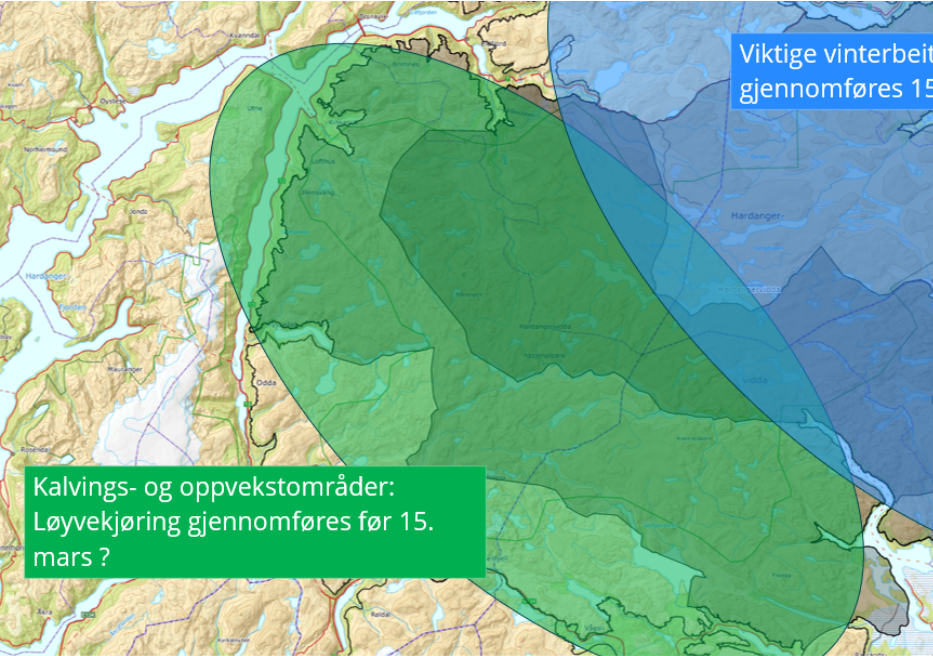
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 1) Slaktevekt på kalv og antall kalv per 100 simle/ungdyr. Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse.
Sees i sammenheng med:	Regulering av tilkomst langs veger inn mot kjerneområdene for villrein, regulering av friluftslivsferdsel i de samme områdene til samme perioder m.m.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	GPS-data fra villrein, rapportering på bruk av løyver og statistikk fra disse. God rapportering kan gjøre overvåkning og evaluering lettere.
KOSTNAD/KONFLIKT	
Konsekvenser/konflikter:	Mindre fleksibilitet for brukerne og strengere regulering av motorferdselen kan gi konflikt med behov for motorferdsel (men mulig å gi stor grad av forutsigbarhet).
Kostnad for tiltak:	Kostnadene ansees forholdsvis lave, og knytter seg i hovedsak til administrative kostnader for forvaltningen.
Finansiering:	Spleiselag mellom kommuner, Miljødirektoratet og ansvarlige Statsforvaltere? Villreinfond? Hardangerviddarådet/fylkeskommunene?
Negative virkninger av tiltaket:	Mindre fleksibilitet for utøvere av motorferdsel på Hardangervidda. Kan måtte tilpasse seg.
Kompenserende tiltak:	God informasjon til brukere av motorferdsel på vidda for å skape forståelse for behovet for regulering.
Anbefaling til videre prosess	Hardangerviddarådet nedsetter arbeidsgruppe (tilsvarende faggruppe motorferdsel) bestående av saksbehandlere hos kommunene og sekretærene for tilsynsutvalg utarbeider forslag til felles forskrift for motorferdsel innenfor Hardangervidda villreinområde. Statsforvalteren kan bidra med juridisk- og villreinfaglig kompetanse ved behov.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring	Kommunene gjennom Hardangerviddarådet og tilsynsutvalg

TILTAK: SONERT FORVALTNING AV MOTORFERDSELEN

BAKGRUNN	
Historikk/utfordring	Villreinen har levd på Hardangervidda i over 10 000 år. På 60-tallet kom de første snøscooterene til Norge og i løpet av de siste 60 årene har antall registrerte snøscootere i Norge økt til nesten 100 000. Dette har endret hvordan vi bruker fjellområdene våre og hvordan vi påvirker villreinen i dens leveområder. Motorferdsel i utmark reguleres av motorferdsellova med forskrifter, og forvaltes av de åtte kommunene innenfor Hardangervidda villreinområde og de tre tilsynsutvalgene innenfor nasjonalparken. For øvrig er det ingen samlet forvaltning av motorferdselen innenfor villreinområdet. Det medfører at motorferdselen i liten grad blir styrt i tid og rom ut fra villreinens behov, men utøves etter behov, vær- og føreforhold. Tilsynsutvalg og kommuner på vest-vidda har prøvd ut en adaptiv forvaltning av motorferdselen ved å stenge områder for motorferdsel på vinterstid når det er observert villrein i området. Erfaringene fra dette er positive, men om det har tilstrekkelig effekt til at villreinens arealbruk ikke påvirkes er usikkert. Det er derfor behov for at utøvelse av motorferdsel tilpasses reinens behov vist gjennom målområde 1 og 2 i tiltaksplanen.
Målområde i tiltaksplanen	1, 2, 3 og 4
Kritisk periode	Seinvinter (15. mars- 15. mai), samt perioden for vinterbeite på sentrale og østlige deler av vidde.
Konflikt/forstyrrelse	Dagens regime fører til motorferdsel spredt i tid og rom som sannsynligvis påvirker villreinens arealbruk negativt. Påvirkningen er både direkte i form av motorferdsel, men også indirekte i form av økt ferdsele til fots fra hytter man har kjørt til og at motorferdselen lager traséer for annen ferdsele (skigåing, hundekjøring, kiting etc.) vinterstid.
TILTAK	
Tiltak	Felles sonert forvaltning av motorferdselen i hele villreinområdet. Dette innebærer at villreinområdet inndeles i to til tre soner der motorferdselen vinterstid kan gjennomføres til ulike tider slik at hensynet til villreinen ivaretas og behovet for motorferdsel kan tilfredsstilles. Det anbefales at de konkrete sonene fastsettes i det videre arbeidet med

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

	<p>tiltaket, men hovedlinjene i forslaget er at i kalvings- og oppvekstområdene (målområde 1) må motorferdselen gjennomføres før 15. mars, mens i de viktige vinterbeitene må motorferdselen gjennomføres etter 15. mars.</p> <p>Innenfor disse hovedreglene bør det likevel kunne åpnes for en adaptiv forvaltning der man kan åpne for motorferdsel dersom det er dokumentert at det ikke er villrein i eller på vei inn i område.</p>
Tiltakets effekt for villrein:	Redusert forstyrrelse fra motorferdsel kan gi betydelig effekt for villrein
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 1) Slaktevekt på kalv og antall kalv per 100 simle/ungdyr. Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse.
Sees i sammenheng med:	Tiltaket forutsetter også en sonering/reduksjon av friluftslivsferdselen, samt evt. annen forstyrrelse, i de aktuelle områdene. Tiltaket over om samordning av løyvepraksis og en felles forskrift for motorferdsel innenfor villreinområdet.
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	GPS-data fra villrein, rapportering på bruk av løyver og statistikk fra disse. Krav til rapportering kan gjøre overvåkning og evaluering lettere.
KOSTNAD/KONFLIKT	
Konsekvenser/konflikter:	Konsekvensen av tiltaket er en sterkere styring av motorferdselen slik at den gir mindre påvirkning på villreinen. Det fører til mindre fleksibilitet for utøverne av motorferdsel, men behovet for motorferdsel lar seg likevel løse. Det vil likevel være ulemper i form av mindre fleksibilitet knyttet til vær og føreforhold, sikkerhet m.m.
Kostnad for tiltak:	Lav, administrativ.
Finansiering:	Spleiselag mellom kommuner, Miljødirektoratet og ansvarlige statsforvaltere? Hardangerviddarådet?
Negative virkninger av tiltaket:	Ulemper for utøvere av motorferdsel.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Kompenserende tiltak	God informasjon til brukere slik at de forstår behovet for regulering av ferdsele. God adaptiv forvaltning kan reduserer ulempene.
Anbefaling til videre prosess	Tiltaket forankres i kommunene gjennom Hardangerviddarådet og det fastsettes en gruppe som jobber videre med et konkret forslag til sonering og adaptiv forvaltning. Det foreslår at faggruppe motorferdsel utgjør denne gruppen.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring	Kommunene gjennom samarbeidet i Hardangerviddarådet og tilsynsutvalg

TILTAK: DIGITAL PLATTFORM FOR MOTORFERDSELLØYVER

BAKGRUNN	
Historikk/driftsregime	Løyver for å drive motorferdsel tildeles enten fra aktuell kommune innenfor villreinområdet eller fra aktuelt tilsynsutvalg innenfor nasjonalparken. Hvordan man skal gå frem for å søk om løyver, hvordan de tildeles og hvordan det skal rapporteres varierer mellom kommuner og mellom tilsynsutvalg. Innenfor nasjonalparker skal imidlertid alle vedtak registreres i Miljøvedtaksregisteret. Det er ingen slik felles rapporteringsordning for løyver utenfor nasjonalparker. Motorferdselsprosjektet til regional plan/Hardangerviddarådet har vist at det praksis for rapportering er ulik og til dels mangelfull, og det er derfor vanskelig å få oversikt over den samlede motorferdselen på Hardangervidda.
Målområde i tiltaksplanen	1 og 2
Kritisk periode	Det er viktig for en god forvaltning av motorferdselen å ha en god oversikt over motorferdsel i hele villreinområdet gjennom hele året.
Konflikt/forstyrrelse	Alle motorferdsel innenfor villreinområdet kan potensielt føre til forstyrrelse for villreinen. En god oversikt over tildelte og brukte løyver er derfor viktig.
TILTAK	
Tiltak	Felles digital portal for informasjon, søknad, løyvetildeling, rapportering og statistikk. I utgangspunktet bør et slikt system lages på nasjonalt nivå for all motorferdsel, og kan sees i sammenheng med ny motorferdsellov. Dersom det ikke er mulig/blir prioritert, kan det lages et eget system for Hardangervidda villreinområde på tvers av kommuner og verneområdegrensener. Krav til søknad, tildeling og rapportering kan fremgå av en regional forskrift.
Tiltakets effekt for villrein:	Tiltaket i seg selv vil ikke bedre forholdene for villreinen, men det vil gi et svært viktig grunnlag for en god forvaltning av motorferdselen på vidda.
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Bedre data kan brukes til å bedre Delnorm 1) Slaktevekt på kalv og antall kalv per 100 simle/ungdyr. Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse.
Sees i sammenheng med:	Øvrige tiltak innenfor motorferdsel og overvåkingen av disse.
Overvåking (type og viktighet; høy, middel, lav):	Viktig for å få en god overvåking av motorferdselen og effekt av andre tiltak.
KOSTNAD/KONFLIKT	
Konsekvenser/konflikter:	Forslaget er potensielt kostbart på nasjonalt nivå, og vil føre til en endring av forvaltning av motorferdselen med tilhørende behov for regelverksendring, opplæring m.m. Det kan imidlertid gi gevinster i form av mer effektiv saksbehandling når innført. Kan være en brukerterskel for de med liten digital kompetanse. Kan være krevende å tilpasse et system for ulike områder og søknader. Vil kunne føre til mer likebehandling.
Kostnad for tiltak:	500 000?
Finansiering:	Miljødirektoratet og Hardangerviddarådet?

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Negative virkninger av tiltaket:	Vanskeligere tilgjengelighet for brukere med lite digital kompetanse. Utfordringer med ulikhet mellom søknader og dermed få tilpasset systemet tilstrekkelig.
Kompenserende tiltak	Innføring av en digital plattform krever god informasjon og opplæring både for brukere og forvaltning.
Anbefaling til videre prosess:	Følges opp på nasjonalt nivå gjennom stortingsmelding og ny motorferdsellov. Dersom ikke mulig sees det på løsninger på regionalt nivå. Det må i så fall settes ned en arbeidsgruppe som i samarbeid med en leverandør utvikler en digital plattform.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Klima- og miljødepartementet ifb. stortingsmelding og/eller ny motorferdsellov. Evt. kommuner/tilsynsutvalg dersom det skal løses på regionalt nivå.

TILTAK: REDUSERE ANTALL INNFALLSPORTER- OG TRASÉER TIL VINTERTRANSPORT

BAKGRUNN	
Historikk/driftsregime	Utgangspunktet for motorferdselen vinterstid er at den foregår fra innfallsporter og i traséer der behovet er og tilgangen er enklest. Enkelte aktører samordner løyvetildeling og kjøring slik at man unngår forstyrrelse i større områder enn nødvendig. Det er imidlertid et forbedringspotensial ved å i større grad gjøre dette, slik at større områder får ligge urørt.
Målområde i tiltaksplanen	1, 2, 3 og 4
Kritisk periode	Spesielt senvinter/vår, men også tidligere på vinteren er en samordning hensiktsmessig.
Konflikt/forstyrrelse	Mange ulike traséer for motorferdsel gir meir forstyrrelse enn nødvendig.
TILTAK	
Tiltak	Gjennomgå og redusere antall innfallsporter og traséer for vintertransport slik at man i større grad skjærer areal for forstyrrelse.
Tiltakets effekt for villrein:	Redusert forstyrrelse fra motorferdsel kan samlet gi betydelig effekt for villrein
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 1) Slaktevekt på kalv og antall kalv per 100 simle/ungdyr. Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse.
Sees i sammenheng med:	Tiltak ift. friluftslivslivsferdsel og sti/løypeplan
Overvåking (type og viktighet; høy, middel, lav):	Rapportering av motorferdsel og GPS-data fra villrein. Middels viktighet isolert sett.
KOSTNAD/KONFLIKT	
Konsekvenser/konflikter:	Vil føre til noe mere behov for tilpasning og ulemper for brukere av motorferdsel.
Kostnad for tiltak:	Lav, administrativ
Finansiering:	Felles gjennomgang for kommunene gjennom regional plan?
Negative virkninger av tiltaket:	Krever noe tilpasning for brukere av motorferdsel.
Kompenserende tiltak:	God informasjon om hvorfor tiltaket er nødvendig og hvilke positive virkninger det kan gi for villreinen.
Anbefaling til videre prosess:	Tiltaket forankres i kommunene gjennom Hardangerviddarådet og det fastsettes en gruppe som jobber videre med et forslag til innfallsporter og traséer på tvers av administrative grenser.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Kommunene og tilsynsutvalgene

TILTAK: REDUSERE OMFANG AV OG ETABLERE FASTE LANDINGSPLASSER FOR HELIKOPTER

BAKGRUNN	
Historikk/driftsregime	Lufttransport på Hardangervidda har endret seg mye etter at helikopter er blitt et mer vanlig transportmiddel som i stor grad erstattet sjøfly og endel motorferdsel på bakken. Utgangspunktet for helikopterflyvingen er at den foregår til landingsplasser der behovet er, for eksempel ifb. villreinjakt. Enkelte aktører samordner løyvetildeling/flyvninger slik at man unngår forstyrrelse i større områder enn nødvendig. Det er imidlertid et forbedringspotensial i å redusere helikoptertransport til det strengt nødvendige og til faste landingsplasser, slik at større områder får ligge uten forstyrrelse.
Målområde i tiltaksplanen	1, 2, 3 og 4
Kritisk periode	Spesielt senvinter/vår, men dette tiltaket gjelder endring av praksis for hele året.
Konflikt/forstyrrelse	Helikopterflyvning fører til forstyrrelse når det foregår i områder der det er villrein, og kan føre til arealunntakelse.
TILTAK	
Tiltak	Gjennomgå praksis for løyvetildeling og lage en plan for faste landingplasser for helikopter på tvers av administrative grenser.
Tiltakets effekt for villrein:	Redusert forstyrrelse fra motorferdsel kan samlet gi betydelig effekt for villrein
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 1) Slaktevekt på kalv og antall kalv per 100 simle/ungdyr. Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse.
Sees i sammenheng med:	Tiltak ift. friluftslivsfødsel og sti/løypeplan, samt andre motorferdsels tiltak
Overvåking (type og viktighet; høy, middel, lav):	Rapportering av motorferdsel og GPS-data fra villrein. Middels viktighet isolert sett.
KOSTNAD/KONFLIKT	
Konsekvenser/konflikter:	Vil føre til en mer restriktiv løyvepolitikk slik at unødig flyvning unngås. Samordning av landingsplasser kan føre til lengre transport av f.eks. villreinslagt på bakken før det kan flys ut.
Kostnad for tiltak:	Lite, administrativt.
Finansiering:	Kommuner, tilsynsutvalg og Hardangerviddarådet?
Negative virkninger av tiltaket:	Ulemper og misnøye fra brukere av helikoptertransport som får dårligere tilgjengelighet og økt bakketransport.
Kompenserende tiltak:	God informasjon til de berørte med informasjon om behovet for tiltaket.
Anbefaling til videre prosess:	Tiltaket forankres i kommunene gjennom Hardangerviddarådet og det fastsettes en gruppe som jobber videre med et forslag til løyvepolitikk og faste landingsplasser på tvers av administrative grenser.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Kommuner og tilsynsutvalg

TILTAK: BARMARKSKJØRING - REDUSERE/SAMORDNE KJØRING PÅ SLEPER

BAKGRUNN	
Historikk/driftsregime	Slepene på Hardangervidda er gamle ferdssveier som har utviklet seg over tid og fortsatt er viktige transportåre. Motorferdselen på slepene har endret seg fra de første terrengående kjøretøy ble tatt i bruk på 40- og 50-tallet. I dag er bruken av slepene ulik. Slepene i Eidfjord/Ullensvang er stort sett brukt av traktor, mens

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

	det på slepa i øst frå Solheimstulen til Vegarhovd også brukes terrengbiler/firehjulstrekkere. Det er er potensial for å redusere og samordne deler av denne ferdselen.
Målområde i tiltaksplanen	1, 2 og 4
Kritisk periode	Sommer og høst
Konflikt/forstyrrelse	Stor ferdsel på slepene fører til mer forstyrrelse for villrein enn nødvendig.
TILTAK	
Tiltak	Redusere og samordne barmarkskjøring på sleper.
Tiltakets effekt for villrein:	Redusert forstyrrelse fra motorferdsel kan samlet gi betydelig effekt for villrein
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 1) Slaktevekt på kalv og antall kalv per 100 simle/ungdyr. Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse.
Sees i sammenheng med:	Tiltak ift. friluftslivsf ferdsel og sti/løypeplan, samt andre motorferdsels tiltak
Overvåking (type og viktighet; høy, middel, lav):	Rapportering av motorferdsel og GPS-data fra villrein. Middels viktighet isolert sett.
KOSTNAD/KONFLIKT	
Konsekvenser/konflikter:	Redusert og mer samordnet kjøring på sleper kan gi mindre tilgjengelighet for brukere av slepene, f.eks. til næringsfiske og villreinjakt, og mindre fleksibilitet for disse.
Kostnad for tiltak:	Lave, administrative.
Finansiering:	Kommunene, evt. staten ved endringer av lovverk
Negative virkninger av tiltaket:	Mulig misnøye blant brukere og vanskeligere å utnytte fiske/jaktesressurser.
Kompenserende tiltak:	God informasjon om behovet for tiltak og god organisering av alternativ transport for å ivareta brukernes behov.
Anbefaling til videre prosess:	Vurdering av muligheten for å endre løyvepraksis med dagens lovverk (kan kanskje gjøres allerede?) Iverksetting av endret praksis og nytt driftsregime i samarbeid med brukerne.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Kommunene og motorferdsellovutvalget?

TILTAK: GJENNOMGANG AV FORVALTNINGS PRAKSIS FOR MOTORFERDSEL

BAKGRUNN	
Historikk/driftsregime	Gjennomgang av forvaltnings praksis for motorferdsel viser at det er ulik praksis mellom kommunene for hvilken motorferdsel som ansees å være i tråd med motorferdselloven. Eksempelvis foregår det kjøring på barmark iht. motorferdselloven §6 som det er usikkert om det er hjemmelsgrunnlag for.
Målområde i tiltaksplanen	1, 2 og 4
Kritisk periode	Sommer og høst
Konflikt/forstyrrelse	Motorferdsel som har utviklet seg over tid som ikke er i tråd med motorferdsellova kan utgjøre en forstyrrelse for villrein, både i form av selve transporten, og at det transportes personer og utstyr lengere inn på vidda.
TILTAK	
Tiltak	Praksis for forvaltningen av motorferdsel bør gås gjennom for å se om denne er i tråd med motorferdselloven, og evt. gjøre justeringer.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Tiltakets effekt for villrein:	Redusert forstyrrelse fra motorferdsel kan samlet gi betydelig effekt for villrein
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Delnorm 1) Slaktevekt på kalv og antall kalv per 100 simle/ungdyr. Delnorm 3) Funksjonell arealutnyttelse.
Sees i sammenheng med:	Tiltak ift. friluftslivslivsferdsel og sti/løypeplan, samt andre motorferdsels tiltak
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Ikkje behov for overvåkning
KOSTNAD/KONFLIKT	
Konsekvenser/konflikter:	Endrete mulighet for motorferdsel for brukere som har utviklet en praksis over tid som har vært akseptert lokalt.
Kostnad for tiltak:	Lav – middels.
Finansiering:	Staten – midler til ressurser for tettere oppfølging av praksis.
Negative virkninger av tiltaket:	Upopulært å stramme inne en etablert praksis. Kostnad for tiltaket.
Kompenserende tiltak:	God informasjon om behovet for tiltak.
Anbefaling til videre prosess:	Det avsettes midler til Statsforvalteren til en tettere oppfølging og gjennomgang av praktiseringen av motorferdsellovgivingen.
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Statsforvalteren

TILTAK: REGULERING OG RAPPORTERING AV MOTORFERDSEL SOM IKKE KREVER LØYVE (EKS. LONGLINE)

BAKGRUNN	
Historikk/driftsregime	Motorferdselloven og forskriften åpner for en rekke unntak fra forbudet mot motorferdsel uten at det kreves tillatelse (direktehjemmel til kjøring på barmark i motorferdselloven § 4 og forskriften § 2, direktehjemmel til kjøring på vinterføre i forskriften § 3). Utenfor nasjonalparken er helikoptertransport med longline ikke avhengig av tillatelse. Omfanget er usikkert.
Målområde i tiltaksplanen	Generelt tiltak
Kritisk periode	Hele året
Konflikt/forstyrrelse	Det samlede omfanget av kjøring med direktehjemmel i lov og forskrift er ukjent, og det er per i dag ikke mulighet etter regelverket for å kreve rapportering av kjøring med direktehjemmel i lov/forskrift.
TILTAK	
Tiltak	Endre motorferdselloven med forskrift for å gi hjemmel for rapporteringsplikt for kjøring med direktehjemmel i lov/forskrift. Regulere helikoptertransport med longline.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

	Vurdere behov for regulering av de ulike direktehjemlene og vurdere om det skal stilles vilkår for denne motorferdselen (tidspunkt, antall turer, rapporteringsplikt ol.).
Tiltakets effekt for villrein:	Redusert forstyrrelse fra motorferdsel kan samlet gi betydelig effekt for villrein
Kobling til kvalitetsnorm for villrein:	Generelt tiltak
Sees i sammenheng med:	Forvaltningspraksis for motorferdsel
Overvåkning (type og viktighet; høy, middel, lav):	Tiltaket vil kunne gi bedre overvåkning av motorferdsel ved at mere data rapporteres inn.
KOSTNAD/KONFLIKT	
Konsekvenser/konflikter:	Kan gi ulemper og merarbeid for de som kjører med direktehjemmel i motorferdselloven i dag. Kan måtte søke og rapportere.
Kostnad for tiltak:	Lavt
Finansiering:	Statlig
Negative virkninger av tiltaket:	Upopulært å stramme inne en etablert praksis. Kostnad for tiltaket og evt. økt byråkrati.
Kompenserende tiltak:	God informasjon om behovet for tiltak.
Anbefaling til videre prosess:	Stortingsmelding og ny motorferdsellov
Forslag til ansvarlig for gjennomføring:	Staten

ARBEIDSBESKRIVELSE

Faggruppe motorferdsel

Om faggrupper: I arbeidet med tiltaksplan er det etablert rådgivende faggrupper for prosjektgruppa og styringsgruppa. Disse består av ressurspersoner fra relevante aktører, sentral- og regional forvaltning, kommuner, interesseorganisasjoner m.m. De gis et mandat og utfordres på konkrete problemstillinger, for å komme opp med forslag til tiltak og avveininger rundt hvert enkelt. Prosjektgruppa gjør en samlet vurdering og prioritering av de ulike forslagene fra hver av faggruppene, som til slutt styringsgruppa godkjenner, før oversending av forslag til samlet tiltaksplan til Miljødirektoratet. Det er ønskelig at faggruppene fokuserer på å bidra med kunnskap og erfaringer fra eget fagfelt, til felles beste. Man bør etterstrebe god dialog i gruppa, fremfor debatt, og der det er mye usikkerhet eller uenigheter må dette belyses i referatene.

DELTAKERE FAGGRUPPE MOTORFERDSEL

Navn	Instans	Kommentar
Olav Thøger Haaverstad	Statsforvalteren i Oslo og Viken	Koordinator faggruppa
Trine-Lise Slåttsveen	Viken tilsynsutvalg og Nore- og Uvdal kommune	Saksbehandler motorferdselsøknader både innenfor og utenfor nasjonalparken i Nore- og Uvdal kommune og Viken fylke.
Anne-Gerd Nysveen	Vestland tilsynsutvalg og Ullensvang kommune	Saksbehandler motorferdselsøknader både innenfor og utenfor nasjonalparken i Ullensvang kommune og Vestland fylke.
Bjørn Bjørnsen	TU VeTe	Saksbehandler motorferdselsøknader innenfor nasjonalparken i Vestfold og Telemark fylke.
Eirin Aasland	Eidfjord kommune	Saksbehandler motorferdselsøknader i Eidfjord kommune.
Helene Bakka	Tinn kommune	Saksbehandler motorferdselsøknader i Tinn kommune.
Kjell Christenson	Vinje kommune	Saksbehandler motorferdselsøknader i Vinje kommune.
Torkil Bratberg Dokk	Hol kommune	Saksbehandler motorferdselsøknader i Hol kommune.
Lise Marie Sundsbø	SF Oslo og Viken	Jurist med motorferdsel som fagfelt.

BAKGRUNN OG KUNNSKAPSGRUNNLAGET

Bruk av motorferdsel på Hardangervidda kom som en gradvis erstatning for tidligere tiders bruk av hest. Historikken strekker seg tilbake til mange år før opprettelsen av nasjonalparken med tilhørende verneområder i 1981, og handlet i starten i hovedsak om bruk av traktor og sjøfly. Motorferdsel har fra starten vært mest relevant i samband med byggetiltak, jakt og fiske, samt drift av bemannede turistrytter. Etter hvert har dette økt i omfang knyttet til de

ulike aktivitetene som nevnt over. Men også til å brukes i forbindelse med andre tilknyttede aktiviteter som innkjøring av ved og proviant til både driftshytter og private hytter, tilsyn med stikka løyper, snømålinger, tilsyn og kontroller, telling og overvåking av villrein og andre arter m.m.

Den motoriserte ferdselen har også hatt en dreining til å i større grad omhandle bruk av snøskuter vinterstid og helikopter i barmarksperioden.

All menneskelig aktivitet virker skremmende på villrein, også motorisert ferdsel. Graden av forstyrrelse vil variere mye med mange ulike faktorer som spiller inn, men mengde og frekvens er nok av betydning for de mer langsiktige effektene på reinen.

I ferdselsprosjektet på Hardangervidda (NINA Rapport 1903 og 1909) ble ikke motorisert ferdsel kartlagt i noe særlig grad. Dette har vært påpekt som en svakhet i kunnskapen om hvordan den samlede belastningen av menneskelig aktivitet fordeler seg i tid og rom på Hardangervidda. I Handlingsprogrammet for Regional plan er derfor dette tatt opp igjen i et nytt prosjekt som kan kobles opp mot kunnskapen fra det avsluttede ferdselsprosjektet. Her arbeider man nå med å samle inn så mye som mulig av data på hvordan den motoriserte ferdselen fordeler seg i tid og rom, på innenfor og utenfor verneområdene ([Handlingsprogrammet for regional plan Hardangervidda](#)). Disse dataene vil bli tilgjengelige for arbeidet i tiltaksplanen før sommeren 2023. Muligheten til både å se disse dataene samlet i kart opp mot infrastruktur og annen aktivitet, samt for analyser opp mot GPS-data fra villrein, gjør dette til et aktuelt tema å vurdere ulike tiltak for, for å bedre reinens forhold på Hardangervidda.

PROBLEMKARTLEGGING (SE KART)

Mål:	<i>1) Bedre reinens tilgang til gode kalvings- og oppvekstområder, samt sommerbeiter i nord-vest.</i>	<i>2) Sikre høst- og vinterbeiter på nord- og østvidda med tangene østover.</i>	<i>3) Ivareta de urørte områdene som reinen faktisk bruker i dag. Disse må ivaretas slik at ferdsel og forstyrrelser ikke øker og disse områdene forringes.</i>	<i>4) Ivareta funksjonaliteten i trekk mellom ulike sesongbeiter gjennom året, som tar høyde for variasjoner i populasjons- og klimatiske forhold, mellom år og over tid.</i>	<i>5) Vurdere endringer i bestandsforvaltningen som bidrar til å øke slaktevekter og opprettholde kalveproduksjonen innenfor rammene i håndteringen av skrantesjuka og de overordnede målene i bestandsforvaltningen.</i>
Effekt sett i forhold til kvalitetsnorm for villrein:	Positiv effekt for funksjonell arealutnyttelse (delnorm 3). Kan gi positive effekter på måleparametere for bestandsforhold feks slaktevekter på kalv, kalv/100 simle/ungdyr og helsestatus (delnorm 1).	Positiv effekt for funksjonell arealutnyttelse (delnorm 3). Kan gi positive effekter på måleparametere for bestandsforhold feks slaktevekter på kalv, kalv/100 simle/ungdyr og helsestatus (delnorm 1).	Positive effekter på måleparametere for bestandsforhold feks slaktevekter på kalv, kalv/100 simle/ungdyr og helsestatus (delnorm 1).	Positiv effekt for funksjonell arealutnyttelse og funksjonelle trekkpassasjer (delnorm 3). Kan gi positive effekter på måleparametere for bestandsforhold feks slaktevekter på kalv, kalv/100 simle/ungdyr, helsestatus samt	Positive effekter på måleparametere for bestandsforhold feks slaktevekter på kalv, kalv/100 simle/ungdyr og helsestatus (delnorm 1).

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

				genetisk variasjon (delnorm 1).	
Problem:	Dårlig arealutnyttelse	Reduserte trekkpassasjer	Dårlig arealutnyttelse	Reduserte trekkpassasjer	Tilstedeværelse av meldepliktig sykdom som påvirker bestandsforvaltning
Påvirkningsfaktorer:	Volum og fordeling av motorferdsel i nord-vest fra april og gjennom sommeren.	Volum og fordeling av motorferdsel inn fra nord- og østsida av vidda, samt inn fra tangehalsene i øst.	Volum og fordeling av motorferdsel i de mest inngrepsfrie områdene som reinen bruker mest i dag, i Vinje, og deler av Ullensvangs og Tinn kommuners arealer i villreinområdet.	Sikre en forutsigbar, men lærende og dynamisk forvaltning av motorferdsel i villreinområdet gjennom året, og over tid, som ikke går på bekostning av reinens tilgang på og bruk av arealene.	
Forventet utvikling:					

MANDAT

Faggruppen for motorferdsel har som mandat å utrede hvilke muligheter som finnes for å begrense bruken av motorisert ferdsel innen leveområdet for Hardangerviddareinen generelt og i de til enhver tid viktigste funksjonsområdene for villreinen gjennom året.

Arbeidet innebærer å:

- Vurdere sammenhengen mellom politikk/praksis for bruk av motorferdsel, sett opp mot annen politikk/praksis der dette er relevant. Eksempler kan være bygningspolitikk, landbruks-/næringsutøvelse, ulike tilretteleggingstiltak og vedlikehold av infrastruktur, overvåking/prøveinnsamling eller tilsvarende.
- Foreslå ulike verktøy eller virkemiddel som kan utredes for å bidra til at endring av politikk og praksis skal fungere best mulig og muliggjøre evaluering av endringene. For eksempel apper, kartløsninger, rapporteringsløsninger,
- Estimere nytte/kostnad/ulempen ved en slik regulering (se tabell Anbefalte tiltak).

PROBLEMSTILLINGER (FRA PROSJEKTGRUPPA)

Opplisting av noen ulike problemstillinger en ønsker at gruppa skal vurdere (gruppa kan selv supplere):

- Foreslå tiltak for å redusere omfanget av motorferdsel generelt og innen de ulike målområdene spesielt (med periodisering gjennom året).
- Egne regulerings soner, faste landingspunkt/trasèer, periodisering av løyver eller lignende. Samordnet praksis på tvers av kommune- og fylkesgrenser og innsynsløsninger i dette.
- Krav til rapportering, kontrollerbarhet og med det etterprøvbare av tiltakene.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

- Samordning av praksis mellom forvaltningsenheter geografisk (kommuner, fylker) og tematisk for eksempel vedr. bygningspolitikk, arrangementer osv. (tilsynsutvalg, kommuner og Statsforvalter).
- Gjennomgang av generell løyvepraksis; for eksempel bruk av løyver som ikke er tallfestede, som drift av stikkaløyper, persontransport-løyver, salteplass-grinder m.m.
- Foreslå endringer i nasjonal politikk/forvaltning som kan tas med inn i arbeidet med stortingsmelding for villrein.

ANBEFALTE TILTAK

Gruppen skal:

1. Liste opp ulike tiltak
2. Beskriv kort de relevante tiltakene
3. Gjør en grovmasket vurdering av effekten de kan ha på problemet.
  - a. Forkast tiltak med liten effekt (kortfattet begrunnelse)
  - b. Positive virkninger:
    - i. Effekt på måloppnåelse og/eller problem
    - ii. Må begrunnes!
  - c. Negative virkninger:
    - i. Økonomiske kostnader anslås i kroner så langt som mulig – skiller mellom engangs- og driftskostnader.
    - ii. Negative virkninger beskrives kvalitativt, med noen kvantitative anslag

FRAMDRIFTSPLAN

Møteplan for Faggruppe Motorferdsel:

Møteform	Mars	April	Mai	Juni	August	Septem ber	Oktober
Teams	14.						
		13.					
			Uke 19				
				Uke 23			
					?		
Teams – Felles med alle faggrupp er HV				12.			

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Siste møte faggruppene/Slutts eminar							1./15.
---	--	--	--	--	--	--	--------

Hvem refererer/skriver i møtene:

Levering av resultat/rapporteringsform:

- Referat fra hvert møte leveres sekretariatet (NVS) i ferdig oppsatt matrise fra Statsforvalteren.

Frister:

- 12. juni: Felles møte med alle faggrupper: Presentasjon av foreslåtte tiltak i Faggruppene så langt (midtvegsrapportering til Miljødirektoratet den 15. juni.
- Innen 15. september: alle forslag til tiltak må være sendt fra faggruppene til sekretariatet for å komme med i utkast til tiltaksplan per 15. oktober.

INNSPILL I INNLEDENDE FASE

Oslo, mai 2023

Innspill til tiltak og virkemidler for å bedre tilstanden til villrein i Norge

Aktivt Rovdyrvern (ARV) er en medlemsorganisasjon basert på frivillighet, som jobber for bedre vern av de store rovdyrene i Norge; bjørn, gaupe, jerv, kongeørn og ulv, og deres naturlige habitater.

Ett av formålene til organisasjonen er å bidra til en endring i norsk rovdyrpolitikk i retning av å sørge for at alle de store rovdyrartene får en kraftig bestandsøkning og at deres trusselkategori på den norske rødlista senkes minst ett hakk innen 2030. Et slikt mål innebærer en politisk og faktisk anerkjennelse av rovdyrenes nøkkelrolle for å oppnå intakte, eller i det minste mer balanserte, økosystem i den norske naturen. ARV viser til FNs naturpanels hovedrapport fra 2019, og mener å ha belegg for at forskning og erfaring fra andre land viser at overbeskatning av store rovdyr over mange titalls år, og den jaktbaserte forvaltningen av så godt som alt vilt, har ledet til økende øko-ubalanse og bidratt til det eskalerende naturmangfoldstapet som også Norge nå opplever.¹

ARV vil i dette innspillsskrivet argumentere for at det er på høy tid å reintrodusere topp-predatorene som en selvsagt og naturlig del av forvaltningen av hjortedyrstammene. For å oppnå en rask, sterk og positivt regulerende effekt på villreinsens helsesituasjon og økosystemet i villreinsens leveområder, mener ARV at jerven burde ha en selvsagt plass. Alle villreinområdene i Norge er godt egnet som leveområder for jerv og (vill)reinsdyr inngår i jervens foretrukne diett.² ARV vil ikke her gå i detalj om jervens predatorer til å legge ned svake og syke byttedyr, og forhindre at deres gener og/eller smittsomme sykdommer blir spredd, eller jervens tilsvarende viktige rolle som åtselere, da dette burde være kjent kunnskap.

Gjennomførbarhet på kort sikt

ARV mener at ett strakstiltak for å bedre tilstanden til villrein i Norge, er å åpne for at Hardangervidda Nasjonalpark blir forvaltningsområde for jerv.

Endring av forvaltningsplan for jerv i Hardangervidda Nasjonalpark forutsetter, etter hva ARV kan se, en ekstraordinær forskriftsendring for nasjonalparken med innføring av et permanent forbud mot tamdyrsbeite innenfor hele nasjonalparkens utstrekning. I tillegg vil det være hensiktsmessig med en hjemmel for at jakt- og ferdelsbegrensninger kan innføres i perioder som anses som kritiske for villreinsens behov for vern. ARV mener at disse tiltakene ikke

burde innebære noen større inngripende beslutning, da flere av villreinens viktige trekkveier og kalveområder allerede er å finne innenfor Hardangervidda Nasjonalparks mer skjermede områder, hvor det i dag ikke finnes beitedrift av tamdyr, og menneskelig ferdsel er liten. Første delmål må være å oppnå at stadig større områder for villrein, jerv og fjellrevs uforstyrrede arealutnyttelse gradvis re-etableres, og neste mål er utvikling av en positiv, trofisk kaskadeeffekt på hele økosystemets helse og overlevelse, inkludert villreinens selvsagt.

Gjennomførbarhet på lengre sikt

For at jerv skal kunne etablere seg i levedyktig bestand i Hardangervidda Nasjonalpark, må migrasjonskorridorer re-etableres og holdes åpne mellom nasjonalparken og jervebestandene som i dag lever vest for Østerdalen (rundt Snøhetta) og øst/nord for Østerdalen (mot svenskegrensen). Dette fordrer et samarbeid med lokale rovviltneemnder og øvrig rovviltforvaltning om endringer i forvaltningsplanene, og lar seg uansett bare gjennomføre ved en endring av den restriktive politikken som har ledet til et maksimumsmål på 39 årlige jervekull og eliminering av migrasjonskorridorer. Den siste «jervkorridoren» gjennom Stor-Elvdal ble vedtatt fjernet så sent som høsten 2022, i forbindelse med rovviltneemnda i Innlandets utarbeidelse av ny forvaltningsplan for rovvilt.

Hvorfor skal vi EGENTLIG bedre villreinens tilstand?

I 2022 kom resultatet av Miljødirektoratets klassifisering av landets 10 største villreinområder etter regjeringens kvalitetsnorm. Ingen av områdene ble klassifisert til god kvalitet (grønn), og 6 av 10 områder ble vurdert som dårlige. For villreinen betyr det at kalvedødeligheten er høy blant annet på grunn av underernæring, fotråte og parasitter, og i voksne dyr har det vært fremvekst av den skremmende skrantesjuken. Det er bred enighet i forskermiljøene om at villreinen i Norge har mange utfordringer, som over lang tid, samlet og i ulik grad, har påvirket reinsdyrenes helse og velferd; «*Fragmentering av områdene, infrastruktur og menneskelig ferdsel samt effekter av parasitter og jaktforvaltning antas å være viktige faktorer som kan forklare den dårlige tilstanden.*», oppsummerer ekspertgruppa i NINA.³ ARV mener at det er påfallende at forskningsrapporten ikke nevner fravær av naturlige predatorer en mulig del av årsakssammenhengen, til tross for at dette er en kjent problemstilling innen økosystemforskning.⁴ Like foruroligende er det at NINAs rapport ikke på noen måte belyser hvilke problemer som kan være knyttet til sauetettheten på og nær Hardangervidda; flere titalls tusen sauer beslaglegger 37% av beiteområdene, og de eter av det samme fôrgrunnlaget som villreinen – deler saltsteiner med reinsdyrene og sprer urin, avføring og typiske saueparasitter overalt. Å tone ned betydningen av disse opplysningene i rapporten, gjør forskningen mindre tillitsvekkende, og åpenbart politisert.

NINAS rapport legger heller ikke vesentlig stor vekt på jakt, til tross for at særlig mangeårig, omfattende bukkejakt må anses å være en sterkt medvirkende faktor til at villreinstammene er preget av svak helse og høy kalvedødelighet.

Siden 1700-tallet har villreinen vært forvaltet med rifle⁵. Små og store predatorer har vært holdt unna reinsdyrenes leveområder omtrent like lenge, og med samme metode. Selv etter at det ble kjent at villreinen havnet som truet på rødlista, har det vært gjennomført alminnelig jakt, og det ble gitt fellingsstillatelse i 2022 på 21738 reinsdyr.⁶ Villreinjakt er rekreasjon og hobby for jegere fra inn- og utland, og jakta på Hardangervidda står for en ikke ubetydelig omsetning for lokale krefter.

ARV vil fremme en påstand om at regjeringens, villreinjegernes og grunneiernes reelle motivasjon for å invitere til idédugnad om tiltak for å bedre villreinens tilstand, er drevet av å finne måter å gjenopprette bestander av villrein som er store og sunne nok til å være jaktbare (høstbare) i lønnsomt monn. Dette er i så fall et natursyn som ikke lenger kan være førende for norsk forvaltning av ville dyr.

Det hersker ikke tvil om at villreinen er en såkalt «ansvarsart», som normalt betyr at minst 25% av den europeiske bestanden av en art lever i Norge, mens for villrein har vi i Norge nå de siste bestandene, og dermed et i særstilling stort ansvar for å bevare arten og dens leveområder. Likevel har villreinen havnet som truet på rødlista.

Jerven er også en ansvarsart for Norge, og burde derfor også nyte av særskilt vern. Dessverre ser vi derimot at jerven gjennomgående forvaltes som en uønsket skadevolder, og aktivt holdes på trusselkategorien «svært truet» på rødlista, blant annet ved årvisse gjennomføring av etisk kontroversielle «hiuttak», som er skyting av unger som fortsatt dier mor.

ARV ønsker at regjeringen i sitt arbeid med å bedre tilstanden til villreinen helt legger vekk følgende passuser fra Hurdalsplattformen: «Gode forvaltertradisjoner gir ofte et bedre og mer langsiktig vern enn bare det formaliserte vernet. Mye av det biologiske mangfoldet i Norge er avhengig av menneskelig bruk...» og «Regjeringen mener vern av naturtyper og dyre- eller plantearter er nødvendig i enkelte tilfeller.»

Nylig inngåtte, internasjonale naturavtaler om mer og bedre vern, må tillegges langt større vekt, sett i lys av naturtapskrisens alvor og fordi både villreinens og jervens situasjon krever at nye, kraftfulle metoder for reelt vern tas i bruk før tiden renner ut.

For Aktivt Rovdyrvern,
Styreleder Jim Schelander (jimsc_s@hotmail.com) og Hege O'Wiidt (owiidt@icloud)

---

¹ <https://www.fn.no/tema/klima-og-miljoe/naturmangfold>

² <https://rovdata.no/Jerv/Faktaomjerv.aspx>

³ <https://www.nina.no/Om-NINA/Aktuelt/Nyheter/article/kvalitetsnorm-for-villrein-forste-klasse>

⁴ <https://routesjournal.org/2020/08/16/r2016/>

⁵ <https://www.nina.no/archive/nina/pppbasepdf/fagrappport/078.pdf>

⁶ <https://www.ssb.no/statbank/table/08529/>

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Anna Lisa Forberg, avgitt 3. mai

Redusere motorferdsel både i luft og på bakken til minimalt fra nov.til mai.Det gjelder kating også.Sau skal ikkje vera på sentralvidda på grunn at smitte blir ført fra fjøset til matfate til villreinen.Redusere opningstider til fjellhytter i tidsrommet nov.til mai.Byggtillatelse av nye hytter må reduserast på vidda det gjelder også istandsetting av eksisterande bygg.Dette bør vera bærekraftig.Det skal vera bærekraftig når det søkes om i standsetting eller bygging av hytter på sentralvidda.Løyver som snøskutertransport,helikopter samt terrengbiler er ikkje alltid til fordel for vidda at det blir handsamast det lokalt.Kanskje meir sentral styring.Frede reinen i 2/3 år.IKKJE SKYTE UT STORBUKKEN!!!

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Anonym, avgitt 1. mai

Mitt innspill angår Hardangervidda, jeg har jaktet villrein på Hardangervidda i nær 40 år Det er trist å se tilstanden til våre urdyr bli verre og verre med en merkbar forringelse de siste år.

Så magre og små dyr uten fettreservene må være veldig utsatt for sykdom?

Jeg mener at vi må holde Husdyr(sau) vekke fra våre Villreinområder som et føre var tiltak, i alle fall i vår nasjonalpark. Jeg tror det kan være vanskelig å få villreinen til å bruke vestvidda når det så mye sau som det er her.

Det med sykdomsmitte fra husdyr til villrein ville da ikke vært en problemstilling.

Turiststien til DNT fra Haukeliseter til Hellevassbu og videre til Litleos bør ikke brukes og Hellevassbu bør stenges.

Videre utbygging rundt Hardangervidda med hyttefelt mm. må stoppes. Hyttefelt gjør at det blir enda mere trafikk og forstyrrelse fra mennesker som tar seg inn i villreinområder.

Hundespann må likestilles med snøskuterkjøring.

Fortsetter vi som nå så det bare tidsspørsmål før villreinen kan være vekke fra Hardangervidda.

Anonym, avgitt 1. mai

Har brukt det meste av min fritid gjennom 50 år i tilknytning til Hardangervidda og fulgt spesielt med i villreinvandringene om våren ned mot Møsvatn/Rjukan og sett utfordringene i praksis.

Vi må slutte å tro at små pyntetiltak kan berge villreinen på sikt. Utviklingen fra de siste 50-100 år må rett og slett reverseres om vi mener alvor med å ta vare på villreinen. Jeg mener hyttebyggingen i randsonen er det mest akutte problemet for villreinen, og det som først må stoppes. Dernest må turisthyttene og stiene avvikles. Innfartsveiene /fjellveiene bør stenges for turisttrafikk. Jerven må gjeninnføres i begrenset omfang for å bedre genetikk og motstandsdyktighet mot sykdommer i villreinstammen på sikt. Turisttrafikken med båt på Møsvatn, Mår og Halne bør avvikles. Motorisert ferdsel bør avgrenses til kun å gjelde uttak av kjøtt og fisk i en begrenset tidsperiode på høsten under kontrollerte forhold. Forvaltningen som helhet bør baseres på råd fra biologiske/økologiske fagmiljøer fremfor særinteressene.

Dette er dramatiske tiltak som vil få store konsekvenser for mange bygder rundt vidda på kort sikt. Samtidig vil det jo bare gjøre vidda så mye større og mer robust, ikke bare for villreinen men hele økosystemet. På sikt mener jeg dette også kan bli en fordel for bygdene rundt med tanke på mer bærekraftige næringer basert på natur, jakt, fiske og friluftsliv som ikke truer økosystemet slik det gjør i dag.

Dessverre finnes det ikke politisk vilje i dag til å gjennomføre de nødvendige virkemiddel. Det ender nok opp i noen små tiltak som ser fint ut på papiret og kan svelges av særinteressene. Men jeg håper debatten etter hvert kommer opp på et nivå der de faktiske biologisk/økologiske forhold vekter mer enn ønsker fra særinteressene.

Anonym, avgitt 1. mai

Det pågår enormt mye ulovlig snøskuterkjøring i villreinområdene. Jeg vet det har vært mye kontroller i år og det er veldig bra! Men de som blir tatt er bare toppen av et isfjell. De fleste av de har full kontroll på hvor politet er og gjemmer seg. Det blir kjørt inn i kalvingsområdene i Setesdal Vestheiane og austhei, Byrte-Hovden mm. Det fullstendig texas. Barna blir lært opp av foreldre til å ikke bry seg om lovverket. Hytter som ligger inntil veg, kjører snøskuter som leketøy til barne (m.a. Brokke i Setesdal Vesthei). Det må innføres konsesjon på kjøp av snøskutere slik at bare de som trenger det til næring, får kjøre. De som trenger å komme seg til hytte, kan bruke leiekjørere som driver transport som næring. Det som skjer med villmannskjøring i skog og fjell, ødelegger ikke bare for villreinen, men også for andre dyr, i den tiden av året som de trenger fred og hvile. Og hva med klimamålene? Forurensing og støy som følger av ulovlig motorisert ferdsel, kan ikke være framtida, når klimakrise og naturmangfoldet er under voldsomt press.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Anonym, avgitt 9. mai

Eg lurar på kvifor det ikkje er restriksjoner på å Kite på Hardangervidda?

For ein del år sidan var det ikkje så mange som kitet, og no er de overalt.

I påsken var eg på Kjeldebu og såg fleire med Kite heilt inn dit, og nokon var enda på tur til Finse.

Eg kunne høyre kiten på lang avstand, og faktisk lenger vekke enn eg hørde ein snøscooter!

De kan heller ikkje følge ei løype rett fram, men må krysse sporet heile tida.

Dette lagar mykje lyd av skjermer som er store. Det er snakk om svært mange kvadratmeter som veivar oppe i lufta. Reinen må jo berre bli skremt av dette!!

Det må gjerast noko og lagas strenge restriksjoner på denne aktiviteten!!

Anonym, avgitt 21. august

Småroi i Tinn kommune er et populært utfartssted for kitere. Veien brøytes fra Tessungdalen og opp til snaufjellet. Det gir enkel adgang til høyfjellet. Det er ofte vind og gode forhold for kiting her. Har selv observert opptil 8 kitere på en dag i februar. Kiting har stor rekkevidde i både utstrekning og i topografien; høye fjell forseres uten problem. En eller flere kitere i aktivitet i område Småroi til Sønstevatn gjør området uegna som beite- og trekkområde for villrein så lenge aktiviteten pågår. Foreslår at veien ikke brøytes fra Tessungdalen til Småroi.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Anonym, avgitt 24. mai

For å kunne gjere tiltak for å bedre forholda, burde ein ha sikra eit einsleg forvaltningsorgan som har myndighet over alle interessegrupper og arealforvaltninga på Hardangervidda. Slik det er no tar det fleire år å sette seg inn i korleis alt heng saman.

Staten er ivrig etter å slakte mesteparten av stamma grunna CWD, uten å veta korleis sjukdommen oppstår. Her viser dei vilje til å ta «tøffe» valg. Men samtidig er det ingen politisk vilje til å diskutere om sau på beite kan ha ein innvirkning. Det fins mykje kunnskap om korleis sau kan spre sjukdom, og om at CWD kan spres frå ein type dyr til eit anna.

Lokal arealforvaltning har vist seg å ikkje betre forholda til reinen, og staten bidrar med politiske vedtak i og nær freda areal og villreinområde. Eksempelvis hyttebygging. Dette var og eit tema allerede på 60- talet.

Villrein er ikkje ein lønnsam nok eller nødvendig nok ressurs til at rette tiltak vert fatta. Eit tiltak hadde vore å satt ein verdi på urørt natur.

Historiske perspektiv er fråværande. Villreinstamma er redusert med 80-90 % på 50 år. Kor mykje er den redusert på 500 år? Hadde ein kartlagt tiltak og inngrep med negativ innvirkning på reinen dei siste 50 åra, so kunne ein kanskje ha funne ut kva som skal til for å betre forholda. Ingen tiltak har fungert so langt. Tidlegare var og alle område i fjellet villreinområde.

Hardangerviddatunellane er eit tiltak som hadde tilbakeført eldgamle trekkruiter. Dette er tiltaket som hadde hatt størst effekt, samtidig som det er samfunnsøkonomisk nyttig og hadde bidratt til vekst i distrikta. Kunne og då ha utvida nasjonalparken. Etter at RV7 vart åpen heile året, reduserte dette areala til villrein betydelig.

Turismen er det ingen som har kontroll over. Kunne vore eit tiltak å avgrensa områder for bil/bobilturisme. Og då henvist til randsoner og ikkje midt på vidda.

Sørge for at ingen lir økonomiske tap av eventuelle tiltak.

Strengare krav til jegrar. Kvart år er det fleire episodar med inhuman jakting.

Reduksjon av antal jegrar uten lokal tilknytning.

Tidlegare var ikkje dyra redd helikopter, det er ikkje tilfelle no lengre. Eit tiltak hadde vore å kartlagt kor mykje helikoptertrafikk det er og kor dei flyg.

Jaging/gjeting av villrein med helikopter og vannkanon er ikkje eit tiltak som er tillitskapande.

Kartlagt dei beste beiteområda og midlertidig oppheva allemannsretten i og rundt dei, fram til tilstanden er betra.

Ein skiltplan langs alle vegar nær villreinområde.

Forbud mot kiting sør for RV7.

Anonym, avgitt 29. april

Vi menneske har tilegnet oss muligheten for å utvikle oss i en fart som ikke samarbeider med andre arter. Vi bygger, vi forsker og vi juster rett og slett alt rundt oss. På utviklingens tid har vi tilpasset verden rundt oss slik vi selv ønsker den. Vi skal ha svar på alt og vi skal ha alt så komfortabelt som mulig ved å ta for MYE av hva jorden har å tilby. Reinsdyr og andre dyr klarer ikke holde tritt med oss menneske.

Vi prøver nå å finne ut hva vi skal gjøre for å redde de dyrene som er igjen ved å tilegne oss ny informasjon og utvikling. Kanskje det er bedre om vi stopper opp utviklingen rundt dyrene og heller la de få holde seg i sitt eget tempo. Utvinning av villmark har jo større ringvirkning enn bare selve prosjektet. Bygges det fks ut hyttefelt eller veier i utkanter av et område så vil lysforurensing og støy tre lengre inn i marka enn selve hytta/vei, og med det så blir områdene mindre selv om fjellene er frie like bak hyttene/vei. Mange av oss ferdes inn i villmarka med sekk og fjellsko vi tar ikke mye plass der vi loffer rundt. Men det flys også inn folk med helikopteret og andre menneske skapte framkomstmidler dette skaper lyder som er unaturlige for bla reinen. Man kan se forskjell på dyrenes oppførsel på sommerhalvåret og vinterhalvåret. Sommeren gir mye unaturlig trafikk i fjellene da veier er åpne. På vinteren er mange veier stengt og trafikken mye mindre. I mitt tilfelle kan jeg se at dyrene merker forskjell på oss menneske. Vi kommer inn på ski eller hundeslede og er i et med naturen, elgen som er mer normalt i området jeg ferdes mest i tar lite notis av oss da vi kommer, selv med hundspann på vinteren. Jeg kan komme over elg på nærthold gi en hilsning og farte videre. På sommeren har elgen en annen stress over seg. Den sørger for å holde lengre avstand fra oss.

Det jeg vil fram til er at vi overstyrer dyrene i langt høyere grad en de kan følge med på. La oss heller ta et steg tilbake, holde områdene fri for menneskelig utvikling i form av utbygging og tilpasninger og la natur være natur. Ønsker vi oss inn så må vi ta beina fatt eller andre mer naturlige framkomstmidler. Da er vi i ett med naturen og skaper lite eller ingen forstyrrelser. Naturen vil klare seg om vi lar den være natur.

Ånund Vaa, avgitt 10. mai

Innspill:

SNO, Politiet, Mat tilsynet ,NINA dvs den styrande forvaltninga må og bidra med å få ned sin egen ferdsel, den har vore alt for høg dei seinste åra.

Antall helikopter turar for teljing av dyr og eventuell merking bør ned, og måten teljing og merking vert utført på med lågt flyging som fører til splitting og panikk i flokkane.

Tidene på året dette har vore utført på må og endrast , er ikkje bra å jage kalvetunge simler med helikopter på våren for å få merkt eller telt dyr.

Antall helikopter turar for sjekking av saltstein plassar for sau må ned eller heilt bort.

Ein må sjå på om det i det heile tatt skal ha saltstein plassar utplassera i dette området for sau med tanke på eventuell smittefare. Gjeld ikkje bare opp mot CWD men og andre overførbare parasittar.

Skal ein sleppe til sau i dette området i det heile med tanke på fare for smitte , dvs så kan infisert Cwd jordsmonn bli med sauene heim til eget beite etter endt beitesesong på Hardangervidda. Her er det potensielt spredningsfare , er dette sett på og konkludert med at den risikoen er ein villig til å ta. Smitte kan då spreia ut til elg og hjort over eit stort område i Sør Norge.

Fjellrev prosjektet genererer tilsyns trafikk av forvaltande myndighet, her er det og mogleghet for spredning av smitte via jordsmonn rundt foring stasjonane , har belyst ein del kritiske punkt rundt dette med foring av fjell rev tidlegare, har fått svar men ikkje gode nok svar .For her trumfar forskninga og prosjektet i seg sjølv, dette igjennom.

Dei vel å sjå bort frå risikofaktor med å bruke industrielt fremstilt hundefor i eit sårbart område.

Organisert sommar og vinter trafikk etter turist sleper og betjente hytter må sjåast på og evt leggest om for å hindre at reinen vert forstyrra unødvendig.

Kiting og Hundekøyring bør og ferdsel reguleres, slik som motor ferdselen vert regulert i dag og for framtida.

Statsforvaltaren i Oslo og Viken

Bergen, 2.juni 2023

Innspel tiltaksplan for villrein- Hardangervidda

Bergen og Hordaland Turlag (BHT) vart grunnlagt i 1890 og er den største friluftsforsamling på vestlandet med over 30 000 medlemmer. BHT er tilslutta Den Norske Turistforening (DNT). Foreninga sitt føremål er å tilretteleggje for eit aktivt, allsidig, enkelt og naturvenleg friluftsliv, og for sikring av friluftslivets natur- og kulturgrunnlag. BHT driv to hytter på Hardangervidda, Stavali og Hadlaskard, og står ansvarleg for drifting av delar av rutenettet i tilknytning til desse hyttene. I tillegg har våre grupper og lokallag organiserte turar i området.

BHT er glad for at det vert iverksett tiltak for å betre tilstanden til villreinen – spesielt med tanke på at dette er ansvarsart for Noreg, og me ynskjer å bidra til å finne tiltak som verkar. Så langt har BHT stengd våre to hytter i kalvingstida, samt avstått frå motorferdsle og kvisting største delen av vinteren. Me er positive til å vidareføre desse tiltaka, samt å justere tiltaka for best mogleg effekt. Me har også starta med rettleiing av våre medlemmer og våre besøkjande.

BHT vil oppmode til å tenkje heilskapleg og langsiktig i utforminga og utveljinga av tiltak. I denne saka meiner me det kjem tydeleg fram kor krevjande det er å drive naturforvaltning i eit demokrati med mange og kryssande interesser, og me vil understreke den langsiktige verdien av å «ha med seg folk» i utforminga av forvaltningsregimet. Me vil også oppmode til ein kontinuerleg forbetring av kunnskapen generelt, og spesielt innanfor vårt felt, ferdsel.

Rettleiing

Eit viktig tiltak som alt er starta, er betre informasjonen til dei som nyttar fjellet. Her har BHT/ DNT ei viktig og aktiv rolle både gjennom ut.no, rettleiing frå vårt tursenter og direkte informasjon på hyttene (sjå m.a. www.dnt.no/villrein). BHT jobbar også med betre og meir involverande formidling av kunnskap og omsyn til villrein, noko me voner vil spreie informasjon og haldningsskapande.

Effektane av slike «mjuke» tiltak kan vere vanskeleg å måla, og difor vert dei stundom noko stemoderleg handsama, men me er av den klare meining at dette må prioriterast. I samtalar med ressurspersonar i lokallaget i Ullensvang kjem det fram at gamal ferdselstradisjon m.a. bygger på ein taus kunnskap behova til villreinen, men at dette er kunnskap som har forvittra med tida og ikkje har same betydning når nye yngre generasjonar og brukarar frå andre regionar nyttar området. Dette kan tene som eksempel på kva betydning kultur har for ferdsel og villrein. I tillegg meiner BHT at naturforvaltninga på generelt grunnlag vil ha betre vilkår på sikt om ein jobbar aktivt med både kunnskaps- og verdibasert formidling.

BHT har vedteke ein [berekraftsplan](#) som mellom anna opnar for ei satsing på auka naturkjennskap. Tiltaka er enkle, og handlar i grove trekk om å auke kunnskapen og omsynet for naturen me går tur i. Enkle grep som utdanning av turleiarar, betre informasjon på organiserte turar, hytter og stiar, kan på sikt skape endringar. Om fleire aktørar tek fatt i ei slik tilnærming er det grunn til å tru at endringane kan vere avgjerande.

BHT meiner difor at det i villreinområde bør setjast av midlar til rettleiing og naturkunnskap, som aktørar kan søke på. Samanlikna med tiltaka som retter seg mot ulike typar infrastruktur og fysiske endringar, er kostnadane små. Difor er det, trass usikre verknader, verd å prøve ut slike tiltak som kan vise seg å gje god effekt per investert krone.

Endringar i hytte- og rutenettet

Eit viktig tema er omfanget og lokaliseringa av hytte- og rutenettet. Det vanskeleg å kommentere på endringar i rutenettet utan grundige synfaringar og intervju med lokalkjende, men vurderingar av rutenettet er ein naturleg del av det vidare arbeidet med tiltaksplanen. Føremålet må vera å finna løysingar som betrar tilhøva for villreinen samstundes som me tek i vare eit attraktivt rutenett mellom hyttene.

For å opne vest-vidda for reinen er det føreslått å flytte eller leggje ned Torehytten samt fjerna stiane som går til og frå denne hytta. Eit slikt tiltak vil gå hardt ut over besøket på både Stavali og Hadlaskard, hytter som er attraktive som del av store samanhengande turområde. For å kompensera for dette er det føreslått å etablara ei ny rute frå Stavali mot Tyssevassbu. Ideen kan vera god for villreinen. Men det er eit høgtliggande, snørikt og krevjande terreng på strekninga Stavali – Tyssevassbu, og det er usikkert kor lett det er å finna ein eigna trase. I tillegg er ei slik rute så lang at ein må opprette ei ny hytte langs ruta. Her er det naudsynt med befaringar og lokalkunnskap for å vurdere forslaget, i tillegg til at finansiering må avklarast i skildringa av tiltaket. Her må ein også avklara grunneigartilhøva og undersøkje evt. utfordringar med løyver.

På same måte som for merka stiar kan me gå gjennom dei kvista rutene for å sikra trygge og attraktive skiturar, samstundes som det vert vurdert å redusera kilometer kvisting. Her er det viktig å ha med seg at kvistinga er ein spesielt viktig tryggleiksfaktor i fjellet.

Motorisert ferdsel

Motorisert ferdsel er peika på som eit forstyrrende element, og BHT ynskjer at vår motorferdsel kan organiserast med lågast mogeleg effekt på villreinen. Innan dette feltet er det mange aktørar og me kan ikkje sjå at myndighetene har nok kunnskap. BHT er difor positive til auka kunnskap om temaet, slik at ein kan finna gode tiltak. Me vil her oppmode om at kunnskapen også vert innhenta i felt, med sikte på å få oversikt over reelle forflyttingar, då ei rein skrivebordsøving vil verte mangelfull.

Avsluttande merknader

BHT forstår at det er trong for tiltak for betre tilhøva for villreinen, og me ynskjer å bidra i vidare arbeidet med å finne og gjennomføre tiltak. På Hardangervidda er det så komplekse sosiale tilhøve at me meiner Statsforvaltar bør vurdere å nytte betre tid på arbeidet og sikre at involvering, kunnskap

og forankring er til stades. I eit slikt bilete er det vidare fornuftig å prioritere mange små og gjennomførbare tiltak framfor større tiltak som både kan vera krevjande å få aksept for og finansiere.

BHT forstår at ferdsel er eit problem for villreinen, samstundes meiner me at DNT si verksemd kan nyttast positivt til å styre ferdsel og rettleie notidas og framtidias friluftsmenneske. Å oppretthalde gode og attraktive turtilbod er difor svært viktig dersom ein endrar på dagens hytte- og rutestruktur.

Med helsing

Helen Ødven
Dagleg leiar
Bergen og Hordaland Turlag

Dag Sandvik
Naturvernansvarleg
Bergen og Hordaland Turlag

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Bjarte Birkedal, avgitt 28. april:

Styre folk ut mot randsoner, skape en buffer for villrein sentralt i området.

Hindre motorisert trafikk på traktorvei, vannmagasin, annleggsveier etc. tiltaket bør også gjelde for oss som jakter og fisker for og gjøre tiltaket legitimt.

Hindre forstyrrende fritidsaktiviteter slikt som kaiting, snøskuter etc i alle nasjonale villreinområder.

Se på muligheten for plassering av salt deponier tiltenkt sau.(ref forskning smitte fra sau)

Forslagene her er i utgangspunktet tiltenk Setesdal-Ryfylke.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Bjoreidalen Nordre Grunneigarlag SA, avgitt 30. mai

Innspill til tiltak som kan bedre forholdene for villrein i Hardangervidda villreinområde

Vi representerer Bjoreidalen Nordre Grunneigarlag (BNG)

BNG er et av de områdene på Hardangervidda som er mest påvirket av menneskelig aktivitet. Vi har RV7 som går øst/vest gjennom vårt område og Tinnhølvegen som går 12 km sørover fra RV7.

RV7 har vært der siden 1928 tallet og den har vært vinterbrøytet siden 1990? Denne veien hindrer reinens trekk nord/syd. Spesielt om vinteren er den synlig og ligger der som en vollgrav gjennom terrenget. Frem til 1980-tallet var det mye villreinjakt i vårt område med det har vært minimalt med jakt der de siste 20 – 30 år. Mye tyder på at det kan skyldes veien og da spesielt vinteråpen vei over vidda.

Om vinter er det utbredt aktivitet med kiting innen vårt område. Så godt som all kiting på BNG sitt område har RV7 som utgangspunkt. Utøverne kan bevege seg over store områder og er synlige over store avstander. Det er nødvendig med restriksjoner angående kiting.

Her er en tunnel den beste løsningen.

Tinnhølvegen går som nevnt sørover fra RV7 til Tinnhølen og videre langs Tinnhølen til Byen. Det er i dag stor biltrafikk på denne veien hele sommeren. Turistnæringen markedsfører Hardangervidda nasjonalpark som et høydepunkt noe som igjen fører til øket trafikk på veien. Området rundt Tinnhølen blir av mange brukt som utgangspunkt for turer inn på Hardangervidda. Parkering ved Tinnhølen må begrenses og om det er plass på parkeringsplassen må være avklart før det kjøres inn på Tinnhølvegen. Det er ingen menneskerett å parkere midt inne på Hardangervidda. Det er ikke nødvendig eller riktig at turer på fjellet skal starte midt inne på vidda – her ved Tinnhølen.

Det må legges til rette for at fotturer på vidda kan starte med utgangspunkt fra RV7. Vårt innspill er at trafikken på Tinnhølvegen nå begrenses

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Frode Langen, avgitt 10. mai

Regulering av trafikk med hundespann og Kiting på lik linje som med snøscooter, omlegging, stenging av turistløyper, stenging/flytting av DNT hytter, bør ikkje vera så mykje sau på vidda, og sist men ikkje minst det må ikkje byggjast fleire hytter i randsonen av Hardangervidda

Til Statsforvalteren i Viken

16.06.2023

Innspill til tiltaksplan for villrein på Hardangervidda

Geilo Husky er en turistbedrift med interesser for vår videre drift i områdene i og rundt Hardangervidda. Utenom vår turistbedrift er vi aktive konkurransekjørerere som bor på Geilo med Vidda som vårt nærområde for trening og rekreasjon.

Vi er gjort kjent med at det er igangsatt et arbeid med å utvikle Tiltaksplan for Villrein på Hardangervidda. Vi som bedrift og aktive hundekjørerere ønsker gjerne å delta i dette arbeidet slik at vi verner om vår villreinbestand, men samtidig gjør at vidda er tilgjengelig for de som måtte ønske å ferdes der.

Fra vår side ønsker vi at dette blir tatt med i planlegging og utarbeiding av tiltaksplanen:

1. Vi ønsker at det ikke nektes, men oppfordres til ingen ferdsel i områder som villreinen er observert. Dette må opplyses med dynamisk kart alle enkelt skal ha tilgang til vi hjemmeside, facebook og de lokale turisthyttene har informasjon de kan dele med sine gjester.
2. Vi ønsker som bedrift å kunne søke om områder for planlagte turer med gjester, i stede for fastsatte traseer. Da vil vi kunne endre vår løype raskt hvis det skulle vi seg at det er villrein eller andre hindringer.
3. Vi ser at det å begrense antall hunder i ett følge til 20 vil jobbe mot sin hensikt med at hundespennene blir mer spredt over område og tidsperiode. Det burde heller oppfordres til at hundekjørerere møtes og kjører i fellesskap, enn hver for seg. Hvis antallet på 20 hunder er for å forhindre arrangerte turer i turistsammenheng, kan heller bedriftene dette gjelder være pålagt å ha logo eller et annet synlig signalement på at dette organisert aktivitet.

Vi er gjort kjent med Norges Hundekjørerforbund sitt innspill og støtter dette.

Vi håper våre innspill blir tatt med i deres arbeid og vi stiller gjerne på dugnad for videre arbeid av en god tiltaksplan som gavner alle.

Med vennlig hilsen

Geilo Husky AS

www.geilohusky.com

E-post booking@geilohusky.com

Tlf 924 66 920

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Gerhard Sletten, avgitt 19. juni

Familien har hatt tilgang til hytte i Jønndalen ved Solheimstulen i flere generasjoner, og husker fra min barndom på 90-tallet at vi ofte så reindyr i område nord for Jønndalen på Storhovde og Kistenuten, spesielt på vinterstid. Den siste større observasjonen jeg kan huske var på starten av 2000-tallet hvor jeg møtte 50-60 dyr inne ved Skarvsvatnet. Etter det jeg kjenner til har det dessverre ikke blitt sett dyr på mange år av medlemmer av min familie i dette område av Hardangervidda.

Husket jeg snakket med en reinsjeger for endel år siden, og han mente at det hadde blitt bygd en vei inn til Aan på 70-tallet, og at denne hadde forstyrret en gammel trekkroute reindyrne hadde brukt ved at de krysset Ossjøen på en grunt sted og deretter trakk sørover mot Tøddalsvatnet. Mellom Solheimstulen og Skarvsvatnet så ligger det også flere gamle dyregraver som antakelig bekrefter at dette har fra gammel tid vært en trekkroute for rein.

Kan sikkert skaffe mer detaljer på hvor ofte vi så dyr i område fra foreldre-generasjonen, og håper det kan bli gjort tiltak som gjør at reinsdyrene igjen tar i bruk denne delen av Hardangervidda

Hans Wilhelm Ro, avgitt 9. mai

Innspill til Tiltaksplan for villreinen på Hardangervidda

For å få kondisjonen på reinen på Hardangervidda opp må det tenkes avl. Vi må premiere jegere som plukker ut dårlige dyr under jakta og la avlsdyra leve videre.

Vi jegere, deriblant meg selv har i alle år tatt ut de fineste dyra når vi har hatt mulighet til det. For å skape en bra stamme, må vi plukke ut de svakeste/dårligste dyra og ikke avle på dem.

Hvorfor er dette et større problem på H-vidda en andre steder, jo jeg tror det er pga at det for en del år siden (30-40 og kanskje lenger) når det var få jegre og liten kvote hadde vi mye større mulighet til å plukke ut de fineste dyra og når det gjelder avl tar dette lang tid og vi sliter med dette fortsatt, så man må få til et betalings/premierings system for å ta ut de dårligste dyra. Prisen på kort er ofte høy (private terreng) og jegeren ha valuta for pengene. Og når nå mattilsynet pålegger oss å skyte de fineste avls bukkene blir dette enda vanskeligere, så det vil ta flere tiår å bygge opp igjen dette.

Når det gjelder beitet (sommerbeite), er det et problem med for lite beiting siden stammen er for liten. Det blir da ikke beitet hardt nok og beitet blir gammelt/dårlig på de områdene dyra ikke beiter, dette ser vi nå når reinen trekker ned igjen til der den var sist vår, for der kommer beitet frisk opp igjen. Noe beite i litt lavere deler av vidda gror også igjen med einer o.l. pga at klimaet er blitt endret, lenger snøfrie somre. Vinterbeite er nok noe bedre.

Ferdsel: det har vel vært viden kjent i all tid at vi mennesker skremmer reinen så det er greit, men nå må vi huske at vidda brukes av mange flere en reinen, og med den stammen vi har nå er dette et mindre problem tror jeg, så å gå så drastisk til verks å stenge turisthytter, veier o.l. vil nok ha en mindre betydning for reinen.

MVH

Hans Wilhelm Ro

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Harald Kvaalen, avgitt 30. mai

---

1 Endre §16 i friluftsløva til:

§16: Om allmenhetens ferdsel medfører nevneverdig skade eller ulempe på en eier/brukers bruk av en eiendom, kan eieren eller brukeren bestemme hel eller delvis sperring av eiendommen. Eier/bruker, kan også sperre hele eller deler av eiendommen, hele eller deler av året, for å ta vare på verneverdige planter og dyrs leveområder.

2 Legge om nettverket av stiar og hytter på Hardangervidda:

Turisthyttene Lågaros, Hellevassbu, Litlos, Tyssevassbu, Torehytta, og Hadlaskard vert stengt for allmenn trafikk. Hyttene vert overført til dei respektive statsallmenningar og vert til bruk for jakt og fiske i ein avgrensa periode på ettersommaren og hausten. Staten betalar ut erstatning til turistforeningen som eig hyttene og foreningane må få løyve til å oppgradere andre hytter, eventuelt bygge nokre nye for å leie trafikken dit den er til mindre skade for reinen.

3 Nettverket av stiar til hytter nemnd under punkt 2 vert lagt ned.

4 Forbod mot all ferdsel i nasjonalparken frå og med 3 påskedag til og med 23 juni

5 Kiting og hundekjøring må berre kunna skje i tidstilviste sonar i utkantane av vidda

6 Stortinget må løyve ekstra midlar til årlege veterinærundersøkingar for å kartlegge omfanget av sjukdom og snyltarar med opphav i rein og bufe.

Ingvild Skare Thygesen, avgitt 1. juni

Eg har vakse opp i ei fjellbygd som ligg i kanten av Hardangervidda vest. Og eg vil fyrst understreke at eg og mine sambygdingar bryr oss om reinen! Det er faktisk ikkje mange ting her i bygda folk bryr seg meir om enn reinsdyr og Hardangervidda. Vi unge flyttar heim og buset oss i bygda fordi livet i kanten på Hardangervidda vest gjev oss noko heilt spesielt vi ikkje får nokon annan plass. Det gjev små og store ei felles interesse og eit samhald på tvers av alder, kjønn ol. Kulturen som er i bygdene og grendene rundt vidda må ikkje øydeleggjast, men takast vare på – saman med reinen. Det er ikkje den lokale aktiviteten på og rundt vidda som må angripast hardast. Store prosjekt og inngrep som verkeleg rammar reinen må takast tak i. Tiltak som å gjere det lettare for reinen å nytte områder som blir «stengt» av store magasin og biltrafikk mellom aust og vest. Ikkje la tiltak gå for hardt ut over «dei svake» lokalsamfunna rundt vidda. Dette vil på sikt vere svært øydeleggande, og eg veit at bygdene vil bli endå mindre attraktive enn dei allereie er. Lokalt engasjement, lokal kunnskap og kultur MÅ takast vare på!

Måten forvaltninga har handla dei siste åra kan ein og stille seg spørjande til. I mine auger er det ikkje rart at reinen ikkje nyttar nokre delar av vestvidda når stamma er så liten. Har dei som sit å konkluderar og tek avgjerslar, samt dei som forskar på reinen god lokal kunnskap? Har dei vert i desse områda? Når bestanden er så liten som den har vert i lang tid, er det vel ikkje rart reinen held seg der tilgangen på mat er best? Områda i vest er i all hovudsak høgfjell 1300-1700 moh. med store snømengder, ur, bergnabbar og ein del skrint jordsmonn.

Dyretalet på vidda i dei 18 åra ein har hatt GPS-merka simler, det har svinga mellom så lågt som 35% og på det meste rundt 70% av bestandsmålet. Har ein låst seg fast i at det er eit problem, eit menneskeskapt eit, at dyra held seg for mykje i Telemark og at dette er ei endring ein har sett over tid samanlikna med korleis det var før?

Eg vil sitera Jacob Sæbø som skreiv dette i 1972: "Kvart år miste tamreinlaga nokre dyr, og den vesle villreinstamma som var att i 1920-åra, oppfanga desse, slik at stamma begynte å veksa fort igjen. Villreinstamma heldt seg i denne tida for det meste på dei store privateigedomane i Telemark på både sider av Kvennadalføret. Mot slutten av 30-åra hadde denne stamma vakse seg til om lag 8-10 000 dyr, og begynte å trekkja lenger vest og nordvestover. Dette førde til at jegrane frå vestsida av Vidda kunne ta opp att reinsdyrjakta."

Eg les også støtt om folk som fortel om kor stor skade både sau, snøskuter og turistar gjev. Men etter å ha vekse opp med og på Hardangervidda (vest) - og vert til fjells til alle årstider, både på jakt, fiske, tur og i arbeid – har eg utallige gongar møtt og observert «harmoniske» reinsdyr både i nærleiken av sau, snøskuter og turistar.

JA til levande bygder rundt vidda som bryr seg om Hardangervidda og reinen som lev der. Å oppretthalde kulturen i bygdene rekruttere menneskje som brukar vidda og opprettheld viktig lokalkunnskap som har betydning for å ta vare på reinen.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Jan Øvregård, Per Jan Sandven, Nils Ove Hauge, Reidar Hauge, avgitt 8. juni

---

Kan me redda reinen på Hardangervidda?

Me veit kor bekymra samane er for reinsdyra sine, og dei er tamme. Det må takast grep skal me klara å bevare villreinen på Hardangervidda. Forvaltninga har problem med å forstå at dette er ville dyr. Dersom ordførarane rundt Hardangervidda har same syn på forvaltninga som ordføraren i Ullensvang, vil det vere veldig utfordrande å få til betre forhold for reinen. Ordførar Haug i Ullensvang konkluderte i eit brev til Klima- og Miljødepartementet i fjor med at «me må bevare den kompetansen som dei lokale tilsynsutvala har». Er kompetansen så stor når me kjenner til kondisjonen på reinen? Kalvane vog berre 11,4 kg i fjor haust. Villreinemnda foreslo stenging av DNT-hytter, samt stopp av snøskuterkjøring etter påske i år. Dette gjekk tilsynsutvalet i Vestland imot. Lokalkunnskapen om hardt pressa rein vil eg seie er liten. Allemannsretten er noko som burde fjernast i nasjonalparken.

I 2014 var stamma ca. 11000 dyr. Hausten 2022 var den på 4500 dyr. Då SNO fotograferte og talde reinsstamma 20.03.2023, var stamma 3450 dyr. Sjølvdainga er altså svært stor. Det er nok rett å ha ei mindre stamme no som det er funne CWD i reinen på Hardangervidda. Når det gjeld CWD, skal me ikkje sjå vekk frå gevirgnaging. Kannibalisme har framkalla prionsjukdom hos andre dyreartar. Me nærmar oss ei faretruande lita stamma.

Det er ein unik moglegheit til å få eit større samanhengande villreinområde med lang tunnel over Haukelifjell, E134. DNT-hytta Haukelisæter må flyttast austover omlag 15 km til Vågslid-området. Nordsida av E134 over fjellet er særskild viktig for Setesdalsreinen frå omlag januar til september/oktober. Eg hadde eit NINA-prosjekt frå hausten 2019 t.o.m våren 2021 for å kartlegga all ferdsel. Haukelifjell har blitt svært populært for dei som går på toppurar. Frå Prestegårdstunnelen til Svandalstunnelen, ei strekning på omlag 20 km, talde eg 570 bilar i påsken 2021. Det vert stadig bygd meir hytter. Haukelifjell er snart ikkje eit villreinområde lenger.

DNT-hytta Haukelisæter genererer mykje trafikk til Nupsegga og Sandfloegga, som er dei høgaste områda på Hardangervidda, og følgeleg mykje snøfenner som er svært viktig om sommaren. I lågare lende rundt er det kalkholdig grunn og dermed gode beiter.

DNT-stien, som går frå Haukelisæter til Hellevass og vidare nordover, skjærer av dette viktige området.

NINA-rapporten 1903 som omhandlar ferdsel, kjem med klare forslag. Forslag til tiltak må takast alvorleg. DNT-hyttene Hellevassbu, Litlos, Tyssevassbu, Torehytta og Hadlaskard må stengast. Området som ligg innanfor Haukelisæter, Hellevassbu, Litlos, Valldalen (Middalsbu) og heilt vest til E134 og aust igjen til Haukelisæter, er 300 kvadratkilometer stort og er eit perfekt fokusområde. Dette må inn som fokusområde. Definisjonen på eit fokusområde er eit avgrensa område innanfor villreinområdet som har spesielle forvaltningsmessige utfordringar og der forvaltninga kan arbeida konkret og målbevisst med å finna løysningar.

Padlinga på Kvenna er òg ein barriere for reinen, der passerer fleire kanoar kvar dag og lyden av folk som pratlar ber langt på eit vatn. Det vert mange teltovernattingar i løpet av ein sommar. Gondolprosjektet i Odda vil generera mykje folk innover på vidda, samt teltovernatting i nærområdet. I desse tider, då me er i ferd med og miste reinen, må dette for all del ikkje bli noko av.

Jan Øvregård, Per Jan Sandven, Nils Ove Hauge, Reidar Hauge.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Kristen Seim, avgitt 31. mai

Det må rettast lys på hvilken belastning forskning medfører for Villreinen. Merking av villrein med GPS, bruk av helikopter og snøskuter ifm merking er en belastning for dyra. Det er ofte fokus på reduksjon og begrensning, men har ikkje sett at dette er nevnt for statlige instanser. Hardangervidda har i heile min oppvekst og vaksne liv vore ei kjelda for rekreasjon og matauk, lokal jegerkultur og lokal tilknytting til Hardangervidda og villreinen bør være ein viktig faktor når det skal utarbeides en tiltaksplan. Lokal tilknytting og tilhørighet ifm forvaltning er også viktig for framtida når det gjeld Villreinen på Hardangervidda, der både Fjellstyrer, Villreinnemd og lokalt Tilsynsutvalg gjere ein flott jobb ifm både forvaltning, organisering av jakt og styring av motorferdsel.

Kristen Seim

Villreinjeger

Røldal

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Mogen ANS v/Dag Haugland, avgitt 10. mai

Meinar alle som har eigedomar i villreinområda og som driv med utleige av hytter,jakt,fiske o.l bør informere leigetakerane sine om at dei til alle tider på året må ferdast varsomt i forhold til villreinen,uroa minst maugleg,gå utanom flokkane,eller enkeltdyr,passe på vinddrag m.m,vente til dyra har passert dersom dei er på trekk,ol. Me leiger ut 2 av hyttene våre på sommarstid til Grenland Sportsfiskere som og driv med tynnefiske i nokre vatn,samt litt privat oppsyn og fiskeforvaltning,me vil då sende ut eit skriv om dette til alle som hentar hyttenøklar og er der oppe på sommarstid.Vil og informere eigne folk som brukar eigedommen utanfor jakta om dette.

Når det gjeld den øvrige fotturismen,for vår del særleg turistvegen mellom Mogen og Lågaros,så må det bli ei endring i dette.Det verkar nesten som ein provokasjon når myndighetane ber oss om å transportere det me skal ha inn før april månad ,når turistforeninga stikkar løypene til påske og ikkje tar ned att stikkene før i slutten av april.Det er akkurat på denne tia dyra passerar i trekka sine forbi Gjuvsjø,nesten kvart einaste år. Me som transporterar ,veit korleis me skal oppføre oss,men fot og skituristen gjer i stor grad ikkje det.

Det virkar vel au kanskje i mot sin hensikt dersom drivarane på turisthyttene skulle få sanntid på dyreposisjonar for å styre turistane utanom eventuelle rein som dukkar opp. Mange vil bruke opplysningane til endeleg å få sjå rein i sitt rette element og dermed sannsynleg uroa dyra endå meir.Meiner det er naivt å tru at mange snur opp ned på turplanen sin etter ei oppmoding frå ein hyttevert.

Me som grunneigarar skal og må gjera så godt me kan, men då må det skje noko med turistvegane og hyttene også ! Og det bør skje no !!

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Morten Nilsen, avgitt 31. mai

Eg er 70 år, og har nytta H-vidda til rekreasjon med telt og fiskestong sidan 1969. Dei seinare åra har eg vore på Litlos 2-3 veker kvart år, og bidrege med garnfiske for å halde bestandane i hevd. Eg har også vore styrar for hytta i åra 1986 - 89. Eg driv ikkje med jakt. Som hyttebrukar antek eg at eg vert ansett som inhabil i debatten, men det burde også gjelde reinsjegerar.

Det har alltid vore ei gåte for meg at ein har drive ekstensiv jakt på ein trua dyrebestand.

Eg trur stresset med lang jakttid er langt verre for reinen enn forstyrning frå fotturistar. På 70- og tidleg 80-tal var turisttrafikken større enn no, særleg den som føregjekk utanfor løypene. Vi som gjekk fritt med telt møtte ofte andre teltarar. På 2000-talet vart dette uvanleg (eg er best kjent på vestvidda). Samstundes var reinstamma svært stor (20-30.000). Kondisjonen til dyra var ikkje den beste, men eg skjønner den er like dårleg idag, med berre nokre få tusen dyr i stamma.

Eg har ved talrike høve møtt rein - i store og små flokkar. Inntrykket er heilt klart er at reinen reagerer langt roligere på folk, utafor jakttida. Han trekk gjerne til side, og attende att når du har passert. Eg har og ofte opplevd at reinsdyr kjem mot deg, og vert ståande å kikke og snuse 50-60m unna. Dette er gjerne ungdyr. At reinen skyr turistløypene på lang avstand verkar å vera ein urimelig påstand.

Å bekjempe CWD ved jakt trur eg er fåfengt. Denne jakta øydelegg også balansen i stamma, ved at stor bukk vert teken ut. Dette har negative konsekvensar i form av seinare paring og derav seinare kalving og kortare vekstseson for kalvane. Det skadar også tilgjenge av mat om vinteren.

Eg er redd motivet til dei som vil stanse all turisme og rekreasjon på vidda er å få ha ho for seg sjølv. Dei aller fleste av desse er reinsjegerar med tilgjenge til hytter.

Vi må ikkje gløyme at rein er eit dyr som let seg domestisera. Vi må anta dei (som andre arter) har evne til å tilpasse seg ulike forstyrningar i miljøet, også menneskelege. Det tyder ikkje at eg meiner vi skal arbeide for å auke ferdsla, utvide turishyttene, eller bygge fleire hytter i randsona. Men eg trur det er betre å kanalisera trafikken langs faste løyper, heller enn "fri" ferdsla.

Dersom ein forkortar sesongen for turishyttene, eller evt. stenger dei, vil ein gjere det same med alle private hytter og fjellstyrehytter som ligg i reinsområdet? Har ein i det heile heimel til noko sånt? Kva med ålmannsretten?

Eit argument få forstår bygger på termodynamikkens 2. lov - lova om entropi (kaos). Den første personen (jeger eller turist) forstyrrer mest. Nr. 2 litt mindre osv. Når det er eindeleg folk på vidda, på stiar og elles i terrenget, utgjør ein ekstra person svært lite ekstra forstyrning. Poenget er at skal ein

oppnå noko signifikant ved ferdslereduksjon må ein gå svært drastisk tilverks. Som sagt tviler eg på at ferdsla i seg sjølv er ein stor stressfaktor for reinen, så sjølv drastiske tiltak vil etter mi meining ikkje endre så mykje for reinen.

Det er viktig at styresmakter og forvaltarar vurderar føremoner og ulemper ved tiltak.

Gjennomførbare tiltak kan vera:

- Forkorta jakttida (25/8 - 20/9?)
- Reduserte jaktkvotar (no trengs vel freding i fleire år?)
- Begrensa ferdsla mest mogeleg i kalvingsperioden.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

- Stansa ytterligere hyttebygging i randsonane, og bygging/utviding av hytter på vidda elles.
- Forvaltarar av rein bør ikkje ha eigeninteresser (driva jakt, eiga jaktområde).

Morten Nilsen

Røldal

Naturvernforbundet i Buskerud

Martin Lindal
Bråtan 11
3022 Drammen
e-post: buskerud@naturvernforbundet.no
Tlf: 99604555

Drammen 31.5.2023

Statsforvalteren i oslo og Viken

Tiltaksplan for villrein - Hardangervidda.

Viser til invitasjon om innspel i forhold til tiltaksplan for villrein på Hardangervidda.
Naturvernforbundet i Buskerud har følgjande innspel:

Norge har eit stort ansvar for å ta vare på restene av den europeiske villreinstammen.
Dette ansvaret må spegle forvaltninga av villreinområda våre.
Hardangervidda er eit av dei viktigaste villreinområda me har.

Tiltak:

Stanse og reversere tiltak som er negative for villreien.

Setje i gang omfattande planvask av gamle kommunale planar.

Lokal forvaltning må svekkast i forhold til villrein og nasjonale interesser

Statlige styresmakter må vera klarare i sine krav i forhold til arealforvaltning i kommunane.

Motsegninstituttet må brukast oftare.

Klagehandsaminga må tilbake til Klima og Miljødep.

All hyttebygging i villreinområde må ta slutt. Hyttebygging i randsonen, som fører til auka trafikk inn i villreinområde må ta slutt.

Sti og løypeplanar må ta omsyn til villreien.

Periodestengning av løyper og stigar.

Periodestengning av hytter.

Sauebeite på vidda må reduserast - rovdyr som jerv må akseptast.

Fortsatt vinterstengt fylkesvei 2814 over Imingfjell.

Kiteforbud på Hardangervidda. Særs viktig innom Nasjonalparken og landskapsvernområdet.

Rekreasjonskøyning med snøskuter må ta slutt - fører til at fleire kjøper skuter, og mange driv ulovlig køyning i villreinområde.

Det bør bli slutt på dispensasjonar for snøscooterkøyning på Hardangervidda etter 1 mai.

Venleg helsing Martin Lindal - styreleiar

Statsforvalteren i Oslo og Viken,
Postboks 325, 1502 Moss
(sfovpost@statsforvalteren.no)

Kommentarer til «Tiltaksplan for villreinen på Hardangervidda»

Naturvernforbundet Hardanger har stor interesse i forvaltninga av Hardangervidda og alle randsoneområda. Våre medlemmer soknar til kommunane Kvam, Ulvik, Eidfjord og Ullensvang og alle desse kommunane har rein i utmarka.

Tidshorisonnten i den tenkte «Tiltaksplanen» er viktig både for reinen og for alle som ynskjer ein sunn og berekraftig villreinstamme på Hardangervidda. I påvente av den nye stortingsmeldinga, vil dette vere ein prøvestein for alle ansvarlege i reinforvaltninga: Kan me få til handlekraftige tiltak som verkeleg fungerer? Det er nok av faglitteratur som peikar på alle problem me har skapt for villreinen dei siste generasjonar, men skal ein lukkast i dette arbeidet er det mest grunnleggande eit **bra samarbeide**.

Delt forvaltningsansvar

I dag er ansvaret for villreinen nesten pulverisert. Staten og departementet har gjerne store ambisjonar, men klarer sjeldan å stå imot det politiske presset frå lokale og regionale interesser. Arealforvaltninga skjer først og fremst på kommunenivå. På trass av omfattande arealvern som nasjonalpark eller landskapsvernområde er inngrepa så talrike at villreinen og fleire andre arter og naturtypar er på raudlista.

Dagens arealforvaltning i villreinens leveområder er rett og slett ikkje berekraftig. Dei regionale planane har ikkje fått fotfeste og det er lite som visar att. Intensjonen med «**Regional plan for Hardangervidda**» frå 2009 og 2019 var god, men viser seg vanskeleg å gjennomføre:

«Det er en overordnet nasjonal målsetting at Norges unike fjellandskap skal tas vare på som leveområder for sårbare arter, regionalt og nasjonalt rekreasjonsområde og som næringsgrunnlag for levende bygder. Fjellområdene skal forvaltes som landskap der kultur- og naturressursene, næringsmessig utnyttning og friluftsliv sikres og gjensidig utfyller hverandre. Villreinen skal ha en sentral plass i norsk fjellfauna også i framtida, og det et nasjonalt mål at villreinens leveområder skal sikres. Dette skal skje gjennom regionale planer.»

På lokalt og kommunalt nivå er det lite interesse for ein heilskapleg areal- og arts-forvaltning som krev avveging. Konkret viser dette i enkeltsaker som omhandlar dei store trekkrutene og mobiliteten til reinen. Vegstenging, ferdselavgrensning og tilbakeføring/restaurering av areal i enkelte område, er eit sentralt element om ein skal/vil bringa vitalitet tilbake til villreinen på Hardangervidda. Men her har mange kommunar konsekvent motarbeidd sentrale føringar og vil heller utvide enn avgrense sin aktivitet. Eit klassisk døme er vinterbrøytinga. Dette kjem tydeleg fram i saka om vinterveg over Imingfjell, som tok fleire år å få avklart.

Vidare sitert frå 2006 i «**Regional plan for Hardangervidda**» «*Planene skal fastsette en langsiktig arealforvaltning som balanserer bruk og vern for de aktuelle fjellområdene med influensområder. De vil være retningsgivende for kommunal planlegging og gi føringer for statlig og fylkeskommunal sektorplanlegging. Planene vil være et ledd i oppfølging av regjeringens samlede politikk for fjellområdene. — Planene skal forene målene om lokal omstilling og utvikling med nasjonale mål om helhetlig forvaltning av fjellområdene og sikring av villreinens leveområder*»

Nesten 20 år seinare er få av dei gode inngrepa implementert. Naturvernforbundet Hardanger opplever dette som ein fjern røyndom og vil visa til to viktige saker som verserer per dags dato: Eidfjord resort i Eidfjord kommune som omhandlar alpinanlegg, senterutvikling, og omlag 500 fritidsbustader.

Ein planlagt gondolbane til Rossnos 1408m over fjorden i Odda i Ullensvang kommune.

Begge representerer det klassiske inngrepet i villreinens leveområde og er ein oppskalering frå dei mange mindre inngrepa i randsona og sjølve nasjonalparken. Absolutt alle faginstansar har frårådt desse utbyggingsplanane og det herskar ingen tvil om belastninga for villreinen dersom dei vert gjennomført. I Eidfjord har kommunen i mange år promotert Maurseth-resort og det vart godkjent i 2019 i Kommunal- og moderniserings-departementet

Også i Odda har Ullensvang kommune vore ein pådrivar. Samtlege faginstansar opp til Statsforvaltarnivå har vore sterkt kritiske til prosjektet, og status no er at det delvis kommunalt eigde utbyggingsselskapet Hardanger Lift har varsla eit omarbeidd reguleringsplanforslag etter at Statsforvaltaren i Vestland fremma motsegn mot det opprinnelege planforslaget. Uansett nytt forslag så vert villreinen nødvendigvis sterkt påverka av ferdsel frå ein heilt ny inngangsportal mot Hardangervidda om prosjektet vert realisert. Begge sakene handlar i stor grad om lokale økonomiske interesser der næring- og bygdeutvikling er dei gjennomgåande argumenta. Saka speglar tydeleg kor lite handlekraftig systemet er og korleis villreinen også i denne saka vil tape og måtte tåla nye belastningar.

Den nye innsikta

Villreinforvaltninga i Norge og i særdelesheit på Hardangervidda berer sterkt preg av tradisjon. I meir enn 100 år har bønder, grunneigarar og jegerinteresser dominert forvaltninga av området.

Frå 70 talet gjennom nasjonalparkforvaltninga kom dette inn i litt andre formar, men hovudtrenden vart vidareført med sterk kommunal råderett. Beitebrukarar og bønder har i stor grad brukt vidda utan innblanding frå vernemyndegheitane. Det er først i dei siste 20-30 åra ein har vurdert dette som ein negativ utvikling for villreinen og forska på problemstillingane.

Nasjonalparkforvaltninga i Norge er blant dei mest liberale i Europa. Mantraet i alle år har vore sambruk, næringsutvikling og lokal råderett. Mange av dei kompliserte problemstillingar rundt villreinen er heilt klart relatert til denne politikken og den ganske store ukontrollerte ferdsel året rundt.

Ny forskning visar den klare samanhengen mellom menneskeleg aktivitet og villreinens bevegelsar «*Statistisk modellering av samlet belastning av menneskelig aktivitet på villreinområder...*» « NINA rapport frå 2022.

Vil me gjere livet enklare og rolegare for reinen må me ta tak i desse utfordringane; lage nye regler og avgrense element som forstyrrar på dei viktige tidene.

Samtidig må forvaltninga flytte blikket frå næringsutvikling og sambruk til økologisk naturforvaltning. Nina rapport 2097 «*Nye virkemidler i arealforvaltningen – naturrestaurering, arealregnskap og naturavgift 2022*» påvisar at samfunnsgevinsten er størst ved intakt natur.

Gjennom CWD eller skrantesjuke har dette fått ny aktualitet og er kanskje den einaste måte å løysa desse utfordringane på. Massenedskytinga av reinen i Nordfjella var eit døme på ein forfeila forvaltningspolitikk, som sett mennesket i senteret for all utvikling.

Rovdyra har ein essensiell plass i alle typar natur. I generasjonar har me forfekta dette i forvaltningsapparatet i Norge og konsekvent fokusert på beite og jaktuttak.

Nye internasjonale krav og forskning visar kor viktig «rewilding» faktisk er.

Samfunnsinteressene (gevinsten) er langt større ved ein tilbakeføring av natur enn ved demonteringa slik me praktiserer i dag. Rovvilt eller jerv på vidda vil halde CWDen i sjakk gjennom uttak av dei svakaste individa.

Naturvernforbundet
Hardanger

Naturvernforbundet Hardanger ynskjer følgjande tiltak inn i planen:

- Planvask i alle kommunar. Stans i hyttebygginga og andre inngrep i randsona til Hardangervidda og i nasjonalparken.
- Meir makt til statsforvaltaren og mindre til kommunane.
- Beiterestriksjonar i viktige område for reinen.
- Begrense/avvikle leigesau
- Ferdsel-restriksjonar i områder. Stengde hytter er eit alternativ.
- Prøveordning med rovdyr på delar av vidda.
- Nasjonalpark forvaltninga må revurderast.

Naturvernforbundet Hardanger
Klaus Rasmussen
Oddvar Soldal

Øystese 31.5 2023

Om å ta vare på villreinen på Hardangervidda

Me er no komne fram til det verkeleg dramatiske og triste: **Skal me ha villrein på Hardangervidda eller ikkje?** Tida er over for festtalar om internasjonalt ansvar for å ta vare på villreinen som det så vakkert heiter. Det er dags for fysiske og lovmessige tiltak som avgrensar og reverserar menneskelig aktivitet i dei mest sårbare områda. Grunnlagsmateriale gjennom kvalitetsnorm, dyreposisjonar, beitegranskingar, ferdselsstatistikkar, kalvevekt, generell kondisjon ++ finst i rikeleg mon. Alt det gode forskingsarbeidet som er gjort må omgjeras til praktisk handling og nyttige gjeremål. (Jfr mykje av arbeidet til reinforskar Olav Strand)

Noko som er viktig å ha i tankane er at **all menneskeleg aktivitet er til hinder for villreinen**. Sjølv sagt kan me ikkje stengja vidda hermetisk for folk/turistar eller næringsvirksomhet, men for visse delar av vidda må det innførast sterke restriksjonar, i alle høve i vitale delar av året. Til dømes før og etter kalving, i kalvingsperioden, etter kalvinga, og vår/forsommar då dyra er svært svekka og utmagra etter ofte ein beinhard vinter.

Det er for meg eit utruleg stort paradoks at den flotte Hardangervidda med sin frodige natur kjem ut med raude tal på alle parametra i kvalitetsnorma. Og kvifor er mesteparten av reinen samla i ei stor klynge på den sør-austlege delen av vidda nesten heile året?

Svaret er nok samansett, men ein hovudgrunn er uansett at reinen vert så mykje uroa at han ikkje får nytta store og viktige område av vidda. Berre sporadisk er han på vitjing i dei nærings- og mineralrike områda i vest i kommunane Eidfjord og Ullensvang.

Snittvekta på kalvane var i fjor 11,4 kg. Korleis kan desse stakkarane overleva neste vinter med dårlege beiteforhold, klimaendringar og enorm auke i menneskeleg aktivitet? Eg berre spør!

Eller kor mange snøskuterturar er det nødvendig å gje løyve til for å få inn ved og hermetikk til både DNT-hytter og private?

Norge har som det så fint heiter eit nasjonalt ansvar for å ta vare på den resterande villreinstamma i Europa. (Jfr Bernkovensjonen av 1. juni 1982). Dette ansvaret må ikkje berre bli fagre ord, men nyttige og vitale vedtak som får praktisk betydning.

Mange er no opptekne av storleiken på villreinstamma. Der gjer ingen ting om den er låg over ein del år. Det som derimot er viktig er at dyra får nytta større delar av vidda, samstundes at dei får mest mogeleg fred. Då vil etter kvart både kondisjon og bruk av nye beiteområde gradvis bli betre.

I Vestland fylke er det no slik at snøskutersesongen drøyer heilt til og med første helga i mai. Korleis kan då t.d. fostringsflokkane få høve til å kalva i Valldalsområdet? Ein fostringsflokk treng lang tid i føreveg for at dyra «godkjenner» området som ein god stad å kalva. I denne tida er dei ekstremt vare for menneskelege aktivitetar. I tillegg til god tid i etterkant for å ta vare på kalven. Mi meining er at snøskutertrafikken har eksplodert og er heilt ute av proporsjonar. **Dette gjeld som sagt både DNT og private.**

Allemansretten gjeld framleis. Men den må aldri gå så langt at personlig egoisme og higen etter sære naturopplevingar går ut over flora og fauna. Det er det som er i ferd med å skje på Hardangervidda og nasjonalparken no. Den lokale forvaltinga har etter mi meining spelt falitt, og det må etablerast eit **nasjonalparkstyre** med overordna ansvar for flora og fauna. Slik det er i dei fleste andre nasjonalparker. Det er ikkje CWD som er årsak til at villreinen er hamna i den fortvila situasjonen han er, men eit konglomerat av ymse næringsinteresser, div. utval, DNT, private snevre synspunkt, mangelfull kunnskap i mange politiske miljø osv. Aldri har ordtaket «mange kokkar, mykje søl» passa betre.

Det må gjerast strenge tiltak både på stutt og lang sikt skal villeinen på Hardangervidda ha livets rett. På lang sikt må heile løypenettet reviderast med flytting av turisttrafikken til randsonene. Fleire turisthytter (Hellevassbu, Litlos, Sandhaug, Besså, Torehytta) må flyttast ut av «sentrum» til meir perifere område. Denne aksen midt over Hardangervidda er som ein kinesisk mur for villreinen. Reinen er, og har alltid vore, eit nomadisk dyr med trong for store område for å overleva som art. Han er sky for folk, og det skal han vera. At han ikkje er redd for folk og lukt som nokon hevdar, er så dumt at det ikkje er til å ta seriøst.

Kvifor flytter samane flokkane sine kvart år til nye beiteområde? Eg vil tru at det er mellom anna for å kvila vinterbeitet, hindra sjukdom og finna absolutt fred for dyra i kalvingsperiode.

Det same må skje på Hardangervidda skal villreinen der bli ein robust art med gode framtidsutsikter. Viss ikkje er det like godt med full og kjapp nedskyting i staden for ei lang og brutal tid med enorme pinsler over år.

Apropos CWD. Eg har vore på mange møte vedr. årsak til CWD. Mange teoriar er lanserte, men ingen veit sikkert. Mellom anna dette med gnaging på gevir. Min teori, som bør vera like god som nokon annan, er at dyra ikkje får nok tilgang på dei gode og mineralrike beiteområda i vest. Og med det får underskot på vitale mineral og dermed over tid ei svekking fysisk sett. Pluss alt stresset grunna all den menneskeleg aktiviteten som går føre seg.

I 2021 kom villreinen på raudlista og karakterisert som nær truga. Det burde vel heller vore slik at situasjonen tilseier karakteristikken utryddingstrua.

I notat frå Norsk Villreinsenter av 6/2018 er det lista opp føreslegne villreinfaglege fokusområde på Hardangervidda: Riksveg 7, Hellevassbu/Litlos, Haukelifjell og Trolltunga. Dette er alle gode forslag, men eg saknar eitt svært viktig område som burde få same status, nemleg **Valldalsregionen**.

Som eg har skrive og uttalt i mange fora tidlegare har Valldalen alltid vore - er - og vil alltid vera eit viktig område for villreinen. Einaste forutsetninga er at reinen for nok fred til å vera i området. Det er akkurat i denne samanheng eit definert fokusområde i Valldalsregionen kan gjera ein stor forskjell.

Eg har som sagt gjennom mange innlegg og skriv teke til orde for kvifor Valldalen er eit viktig villreinområde. Og det blir ikkje mindre viktig i framtida no med skrantesykje og tiltak for at den resterande villreinstamma skal få nytta større delar av Hardangervidda. Med Valldalen som fokusområde vil ein kunna innføra sterke tiltak som periodevis ferdselsforbod både av turistar og private.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

På stutt sikt og umiddelbare tiltak vil eg føreslå:

1. Totalt ferdselsforbod i området som ligg innafor Hardangervidda nasjonalpark i Vestland fylke
2. Ferdelsforbodet gjeld både turistar og private, dvs. felles dugnad
3. Tidsrom frå og med søndag etter påske og fram til 1.juli, men ideelt sett endå lenger
4. Berre dispensasjon for ambulanse/naudhjelp

No er det dags å snu på flisa. Det er ikkje villreinstamma på H.vidda som må forvaltast, men all den menneskeleg aktivitet som går føre seg der. Så vil reinsdyra greie seg fint.

Røldal, 14.mai 2023

Mh

Nils Åge Sandal (reinsjeger på H.vidda i snart 60 år)

Røldal

Statsforvalteren i Oslo og Viken

Oslo, 16.6.2023

Innspill til tiltaksplan for villreinen på Hardangervidda

Norges Hundekjørerforbund (heretter NHF) er kjent med at Statsforvalteren i Oslo og Viken har igangsatt et arbeid med å utarbeide en Tiltaksplan for Villreinen på Hardangervidda. Noe vi ser som et viktig initiativ for å ivareta den norske villreinstammen og dens leveområder som i dag er under press, og vil gjerne delta på en felles dugnad for å verne villreinen på Hardangervidda, og ønsker å bidra med å finne gode løsninger som ivaretar reinen, og samtidig gjør det mulig for hundekjørere å bruke vidda.

Kort om Norges Hundekjørerforbund (NHF)

NHF organiserer om lag 4500 hundekjørere over hele Norge, organisert i trekkhund- og brukshundklubber og som del av fleridrettslag. Våre medlemmer har fra 1 til over 50 hunder. Mange trenes for konkurranser og mange driver også kun med hundekjøring på turnivå.

Følgende grener er en organisert i NHF:

- **Nordisk stil** – er fellesbetegnelsen på de øvelsene der utøveren går på ski bak hunden.
- **Slede** – her kjører utøveren en slede som hundene trekker. I konkurransesammenheng kan spennene ha en størrelse på alt fra 2 – 16 hunder, og det konkurreres i 3 ulike kategorier: sprint, mellomdistanse og langdistanse.
- **Barmark** - konkurreres det i sykkel 1 hund, sparkesykkel 1 og 2 hunder, vogn 4, 6, 8 hunder og løping med 1 hund.

Enkelte av medlemmene i Norges Hundekjørerforbund driver også med kommersiell turistkjøring, men dette ligger utenfor NHFs arbeidsområde.

Forslag til tiltak for villreinen knyttet til langdistanse sledehundekjøring

1. NHF støtter forslag fra flere innsendere av innspill om dynamiske røde soner med ferdselsforbud i områder reinen oppholder seg, slik at det blir mulig for hundekjørere å bruke vidda uten å forstyrre reinen.
2. Det stenges for ferdsel i områder hvor reinen oppholder seg under drektighet, under kalving og perioden etterpå, i perioden fra 1. søndag etter påske til 1.juli.
3. Statens naturoppsyn (heretter SNO) gir hundekjørere informasjon om hvor reinen oppholder seg, enten gjennom en telefontjeneste eller oppdaterte kart hvor det merkes av hvor dyra er. Link til kartene kan for eksempel gjøres tilgjengelige på NHF sin hjemmeside og

Associated to/medlem av:
The Norwegian Confederation of Sports/
Norges Idrettsforbund og olympiske og
paralympiske komite (NIF)
International Federation of Sleddog Sports (IFSS)

Postboks 5000, N-0840 Oslo
Sognsveien 73, N-0855 Oslo
Telephone: +47 21 02 98 15
Telephone: +47 21 02 98 16
e-mail: sled-dog@nif.idrett.no

Facebook side. På denne måten blir informasjonen lett tilgjengelig for de som planlegger en tur på fjellet med hundene sine, og de kan legge turen til andre områder.

4. NHF skal jobbe for kompetanseheving og holdninger knyttet til det å ferdes i områder med reinsdyr med hundespann. NHF har flere informasjonskanaler for å nå ut til medlemmer med informasjon og kunnskapsformidling. I tillegg til sosiale medier, arrangeres kurs for nye hundekjørere og trenere, fagseminarer og webinarer, hvor vi kan nå ut til medlemmer med informasjon.

Hundekjøring i privat regi

Sledehundsporten er en stille, umotorisert form for friluftsliv. Hundekjørere er gjerne naturkyndige folk, som er glad i naturen og vant til å ferdes og finne fram i den. Ingen hundekjørere er interessert i at eget spann skal komme nært rein. Man er opptatt av å holde god avstand og holder spannet i gang, snur eller kjører unna hvis man ser rein. I Finnmark har man eksempelvis en godt fungerende ordning, hvor hundekjørere ringer reineiere før avreise for å avklare hvilke områder som er fri for rein. Dermed kan hundekjøreren legge turen til områder som er fri for rein.

Hundekjøring langdistanse er en liten idrett i Norge og omfanget av hundekjøring på privat basis, er svært begrenset. I fylkene rundt Hardangervidda er det en liten gruppe hundekjørere som trener hundene sine der.

NHF er informert om at det er fremmet forslag om en begrensning på 20 hunder i ett følge, før turen blir søknadspliktig. Dette forslaget mener vi kan slå uheldig ut, da man risikerer at hundekjørere blir spredd over et større område for å overholde regelen. Vi mener det bør legges opp til at private hundekjørere må kunne kjøre flere spann på tur sammen, uten at antallet hunder begrenses, så lenge det ikke er en arrangert kommersiell aktivitet. Et hundespann som kjører tur på vidda, består ofte av 8-12 hunder og en begrensning på 20 hunder vil gjøre det søknadspliktig om to eller tre hundekjørere ønsker å ta en fjelltur sammen i privat regi. Vi ser ikke at en slik privat tur blir mer forstyrrende om antallet hunder overstiger 20. Flere spann sammen i privat regi vil også bidra til at hundekjøreraktiviteten blir konsentrert over et mindre område enn om de samme spannene tvinges til å holde avstand til hverandre og dermed spres aktiviteten.

Vidda er stor, og det må være mulig å legge til rette for at besøkende kan bruke vidda uten å forstyrre dyra som holder til der. Av dyrevelferdsmessige hensyn er det også viktig at det ikke legges opp til et regelverk som bidrar til unødig lang kjøring og frakt av hunder som skal trene.

Med hilsen
Marianne B Hofstad
Ass. Generalsekretær
Norges Hundekjørerforbund

Associated to/medlem av:
The Norwegian Confederation of Sports/
Norges Idrettsforbund og olympiske og
paralympiske komite (NIF)
International Federation of Sleddog Sports (IFSS)

Postboks 5000, N-0840 Oslo
Sognsveien 73, N-0855 Oslo
Telephone: +47 21 02 98 15
Telephone: +47 21 02 98 16
e-mail: sled-dog@nif.idrett.no

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Paul-Henrik Biong, avgitt 8. mai

Hei

Jeg er grunneier på HA 94 (altså et utkanterreng mot øst) og har derfor fulgt utviklingen av reinstammen på Hardangervidda.

Min første deltakelse på jaktlaget var i 1964 og jeg deltok som aktiv jeger på reinsjakt på nevnte område for første gang i 1969. Siden jaktet jeg aktivt hver jakt (unntatt fredningsår) frem til ca 1990. Da begynte det å bli stadig sjeldnere at reinflokkene trakk inn i området til fast tidspunkt (august) som før.

Fra 1960 og fremover var det store flokker som utnyttet store arealer med faste trekk veier og tidspunkter for trekkene. På denne tiden kunne man enkelte ganger observere flokker opp til 25 - 30.000 dyr. Mer vanlig var flokker på 5000 - 10.000 dyr. De store flokkene fulgte trekkveier der man også finner gamle fangst systemer. Dette viser at både trekkrutene og tidspunkter for trekkene er gamle og at de prefereres av stadig nye generasjoner. Dette mønsteret bekreftes også av tamreindriften i Finnmark.

En viktig årsak til at gamle trekk uteblir er at det totale antall dyr ble stadig lavere. Reinen er til forskjell fra andre norske hjortedyr et utpreget flokk dyr. Reinen trives aller best i flokker på noen tusen dyr. Det gir dem trygghet, beskyttelse og autoritet til å ta bruk beiteområder flere uker i strekk. Per idag er det sjelden å se disse store flokkene og det blir stadig vanligere at småflokker helt ned i 20 - 30 stykker "raser" nervøst rundt uten nødvendige flokkressurser rundt seg.

Dette forholdet forsterkes selvfølgelig av at bruken av vidda har blitt mer intens over store deler av året og at man tar i bruk stadig ny "redskap" (kiter, snøscootere, firehjulinger, sykler etc). Verst er det selvfølgelig i randsonene der et stort antall tar i bruk stadig mer areal. Dette lager selvfølgelig urolige forhold og når også antallet dyr er lavt og det ikke er behov for store beitearealer, så blir det naturlig å søke rolige områder lengst mulig unna "tungt" trafikkerte områder.

Slik jeg ser det vil det være mest effektivt å:

1. Frede bestanden i 3 år; det er viktig å bygge opp et mye høyere antall dyr slik at man igjen får store "trygge" flokker som igjen kan dra ut i perifere urørte beiteområder
2. Innføre strenge reguleringer på menneskelige aktiviteter; kiter, snøscootere, firehjulinger, sykler etc er lite forenelig med å bevare vidda som et fredelig sted.

Det er et paradoks at veldig mange mennesker som ønsker at Hardangervidda skal være som før samtidig forbruker vidda med sin egen aktivitet. Dette er nok en utvikling som er vanskelig å snu men dersom det ikke gjøres solide forsøk, så vil vi nok dessverre sannsynligvis være blant dem som "signerer dødsattesten" for vidda slik vi gjerne skulle ønske at den skulle være.

Stiftelsen Redd villreinen

Til

Klima- og miljødepartementet, Postboks 8013 Dep, 0030 Oslo (postmottak@kld.dep.no)

Statsforvalteren i Oslo og Viken, Postboks 325, 1502 Moss (sfvpost@statsforvalteren.no)

11. mai 2023

Forslag til innspill til politikk for å bedre tilstanden til villrein i Norge

Bakgrunn

Stiftelsen Redd villreinen ble etablert mars 2023 på bakgrunn av den kritiske situasjonen norsk villrein befinner seg i. Alt arbeid i stiftelsen utføres på frivillig basis. Formålet med stiftelsen er å arbeide for bevaring av norsk villrein. Det skal oppnås ved at stiftelsens grunnkapital og øvrige økonomiske bidrag stilles til rådighet for å fremme kunnskap om villreinen som kan bidra til god, kunnskapsbasert forvaltning og sikre en livskraftig og sunn villreinstamme med genetisk særpreg. Stiftelsen vil arbeide aktivt for å finansiere forskning og kunnskapsutvikling som berører villreinen, herunder sykdom. Det er 19 stiftere, hvor grunneiere på Hardangervidda som representerer 2,7 mill. mål. Selv om stiftelsen opprinnelse er geografisk knyttet til Hardangervidda og våre refleksjoner i stor grad knyttet til erfaring herfra, betyr ikke det at våre innspill ikke har relevans for andre villreinområder. På denne bakgrunn tillater vi oss å komme med innspill til de pågående offentlige prosesser i arbeidet for villreinen.

Nasjonal forvaltning av en ansvarsart

Forvaltning av en nasjonal ansvarsart som villreinen er, kan ikke utøves på regionalt nivå eller av landbruksmyndigheter.

En ikonisk norsk art som Norge har et internasjonalt forvaltningsansvar for, bør sette noen overordnede nasjonale rammer for forvaltningen. I St. meld. 26 (2006-2007) tok regjeringen et slikt grep ved å etablere to europeiske villreinregioner i Norge. I det samme dokumentet fremmet man også forslag om regionale planer for sentrale villreinområder som Hardangervidda. Dette vedtaket som også har resultert i store prosesser og betydelige regionale planer med tilhørende tiltak, har etter vårt syn ikke bidratt til en overordnet nasjonal forvaltning av villreinen. Gjennom planene er det opp til den enkelte region å definere problemer, utfordringer og muligheter. Det er spesielt det siste punktet som etter vår mening har vakt størst interesse. Dette ser vi i Regional plan for

Hardangervidda 2019-2035. Hovedmålet for planen er tredelt med fokus på villreins leveområder, lokal nærings- og bygdeutvikling, og tilrettelegging for friluftsliv og naturbasert næringsliv. Når vi gjennom lengre tid har fått dokumentert de negative konsekvensene av ferdse¹ og omfattende sauehold^{2,3}, er vi meget usikre på det nasjonale ansvaret for villreinen blir ivaretatt på et overordnet nivå. Vår bekymring blir bekreftet i St. meld. 18 (2015-2016) som blant annet konkluderte med at nasjonalparkene, Hardangervidda inkludert, skal gi gode opplevelser til besøkende og bidra til verdiskaping i bygdene rundt Hardangervidda. Selv om proposisjonen også nevner at denne aktiviteten ikke skal skade eller skjemme verneverdiene i natur, landskap og kulturminne.

Av helt ny dato er også regjeringens vedtak om å flytte forvaltningen på direktoratsnivå av høstbare arter fra Miljødirektoratet. Dette fulgte som en naturlig prosess etter at Landbruks- og matdepartementet i 2018 overtok ansvaret for forvaltning av disse artene fra Klima- og miljødepartementet. I dette ligger en føring om at høstbare arter blir underlagt et annet forvaltningsregime enn andre viltlevende arter som ikke er høstbare. Vi er sterkt bekymret på vegne av villreinen for denne omorganiseringen av forvaltningsansvaret. Vår bekymring eksemplifiseres ved håndtering av funn av CWD i Nordfjella og nå sist på Hardangervidda. Det bærer preg av 'fjøsforvaltning' med totalt fravær av hensyn til populasjonsøkologi.

Den etablerte forvaltningsmodellen er særnorsk med sterkt fokus på bred deltakelse og omfattende prosesser. Det samme gjelder den dominerende involveringen av landbruksmyndigheter av en art der hensynet til natur og økologi må være prioritert. Stiftelsen foreslår at det gjennomføres en kritisk gjennomgang av hele forvaltningsmodellen der innsikt i andre lands modeller også hensyntas.

Det foreligger flere st. meld. der villreinen og dens leveområde er adressert. Disse er utdatert når det gjelder dagens situasjon med påvist CWD i to villreinområder. Arbeidet som nå pågår er derfor svært viktig for å legge nye premisser i forvaltningen av villreinen. Det er ikke gitt at tidligere føringer om økt friluftaktivitet i villreins leveområde er bærekraftig med henvisning på livskraftige villreinbestander.

Europeiske villreinregioner

De to europeiske villreinregionene må få strengere forvaltningsregime, og sentrale kalvingsområder må reguleres og ivaretas.

Et sentralt bakteppe for dette innspillet er St. meld. 26 (2006-2007) om Regjeringens miljøvernpolitikk og rikets miljøtilstand. Med bakgrunn i prosjektet «Villrein og samfunn» som leverte sitt sluttprodukt 2005, opprettet regjeringen to europeiske villreinregioner, i tillegg til noen nasjonale. Intensjonen med de to europeiske villreinregionene var å opprettholde og helst gjenskape større sammenhengende leveområder ved reduksjon av barrierer. Det skulle også styrke verdiskaping og næringsutvikling i fjellbygdene. Etter vår forståelse har det vært fokus på næringsutvikling, mens barriereproblematikken har vært «løst» med forskningsaktivitet. Etter det vi kjenner til var forslaget i

¹Gundersen, V., Myrvold, K.M., Rauset, G.R. et al. 2020. Spatiotemporal tourism pattern in a large reindeer (Rangifer tarandus tarandus) range as an important factor in disturbance research and management. Journal of Sustainable Tourism. <https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1804394>

² Skogland, T. 1993. Villreins bruk av Hardangervidda. NINA Oppdragsmelding 245, 23 s.

³ Utaaker, K.S., Ytrehus, B., Davey, M.L. et al. 2023. Parasite spillover from domestic sheep to wild reindeer—The role of salt licks. Pathogens 12, 186. <https://doi.org/10.3390/pathogens12020186>

konklusjonen fra prosjektet Villrein og samfunn om to europeiske villreinregioner en direkte konsekvens av det som skjedde noen år i forveien på villaks. I NOU 1999:9 Til laks åt alle kan ingen gjera? ble det foreslått å sikre et representativt utvalg av norske lakseelver ved å etablere nasjonale lakseelver og laksefjorder. Gjennom to stortingsmeldinger (St.prp. 79 (2001-2002) og St.prp. 32 (206-207)) fikk 52 lakseelver et strengere vern enn de resterende ca. 350 lakseelvene. Ordningen omfattet også 29 laksefjorder. Formålet var å gi de 52 vassdragene, som ble vurdert å være de viktigste laksebestandene i landet, særlig beskyttelse. Opprettelsen av nasjonale laksevassdrag og laksefjorder var et hovedtiltak for villaksen. Samtidig var det nødvendig med effektive tiltak innenfor en rekke innsatsområder som fiskeoppdrett, vassdragstiltak, sykdomsbekjempelse, genetikk, FoU, overvåking og regulering. Dette er stikkord som har stor relevans også for villrein. Ordningen med nasjonale laksevassdrag skulle evalueres etter 10 år. For området vassdragsinngrep, viste evaluering at ordningen førte til en mer restriktiv holdning ved at det ble gitt færre tillatelser⁴. I de sakene der det foreligger sanksjon etter brudd på vassdragslovgivningen, ble det også konstatert at vassdragets status som nasjonalt laksevassdrag ble ilagt vekt ved utmåling av overtredelsesgebyrets størrelse. Vi ser ingen prinsipiell forskjell på de to ikoniske artene villrein og villaks. Av den grunn bør departementet ha de samme overordnede føringer i forvaltningen av villrein som det er for villaks. I praksis betyr dette at forvaltningsregimet for de to europeiske villreinregionene skal være strengere enn i de andre villreinområdene.

Selv om villreinen er en nomadisk art, har den noen områder som er av helt vital betydning. Kalvingsområdene. Med generell økt ferdsel i utmark er det spesielt viktig å hegne om disse områdene. Tilsvarende er særskilte viktige områder vernet som naturreservat. Eksempelvis er ferdsel forbudt på hekkelokaliteter for sjøfugl i slike reservater. Slike opprettes med hjemmel i naturmangfoldloven (nmfl) § 37. Vi mener at et slik grep også bør vurderes for villreinens kalvingsområder, særskilt i de to europeiske villreinregionene.

Villreinen har i lengre tid vært en tapende part. Det er derfor på overtid å prioritere villreinen for å sørge for at villreinen igjen skal få livskraftige bestander. Villreinen er ikke tjent med kompromisser. Hvordan villreinen og dens leveområde skal forvaltes, er et politisk valg. Det kan ikke være noe bedre tid enn nå etter naturkonferansen i Montreal i desember 2022, enn å koble den internasjonale miljøavtalen opp med nettopp villreinen som Norge har et internasjonalt ansvar for å forvalte.

Det foreligger mye kunnskap på de fleste områder som angår villreinen. Denne kunnskapen må nå omsettes til handling. Vi vil her kort omtale de enkelte områdene vi mener står helt sentralt i en forsvarlig og bærekraftig forvaltning av villrein.

Reintroduksjon i Nordfjella

Reintroduksjon av reinsdyr i Nordfjella må baseres på villrein fra nærliggende villreinområde pga områdets status som europeisk villreinregion.

I denne vurderingen står det mellom tamrein eller villrein fra et relevant område. Sett i lys av at Nordfjella inngår i det sydlige europeiske villreinområdet sammen med Hardangervidda og Setesdalsheiene, er det naturlig at disse også bør danne grunnlaget for reintrodusert rein i Nordfjella. Selv om det er relativt store genetiske forskjeller mellom de norske villreinområdene og at dette

⁴ Vøllestad, L.A., Skurdal, J. & L'Abée-Lund, J.H. 2018. 10 års erfaring med nasjonale laksevassdrag – virker systemet? Vann 53: 102-117. <https://vannforeningen.no/wp-content/uploads/2018/07/V%C3%B8llestad.pdf>

skyldes ulik historie og tamreininnblanding, skiller tamreinen seg klart fra disse⁵. I tillegg kommer det ufravelige faktum at tamrein over tid er blitt utviklet gjennom selektiv avl på egenskaper styrt av menneske etter våre behov og er av den grunn blitt ytterligere forskjellig fra villrein ikke bare genetisk med også i atferd^{6,7}. I tillegg kommer internasjonale retningslinjer⁸ som det er naturlig å forholde seg til.

Forvaltning Hardangervidda

Forvaltningen av villreinen på Hardangervidda må ta inn over seg ny norsk kunnskap og samtidig være langsiktig.

På lang sikt bør forvaltningen tilrettelegge for å gjenskape større sammenhengende leveområder ved reduksjon av barrierer. Dette fordi Hardangervidda inngår som en vesentlig del i ett av de to europeiske villreinregioner opprettet av regjeringen etter St. meld. 26 (2006-2007). Dette vil blant annet måtte omfatte viltoverganger over Rv7. Den klart beste løsning for reinen ville være å legge deler av Rv7 i tunnel. Valg av tunnelraseene måtte kunne harmoniseres mellom hensynet til snødrift og reinens tradisjonelle passeringssteder. Anlegg av pent opparbeidete stoppeplasser med utsyn utenom tunnellen kunne dempe noe av problemet ved å presse trafikken gjennom tunnellen sommerstid dersom hensynet til reinen skulle tilsi det.

På kort sikt vil forvaltningen måtte bli preget av CWD situasjonen. Det er en alvorlig og krevende situasjon preget av betydelig usikkerhet. Stiftelsen har sympati med den gjeldende 3 års forvaltningsplanen som nylig er etablert med omlag 50% av langsiktig bærekraftig stamme. Denne planen bør stå fast inntil de store åpne spørsmålene som CWD opphav, sykdomsforløp og artsbarriere er konkludert på basis i tilstrekkelig vitenskapelig kunnskap. Gjeldende tilnærming kan se ut til å være for ensidig preget av situasjonen i Nord-Amerika til tross for at det er konstatert at dette er en til nå særnorsk variant. Også i denne 'CWD' perioden må villreinens økologiske tilstand vektlegges. Naturmangfoldloven § 8 krav om kunnskap krever balanse i kunnskap og tiltak og stiftelsen er bekymret for den veldig lave bukkeandelen i stammen. Vi er bekymret for manglende konsekvensutredning og de langsiktige økologiske konsekvensene på villreinbestanden. Stiftelsen er videre svært skeptisk til den sterke vektleggingen av nmfl § 9 (føre-var-prinsippet) som til nå har preget tiltakene knyttet til CWD. Naturmangfoldloven § 9 gir åpning for avvik til lovens § 8, noe vi ikke ser det nå er tilstrekkelig grunnlag for. Det er og et meget spinkelt statistisk grunnlag for de inngripende konklusjoner og inngrep som gjøres. På Hardangervidda er det funnet en smittet simle og en smittet bukk av om lag 7000 prøver.

⁵ Kvie, K.S., Heggnes, J., Bårdsen, B.-J. et al. 2019. Recent large-scale landscape changes, genetic drift and reintroductions characterize the genetic structure of Norwegian wild reindeer. *Conservation Genetics* 20: 1405-1419. <https://doi.org/10.1007/s10592-019-01225-w>

⁶ Røed, K.H., Flagstad, Ø., Nieminen, M. et al. 2008. Genetic analyses reveal independent domestication origins of Eurasian reindeer. *Proceedings of the Royal Society B: Biological Sciences* 275(1645):1849-1855. <https://royalsocietypublishing.org/doi/10.1098/rspb.2008.0332>

⁷ Reimers, E., Røed, K.H. & Colman, J.E. 2012. Persistence of vigilance and flight response behaviour in wild reindeer with varying domestic ancestry. *Journal of Evolutionary Biology* 25: 1543-1554. <https://doi.org/10.1111/j.1420-9101.2012.02538.x>

⁸ IUCN/SSC 2013. Guidelines for reintroductions and other conservation translocations. <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/2013-009.pdf>

Stiftelsen er og svært kritisk til bruk av helikopter til vinterfelling av bukker i regi av SNO som foreslått av Mattilsynet/Veterinærinstituttet i november i fjor. Dette er eksempel på tiltak som bryter med grunnleggende prinsipper for dyrevern i en krevende periode for villreinen, og som sterkt utfordrer nmfl § 8 sitt krav til samsvar mellom kunnskap og tiltak.

Sykdomskunnskap

Det må etableres BSL-3 laboratorier i Norge som fokuserer på norske forhold all den tid nyoppdaget CWD på villrein utelukkende er et norsk anliggende.

CWD er en helt ny sykdom på villrein i Norge og ble først påvist i 2016 i Nordfjella. I ettertid er to individer også påvist på Hardangervidda. Det fantes ingen kunnskap om CWD på ville hjortedyr i Norge før 2016. I Nord-Amerika var det imidlertid rikelig med kunnskap og denne ble overført i vår forvaltning av den nye sykdomssituasjonen. Flere hypoteser ble fremsatt om hvordan CWD oppsto i Nordfjella. En oversikt over CWD i Europa sier blant annet at CWD ikke er overført fra Nord-Amerika, at CWD kan overføres oralt, at felt- og modellstudier av nord-amerikanske hjortedyr indikerer at CWD utvikler seg relativt sakte sammenlignet med andre infeksiøse sykdommer på ville dyr, at det ikke er dokumentert CWD på tamrein hverken i Norge, Sverige eller Finland, og at den CWD-varianten som er påvist hos villrein (Ly+) ikke er påvist hos andre hjortedyr i Europa.⁹ I senere tid er det dokumentert at jordsmonnet kan være viktig for spredning mellom beitende dyr.¹⁰ Med denne oppsummeringen av kunnskap om CWD i Europa, er det grunnlag for en annen forvaltningsstrategi enn det som ble sett som nødvendig i 2016. Norsk kompetanse på feltet er fortsatt under oppbygging og har behov for finansering av både forskning og relevant infrastruktur. Særlig aktuelt ansees opprettelse og driftstøtte for BSL-3 laboratorier, slik at prionanalyser av biologisk materiale og jordprøver kan gjennomføres i Norge. Sistnevnte vil betydelig effektivisere arbeid for å dekke kunnskapshull knyttet til viktige faktorer som opprinnelse, smittefare, spredningsveier og artspesifisitet.

Fotråte er en annen sykdom på villrein som kan ha betydelige bestandskonsekvenser. Utbrudd av denne sykdommen på Hardangervidda i 2019 skjedde samtidig med en unormal klimasituasjon karakterisert med svært mye nedbør og høy lufttemperatur på sensommeren.¹¹ Men, det kan også ligge andre faktorer bak. Disse funnene reiser behov for mer forståelse av årsakssammenhenger som kun kan løses gjennom forskning.

Basiskunnskap om bestandsparametere

For Hardangervidda er hjorteviltregisterets kvalitet langt fra tilfredsstillende og en revisjon av registeret er helt nødvendig for å oppnå akseptabel kvalitet på data.

⁹ Koutsoumanis, K., Allende, A., Alvarez-Ordóñez, A. et al. 2023. Scientific opinion on the monitoring of Chronic Wasting Disease (CWD) (IV). EFSA Journal 2023;21(4):7936, 103 pp. <https://doi.org/10.2903/j.efsa.2023.7936>

¹⁰ Kuznetsova, A., McKenzie, D., Ytrehus, B. et al. 2023. Movement of Chronic Wasting Disease prions in Prairie, Boreal and Alpine soils. Pathogens 2023, 12, 269. <https://doi.org/10.3390/pathogens12020269>

¹¹ Mysterud, A., Viljugrein, H., Andersen, R. et al. 2023. An infectious disease outbreak and increased mortality in wild alpine reindeer. Ecosphere 14:e4470. <https://doi.org/10.1002/ecs2.4470>

Sunn forvaltning er helt avhengig av god kunnskap. Beklageligvis har dagens kunnskap om bestandsparametre som kondisjon og vekt i enkelte villreinbestander ikke den kvalitet som er nødvendig for forsvarlig forvaltning. Dette gjelder spesielt den største stammen (Hardangervidda) der det er påvist at kondisjonen har gått jevnt nedover med redusert slaktevekt. Her er det betydelige behov for å forbedre eksisterende datainnsamling.

Mye kunnskap skaffes til veie gjennom data fra ordinær jakt som i de siste årene er registrert i hjorteviltregisteret av jegerne selv. Før jegerne ble ansvarlig for registreringen, var det villreinutvalgene som mottok alle fellingstillatelsene der opplysninger om det felte dyret var nedtegnet. Registreringen i Hjorteviltregisteret for Hardangervidda viser flere alvorlige mangler. Det er store mangler på vekt av felte dyr. Spesielt for kalv er det kritisk. Dermed har man ikke tilgjengelig data for trendanalyser. Dagens elektroniske registrering som jegerne skal utføre er mangelfull. I de senere år har det vært mulig å felle både voksent dyr og kalv på samme fellingstillatelse. Det voksne dyret som er avkrevd CWD-prøver med tilhørende ID-nr. blir dermed registrert i registeret. Kalven derimot blir registrert som en anmerking på dette dyret. Det betyr at utlissing fra registeret ikke vil vise kalven, kun det voksne dyret. Dessverre er feilkildene og manglene av mye større omfang. Ved tilfeldige stikkprøver av Hardangerviddadata før 2016 der fasit er kjent, viser hjorteviltregisteret i) at ikke alle felte dyr er registrert, ii) at registrert individ ikke er det som ble skutt, og iii) at usannsynlige vekter er oppført (voksen dyr på 1 kg, kalv på 35 kg). Dette betyr at hjorteviltregisteret har svært begrenset (om noen) verdi som grunnlag for en robust forvaltning av villreinbestanden på Hardangervidda. Det må bli mye høyere forståelse av betydningen av gode data for forvaltningen, og at hjorteviltregisteret må restruktureres. Dette er helt nødvendig for å ha mulighet til å komme ut av den «røde sonen» de aller fleste villreinområdene befinner seg i etter kvalitetsnormen. Om er ønskelig har vi klare innspill til forbedring av hjorteviltregisteret.

Økosystemforvaltning

All eksisterende kunnskap om interaksjonen sau-villrein tilsier endring i dagens praksis om sau på beite i villreinregioner.

Villreinen er knyttet til et meget sårbart økosystem. Klimatisk er det klare utfordringer. Men også med tanke på hvordan vi ønsker å forvalte høyfjellsområdene. Villreinen er frarøvet sine naturlige fiender med unntak av kongeørn. Predatorene har en svært viktig funksjon i økosystemet ved at de tar ut de svakeste individene. Med fravær av store predatorer (jerv) har sauen blitt en vanlig art i fjellheimen. Med sauen følger også nye sykdommer og parasitter for villreinen. Utplassering av saltsteiner for sauen har også tiltrukket seg villreinen. Nyere kunnskap om saltsteiner, prioner og mulig kopling mot CWD er utfordrende. Slike dramatiske endringer påvirker derfor økosystemet negativt. Derfor må bruk av saltsteiner revurderes da disse nå er påvist som «hot spots» for sykdom¹². Dette er ikke bare negativt for villreinen, men også alle andre hjortedyr som tiltrekkes av saltstein. Stiftelsen er kjent med at mattilsynet har gjort tiltak for å bedre situasjonen med flere tiltak, men disse tiltakene er kostbare over tid og skaper et forvaltningsproblem for de ansvarlige. Vi er og kjent med at overvåkingen fører til økt ferdsel i fjellet, da i form av betydelig snøscooter og helikopter trafikk. Saltsteinens viktigste funksjon som er å samle sauen, kan erstattes med ny teknologi. Myndighetene må etablere en støtteordning for saueiere og beitelag for å oppfordre disse aktørene til å erstatte

¹² Utaaker, K.S., Ytrehus, B., Davey, M.L. et al. 2023. Parasite spillover from domestic sheep to wild reindeer—The role of salt licks. *Pathogens* 12: 186. <https://doi.org/10.3390/pathogens12020186>

saltsteiner med GPS overvåking av sau. Innledende dialog med enkelte aktører i sauenæringen gjør oss optimistiske på at dette kan løses med forståelse og uten konflikt. Problemstillingen ved smitte fra sau til villrein har vært kjent siden 1990 tallet og konsekvensen av manglende tiltak er det vi ser konsekvensen av i dag. Vi tillater oss å sitere Skogland (1993)¹³:

Et stort belegg med sau på beite i sommersesongen vil også kunne ha konsekvenser for villreinens arealbruk. En stor konsentrasjon av sau nedsetter villreinens bruk. Bordalen i Vinje og områdene nordvest for Halne er slike områder. Det samme gjelder området fra Valldalsvatnet innover til Belebotn. Stor konsentrasjon av sau fører til overbelastning på vier-kratt, ofte med utdøing av buskvekster som resultat. Sauen tar også med seg alle sine parasitter til fjells og disse spres til reinen gjennom avføring. Det er også en sammenheng mellom tettheten av sau på beite og infeksjonsgraden av saueparasitter i villreinen, samtidig som en stor reinstamme medfører en større parasittbyrde enn en mindre stamme. Smittefaren øker også som følge av innsnevring av reinens leveområder med nedsatt rotasjon i beitebruk. På lang sikt kan også slike forhold kunne påvirke bæreevnen for villreinstammen, selv om vi ikke kan tallfeste det med nåværende kunnskap.

Det er påfallende at problemet med smitte fra sau til villrein har vært kjent i flere tiår uten at forvaltningen og myndighetene har tatt tak i problemet. Stiftelsen er også skeptisk til at det tillates å hente inn sau for å beite i villreinområder som ikke er tilhørende til området. Vi er kjent med at det i flere tiår er hentet inn sau fra andre kommuner og landsdeler for å benytte høyfjellsbeite i villreinområder. Vi mener lokal sau bør prioriteres og det ikke bør tilrettelegges for beitelag som ikke er lokal tilhørighet. Vi vet at noen kommuner har vært pådriver å tilrettelegge for denne type utvidet sauehold. Stiftelsen er svært skeptisk til denne type tilrettelegging fra kommuner som åpenbart har et ansvar for å ivareta villreinen og dens levevilkår.

Fragmentering/Forstyrrelse

Kunnskap om barrierebyggende faktorer og som bidrar til fragmentering er godt dokumentert og kan omsettes i handling.

På dette området foreligger det svært mye kunnskap om effekter av ulike typer inngrep/aktivitet som fører til fragmentering.

Ferdsele

Det har de senere år vært en betydelig økning av friluftaktiviteter i villreinområdene, herunder kiting, padling/packrafting, sykling og ferdsele utenom merkede stier/løyper. Rettighetshavere utgjør en liten av del (3 %) av ferdsele på vidda¹⁴.

¹³ Skogland, T. 1993. Villreinens bruk av Hardangervidda. NINA Oppdragsmelding 245, 23 s.

¹⁴ Gundersen, V., Selvaag, S. K., Dokk, J. G. et al. 2021. Ferdsele i Hardangervidda villreinområde - Antall brukere og fordeling på areal over tid. NINA Rapport 1909. <https://brage.nina.no/nina-xmlui/handle/11250/2735796>

-Stier

Flere studier er gjennomført og dokumenterer at omfattende bruk av stier genererer barrierer for villrein^{15,16}. Dersom man ønsker at villreinen skal kunne trekke uhindret i et sammenhengende fjellområde, er en konsekvens av denne kunnskap at stinettet med tilhørende hytter må revurderes¹⁷. Det må òg være en forutsetning at ved nedstenging av et løypenettverk ikke fører til at nye områder blir satt under samme problemstilling.

-Organisert aktivitet/Kiting/Packrafting

Skisegling (kiting) i villreinområdene er et moderne eksempel som trekker høy aktivitet vinterstid, når villreinen er på sitt mest sårbare. En kjent utfordring, er langs rv7 på Hardangervidda at slik aktivitet utøves, også selv med villrein i nærheten store deler av vinteren.

Det er observert en betydelig økning i skiseiling (kiting) og padling (packrafting) på vidda de senere årene og det kan se ut til at denne aktiviteten i økende grad er organisert, koordinert og motivert gjennom blant annet sosiale medier. Et søk på Youtube på 'packraft Kvenna' viser førtitusen visninger på de seks første filmene. Kommersiell motivasjon ser ut til i økende grad å påvirke denne aktiviteten. Det er f.eks. en packraft modell 'Kvenna'. Observasjoner fra GPS merkede dyr kan indikere at den betydelige økte padlingen langs Kvenna og medfølgende teltning og annen aktivitet ser ut til å holde igjen reinens trekk ut ifra de begrensede områdene reinen har beveget seg på vår og sommer de siste tiårene. Den totale effekten av disse organiserte aktivitetene, er lite dokumentert. Det er imidlertid grunn til å tro at om aktiviteten utføres i tid når villreinen historisk har benyttet område i sitt nomadiske trekkemønster, så kan effekten ha samme virkning som stier. Det betyr midlertid etablering av en barriere.

-GPS merking helikopter og scooter

Reinens fluktadferd i forbindelse med helikopter og scooter kan se ut til å ha endret seg negativt de senere årene. Det er lite empirisk data på dette, men blant stifterne våre er det grunneiere på HA som reagert sterkt på hvordan store flokker forstyrres ekstremt under merking fra helikopter i en sårbar periode og som på eget initiativ har nektet slik aktivitet på egen grunn. Hvordan reinen habituerer på annen helikoptertrafikk er ikke like kjent, men stiftelsen mottar diverse innspill fra jegere om at de synes å observere økt fluktadferd fra helikopter under f.eks. normal jakttransport. Stiftelsen er kjent med økt helikopter bruk i forbindelse med offentlige tiltak knyttet til overvåking og forvaltning av villreinen. Herunder mattilsynet sitt arbeide med overvåking av saltsteiner.

Randsoneaktivitet

-Utbygging

Det er stor aktivitet i randsonen til fjellområdene. Dette kan være etablering av nye hyttefelt, gondolbaner og alpinanlegg, men kan også være stadig utvidelse av skiløypenettverk og kraftlinjer til et høyere spenningsnivå.

¹⁵ Gundersen, V., Myrvold, K.M., Rauset, G.R. et al. 2020. Spatiotemporal tourism pattern in a large reindeer (*Rangifer tarandus tarandus*) range as an important factor in disturbance research and management. Journal of Sustainable Tourism. <https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1804394>

¹⁶ Gundersen, V., Nerhoel, I., Strand, O. et al. 2017. Ferdsel og bruk av Forollhogna villreinområde. NINA Rapport 1331. <https://brage.nina.no/nina-xmlui/handle/11250/2441272>

¹⁷ Reimers, E. & Colman, J.E. 2006. Reindeer and caribou (*Rangifer*) response to human activities. Rangifer 26: 55-71. <https://doi.org/10.7557/2.26.2.188>

Stiftelsen er bekymret for denne utviklingen. Utviklingen har løpt fortere enn lovverket, men likevel mener vi at myndighetene bør kunne benytte seg av verneforskriften og naturmangfoldloven for å kunne regulere tilretteleggelsen- og ferdseien i utmark. En mulighet er å skjule til arbeidet som førte til innføringen av markaloven i 2009. Loven skal sikre naturområder i Oslo og nærliggende kommuner (kalt Marka) og bevare et rikt og variert landskap og natur- og kulturmiljø med kulturminner. Et slik arbeid vil være omfattende, men det vil i ettertid redusere ytterligere fragmentering i yttergrensen av villreinens leveområde. Gjennom bruk av plan- og bygningsloven har trolig kommunene muligheter til å vedta periodiske ferdseisforbud gjennom opprettelsen av hensynssoner.

Vannkraft

De store vannkraftmagasinene ble anlagt i en tid med lite fokus på villrein. Nyere atferdskunnskap om villrein viser at disse magasinene har ødelagt trekkveier og neddemmet viktige funksjonsområder. Bare i Setesdal-Ryfylke-regionen har vannkraft eliminert 47 % av villreinhabitaten og 44 % av villreinens trekkveier¹⁸. Magasinene ligger der i uoverskuelig fremtid. Samtidig med disse magasinene ble det anlagt anleggsveier. Disse veiene gir svært lett tilgang for allmennheten inn til høyfjellsområder. I de senere år er kunnskapen om konsekvensene av disse veiene økt. De fremstår tidvis som barrierer for villreinen. Med dette utgangspunktet har NVE de siste fem årene stengt to slike anleggsveier for allmenn ferdsel (Blåsjøveien og Store Urarveien i Setesdal vesthei). Forvaltningen og bruken av disse er i utgangspunktet nedfelt i reguleringskonsesjonene for magasinene, men er senere endret og i mange tilfeller sentrale i fritidsaktivitet. Uavhengig av dette er stenging eller sterk restriksjon på bruk en «lavhengende frukt» i et villreinperspektiv om enn stenging/reduert bruk kan være lokalt kontroversielt.

I de siste 30 årene har utbyggingen av småkraft vært svært omfattende. De aller fleste av disse er uproblematisk for villreinen. Men der hvor inntaksbassenget ligger høyt til fjells, kan det ha negative konsekvenser for villrein. Rørgaten fra inntaket og ned til kraftverket vil også kunne være problematisk om denne ligger i trekkveien. I tillegg til at anleggsveien gjør nye områder lettere tilgjengelig. Konsesjonsbehandlingen skal vurdere negative og positive sider ved utbyggingen, men ofte er kunnskapsgrunnet mangelfullt og da er naturmiljøet den tapende part.

Dammer i høyfjellet trenger vedlikehold og oppgradering i henhold til strengere sikkerhetskrav. På grunn av alderen på dammene har det i den senere tid vært økt aktivitet knyttet til arbeid på disse. Dette er arbeid som vil kunne strekke seg over noen år siden arbeidssesongen er kort. Det er derfor stor sannsynlighet at arbeidet vil kunne komme i konflikt med villreinen. Dette arbeidet må konsekvensutredes tilstrekkelig. Kjennskap til reinens vandringer og arealutnyttelse der disse arbeidene skal utføres, er en forutsetning for at gode avbøtende tiltak kan gjennomføres. Dette kan eksempelvis være arbeidsstans på kritiske tidspunkt for villreinen.

Elg, hjort og rådyr i randsonen rundt villreinområder.

Det må etableres en felles praktisert forvaltning av de andre hjortedyr i randsoner til villreinen inntil kunnskap om smitt mellom artene er godt dokumentert.

¹⁸ Dorber, M., Panzacchi, M., Strand, O. et al. 2023. New indicator of habitat functionality reveals high risk of underestimating trade-offs among sustainable development goals: The case of wild reindeer and hydropower. *Ambio* 52: 757-768. <https://doi.org/10.1007/s13280-022-01824-x>

Det er en kjent sak at villrein holder seg hovedsakelig i høyfjellsområder. Det er derfor viktig at det etableres en felles forståelse mellom alle villreinkommuner for å fastsette en strategi for å holde bestanden av andre hjortedyr lav i randsonen frem til vi vet risikoen for smitte mellom villrein og elg, hjort og rådyr. Stiftelsen er kjent med at noen kommuner er svært flinke og fastsetter høye kvoter på felling av elg, hjort og rådyr, mens andre kommuner ikke tillater økte fellingstillatelser. Dette er uheldig overordnet forvaltningspraksis. Det bør derfor lages en felles strategi for å minimere risikoen for smitte mellom artene til vi får kunnskap om mulige smitteveier mellom hjortedyrene. Vi er ikke kjent med at det foreligger forskning på slike artsbarrierer.

På vegne av stiftelsen Redd villreinen

Sverre Skogen

styreleder

Ad. Tiltaksplan for villreinen på Hardangervidda – Innspel

Reidar Borgstrøm, professor emeritus, Fakultet for miljøvitenskap og naturforvaltning, NMBU, Ås

Stammestorleik og arealbruk

Historisk har villreinbestanden på Hardangervidda fluktuert mykje. Om vi tek for oss dei siste 120 åra, er det særleg innverknaden frå tamreindrifta, jakt og fredningsperiodar som har påverka bestandsstorleiken og dermed også arealbruken. Utover på 1920-talet var det svært lite villrein på Vidda (Bjerketvedt et al. 2014). Tidlegare leiar i Ullensvang fjellstyre, Tomas Sekse skriv fylgjande i 1971: Etter fem år med totalfreding hadde stamma teke seg godt opp i 1907, og i dei komande åra heldt dyra seg mykje på Vest-vidda utover til 1909. I tidbolken frå 1924-25 og utover på trettitalet var det lite rein på Vestvidda, og då heldt dyra seg på andre delar av vidda. Dei låge fellingsløyva i til dømes 1931 og 1932 fortel mykje om bestandsstorleiken; I Ullensvang statsallmenning var det berre gjeve løyve til felling av 20 dyr (Sekse 1971). Likeins skriv Jakob Sæbø, mangeårig leiar i Eidfjord fjellstyre, at den vesle stamma på tjuetalet heldt seg for det meste på dei store privateigedomane i Telemark, på baa sider av Kvennadalføret. Då stamma mot slutten av 30-åra hadde vakse monaleg byrja den å trekkja lenger vest og nordvestover. Noko som førde til at jegrane frå vestsida av Vidda kunne ta opp att reinsdyrjakt (Sæbø 1971). Det er også illustrerande at oppsynsbua på austsida av Fiskos, mellom Litlosvatn og Kvennsjøen, ikkje vart bygd opp att etter at den vart teke av store snømengder eit år på slutten av tjuetalet, med den grunngevinga at det var så lite rein på nordsida av Kvenna at det ikkje var naudsynt med oppsyn (pers. medd. Ingvald Øvregård, mangeårig vert på Litlos turisthytte).

Dette historiske tilbakeblikket er det viktig å ha med seg når ein skal sjå på reinens arealbruk dei siste tjue åra. Også på starten av 2000-talet vart bestanden sterkt redusert på grunn av hardt jaktpress etter utskrivning av altfor mange fellingsløyve, som fylgje av feilestimering av bestandsstorleiken. Vinterbestanden kom ned i rundt 4000-5000 dyr, og bestanden har etter dette lege på eit relativt lågt tal fram til i dag. Samstundes kan vi registrera same arealbruken som på tjuetalet og byrjinga på trettitalet, dvs. reinen har halde seg mykje i Vinje der òg kalvinga har funne stad. Det er difor god grunn til å gå ut frå at arealbruken har nær samanheng med bestandsstorleiken.

Arealbruk og klima

Reinens arealbruk på våren og forsommaren, dvs. i kalvingstida og vekene etter kalving, kan tenkjast å bli influert av lengre periodar med snørike vintrar. Slike periodar hadde vi på tjuetalet (Qvenild et al. 2003), og dessutan frå 1989 og åra framover, med ekstra mange vintrar med meir snø enn det hadde vore vanleg frå 1930 til 1980-talet. Snøtilhøva ved Litlos illustrerer dette godt

(Fig. 1 og Fig. 2). På denne stasjonen vart det frå 1930 til 1979 målt over 250 cm snødjup i kun tre av åra, medan det i perioden 1980 – 2021 vart målt eit snødjup på 250 cm eller meir i elleve av åra. Etter ein snørik vinter vert det lite tilgjengeleg beiteareal i mai og juni når storparten av terrenget er snødekt. På områda utan snø er det stort sett lav og steinlav, og dette er ikkje noko produksjonsbeite samanlikna med frisk groe. Får vi mange slike år tett på kvarandre, vil også det vesle som er tilgjengeleg av lavbeite bli gnagd ned, og mangel på beite kan såleis føra til arealskifte. Dette temaet vart peikt på av Heggenes et al. (2011).

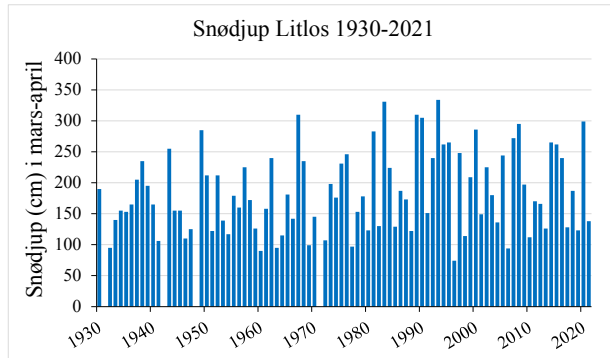

Fig. 1. Snødjup på stasjon Litlos målt i overgangen mars-april i åra 1930-2021 (Data frå Øst-Telemarken Brukseierforening/Norsk Hydro)

Fig. 2. Foto teke 3. juli 2015 frå Holkaslaet mot sørvest, med Storekoll i bakgrunnen. Det er framleis svært lite bermark. (Foto: R. Borgstrøm)

Mykje snø kan dessutan føra til store sommarvassføringar i mellom anna Kvenna, noko som klart vil vera eit vandringshinder for fostringsflokkane. Dyr som i dei seinare åra har stått på sørsida av Kvenna kan difor bli hindra i å kryssa Kvenna når isen har gått på vatna. Dette vart påpeika i ein artikkel i Villreinen av Borgstrøm et al. (2020)

Turistferdsle og reinens arealbruk

Det har av enkelte grupperingar blitt hevda at det er fottrafikken i vest som har ført til at reinen har endra sitt kalvingsområde og sin arealbruk i dei siste tjue åra. NINA sine ferdsleregistreringar langs utvalde ruter frå 2016 og nokre år framover er brukt for å visa at det må vera fottrafikken som har hindra reintrekket mot vest og nordvest (Gundersen et al. 2021). Det er ein stor hake ved dette arbeidet, og det er manglande teljingar i åra der reinen kalva vestpå. Vi har kun overnattingstala for turisthyttene Torehytten, Litlos og Hellevassbu å halda oss til, og desse viser ingen auke (Borgstrøm et al. 2020). Overnattingstala for Litlos turisthytte var faktisk på det høgste rundt slutten av syttitalet, då reinen kalva ved Hårteigen (Andresen 2021). Så vil nokre hevda at det har vore fleire teltarar i dei seinare åra, men det føreligg ingen statistikk for dette. Det var dessutan svært mange som låg i telt alt på femti- og sekstitalet. Eg er sjølv eit døme på ein slik som brukte telt på denne tida, med mykje telting utafor dei oppmerka løypene.

Ei lita feilkjelde med dei automatiske teljarane som Gundersen og medarbeidarar i NINA brukte, var at dei også registrerte rein, hestar etc. som fotgjengarar. Dette peika eg på i ein artikkel i Hardanger folkeblad 9. august 2017 der eg mellom anna brukte Gundersens registrering av 96 passeringar ved teljaren på Ambjørghøgda rett nordaust for Litlos den 9. juli 2016, medan talet på overnattingar på Litlos turisthytte i dagane 8. – 10. juli berre var mellom 4 og 10. Akkurat desse dagane gjekk det ein reinsflokk rundt Ambjørghøgda, og det er høgst sannsynleg dyr frå denne flokken som var blitt registrert som fotturistar. Det var fleire andre liknande døme frå 2016, og dette gjer at talet på fotturistar vart overdimensjonert. Men hovudinnvendinga er likevel at det ikkje føreligg kontrollregistreringar frå åra då kalving fann stad i vest, i Hårteigen – Veigområdet.

Stammestorleik og genetisk variasjon

Eit viktig argument for å sikra at bestanden har stor genetisk variasjon er å halda bestanden høg. I dei siste åra er bestanden på Vidda blitt sterkt skote ned etter påvisinga av to CWD-infiserte individ, og andelen eldre bukkar er betydeleg redusert. Ved ei hard nedskyting vil ein òg fjerna eventuelle resistente individ. Det same vil òg gjelda for andre sjukdomar. Ein må òg ta med at sjølv om bestanden blir skote sterkt ned, vil restdyra framleis gå i flokk, og om det då skulle vera smitta dyr att, vil risikoen for smitteoverføring framleis vera stor.

Det vanlegaste genetiske spørsmålet ved diskusjon av kor stor ein populasjon bør vera, er om det er fare for innavl. Innavl er like mykje ein verknad av strukturen på populasjonen som storleiken. Tiltaket med sterk reduksjon av talet på bukkar eldre enn 2,5 år kan koma til å verka sterkt inn på innavlens dersom tiltaket lukkast eit stykke på veg. Sjansen for at få bukkar vil vera opphav til mange av kalvane vil etter eit par generasjonar føra til sterk auke i innavlsfaren. Dette er difor eit poeng i seg sjølv med tanke på genetik. Færre fedre per generasjon kan òg få sterk negativ verknad på potensialet for genetisk resistens mot eksisterande og komande sjukdomsfarar, t.d. CWD. Dette kan slå begge vegar, men i ein naturleg populasjon der ingenting vert styrt ut frå faktisk kunnskap, er risikoen for negative utslag svært høg.

Ei god forsikring vil difor vera å auka bestanden og ha ein bestandsstruktur med høg andel eldre bukkar.

Tiltak og konklusjon

Sjølve antalet av villrein på Hardangervidda og i andre område, er ein nøkkelfaktor med omsyn til arealbruk (Reimers et al. 2018). Slik er det også hos andre arter – når bestanden er liten, vil den utnytta ein mindre del av totalarealet. Villreinbestanden på Vidda er no langt under det som lenge var bestandsmålet, dvs. ein vinterbestand på 11000 – 12 000 dyr. Samstundes vert periferiområda i vest, nord og nordaust langt mindre utnytta enn tidlegare. Ein liten bestand som ikkje nyttar randområda på Vidda, fører også til at jaktinteressa blant jegerar vert redusert. Tapt brukstradisjon tek det tid å retta opp att, både for rein og jegerar. I dag er presset på fleire av desse periferiområda stort, ikkje minst i samband med hytteutbyggingar. Jamfør også planar om gondolbane til Rossnos (i Odda). Når bestanden er liten og reinen ikkje nyttar randområda i like stor grad som før, vil det dermed også bli lettare å få gjennomslag for å bruka desse areala til andre føremål enn reinbeite. Dette er ei utvikling langt meir øydeleggjande for villreinstamma på Vidda enn ferdsele langs dei merka turløypene.

Det viktigaste tiltaket på kort sikt vil difor vera å få auka bestanden til eit nivå der den naturleg vil utnytta periferiområda på Vidda. Dessutan bør ein tilstreba ein bestandsstruktur med høg andel eldre bukk, både for å unngå innavl, og for å sikra tidleg parring, betre mattilgang for simler og ungdyr vinterstid, og tidleg kalving.

Litteratur

Andresen H. 2021. Vil stenge hytter av hensyn til villreinen. S. 96 – 105 i: Andresen, H. (red.) Hundre år på Hardangervidda. Litlos turisthytte 1922-2022. DNT Oslo og Omegn, Oslo.

Borgstrøm R, Reimers E og Viskjer J. 2020. Stor sommarvasføring i Kvenna eit viktig vandringshinder for fostringsflokkar på Hardangervidda. Villreinen 35: 94 – 96.

Heggenes J, Viskjer J, Mossing A og Borgstrøm R. 2011. Klima, beite og kalvingsområde for villrein på Hardangervidda. Villreinen 26: 58 – 61.

Reimers E, Eftestøl S og Tsegaye D. 2018. Villrein og kraftlinjer – 44 år med fredelig sameksistens i NordOttadalsområdet? Villreinen 33: 18 – 21.

Sekse, T. 1971. Jakt og fiske på Hardangerviddi. S. 153 – 163 i: Kolltveit, O. (red.). Odda, Ullensvang og Kinsarvik i gamal og ny tid. Bygdesoga IV-1. Odda, Ullensvang og Kinsarvik bygdeboknemnd, Bergen.

Sæbø J. 1971. Då vi rydda ut villreinen. S. 49 – 53 i: Risvold, R. (red.). Vårt ansvar i naturen. Odda jakt og fiskelag, Odda.

Rognerud S, Borgstrøm R, Qvenild T og Tysse Å. 2003. Ørreten på Hardangervidda. Næringsnett, kvikksølvkonsentrasjon, ørektytspredning og klimavariasjon – følger for fisk og forvaltning. NIVA Rapport LNR 4712-2003.

Statsforvalteren i Oslo og Viken

Vår ref.
23/4806- 3

Deres ref.

Vår dato
01.06.2023

Vår saksbehandler
Kristin Asdøl Midtmageli
482 19 849, kam@statskog.no

Statskog SF - Innspill tiltaksplan villrein - Hardangervidda

I forbindelse med klassifisering etter Kvalitetsnorm for villrein har det vist seg at det står dårlig til for villreinen i flere av de nasjonale villreinområdene våre. Dessverre står vår menneskelige aktivitet og samfunnsutvikling de siste 100 år for en stor del av problemene. Villreinen er både rødlistet og en Nasjonal ansvarsart. Viktigste utfordringer er tap og oppsplitting av leveområder og alvorlig sjukdom.

Som en oppfølging av Kvalitetsnormen har relevante aktører innenfor villreinforvaltningen blitt bedt om å peke på tiltak som kan bedre situasjonen på kort sikt og lengre sikt. Dette kan være mindre tiltak som kan ha positiv betydning for villrein, men også inngripende og drastiske tiltak som har negative konsekvenser for berørte aktører.

Statskog er grunneier i mange av villreinområdene, og vi synes det er naturlig at også vi peker på en del mulige tiltak. Det kan vurderes at de tiltakene som prosjektgruppene i tiltaksplanarbeidet velger å gå videre med, først testes ut som forsøksordning.

Vi har under listet opp forslag til tiltak, som vi mener kan bedre situasjonen for villreinen noe. Tiltakene er særlig knyttet til funksjonell arealutnyttelse og funksjonelle trekkpassasjer. Listen er ikke i prioritert rekkefølge.

- Fjerne eller legge om sti/løypenett ut fra viktige villreinområder
- Kanalisere ferdselen til randsonene
- Fjerne eller stenge i perioder turistrytter/overnattingsmuligheter fra viktige villreinområder (spesielt Hellevassområdet, Hårteigen området og Torehytta da området er sentralt i forbindelse med villreintrekk på vidda, både nord-sør og øst-vest.)
- Forbud mot kiting og sykling i villreinområder
- Strengere praktisering av motorisert ferdsel, både i luften og på bakken
- Begrense bruken / stenge «traktorsleper» og veier inn i kjerneområdet av vidda helt eller delvis, og se på om nødvendig transport kan løses på en mer skånsom måte
- Gjennom lovverket legge til rette for enklere innføring av ferdselsrestriksjoner i tidsperioder/år
- Gamle ruter og turmål i **UT.no** må kvalitetssikres slik at de ikke ligger i områder som er skadelige i forhold til villreinhensyn.
- Villrein må hensyntas i forbindelse med opprettelse av nye ruter og turmål

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Med hilsen

Statskog SF

Kristin Asdøl Midtmageli
seniorkonsulent eiendom - drift

Dette dokumentet er elektronisk signert

Vedlegg: 0

Tjødnastølen beitelag, avgitt 31. mai

Bruk av fjellbeite til sau er ein gammal tradisjon og eit gode for å bevara fjellheimen slik den er i dag. Sauen er med å stoppa gjengroing av store areal.

Beitelaga brukar mykje tid og midlar for å opp fylle krava som Mattilsynet set bl.a. i forbindelse med salteplassar. Slik me ser det er det ingen problem verken for reinen eller sauene om dei deler noko av fjellområda 2-3 månader på sommaren. Me har tru på at dette er den beste måten å forvalte våre fantastiske fjellområder på.

Slik me ser der kan fjellområda brukas til både turgåing og beiting av både sau og rein.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Tommy Sandal, avgitt 29. april

I tillegg til generelt mindre ferdsel på Hardangervidda året gjennom, meiner eg det bør innførast eit generelt ferdselsforbud innanfor nasjonalparkgrensa begrensa til Vestland fylke i tida etter påske og fram til 1.juli, helst til 1.august. Dette forslaget har eg beskrevet og begrunna i årboka "Villreinen 2022", side 64-66. Eg meiner dette forslaget er gjennomførbart, fordi dette vil bli eit lite offer for oss menneske og trass alt ein liten inngripen i folk sin bruk av Hardangervidda. Og det vil vera eit effektivt tiltak i forhold til å gje villreinen absolutt ro til trekk, kalving og beiting i ei sårbar tid, som igjen over litt tid vil påverka kondisjonen positivt til dyra på Hardangervidda. Eg meiner eit ferdselsforbud i denne tida bør vera ein felles dugnad og gjelda alle brukarar av Hardangervidda, enten ein er turist eller lokal, villreinen skyr alle folk uansett agenda. Sjølv om me lokale er i mindretal, meiner eg ikkje det er eit argument, me skremer alle villreinen. Og det er kanskje oss lokale som har størst glede av at villreinen lever i fjella "våre".

I tillegg bør det gjerast noko med måten villreinjakta vert gjennomført på Hardangervidda. Eg har lang erfaring med jakta på Hardangervidda og veit kva eg snakkar om. Eg meiner den etterkvart så utstrakte bruken av helikopter på Hardangervidda, spesielt på vestvidda, er uheldig. Folk har penger nok og brukar helikopter i tid og utide, enten dei har med seg kjøt eller ikkje. Og på vestvidda landar dei kor som helst, om dei har jakta, utan hensyn til dyr eller andre jegerar som måtte vera i nærleiken. Ofte gidd ikkje folk å slakta og bera i det heile, men fyk skrottane heile frå plassen der dyra er skotne. Helikopteret lagar mykje støy. I tillegg flyg helikoptera ikkje etter faste trasear. Dette uroar dyra unødig, som igjen forstyrrar både trekket (særleg om dyra er på veg vestover) og sjølve jakta. Tidligere vart det brukt sjøfly som transportmiddel. Desse flya landa på faste vatn og flaug stort sett etter faste trasear. Dei lagar mindre støy enn eit helikopter. Sjølv om sjøflya fraktar mindre om gongen enn eit helikopter meiner eg det ville vore ein stor fordel for villreintrekket og dermed jakta om ein går tilbake til sjøfly som transportmiddel på Hardangervidda. Dagens bruk av helikopter (og annan motorisert ferdsel), jaktradioar, utstyr har gått for langt. Folk må tilpassa seg naturen om dei vil driva villreinjakt. Læra seg å leva enkelt, gå langt, slakta og bera tungt. Det er eit slit, men den som vil tålar det. Dagens utstrakte bruk av helikopter på Hardangervidda avlar ikkje akkurat slike jegerar.

Me menneske kan ikkje fortsetja å la vårt latskap og stadig aukande velferdsbehov gå utover villreinen sine primærbehov. Feilforvaltninga av villreinen på Hardangervidda eit skremmande eksempel på korleis det då går. Forvaltninga i mange tiår framover no bør handla om å jobba med tiltak som vil vesentlig betra kondisjonen og arealbruken til ein forholdsvis liten bestand av villrein på Hardangervidda. Fyrst når dette er oppnådd vil det vera forsvarlig å forsiktig auka bestanden igjen. Så no må me stramma oss opp og gjera ting i rett rekkefølge, og forvalta villreinenbestanden på Hardangervidda etter villreinen sine behov og premisser, ikkje våre.

Tommy Sandal

jeger frå Røldal/ fangstmann på Svalbard.

INNSPILL ETTER AVSLUTTENDE MØTE

Haaverstad, Olav Thøger

Fra: Are Rønhovde <areron@online.no>
Sendt: onsdag 15. november 2023 22:09
Til: Haaverstad, Olav Thøger; lena.romtveit@villrein.no
Emne: HA utkast til tiltaksplan - innspill - allemannsrett - grunnlov - speilvending

Hei der, kort tilbakemelding til pdf "Avsluttende møte utkast til tiltaksplanfor Hardangervidda villreinområde":

Etter det eg forstår er det parallelt med dykkar arbeid eit pågåande arbeid med å få allemannsretten inn i grunnlova. Dersom det skjer, utan at speglvendingsprinsippet de ynskjer nytte i forvaltninga av Hardangerviddareinen vert omhandla, då fryktar eg at allemannsretten som del av grunnlov vil trumfe forslag til innskrenkingar av ålmenta på villreinen sine vegne. Reinsforvaltninga vil verte bundne på hender og føter.

Beste helsing,

Are Rønhovde
Øvre Sveinunggard
Skurdalsvegen 450
3580 Geilo

Statsforvalteren Oslo og Viken

15. november 2023

Innspill til tiltaksplan for Hardangervidda

Det vises til fremleggelse av utkast til tiltaksplan for Hardangervidda. På vegne av DNT Oslo og Omegn, DNT Drammen og Omegn, DNT Telemark, Bergen og Hordaland Turlag og Stavanger turistforening sender vi et felles innspill til utkastet.

DNTs tilnærming til arbeidet med tiltaksplaner for villrein har hele tiden vært at vi skal gjøre vår del for å bedre situasjonen for villreinen. DNT deler bekymringen for villreinen og er opptatt av at vi må finne løsninger som tar vare på villreinen samtidig som vi kan fortsette med friluftsliv i fjellet. Påvirkningsbildet er sammensatt, og det er viktig å ha med seg hele bildet når en vurderer tiltak som kan få store konsekvenser for folks tilgang til våre fjellområder.

Vi mener at summen av forslagene som nå er lagt fram for Hardangervidda villreinområde, går mye lengre enn forventet og vil sterkt begrense muligheten til å utøve friluftsliv på Hardangervidda.

Prosess

- **Medvirkning:** Vi mener det er svært uheldig at to turisthytter (Hellevassbu og Lågaros) foreslås nedlagt uten at dette har vært forelagt DNT før det presenteres for allmenheten og media. Det er ikke i tråd med intensjonen om «*en målrettet involvering for å komme fram til og forankre aktuelle tiltak*» og bidrar totalt sett til å svekke tillitten til sluttresultatet.
- **Helhetlige og omforente løsninger:** DNT har ved flere anledninger invitert til å drøfte konkrete problemstillinger som angår vårt rutetilbud med sikte på komme fram til omforente forslag, uten at dette har vært prioritert. Prosessen kunne ha kommet mye lenger hvis det hadde vært lagt opp til å diskutere ulike løsninger med DNT underveis framfor at dette har skjedd i større grupper med sjeldne møter.

Merknader til forslagene

- **Sumeffekter:** Folks tilgang til friluftsliv på Hardangervidda vil med dette forslaget bli vesentlig endret. Forslaget til tiltaksplan inneholder svært mange elementer, og så langt vi kan se, er de samlede konsekvensene for friluftslivet ikke utredet godt nok.

Konsekvensene som tiltakene vil medføre for bruken av DNTs hytte- og rutetilbud, må vurderes ut over det som foreligger nå, spesielt når det gjelder indirekte effekter. I møtet den 8.11 ble det f.eks. opplyst at bruken av de betjente hyttene var skjermet. Dette bør drøftes nærmere i en samlet analyse av effekten av alle tiltakene. Det er her viktig å ha med

seg at tiltak ett sted kan få konsekvenser for ferdsel og for DNTs tilbud på andre deler av rutenettet og også for de delene som i utgangspunktet ikke er tenkt berørt.

- **Kunnskapsgrunnlag og konsekvenser:** Vi er opptatt av at konsekvensene av tiltak knyttet til ferdsel og friluftsliv blir grundig beskrevet. Så langt vi har sett, er det flere tiltak hvor dette er for svakt. Generelt mener vi det bør være en klar kobling mellom forslag til tiltak og det faglige grunnlaget, og at dette bør framgå klart i rapporten.

Vi minner også om at kunnskapsgrunnlaget knyttet til motorisert ferdsel fortsatt er langt svakere enn kunnskap om friluftsliv og ferdsel. Behovet for tiltak for å regulere og dokumentere motorferdsel er likevel stort, til tross for mangelfull kunnskap om omfang og effekter.

- **Forslag om ny sti:** I tiltakspakke 1 er det foreslått at Hellevassbu stenges og at det blir alternativ sti til Litlos via Middalsbu. Her er det viktig å være klar over følgende:
  - Det er kun 12 senger på Middalsbu.
  - Strekningen Middalsbu – Haukeliseter er ikke en trygg rute vinterstid.
  - Traseen over Valldalsvatnet er problematisk vinterstid fordi dette vannet er regulert, og Hydro/Lyse stenger ferdselen her hvis det er usikker is.
  - Sommerstid er det en lang tur fra Middalsbu til Haukeliseter, og en ny hytte som deler turen bør vurderes hvis dette velges som en løsning.
- **Vintertilbud:** Tiltakspakke 1 og 2. Ved å endre dato for kvisting, motorisert ferdsel og åpning av hytter øst for Sandhaug til etter 1. april, og til før 1 april vest for Sandhaug, vil allmenhetens mulighet til å utøve friluftsliv om vinteren reduseres. Hvis det ikke tas hensyn til at påsken flytter seg, er det fare for at restriksjonene vil føre til at de fleste betjente anlegg, både DNT og private, vil holde stengt hele eller store deler av vinterseongen, og stikking vil ikke bli gjennomført. Dette utfordrer igjen den generelle muligheten til å ha drivverdige turisthytter på Hardangervidda, og vil medføre vesentlig begrensninger i tilbudet.
- **Allemannsretten:** Det foreslås flere tiltak som vil begrense allemannsretten, bla. en speilvending av prinsippet om allemannsretten i hele villreinområdet for ulike former for friluftsliv. Selv om det er snakk om å regulere friluftaktivitet med potensielt stort skadepotensiale, mener vi at dette er et inngripende forslag som langt på vei utfordrer den frie ferdselsretten (jf. Friluftsloven §2). DNT mener derfor at konsekvenser av forslaget må belyses nærmere, og at forslaget må gjennom en grundig demokratisk behandling før det eventuelt kan gjennomføres.
- **Ikrafttredelse:** I møtet ble det stilt spørsmål om når tiltakene trer i kraft. Det er viktig med ryddighet rundt dette fordi det er mange som skal forholde seg til forvaltningen av Hardangervidda. For 2024 legger vi til grunn at dagens forvaltningspraksis videreføres, og at selve forslaget ikke gir grunnlag for endringer av åpningstider, kvistedatoer m.m. Dette bør formidles til aktuelle forvaltningsnivå.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Med vennlig hilsen

Per Hanasand

Styreleder

Dag Terje Klarp Solvang

Generalsekretær

Haaverstad, Olav Thøger

Fra: Haaverstad, Olav Thøger
Sendt: torsdag 9. november 2023 12:25
Til: Helga Bjerke Drøyli; lena.romtveit@villrein.no
Kopi: Kyle O'Donoghue
Emne: SV: Presisering - øst- og vestvidda

Hei, og takk for tilbakemelding!

Soneringskartet er kun et forslag for å vise hvordan det *kan* gjøres og er ikke «ferdig tygd». I kartet er det brukt fylkes- og kommunegrenser som et forslag til skille, men det stemmer som du sier ikke helt med beskrivelsen i tiltakspakkene når det gjelder kvisting av løyper og åpningstider for turisthytter. Det må derfor sees nærmere på en slik sonering. Mogen skiller seg jo også ut fra mange av de andre hyttene mtp. beliggenheten ved Møsvatn som er definert som en «fjell og fjordbygd» i regional plan.

Med vennlig hilsen

Olav Thøger Haaverstad
seniorrådgiver

Statsforvalteren i Oslo og Viken

klima- og miljøvernavdelingen
Telefon: 32 26 68 28
E-post: olav.haaverstad@statsforvalteren.no
Web: www.statsforvalteren.no/ov

Fra: Helga Bjerke Drøyli <helga.bjerke.droyli@dnt.no>
Sendt: torsdag 9. november 2023 11:49
Til: Haaverstad, Olav Thøger <olav.haaverstad@statsforvalteren.no>; lena.romtveit@villrein.no
Kopi: Kyle O'Donoghue <kyle.odonoghue@dnt.no>
Emne: Presisering - øst- og vestvidda

Hei og takk for grundig fremleggelse av utkast til tiltaksplan for Hardangervidda villreinområde i går.

Begrepene "øst og vest for Sandhaug" benyttes i tiltakspakke 1 og 2. Mogen turisthytte ligger øst for Sandhaug, men er markert i sone vest på soneringskartet.

I hvilken sone skal vi tolke at Mogen ligger?

Med Vennlig Hilsen

Helga Bjerke Drøyli

Konstituert daglig leder

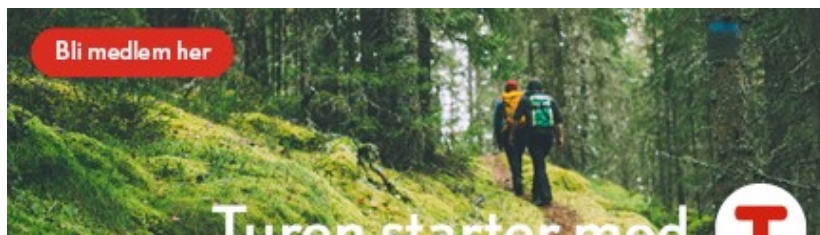
Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Postadresse: PB 3089, 3707 Skien,

Besøksadresse: Torggata 15, 3717 Skien
Telefon: 35 53 25 55 / 452 13 281

helga.bjerke.droyli@dnt.no, <https://telemark.dnt.no/>

GEILO HUSKY AS

SKURDALSVENGEN 596, 3580 GEILO

15.11.2023

Geilo Husky AS
Skurdalsvegen 596, 3580 Geilo

Statsforvalteren i Oslo Viken

Innspill til statsforvalterens gjennomgang av kommende tiltak for villrein på Hardangervidda

På bakgrunn av informasjonsmøte torsdag 9.11.2023, setter vi spørsmål ved en rekke punkter som ble lagt frem og saksbehandlingen som er gjort i forkant av møtet.

«Føre van» prinsippet som ble lagt til grunn for foreslåtte vedtak, har ingen faglig begrunnelse for å nekte hundekjøring på Hardangervidda på vinterstid. Hundekjøring på vidda har vært i flere årtider, med nedgang på aktiviteten den siste tiden. Forskning som er gjort av NINA viser blant annet at hundekjøreraktiviteten er på under ett aktivt hundespenn per dag på vinterstid (0,2 hundekjører per dag, ref NINA «Ferdseil ut ifra nasjonal turistveg RV7 over Hardangervidda. En dokumentasjonsrapport» s. 56).

Hundekjøring går inn under allemannsretten og har deretter de samme rettigheter som alle andre grupper som ferdes på vidda. Det å utelukke hundekjøring, men ikke utelukke ferdsel til fots eller ski, er diskriminerende for en særdeles liten gruppe. Hundekjøring er per dags dato så liten gruppe, at hundekjøring blir i forskningen ikke engang regnet med grunnet gruppen er for marginal og dataen er for liten (ref Vegard Gundersen / NINA).

Grunnlaget for kommende tiltak opplever vi er basert på synsing, og det er ikke måten å gå frem for å forbedre villreinenens levevilkår.

Vi stiller også spørsmål ved den korte innsigelsesfristen for vedtakene som er foreslått.

Vi viser til tidligere dynamiske soner som viser hvor Villreinen står, som et bedre alternativ enn totalforbud. Slik kan hundekjøringen foretas med aktomshet.

Med vennlig hilsen

Ivar Johan Sørli
Eier
Geilo Husky AS

Haaverstad, Olav Thøger

Fra: Goe Wetlesen <goewet@hotmail.com>
Sendt: onsdag 15. november 2023 09:32
Til: Haaverstad, Olav Thøger
Emne: Innspill til forslag til tiltaksplan for Hardangervidda villreinområde

Statsforvalteren i Oslo og Viken v/Olav Haverstad

I presentasjonen vedrørende forslag til tiltaksplan for Hardangervidda villreinområde fremgår det at man ved mangler, feil eller liknende kan sende deg en henvendelse.

Det er stor bekymring for hvordan grunneierne skal kunne utføre vedlikehold og transport på sine hytter/driftsbygninger hvis all motorferdsel på Østvidda skal begrenses til en måned, dvs april. Erfaringsmessig kan også april by på føreproblemer på grunn av mildvær.

Det er også mange forslag som berører mange grunneieres rett til å bruke eiendommene sine til næring, jakt, fiske og landbruk. En bør merke seg at under opprettelsen av Hardangervidda nasjonalpark ble det gitt lovnader om at grunneierne/rettighetshaverne skulle kunne drive med jakt, fiske og næring som vanlig.

En kan føle det som at overordnede myndigheter nå vil endre disse lovnadene.

Det kom også fram på avsluttende møte at deltakere av faggruppene ikke kjente seg igjen i innholdet til tiltakspakkene. Det synes for oss at faggruppene er med som alibi for forslaget som prosjektgruppa har lagt fram. Dette ser for oss ut til å være en udemokratisk prosess som vi vil protestere på.

For grunneierne i HA 64;
Goe Vikan Wetlesen og Unni Wetlesen

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

-----Opprinnelig melding-----

Fra: Gunnar Garen <gg@sysendalenfjellhytter.no>

Sendt: onsdag 8. november 2023 21:21

Til: Tuseth, Gunhild Dalaker <gunhild.tuseth@statsforvalteren.no>

Emne: Bedring av levekår for reinen på Hardangervidda

Hei

Kjempefint det som kom i media vedr. å bedre levekårene for villreinen på Hardangervidda. Endelig skjer det noe ! Jeg uttaler meg kun som privatperson, men ivrig bruker og beboer på Vestvidda. Bor på Garen i Eidfjord Kommune

Det som virkelig genererer mye trafikk til fjells er Rv7 over Hardangervidda, inntil 1985 vinterstengt mellom november og mai, så nærmest ett innfall fra Vegdirektøren i Hordaland om at den skulle holdes åpen om vinteren.

Ingen vedtak, ingen høringer, ingen konsekvensutredninger, man bare bevilget midler til vinterbrøyting.

Med utgangspunkt i Krossdalen, Dyranut, Høgdesteinen, Skulevika og Halne er det kitere, hundespann, snøscootere i hopetall som drar innover i fjellet. Og mange på skitur, sist påske var det kjørt opp skispor med løypemaskin fra Dyranut til Rauhelleren. Ferdselen resulterer og i endel redningsaksjoner med helikopter og snøscootere og den uroen dette påfører villreinen.

Så lenge det finnes alternativer med 4 andre vinterbrøyta veier øst/vest bør veien stenges på vinteren, den er og en barrikade for reinen som vil til gode beiter sør for Hardangerjøkulen. I Krossdalen var det alltid kalving, og mange snøfrie hauger med godt beite i mars/april. Etter 1985 kom ikke reinen over grunnet høye brøytekanter.

Norges Miljøvernforbund (Kurt Oddekalv og Per Nordø) prøvde å advare mot konsekvensene med åpen vei over Hardangervidda vinterstid i mange år men ble ikke hørt. De fikk til ett vedtak om at veien skulle stenges hvis reinsdyrene kom for nær veien, da sørget fjelloppsynet for å drive de unna med snøscooter slik at veien kunne holdes åpen. Dette var jeg vitne til i mars 2002, øst for Dyranut.

Så mye som veien er stengt grunnet dårlig vær har den liten verdi transportøkonomisk, ofte stengt flere uker i strekk. Tunell eller tunneller kommer til å ta lang tid, inntil de er på plass bør veien vinterstenges slik det var fram til 1985.

Mvh Gunnar Garen

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Haaverstad, Olav Thøger

Fra: Halne Fjellstugu AS <post@halne.no>
Sendt: tirsdag 14. november 2023 22:03
Til: Haaverstad, Olav Thøger
Emne: Fwd: Utkast til tiltaksplan
Vedlegg: image001.png; 2023.03.10 - Villreinstatus - v2.1.png; 2023.03.17 - Villreinstatusv.png; 2023.03.21 - Villreinstatusv.png; 2023.03.28 - Villreinstatus.png; 2023.03.31 - Villreinstatus.png; 2023.04.05 - Villreinstatus.png; 2023.04.11 - Villreinstatus.png; 2023.03.06 - Villreinstatus.png

Legg og ved dei karta som Oslo kiteklubb laga i samarbeid med Petter Bråten og SNO vinteren 2023.

Desse karta fungerte veldig bra og kunne styrt all trafikk på Vidda etter vår mening.

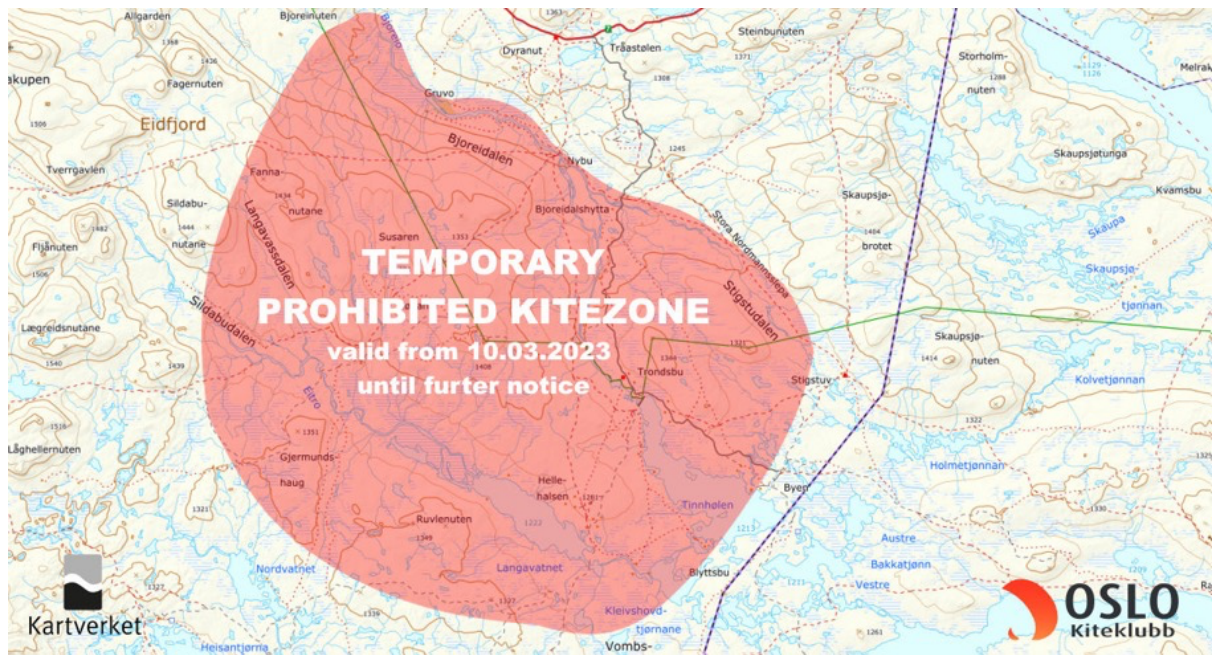
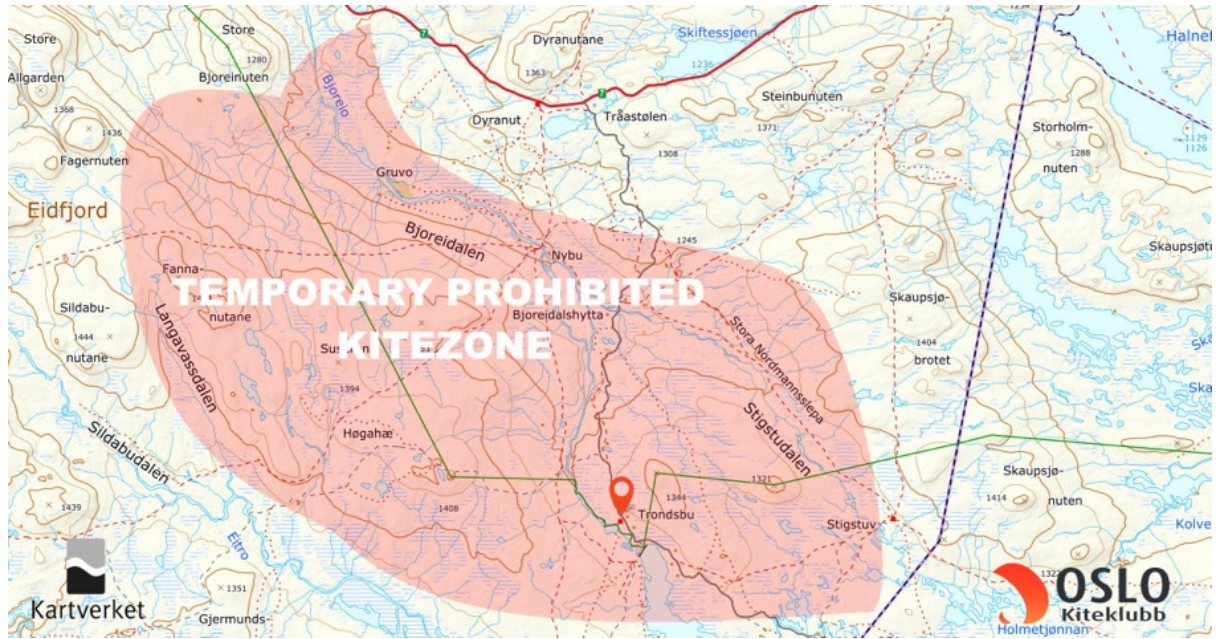
Geirmund Tormodsgard

post@halne.no | +47 53 66 57 12 | www.halne.no

Halne Fjellstugu AS | Hardangervidda 227 | 5785 VØRINGSFOSS

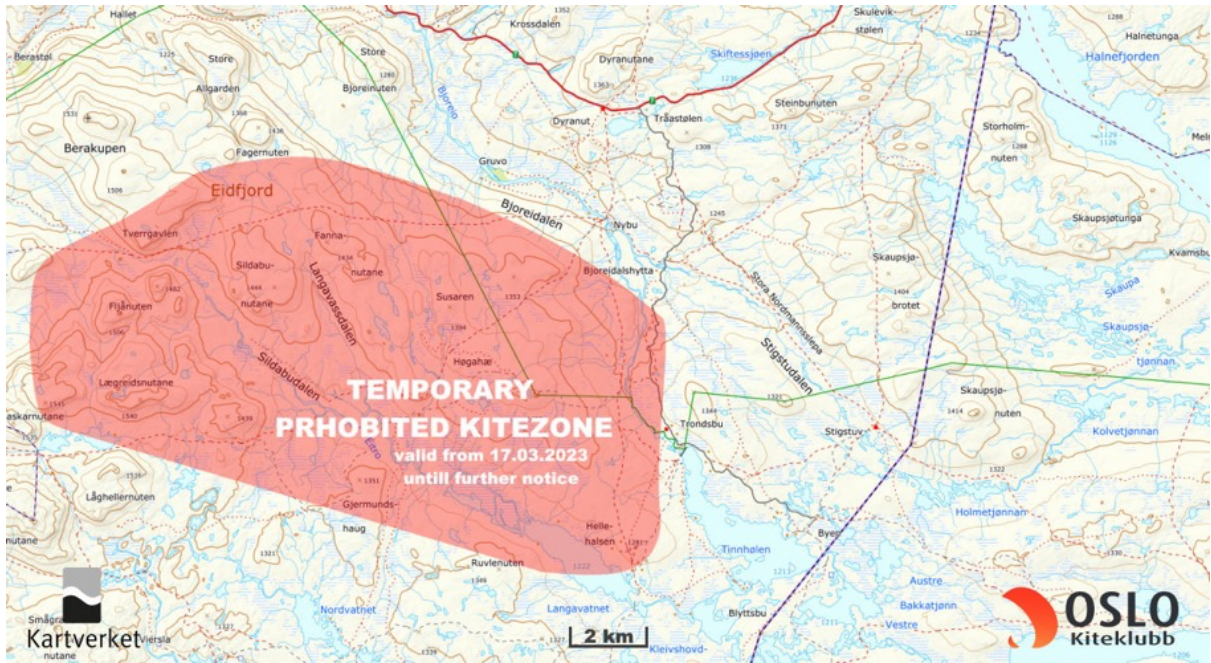
Postadresse: Ålmannvegen 90 | 3576 Hol

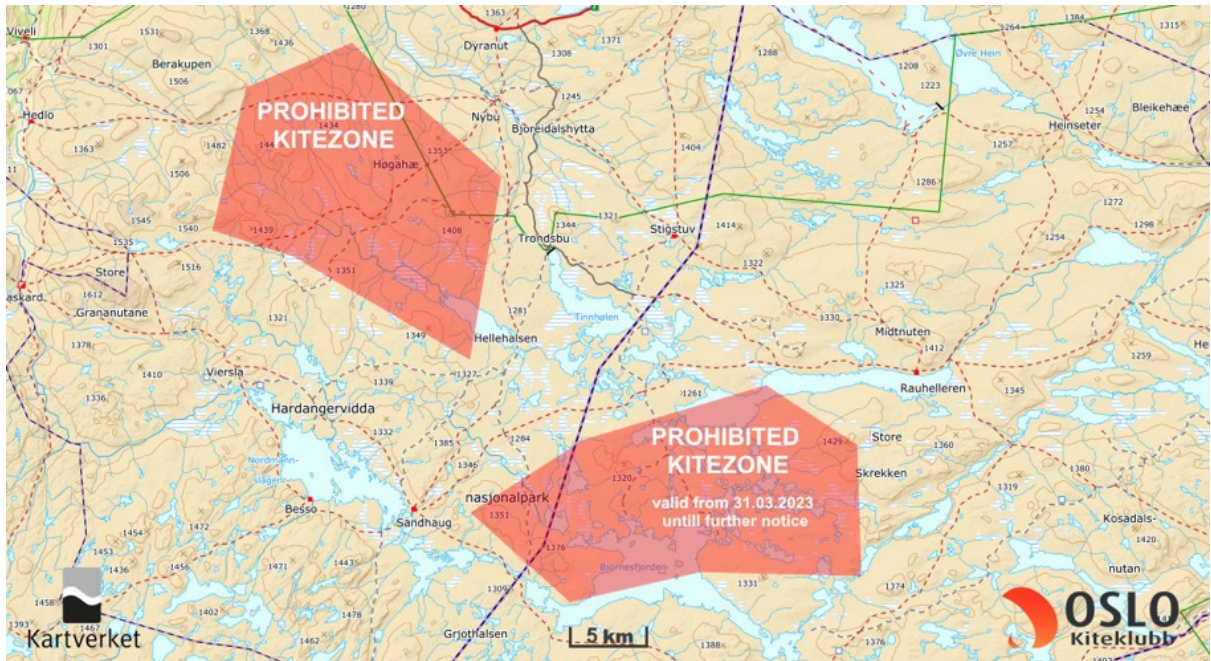
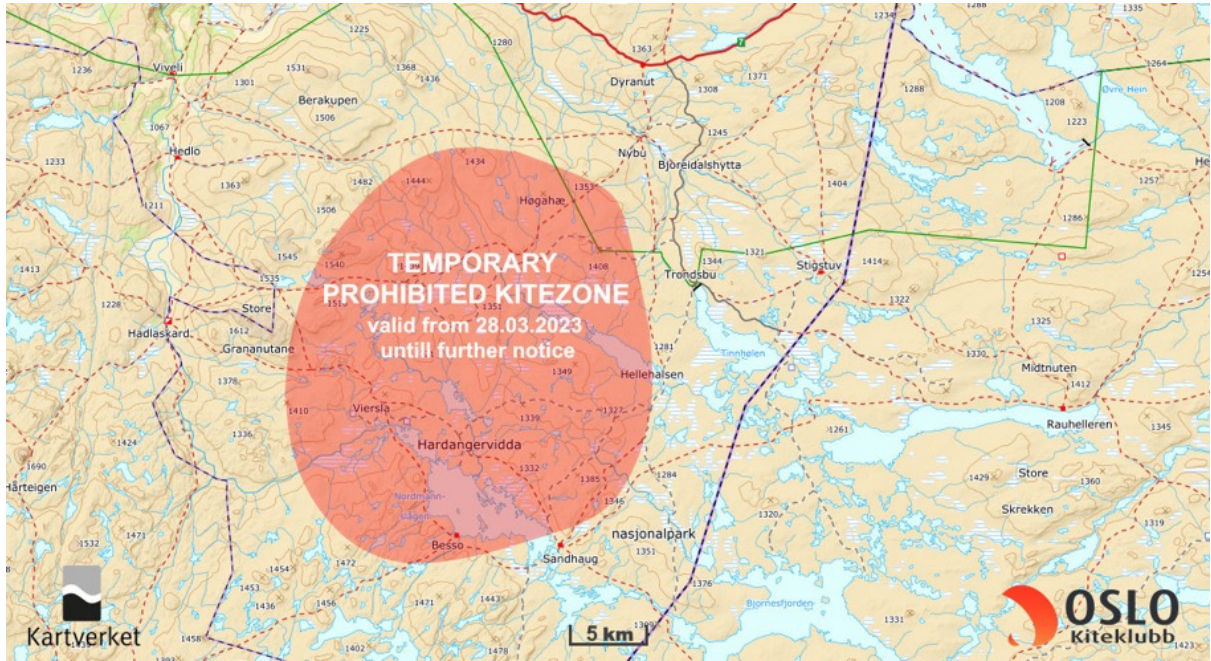

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

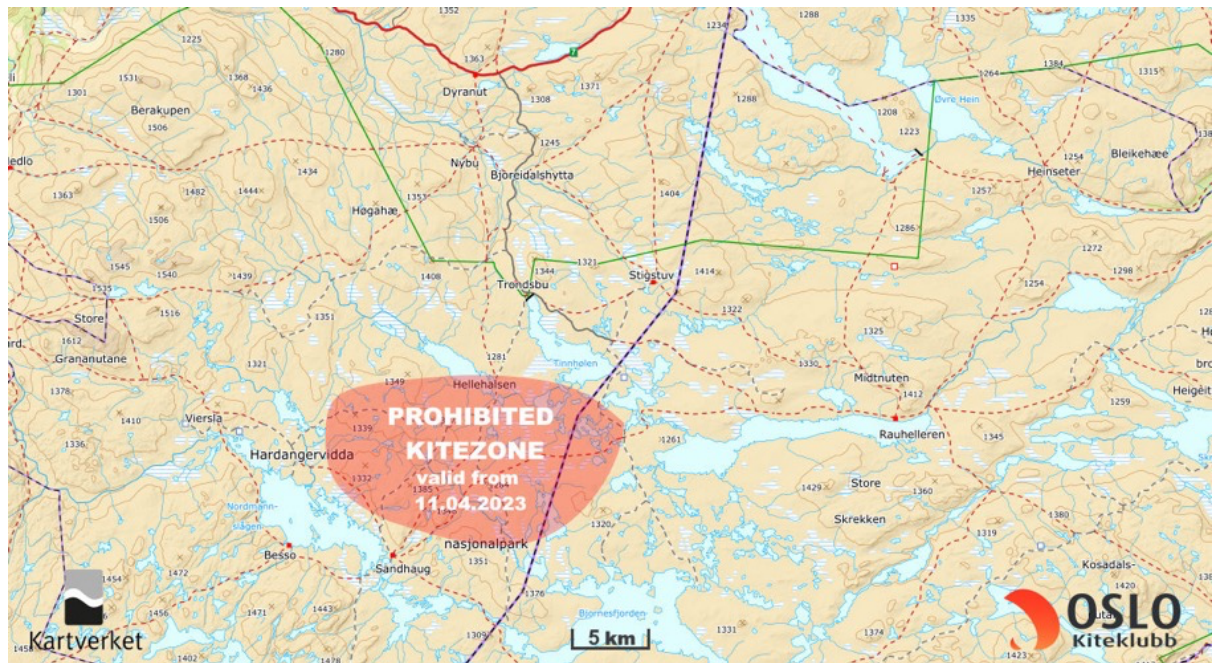
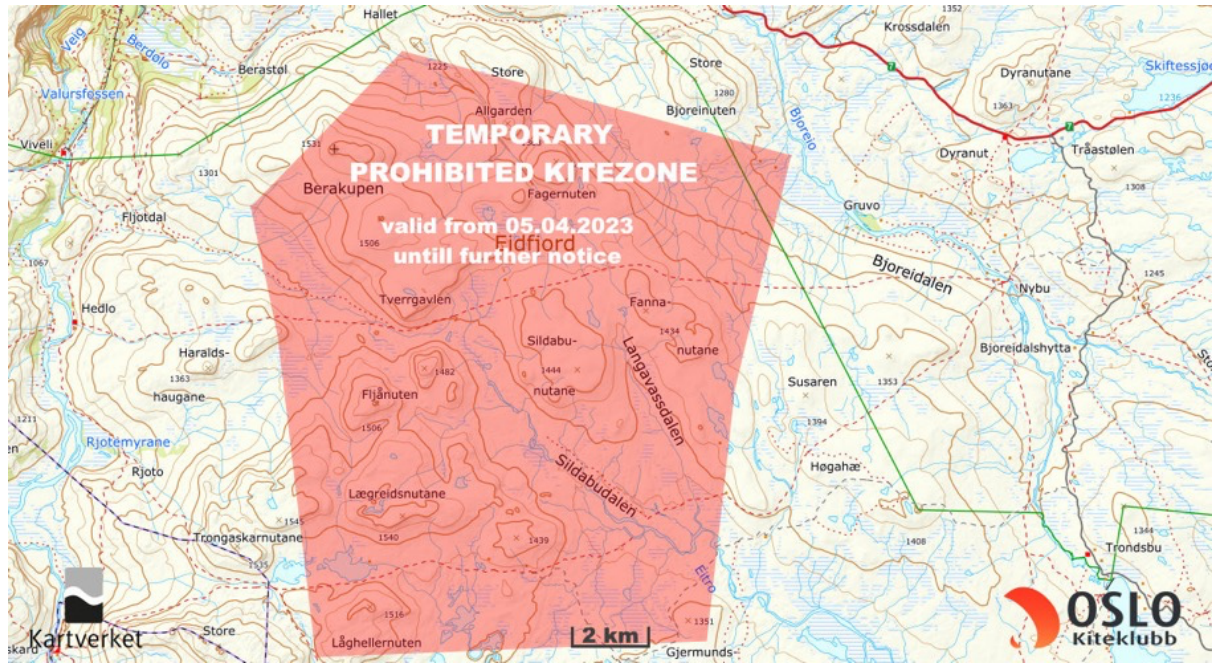

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Statsforvalteren Oslo & Viken

Postboks 325 1502 Moss

c/o: Ellen Lien, Lena Romtveit & Olav Thøger Haaverstad

Dato: tirsdag 14. november 2023

Tiltaksplan for Hardangervidda villreinområde

Halne fjellstugu er positive til at det må innføres tiltak for å sikre ei levedyktig villreinstamme på Hardangervidda og for å sikre den siste rest av villrein som me har i Norge. Me har forståelse for at det er nødvendig å innføre begrensningar for å redusere den totale belastninga som villreinstamma står overfor.

På Halne har me åpen fjellstugu frå sist i februar til medio oktober. Både biltrafikken men og opplevelsesgjester/ friluftsfolket er viktige for oss og for vår eksistens.

Gjesten er i all hovudsak hytte til hytte-gjesten, kitaren, hundekjøreraren, fiskaren og jegeren samt bærplukkaren og naturnytare. Me er klar over at Hardangervidda gjøymmer den største Nasjonalparken, den største villreinstamma og består av det største høgfjellsplatået i Nord Europa. Alt dette er med på å gjera Hardangervidda spesiell og spennande og gjera den til eit ønska turmål for mange. Me har gjennom deltakelse i prosjektet «villreinen og mennesket» fått mulighet til å vera med å spreie informasjon og fortelja historia om villrein fjellet. Historia frå dei fyrste menneska kom til Norge og korleis dei livnerte seg på og av Hardangervidda. Vidare fram til dagens forvaltning og dei utfordringar me står overfor for å ta vare på villreinen inn i framtida.

Me ser og heilt klart dei utfordringar fjellet har både gjennom bruken me har i dag men og gjennom alle «ireversible» inngrep som et seg inn på Hardangervidda frå mange kantar.

At ei tiltaksplan er nødvendig har me god forståing for.

Dei tiltaka som er foreslått vil for Halne fjellstugu ha utruleg store konsekvensar. Slik me ser det vil vintersesongen vera umogeleg å halde oppe. Likeleis vil det bli store utfordringar med sommartrafikken. I neste runde vil dette endre heile den økonomiske situasjonen og laga ein stor usikkerheit rundt vidare drift på Halne.

Me veit at det i dag og dei siste 15 åra har vorte nytta GPS- senderar på reinsdyr for å drive forvaltning av bestanden. Denne merkinga har gitt ei mengde med nyttig informasjon og det er denne innfroramsjonen me meiner bør nyttast når det no skal lagast ei tiltaksplan. Ein kan ynskje eller ikkje ynskje at GPS-merking skal nyttast men så lenge det er merka dyr i stamma bør denne informasjonen kunne brukast vidare.

Her vil dei dynamiske karta med forbudssoner som er vedlagt kunne lagast for kortare eller lengre periodar. Dvs at det er reinen som til ei kvar tid bestemmer kor lenge og kva område som skal hensyntakast. På denne måten vil viktige områder få 100% «ro» i perioder når det er nødvendig.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

I forbudssona som kan lagast med god sikkerhetsmargin er ferdsel forbudt- enten det er med sykkel, ski, kite, hund eller motorisert ferdsel. Alle kan i tilfelle gjerast oppmerksom på at dette kartet skal nyttast før ein ferdast på Vidda og kartet vil vera styrande for kva veg du legg ferden.

Dersom kiterane er dei som skremmer reinen mest burde det vore ei sone langs riksvegen som var mogeleg å bruke til kiting dersom det dynamiske kartet tillet det.

På denne måten kan hytter, DNT sitt rutenett, kiterar og hundekjøyrerar, samt alle fjellfolk fortsetta å eksistere i samspel med natur og det viktige næringslivet og innformatørane kan fortsetta med stoltheit i den sårbare naturen.

Høyringsinnspel om framlegg til tiltak for villreinen på Hardangervidda

Harald H Kvaalen, eigar av Gjøsløys gnr 102 bnr 1 i Vinje, villreinvald HA 274.

Tiltakspakkene inneheld mange gode og gjennomtenkte framlegg som må vedtakast og setjast i verk så snart som råd.

Forboda mot motorisert ferdsel etter 1 april, kiting og hundekøyring er naudsynte tiltak for at dyra skal kunna velje optimalt kalvingsområde utifrå snø- og vertilhøva kvart år. Dette kan gjerast frå i vår.

Stenging av Lågaros turisthytte er eit godt tiltak for å skape betre samband mellom vinterbeita i aust og vår og sommarbeita i vest.

Stenging av Hellevassbu er heilt naudsynt fordi hytta og stiane dit er eit hinder for reinstrekket både mellom Vinje og Vestvidda. I dei åra der har vore kalving i Songa har fostringsflokkane ofte trekt mot Hellevassområdet i slutten av juni og byrjinga av juli. Men når trafikken aukar utover i juli har dyra oftast trekt austover att slik at brukstida vestanfor stien Haukelisæter-Hellevassbu-Litlos gjeng ned. I Villreinen 2023 påviste eg at dyra trekker austover att når vinden er av vestleg retning som ein skulle vente om dei vert vindsette av turistar som kjem frå Litlos eller Middalsbu. Hytta og stiane dit er såleis eit hinder både for bruk av dei høgalpine områda kring Nupsfonn-Sandfloeggene og for at dyra skal trekke vidare vestover mot dei gode beita i Ullensvang. Formannen i Røldal fjellstyre, R. Saltvoll skreiv den 15 august 1980 til Miljødepartetet og bad om at hytta vart flytta fordi den skar av reinstrekket og øydela for reinsjakt i allmenningen. Deretter skipa styresmaktene Hardangervidda nasjonalpark som hadde som mål å taka vare på reinen. Men ingen ting vart gjort med Hellevassbu og stiane dit – trass i at føresegnene for parken gjev heimel til å stenge stiar. Nettopp fordi der finst heimel i nasjonalparkføresegna til å stenge stiar, kan stenging av stiane til Hellevassbu gjennomførast før sommaren 2024, sjølv om ikkje den politiske prosessen med tiltaksplanane er avslutta. Fjerning av fleire bruer på stiande vil gjera nedlegginga av stiane effektiv.

Stenging av Hadlaskard og Torehytta er gode tiltaka som vil redusere trafikken dei særst gode sommarbeite områda på kalkrik berggrunn vest og nord for Litlos, sjå kartet nedanfor. Men det er ikkje sikkert at desse tiltaka vil ha særleg stor verknad når tiltakspakkene samstundes ser ut til å planlegge for auka trafikk nordover frå Middalsbu til Litlos. Årsaka til dette ser ein i biotopkartet i NOU 1974 30B, Illustrasjon 014. Sør for Kvenna er der berre teikna inn eit einaste trekk mellom Vinje og Ullensvang, det gjeng gjennom Belebotn rett sør for Kvenna, og vidare langs Kvennsjøen og Litlosvatnet. Nedanfor er utsnitt av geologisk kart med stiar og reinstrekket sør for Kvennsjøen skissert.

Figur 1. Geologisk kart, Hardangervidda vest, blå farge er kalkrik berggrunn. Stiar i raud farge. Svart strek er reinstrekket mellom Vinje og Ullensvang sør for Kvænna. Område A er det området dyra har nytta mest om sommaren sidan 2001.

Dette kartet vart laga etter opplysningar frå lokale informantar (NOU 1974 30B, s. 82-83). Frå Odda var det Jon Valset, Knut Rabbe og Jakob Jordal. Til likes med fjellstyreformann Saltvoll hadde dei nok god kjennskap til gamle dyretrekk.

På grunn av GPS merkinga av simler som byrja i 2001 er det svært enkelt å undersøke om stien Middalsbu-Litlos har hemmande verknad på reinstrekket om sommaren. Fyrst undersøker ein kor mange merkte simler som har kryssa stien i vestleg retning, frå Vinje mot Ullensvang, i perioden frå 1 juli til jakta byrjar. Ein finn då fylgjande: I 2001 kryssa simle 1a og 3a stien Middalsbu-Litlos i vestleg retning den 7 juli kl 14, men dei kryssa austover att dagen etter kl 11. I 2007 kalva simle 3369 ved Hårteigen og vart verande i områda vest for Litlos fram til noko ute i jakta. Same år var simle 3130 nede i Middalen og kryssa stien Middalsbu-Litlos i vestleg og austleg retning nokre gonger. Deretter må me heilt fram til 2021 for å finne ei nye kryssingar, det er simlene 302 og 303 som er i same flokk og kryssar stien i vestleg retning 23.07.21 kl 17:00 og er austom att 27.07.21 kl 14:00. I 2022 og 2023 var der ingen kryssingar av denne stien. Deretter tel ein opp kor mange simler som har vore merkte kvart einiskild år og summerer over år frå og med 2001 til og med 2023. Summen av merkte simler kvart år for heile perioden er 294 (talet på individ som har vore merkte er lågare fordi mange har vore merkte i fleire år). Sjansen for at ei simle skal krysse stien i vestleg retning er såleis maksimalt 5/294 som er 0,017. Det totale talet på kryssingar er ikkje mykje høgare. GPS koordinatane vert lagra kvar tredje time slik at der er åtte datapunkt for kvar simle kvart døgn. Talet på moglege kryssingshendingar i vestleg retning er såleis mykje høgare enn 294 og dermed vert det reelle sannsynet for at ei simle kryssar stien Middalsbu-Litlos mykje mindre enn 0,017. Det er såleis ikkje det minste tvil om at reinstrekket frå Vinje mot Ullensvang/Odda sør for Kvænna er sterkt hemma av trafikken mellom Middalsbu og Litlos. I

Kvalitetsnorm for Villrein s. 140 heiter det at statusen for ein trekkpassasje er på raudt nivå dersom bruken dei seiste ti åra er redusert til nitti prosent av forventinga til bruk dei seiste femti år. Dette er ein uvitskapleg definisjon fordi her nesten ikkje finst kvantitative data for å fastslå bruken av reinstrekka dei seiste femti år. Men ser me bort frå denne openberre mangelen, er det ikkje tvil om at trekket gjennom Belebotn, mellom Vinje i aust og Ullensvang i vest, er på raudt nivå. Årsaka er tvillaust turisttrafikken mellom Middalsbu og Valldalen.

Konsekvensen av at dette trekket er så sterkt hemma er at i dei åra dyra kalvar sør for Kvenna i Bordalen-Songa-Møstrond området (område A på kartet), så vil dei lett verta innestengde på dette området fordi stien Middalsbu-Litlos hemmar trekket vidare vestover mot område D. Trekk mot nord kan verta hemma av kanopadling på og trafikk langs Kvenna, samt vassføringa i vårløysinga. Stenging av Hellevassbu vil sikkert auke dyras opphaldstid rett aust for stien Middalsbu-Litlos (område B og C) og dermed sjansen for at dei kryssar stien og trekker vidare vestover. Dette vil me få sikre svar på i løpet av nokre år etter at Hellevassbu er stengt. At er ikkje er framlegg om å stenge Litlos er ein stor mangel ved tiltaksplanen. Men det er sjølv sagt mogeleg å stenge hytta seinare.

Å utvide nasjonalparken er eit tankelaust framlegg som ser fullstendig bort frå det faktum at skipinga av nasjonalparken har vore ein sterk pådrivar til å auke trafikken på vidda og dermed skape det vel dokumenterte elendet for villreinen. Samstundes har styresmakten både lokalt og sentralt synt null vilje til å bruke dei lovheimlar som finst for å styre ferdsla ut av villreinområda. Ei hard styring av ferdsla er naudsynt for å taka vare på reinen. Det stend att å sjå om desse tiltaksplanane munnar ut i konkrete tiltak som gagnar reinen. Med innføringa av friluftsløva i 1957 har me no eit lovverk som gjev alle verdas menneske rett til å ferdast kor dei vil i villreinområda. Nasjonalpark stempelet er ikkje noko anna enn eit reklameskilt for å trekke turistar hit. Sidan 1957 har turutstyret vorte mykje lettare, alle kan navigere nøyaktig med GPS og ein kan ferdast trygt og sikkert overalt fordi der er mobildekning nesten alle stader. Alle må på kvar ein topp og «alle» delar sine opplevingar på Facebook eller Instagram. Me ser no frå Strava at der er i ferd med å danne seg nye ferdselsveggar utanfor DNT sitt stinett. Å utvide nasjonalparken vil ikkje bremse denne utviklinga som er øydeleggande for villreinen. Ei utviding av nasjonalparken vil tvert om kunna trekke endå fleire folk og øydelegge endå meir.

Konklusjon:

Tiltaka med å stenge Hellevassbu, Lågaros, Torehytta og Hadlaskard og tilhøyrande stiar må setjast i verk så snart som råd. Det må alt no seiast at Litlos kan stengast seinare.

Tilsvar fra Hardanger husky – Statsforvalteren i Oslo og Vikens tiltaksplan for villrein på Hardangervidda

Innhold

Tilsvar fra Hardanger husky – Statsforvalteren i Oslo og Vikens tiltaksplan for villrein på Hardangervidda	1
Kort om Hardanger husky og hundekjøring generelt.....	1
Hundekjøring på Hardangervidda	2
Egne tiltak for å unngå konflikt med villreinen	4
Trening på nordsiden av riksvei 7.....	4
Flyttet deler av barmarkstreningen til Trysil	5
Innhente informasjon om posisjoner på rein	5
Endret lokasjon for turistkjøring	5
Stengte scooterløyper	5
Innspill på statsforvalterens tiltaksplan	5
Ønske om adaptiv forvaltning	6
Tinnhølsveien	8
Oppsummering.....	9

Kort om Hardanger husky og hundekjøring generelt

Hardanger husky er en liten kennel som holder til i Eidfjord og drives av Alf Einar Hernes, med familie. Kennelen har rundt 20 hunder av typen Alaska husky og hundene trenes på Hardangervidda. Hernes har vokst opp i Eidfjord, og drevet med hundekjøring på Hardangervidda siden han kjøpte sine første hunder for konfirmasjonspengene.

Hardanger husky er hovedsakelig en løpskennel, hvor hundene trenes for lengre løp. De kjøres dermed hovedsakelig av Hernes, men også av hans barn. Kennelen driver i noen grad med turistkjøring for å finansiere driften. Hundene kan kjøres som ett spann foran én slede, eller deles opp i flere mindre spann.

For å drive med hundekjøring er man avhengig av treningsmuligheter både i barmarksesongen og på snø. For å opprettholde dyrevelferden, samt å ha et treningsgrunnlag for å kunne delta i langdistanseløp, er hundene avhengig av å trene fem dager i uken.

Med full jobb utenom gjør dette det praktisk umulig å basere hverdagstreningen på å skulle reise til andre fjellområder. Eneste mulige treningsområde for barmarksesongen er derfor Tinnhølsveien, og eneste treningsområde for vintersesongen er nord- og sørsiden av riksvei 7 på Hardangervidda.

Undertegnede av dette innspillet er samboer med Alf Einars sønn Jostein, og er dermed involvert i kennelen. Undertegnede er grunneier på Hardangervidda og jobber som politi og har i flere år jobbet med oppsyn på Hardangervidda.

Hundekjøring på Hardangervidda

Hundekjøring har lang tradisjon som ferdselsform i Norge og på Hardangervidda, og var den mest effektive måten å ta seg frem i vinterfjellet frem til snøscooteren overtok. Polfarenne trente på vidda før ekspedisjonene sine, forsvaret brukte hundespenn i sin tjeneste og hundespenn ble også brukt som ambulanser på fjellet.

Besøker man Hardangervidda en godværspåske er det en viss sjanse for å møte et hundespenn. Store deler av vinterhalvåret er imidlertid Hardangervidda en nokså ensom affære. Fra sledesesongen begynner i nov/des og frem til vinterferien er det sjeldent man møter verken folk eller andre hundespenn til fjells. Ser man noen, er det som regel oppsyn eller turisthytteverter.

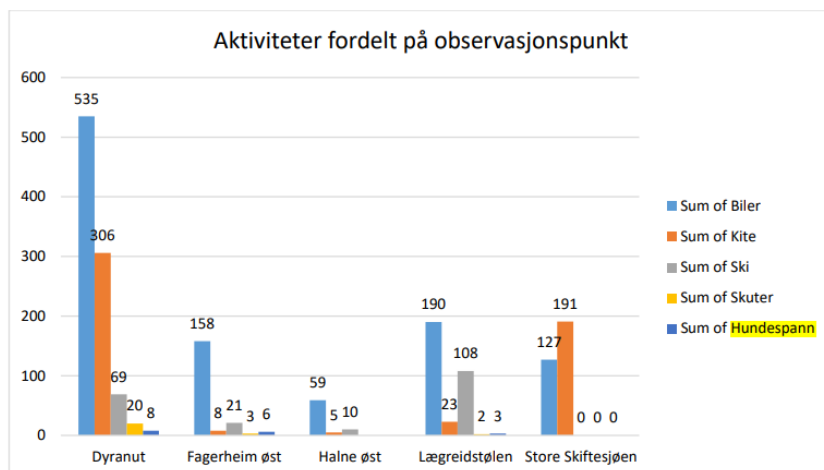
Tilreisende hundekjørere ferdes i liten grad på Hardangervidda utenom rundt sesongslutt/påske. Utenfor denne tiden er det i all hovedsak noen få, lokale hundekjørere som trener på Hardangervidda. NINAs ferdselsanalyse av villreinen på Hardangervidda fra 2021 sier følgende om omfanget:

Ferdselen ut fra Riksveg 7

Vi har tidligere oppsummert kunnskap om ferdsel ut fra Rv7 over Hardangervidda, sommer og vinter (Selvaag m.fl. 2019). Resultatene er basert på tre metoder; I 2017 ble det gjort en bruker undersøkelse (selvregistreringskasser) og ferdselstillinger på sommeren (Selvaag m.fl. 2018) og i 2018 ble det gjennomført observasjonsstudier vinterstid, og en ny brukerundersøkelse og ferdselstillinger sommerstid. Observasjonsstudiene ble gjennomført ved å kjøre hele strekningen av Rv7 som går over Hardangervidda 40 ganger i løpet av vinteren. Hver gang ble alle parkerte biler langs vei og parkeringsplasser notert og det ble brukt fem observasjonspunkt for å dokumentere bruk lenger unna veien.

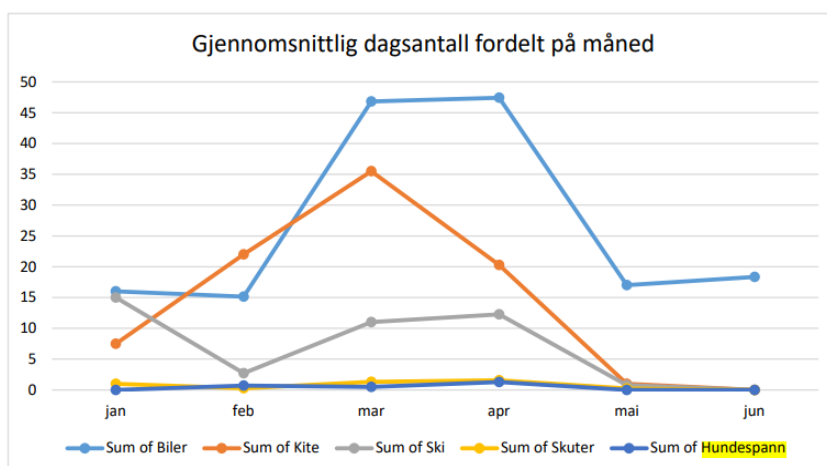
Observasjonene ble gjort fra høyder med kikkert og god utsikt ved Dyranut, Store Skiftesjøen, Halne, Fagerheim og Læg Reidstølen. Det ble registrert antall biler, kitere, skiløpere, snøskutere og hundespenn. Det ble observert 2528 parkerte biler totalt og høyest andeler var det ved Dyranut (532) og Halne (344). Mange steder ble det observert få biler, og antall biler ved Rv7 har store dagsvariasjoner. Til sammen ble det registrert 533 kitere, hvor flest var ved

Figur 20 Registrert ferdsel som ble observert i nærheten av Rv7 over Hardangervidda (i løpet av 40 dager vinteren 2018) fordelt på ulike aktiviteter og de fem observasjonspunktene.

Dyranut og Store Skiftesjøen. Videre registrerte vi 208 skiløpere og over halvparten av disse var ved Læg Reidstølen. Det ble observert ganske få skutere og hundespann.

Figur 21 Dagsgjennomsnitt av registrert ferdsel som ble observert i nærheten av Rv7 over Hardangervidda fordelt på observasjonsdagene vinteren 2018.

De lokale kjørerne som bruker Hardangervidda hele året er folk som er bosatt i bygdene rundt Hardangervidda. Basert på vår erfaring er dette folk med et sterkt ønske om å ta hensyn til villreinen, for ikke å miste sitt eget eksistensgrunnlag og å havne i konflikter. De har kjennskap til lokale forhold, og i større grad mulighet til å innhente informasjon om hvor reinen står. De har dermed en helt annen motivasjon for, og mulighet til, å ta hensyn til villreinen.

Vi mener derfor at det med fordel kan skilles på avtrykket de lokale kjørerne står for gjennom hele året, og det avtrykket de tilreisende står for i en kort periode av året (dette gjelder for så vidt ikke bare hundekjørere, men all bruk av Hardangervidda).

Med dette menes ikke nødvendigvis at det skal skilles på hvem som får lov til å ferdes på vidda, men er ment å illustrere at det er et stort potensiale i å øke kunnskapsnivået til de tilreisende.

Undertegnede har både privat og i jobben som oppsyn opplevd at det heller er regelen enn unntaket for tilreisende at det er store hull i kunnskapen om ferdsel på Hardangervidda. Mange kjenner ikke til problematikken rundt villreinen, og de som gjør det er frustrert over at det ikke finnes informasjon tilgjengelig som gir dem mulighet til å ta hensyn.

[Egne tiltak for å unngå konflikt med villreinen](#)

Situasjonen med villreinen er ikke noe nytt for Hardanger husky. Den preger alle som bor rundt Hardangervidda og som bruker fjellet. Den fører også til et høyt konfliktnivå mellom de ulike brukergruppene i fjellet og splitter bygder, da alle på sett og vis er redd for å miste sine interesser/rettigheter i fjellet.

Med bakgrunn i dette har Hardanger husky et sterkt ønske om å vise hensyn til andre brukergupper i fjellet samt å ferdes på en måte som gir minst mulig avtrykk. Dette er i svært stor grad førende for hvor og når Hardanger husky velger å trene hunder. I praksis har dette betydd at Hardanger husky allerede gjennomfører en rekke selvpålagte tiltak i forbindelse med villreinen, og vi vil kort nevne hovedtrekkene her.

Disse tiltakene kommer selvsagt i tillegg til normalt fjellvett - vi følger med rundt oss, ser etter sleper, ser etter dyr, spør andre som ferdes i fjellet om de har gjort observasjoner. Observerer vi dyr drar vi en annen retning. Står det dyr langs innfallsportene lar vi være å trene hund. Pågår det jakt i området, lar vi være å trene hund.

[Trening på nordsiden av riksvei 7](#)

De siste årene har Hardanger husky i stor grad lagt treningen sin til nordsiden av riksvei 7, hvor den aktuelle Hardangerviddastammen per nå ikke skal ferdes.

Flyttet deler av barmarkstreeningen til Trysil

For å minimere bruken av Tinnhølsveien har Hernes leid en hytte på åremål i Trysilområdet. Hardanger husky er fortsatt avhengig av at deler av høsttreningen foregår på Tinnhølsveien, men ved å kjøre til Trysil i helger unngår man noe av bruken av veien.

Innhente informasjon om posisjoner på rein

Undertegnede har i flere år jobbet med oppsyn på Hardangervidda, og har dermed hatt god tilgang til informasjon om hvor reinen har oppholdt seg. Ved å få denne informasjonen har Hernes hatt mulighet til å unngå å legge treningen til tid/sted som kommer i konflikt med reinen. Dette gjelder også bruk av Tinnhølsveien. Selv om slik informasjon fra tid til annen har ført til at hundene ikke får trent eller at planer på kort tids varsel må snus på hodet, oppleves dette som et fornuftig «onde» med tanke på å begrense eget avtrykk i fjellet.

Endret lokasjon for turistkjøring

Turistkjøringen Hardanger husky driver med har i alle hovedsak de siste årene vært flyttet til Myrkdalen skisenter, for å unngå konflikt med villreinen. Dette reduserer avtrykket på ferdsel på Hardangervidda.

Stengte scooterløyper

Hardanger husky har forholdt seg til stengte scooterløyper som stengt for all ferdsel. Dette er ikke lovpålagt, men vi har ingen ønske om å forstyrre reinen.

Innspill på statsforvalterens tiltaksplan

Hardanger husky har fulgt prosessen med å utarbeide tiltak for Hardangervidda villreinområde tett, og ble svært overrasket over de faktiske tiltakene som nå er foreslått. Vi har gjennom prosessen fått inntrykk av at man ønsket en adaptiv forvaltning med dynamisk stenging av områder, hvor det i liten grad ville bli skilt mellom ulike brukergrupper på Hardangervidda og hvor man ville søke å unngå forbud, og heller nytte seg av tiltak som å gjøre fjellet mindre tilrettelagt og drive med informasjonsarbeid.

Allemannsretten har et sterkt vern i Norge, og vi regner derfor med at det i tiltaksplanens mye omtalte «speilvendingsprinsipp» vil kreve et sterkt, faktabasert grunnlag for å vektes høyere enn allemannsretten. Det kan vi ikke se at det finnes grunnlag for, og ber om at dette dokumenteres bedre før neste høringsrunde.

Den forskningen vi er kjent med som omhandler hundekjøring og påvirkning på villrein, konkluderer med at det sannsynligvis har lite påvirkning, men at det mangler forskning på området. Dette sammenholdt med at NINA konkluderer med at 0,2 % av ferdselen på Hardangervidda er

hundespann, gjør av vi stiller oss undrende og sterkt kritiske til at hundekjøring er forsøkt plassert i kategorien «potensielt svært skadelig aktivitet».

Vi stiller oss også kritisk til at hundekjøring omtales som en «ny ferdselsform» i samme kategori som kiting og drone, da hundekjøring kan spores 7-8000 år tilbake i tid. For ordens skyld ønsker vi også å legge til at hundespann i andre arktiske områder brukes av oppsynet fremfor snøscooter, fordi det ses på som mer skånsomt overfor natur og dyreliv. Av eksempler kan Alaska og Grønland nevnes.

Ønske om adaptiv forvaltning

Det var nok aldri tiltenkt å være det, men årets vinter ble et prøveprosjekt for adaptiv forvaltning med dynamiske stengingssoner. Kiteforbundet hadde vært i kontakt med Statens naturoppsyn, og fikk i «høysesongen», altså den tidligere omtalte perioden på slutten av vinteren med mye besøkende på Hardangervidda, tilsendt opplysninger om hvor villreinen stod.

Basert på dette, og råd fra Statens naturoppsyn, utarbeidet de et kart med det de kalte «forbudssoner». Dette kartet ble oppdatert løpende når reinen flyttet på seg. Kiteforbundet hadde gode kanaler for å spre kartet i sin organisasjon, og det ble også plukket opp av hundekjøringsmiljøet.

Det er neppe kontroversielt å si at de færreste inngrep/tiltak/forvaltning på Hardangervidda møter en positiv respons i andre ender hos dem som rammes, men erfaringene som ble gjort i forbindelse med dette kartet var at det falt i god jord hos majoriteten.

Det var lett å forholde seg til, lett tilgjengelig (for de som var heldige og fikk vite om det) og det var lett å se fornuften og formålet med tiltaket. Endelig var det mulig å hente informasjonen et sted hvor den var tilgjengelig for alle, og ikke bare via rykter eller hvis man tilfeldigvis møtte på en oppsynspatrolje.

Det er derfor trist å lese at denne løsningen, som store deler av friluftsfolket på Hardangervidda faktisk var positive til, er foreslått valgt bort med det vi mener er en uholdbar tynn begrunnelse. Vi opplever nå at allemannsretten settes opp mot kostnadene til å oppdatere et kart, som brukes som argument mot dynamiske stengninger.

I rekken av kostbare tiltak som Statsforvalteren i Oslo og Viken har foreslått, er dette neppe i nærheten av å bygge tunneler og flytte turisthytter, omlegge stier osv. Om så skulle være at det er pengene det står på, er vi ganske trygge på at det står en rekke organisasjoner og privatpersoner klare til å gjøre dette på dugnad.

Hardangervidda er Nord-Europas største høyfjellsplatå. Tiltakene som Statsforvalteren i Oslo og Viken har foreslått er så inngripende at de vil ødelegge friluftslivet og tilværelsen for svært mange bygdefolk

rundt vidda, for ikke å snakke om alle tilreisende som bruker vidda. Holdt opp mot de direkte kostnadene for de som rammes (For Hernes vil tiltakene eksempelvis bety at han må flytte fra hjembygda) og de indirekte kostnadene (friluftsliv = folkehelse, og sparer samfunnet for store kostnader årlig) kan vi ikke se at det er rimelig å bruke argumentet at det er for dyrt å holde et kart oppdatert.

For det andre nevnes det at adaptiv forvaltning med dynamiske stengningssoner ikke er aktuelt fordi man da må fortsette å merke villreinen. Per nå er villreinen merket, og det er ingenting som tilsier at man ikke vil fortsette å ha et ønske/behov for å merke reinen i årene som kommer selv om det er et mål for fremtiden. Hvordan skal man vite hvilke effekt tiltakene har dersom man ikke vet hvor reinen ferdes? Vi foreslår derfor at det tas en ny vurdering på dette når stammen er i en slik forfatning at man ikke lenger ser behovet for å merke den.

Slik tiltaket er foreslått nå vil det også kun ramme bestemte brukergrupper. Det betyr at en skiløper lovlig kan oppsøke området reinen står i, mens det er forbudt for en hundekjører. Det betyr også at undertegnede lovlig vil kunne kjøre snøscooter til egen støl, mens det vil være forbudt å kjøre hundespann. Vi tror imidlertid det er likegyldig for reinen om den blir skremt av en hundekjører, en kiter eller en skiløper, det avgjørende for reinen er at den faktisk blir skremt.

Derfor mener vi at dynamiske stengningssoner for all ferdsel er langt mer hensiktsmessig, både for reinen og for friluftsfolket. Skulle man likevel mene at det er viktig å differensiere på ferdselsformer oppfordrer vi på det sterkeste at dette baseres på forskning. Per nå kjenner ikke vi til forskning som sier at hundekjøring har større påvirkning på reinen enn en skiløper (kanskje til og med med hund?) eller en snøscooter har.

Vi foreslår også at man velger å fokusere på organisert ferdsel fremfor den enkeltes rett til å ferdes i eget hjemfjell. Norsk natur og Hardangervidda blir markedsført nasjonalt og internasjonalt som et friluftseldorado. Vi opplever det som helt urimelig dersom vi som har bosatt oss rundt Hardangervidda, nettopp på grunn av Hardangervidda, må vike, samtidig som andre aktører tjener seg på å selge norsk friluftsliv. Det er også skremmende å se at helt grunnleggende retter som å telte og fiske foreslås forbudt. Vi mener at man da begynner i helt feil ende.

Som nevnt er omfanget av hundekjøring på Hardangervidda langt større mot slutten av sesongen/rundt påske på grunn av tilreisende kjørere. Siden dette også er starten på en kritisk periode for reinen foreslår vi sekundært å kanalisere hundekjøringen inn til bestemte løyper i denne perioden, selv om vi primært tenker at dynamisk stengning av vidda vil løse dette på en mer hensiktsmessig måte, da det tar hensyn til hvor villreinen faktisk oppholder seg og gir forvaltningen mer spillerom.

Tinnhølsveien

Tinnhølsveien er en innfallsport til Hardangervidda, og derfor problematisk for villreinen. Det er to årsaker til at Tinnhølsveien skaper problemer for reinen. Den første er selve bruken av veien, som gjør den til en fysisk barriere for reinen. Det andre er at den fører til at folk får en enda større bevegelsesradius inn i villreinområdet, da startpunktet fra bil blir flyttet langt inn i fjellheimen.

Å stenge veien for dem som ikke har rettigheter i fjellet slik det er foreslått, vil trolig ha lite betydning for reinen, da Tinnhølsveien i stor grad brukes av turgåere, skigåere osv. I tillegg til at mange har rettigheter i fjellet og vil dermed kunne bruke veien som før.

Forskningen tilsier at det er antall passeringer per døgn som er av betydning for om reinen oppfatter en sti eller lignende som en barriere. NINA har konkludert med at tjue passeringer er grensen, og vi ser det som helt usannsynlig at de foreslåtte tiltakene vil føre til at det blir mindre enn 20 passeringer per døgn på Tinnhølsveien (Biler, traktorer, turgåere, jegere, fiskere, sauebønder, oppsyn, hyttefolk, utenlandske turister til fots, turisthytter osv).

Slik vi forstår det må derfor tiltakene være tenkt å regulere dem som bruker Tinnhølen som utgangspunkt for tur, og ikke dem som bruker selve veien. Problemet med forslaget er imidlertid at det også rammer de som bare ønsker å bruke selve veien.

Hardanger husky er helt avhengig av Tinnhølsveien for å gjennomføre barmarkstrening. Ved slik trening er spenn og vogn til enhver tid på selve veien, og beveger seg ikke ut i terrenget. Dersom veien stenger når villreinen er i området, har dermed ikke Hardanger huskys barmarkstrening noen innvirkning på reinen.

Vi ber derfor om at det heller ses på mulighetene for å regulere parkeringsplassen på Tinnhølen for å oppnå formålet med tiltaket. Per nå fungerer Tinnhølen som en gratis campingplass for bobiler. Vi foreslår at det heller settes inn tiltak mot dette og mener dette er egnet til å oppnå formålet på en like god måte.

Når vi også vet at over 50 % av besøkende på Hardangervidda er utenlandske førstegangsbesøkere, og at utbygging i randsonene har økt mengden dagsturisme, bør man heller vurdere en regulering av dette, fremfor å regulere ferdseien for lokale brukere som ikke har rettigheter i fjellet, men likevel er avhengig av å ferdes på veien og som enkelt kan ta hensyn til reinen ved å ikke kjøre der når reinen er i området.

Oppsummering

Hundekjøring har lang tradisjon som ferdselsform i Norge og på Hardangervidda, men utgjør en liten gruppe av dem som bruker Hardangervidda. Av den totale ferdselen på Hardangervidda utgjør hundekjøring om lag 0,2 %.

Dersom tiltakene blir vedtatt slik de er foreslått, fører dette til at Hardanger husky og Hernes må flytte fra hjembygda. Det er viktig for oss at villreinen blir ivaretatt, men også retten til å ferdes i hjemfjellet.

Vi ønsker derfor en adaptiv tilnærming på forvaltningen med dynamiske stengningssoner, som gir oss mulighet både til å ferdes og å ta hensyn til villrein. Vi mener at dette er helt essensielt for å få støtte for tiltakene blant både lokale og tilreisende friluftsfolk på Hardangervidda, og ikke øke konfliktnivået i bygdene. Vi tror at fortsatt vern for fjellet, villreinen og villmarken krever en kjærlighet til disse. Den får ikke de kommende generasjonene dersom fjellet ikke blir brukt.

Dersom dynamiske stengningssoner ikke vedtas ønsker vi sekundært at man skiller på den ferdselen noen få, lokale hundekjørere står for gjennom året, og den økte ferdselen i forbindelse med tilreisende i perioden rundt påske og at eventuelle tiltak som innføres særlig rettet mot hundekjøring innføres i denne perioden av året.

Det er også svært viktig for oss at vi fortsatt kan bruke Tinnhølsveien, og at utfordringene den gir villreinen blir løst på en slik måte at det ikke virker unødvendig inngripende.

Silje Høysæter, på vegne av Hardanger Husky

Oppsummering

Hundekjøring har lang tradisjon som ferdselsform i Norge og på Hardangervidda, men utgjør en liten gruppe av dem som bruker Hardangervidda. Av den totale ferdselen på Hardangervidda utgjør hundekjøring om lag 0,2 %.

Dersom tiltakene blir vedtatt slik de er foreslått, fører dette til at Hardanger husky og Hernes må flytte fra hjembygda. Det er viktig for oss at villreinen blir ivaretatt, men også retten til å ferdes i hjemfjellet.

Vi ønsker derfor en adaptiv tilnærming på forvaltningen med dynamiske stengningssoner, som gir oss mulighet både til å ferdes og å ta hensyn til villrein. Vi mener at dette er helt essensielt for å få støtte for tiltakene blant både lokale og tilreisende friluftsfolk på Hardangervidda, og ikke øke konfliktnivået i bygdene. Vi tror at fortsatt vern for fjellet, villreinen og villmarken krever en kjærlighet til disse. Den får ikke de kommende generasjonene dersom fjellet ikke blir brukt.

Dersom dynamiske stengningssoner ikke vedtas ønsker vi sekundært at man skiller på den ferdselen noen få, lokale hundekjørere står for gjennom året, og den økte ferdselen i forbindelse med tilreisende i perioden rundt påske og at eventuelle tiltak som innføres særlig rettet mot hundekjøring innføres i denne perioden av året.

Det er også svært viktig for oss at vi fortsatt kan bruke Tinnhølsveien, og at utfordringene den gir villreinen blir løst på en slik måte at det ikke virker unødvendig inngripende.

Silje Høysæter, på vegne av Hardanger Husky

HARDANGERVIDDA GRUNNEIGARSAMSKIPNAD (HG)

Statsforvalteren i Oslo og Viken
Klima og Miljøvernavdelingen
Pb.325
1502 Moss
sfovpost@statsforvalteren.no

Att.: Olav Thøger Haaverstad

Uvdal/Hønefoss, 15. november 2023

Tiltaksplan for Hardangervidda villreinområde

Vi viser til brev av 26.09.23 og åpent teamsmøte 08.11.23, med invitasjon til tilbakemelding på utkast til tiltaksplan, slik denne ble presentert på nevnte teamsmøte.

Hardangervidda Grunneigarsamskipnad, heretter kalt HG, har deltatt i prosessen gjennom to faggrupper: Ferdsel/friluftsliv og Bestandsforvaltning. Leder Odd Gunnar Vikan står også oppført som deltaker i faggruppe «Landbruk og næring», men har ikke fått innkalling til møter i denne gruppa, og har derfor ikke vært med i prosessen her.

I avslutningen av møtet (08.11) med presentasjonen av tiltakspakkene kom det fram at flere av deltakerne i faggruppene ikke kjente seg igjen i forslagene som prosjektgruppa har lagt fram. Dette synspunktet stiller også HG sine representanter seg bak. Det synes slik sett at faggruppene sine meninger ikke er blitt hensyntatt tilstrekkelig, men at de likevel blir sittende som «alibi» for vedkommende prosjektgruppe sitt forslag.

Det må nevnes at det er foreslått tiltak som direkte påvirker grunneiernes rettigheter og muligheter til å fortsatt utnytte sine private eiendommer. Tiltak som utvidelse av nasjonalparken, ny forvaltningsmodell og ferdselsforbud for grunneiernes er drastiske tiltak. Styret i HG er enige i at det er bra med tiltak for å bedre forholdene for villreinen, men at dette kan og må løses uten slike tiltak.

Styret i HG ber derfor om at det presiseres i forslaget at vi ikke kan stille oss bak utkastet til tiltaksplan.

Med hilsen
HARDANGERVIDDA GRUNNEIGARSAMSKIPNAD (HG)

Odd Gunnar Vikar
leder

Leiar: Odd Gunnar Vikan, Tlf. 97708375 E-post: oddgvikan@gmail.com
Sekretær Nils Bjørn Vistad, Tlf: 900 33 113 E-post nbjoer-v@online.no

Haaverstad, Olav Thøger

Fra: Tuseth, Gunhild Dalaker
Sendt: fredag 10. november 2023 14:28
Til: Haaverstad, Olav Thøger
Emne: VS: Innspel Tiltaksplan for Villrein Hardangervidda.

Vidersender til deg, har takket for innspillet til gruppa.

Med vennlig hilsen

Gunhild Dalaker Tuseth
avdelingsdirektør

klima- og miljøvernavdelingen
Telefon: 32 26 69 99
Mobil: 99 30 15 19
E-post: gunhild.tuseth@statsforvalteren.no
Web:

<https://eur03.safelinks.protection.outlook.com/?url=http%3A%2F%2Fwww.statsforvalteren.no%2Fov&data=05%7C01%7C0lav.haaverstad%40statsforvalteren.no%7C8d13d0ef825045d2052908dbe1f0dc0d%7C8a6fa58e51534bfa9a8b573d985a4186%7C0%7C0%7C638352196814183946%7CUnknown%7CTWFpbGZsb3d8eyJWljoImC4wLjAwMDAiLCJQIjoiv2luMzliLCJBTiI6Iik1haWwiLCJXVCi6Mn0%3D%7C3000%7C%7C%7C&sdata=Msh0QUwUTYXFFeK28kdiT3%2FfrKMZqqwTdmfNoPPcQE%3D&reserved=0>

-----Opprinnelig melding-----

Fra: Leiv Vambheim <post@hardangerviddatunnelene.no>
Sendt: torsdag 9. november 2023 11:59
Til: Tuseth, Gunhild Dalaker <gunhild.tuseth@statsforvalteren.no>
Kopi: Petter Rukke <petter.rukke@hol.kommune.no>; Vatlé Anders <Anders.Vatle@eidfjord.kommune.no>; Jørn Lekve <jorn@lekvekommunikasjon.no>; Solveig Vestenfor <solveig.vestenfor@aal.kommune.no>; Anne Lise Bleie <anne.lb@live.no>; Hanne B Lindbak Haatuft <hanne@geilobok.no>; Hans Petter Thorbjørnsen <hanspetterthorbjornsen@gmail.com>; Sverre Kleivkås <sverre.kleivkas@lofthus.no>; Timo Knoch <timo.knoch@eidfjord.kommune.no>; Sigrid Simensen Ilsoy <sigrid.simensen.ilsoy@hol.kommune.no>; Oddvar Svendsen <oddvar.svendsen@nore-og-uvdal.kommune.no>; Haug, Roald <roald.a.haug@ullensvang.kommune.no>; Jens Olav Holven <jens.o.holven@ulvik.kommune.no>
Emne: Innspel Tiltaksplan for Villrein Hardangervidda.

Hardangerviddatunnelene as er eit interkommunalt selskap som arbeider for heilårsveg over Rv 7 Hardangervidda for både reinsdyra nord-sør og trafikantane aust-vest, ved bygging av tunnelar.

Me viser til framlegginga av tiltak for villreinen på Hardangervidda i går med høve for innspel. Eine prosjektgruppa prioriterer slikt tiltak:

"på sikt etablere lang tunnel på riksvei 7 for å sikre tilgang til leveområder nord for veien".

Hardangerviddatunnelene as er samd i dette, men ser det som meir realistisk i å byggja 5 kortare tunnelar der villreintrekka går, framfor ein lang tunnel under heile vidda. Desse kan finansiserast og byggjast etappevis, med prioritet av Dyranuttunnelen og Lågahætunnelen. Ber om at dette blir vurdert i arbeidet vidare.

Helsing

Hardangerviddatunnelene as

Leiv Vambheim

dagleg leiar-

Haugastøl Turistsenter AS
Haugastølvegen 200
3595 Haugastøl
mail@haugastol.no
www.haugastol.no

Statsforvalteren i Oslo og Viken
Postboks 325
1502 Moss

c/o: Ellen Lien, Olav Thøger Haaverstad og Lena Romtveit

Innspill og spørsmål til "Tiltaksplan for Hardangervidda villreinområde"

Ønsker med dette å komme med innspill til tiltaksplanen for Hardangervidda villreinområde.

Jeg representerer Haugastøl Turistsenter som er en overnattings- og aktivitetsleverandør med lokasjon på Haugastøl. Vi har drevet med reiseliv på Haugastøl i over 50 år, og er familieeid og drevet. Vi er 9 fastboende på Haugastøl, hvor 4 av 6 voksne har sin arbeidsplass på Haugastøl Turistsenter. (resten er barn i skolealder).

Våre gjester (og vårt levebrød) består utelukkende av gjester som benytter naturen rundt oss i ulik grad. Uten mulighet for å utøve aktivitetene som er egnet i området her, har vi heller ingen arbeidsplasser. Derfor er vi skremt over forslagene som ligger som forslag til tiltaksplan.

Vi har gjennom 25 år bygd oss opp til å bli verdens ledende destinasjon for snøkiting. Vår vinterdrift er utelukkende basert på kiting.

Forholdene på Hardangervidda er unike i kitesammenheng. Undertegnede har levd av å kite i 15 år, og reist verden rundt på konkurranser og reklameoppdrag. Jeg har kitet i 6 av verdens 7 kontinenter og det er virkelig ingenting som kan måle seg med stabiliteten og frekvensen av gode kiteforhold som man finner på Hardangervidda. Det er også derfor det har blitt en ledende destinasjon for snøkiting. Det finnes rett og slett ikke noe sted i verden med de samme egenskapene for snøkiting. (dette er en ekstrem forenkling, og jeg stiller gjerne med en presentasjon for å forklare hvorfor Hardangervidda er unik for snøkiting).

Som bedrift er vi ekstremt opptatt av omgivelsene rundt oss, og vi promoterer kun aktiviteter vi selv kan stå inne for i et bærekraftsperspektiv. Vi har vært miljøfyrtårn merket i over 20 år, og jobber strategisk mot å være netto null i utslipp før 2030. På det personlige planet har jeg bodd på Haugastøl hele livet, og jobber hver dag for at mine barn skal få oppleve natur og dyreliv på samme måte som jeg har gjort i min oppvekst. Vi er med andre ord reelt opptatt av miljøet og dyrelivet rundt oss.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Overraskelsen var derfor stor da vi ble kastet inn i en presentasjon 8. November på 30 minutters varsel om hva dere tenker å foreslå som tiltaksplan. Dette var svært overraskende og skuffende at vi ikke har blitt involvert i prosessen tidligere. Det eneste forvarselet vi hadde fått var et innledende møte med Lise-Berit Lian i Februar 2023. Vi ba innstendig i dette møtet om at vi skulle bli holdt orientert om arbeidet og skulle få lov til å bidra med vår kunnskap og synspunkter i forhold til planen. Vi fikk inntrykk av at dette var en lengre prosess, og at vi skulle bli holdt underrettet. Vi formidlet sammen med andre i møtet at vi ikke har kunnskap om offentlige planprosesser må bli satt på varslingslister. Dette har ikke blitt gjort, og vi har ikke kunne komme med våre innspill til tiltaksplanen.

Hvis denne planen blir vedtatt som den blir presentert på møte, vil det med all sannsynlighet gjøre at vi må legge ned vår bedrift. Som andre sesongbaserte reiselivsbedrifter balanserer man på en knivsegg i forhold til lønnsomhet. Og når våre største kundegrupper er snøkitere og syklistene på Rallarvegen er det ikke mulig å drive.

Det føles dypt urettferdig når vi mener prosessen (og konklusjonen) er tatt på helt feil grunnlag.

Vi skjønner ikke hvordan man kan konkludere med at speilvendingsprinsippet er best egnet for aktiviteter som kiting, hundekjøring og liknende når vår erfaring er helt ulik.

Som vi nevnte i møtet med Lise-Berit Lian må det mer fakta på bordet før man konkluderer om kiting.

Det finnes en oppgave fra 2007 om atferdsrespons hos villrein, som det henvises til i alle fora. *(Lilleeng. Marthe Synnøve. 2007. Atferdsrespons hos villrein (Rangifer tarandus tarandus) ved direkte provokasjon fra skiløper og kiter -eksperimentelle målinger og stykkevis lineær modellering. Masteroppgaven, INA, Universitetet for miljø- og biovitenskap, Ås).*

Jeg har tidligere vist til det jeg mener er mangler og feil i oppgaven. (blant annet som paneldeltaker på villreindagene).

Denne baserer seg på tre møter mellom kiter og reinsdyr. Kiteren som var med i undersøkelsen er en av mine beste venner, så jeg har god bakgrunn for å uttale meg om hva som skjedde under forsøkene. I tillegg er min erfaring på ingen måte sammenfallende med konklusjonene i undersøkelsen. Gjennom 25 år med kiting, sykling, ski, jakt og fiske Hardangervidda har jeg møtt reinsdyr ved mange anledninger, (langt flere uten kite, en med kite) og jeg har sett helt andre mønstre. (som jeg kunne bidratt med og diskutert med fagpersoner om jeg hadde fått lov til å bidra).

I tillegg refereres det til Knut Fossgård sin masteroppgave fra 2011.

Felles for begge er at de kun er masteroppgaver som ikke gir et grundig bilde av situasjonen, men kun belyser noen deler.

De er ikke fagfelleverdert, og lite egnet til å benyttes på som eneste faktagrunnlag i en så viktig sak.

Mitt første spørsmål blir derfor. Hvilket faktagrunnlag har dere basert dere på når dere anser kitere som en større trussel mot villrein en annen ferdsel? Har dere innhentet mer data som dere kan dele?

Vi stiller oss 100% bak intensjonen om å verne reinsdyrene på Hardangervidda. Men vi er sterkt kritisk til forslagene som gjelder restriksjoner på aktiviteter. Vi mener at det er summen av utbygginger, veier, forvaltningen av reinsdyrstammen, motorferdsel og aktiviteter som gjør at situasjonen er som den er i dag. Det er åpenbart at det kreves en mer moderne tilnærming til forvaltningen. Selv om ferdsel kan by på utfordringer kan det også gjøres uten konflikt med dyrene hvis det blir gjort på riktig måte.

I mine øyne avfeier dere all kunnskap om de vellykkede forsøkene som ble gjort vinteren 2023 med dynamiske soner for ferdsel. Som dere selv har lest i Petter Braathen fra SNO sin rapport ("2023.03.21 - Statens Naturoppsyn - Villrein og kitere.pdf") var forsøkene svært vellykket med tanke på å unngå konfrontasjoner med reinsdyr.

Konklusjonen er utelukkende at kitere (og jeg velger og tro at det gjelder andre som driver med aktiviteter på Hardangervidda hvis det hadde blitt distribuert et sted de hadde funnet informasjonen) ønsker å unngå reinsdyr hvis de kan.

På presentasjonen 8. November sa Olav Thøger Haaverstad at det ikke var ønskelig å basere forvaltningen på merking av dyr. **Jeg er kjent med at det har vært for og motargumenter når det gjelder merking, men jeg har ikke funnet informasjon som tilsier at det er vedtatt at det er slutt på merking? Jeg ber om en ytterligere begrunnelse på hvorfor dere ikke tar med dynamiske soner videre.**

Dynamiske soner er på ingen måte noe nytt vi har funnet på, og det er mange som har god erfaring med det. Vi har vært og er i dialog med myndigheter og stakeholders som har innført dynamiske soner rundt Caribou i nordområdene i Canada. (Northwest Territories).

Hadde vi blitt invitert med i arbeidet med tiltaksplanen kunne vi bistått med kunnskap om dette.

Vi mener at det bør være dynamiske forbudssoner som gjelder for alle brukergrupper. Er det reinsdyr innenfor sonen skal det ikke være aktivitet der. Om det er en skiløype, kiter, bruk av hytte, motorferdsel bør all aktivitet stanses i tidsrommet reinsdyrene er der. Setter man 1-2 mil buffersone utenfor dyrene vil de da alltid ha ro rundt seg. Denne grensen kan også være større/mindre avhengig av årstid/sårbarhet for villrein. (større i kalving osv). At det er for dyrt å gjennomføre denne modellen faller også på sin egen urimelighet. Alt dette kan automatiseres veldig enkelt. Alle aktører vil være interessert i å spre denne kunnskapen, man kan på sikt få i stand mulighet for å gi bøter/straff ved brudd på den dynamiske sonen.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Kort oppsummert ønsker vi enda strengere regler der reinen er, men en dynamisk grense som gjør at Hardangervidda faktisk kan brukes av flertallet av brukergrupper når reinsdyrene ikke er der. Men det er klart at denne tilnærmingen også begrenser mer "tradisjonell" bruk av områdene, og er derfor mindre populært blant grunneiere og jegere.

Og hvis det er tungtveiende grunner til at man ikke finner det nyttig å merke dyrene bør man uansett se på historiske data for hvor villreinen har vært lokalisert de siste 15-20 årene, og lage forbudssoner basert på det. Ikke bruke speilvendingsprinsippet på noen utvalgte aktiviteter.

Siste spørsmål er hvordan har dere vurdert de samfunnsmessige konsekvensene? Vi er ikke alene om å miste vår arbeidsplass, bosted og hobby hvis deres forslag blir gjennomført i sin helhet. Jeg håper det blir grundig belyst i tiltaksplanen 1. Desember. Hvis ikke ber jeg dere utdype hvilke vurderinger dere har gjort rundt de samfunnsmessige konsekvensene av forslagene deres?

Ser frem til snarlig tilbakemelding og ønsker om et konstruktivt samarbeid.

Med vennlig hilsen

Bjørn Kaupang
Haugastøl Turistsenter AS

Villrein og kitere

Evaluerings av en dialog og kommunikasjonsprosess

Geilo, 21.03.2023

Vinteren 2021-2022 ble det opprettet kontakt med noen av overnattingsbedriftene langs Rv.7 for å informere om villreinen når det var muligheter for konflikt mellom kitere og villrein langs veien. Haugastøl, Halne og Dyranut var med i denne epostlista i fjor. Dette kunne tilsynelatende være en god måte å kunne spre informasjon til kitemiljøet på, og for noen uker siden ble det igjen aktuelt siden villreinen var i nordvestre hjørnet av Hardangervidda, noe som også er en yndet plass for kitemiljøet. I begynnelsen av mars 2023 var det på nytt mye villrein opp mot Rv.7 og det ble observert at det var kitere som oppholdt seg i området der det også var villrein.

Villreinetvalget og Villreinnemnda var selvfølgelig opptatt av at villreinen skulle få ro til å beite på de områdene de ønsket uten forstyrrelser. Tilsynsutvalget i Vestland hadde samme tanke i forhold til motorisert ferdsel i området. Statens naturoppsyn har som en av sine kjerneoppgaver å verne om naturverdiene og slik sett er denne vinklingen selvfølgelig for oss.

Det er i alt sendt ut 6 informasjonseposter fra SNO de siste ukene og da med et stadig større antall mottakere. Informasjonen i epostene har variert, og i noen tilfeller er det lagt med et utsnitt av dyreposisjoner.no som har vist hvor dyra er i øyeblikket.

Eksempel. Her er epost nr. 1. sendt ut 03.03.2023

God fredag alle sammen.

I fjor begynte SNO v/undertegnede å sende ut noen eposter i forhold til villrein og Rv.7. Nå begynner det å være høysesong og jeg vil forsøke å holde dere oppdatert. Skulle det være slik at dere synes det er lenge mellom hver oppdatering så er det bare å sende en epost så skal jeg forsøke å svare.

Bakgrunnen for dette er at hverken dere som driver turisthytter og overnattingsbedrifter, kitere, SNO og for all det villreinen har ikke behov for at det skal oppstå situasjoner der villreinen blir skremt av kitere eller andre som bruker fjellet. Det var nylig et oppslag i Hardanger Folkeblad der en hytteeier med interesse for villrein så 15 kitere i et område der det også var store mengder villrein.

Dersom det viser seg at problemet eskalerer vil det nok løftes en diskusjon om å forby kiting og eventuell annen aktivitet i områder der villreinen beiter på vinterstid. Dette er ikke en trussel, men snarere en faktabeskrivelse som mange av dere er kjent med.

SNO har tro på at kommunikasjon kan løse mye av dette. Sørg for å informere de gjestene dere har og be dem spre ordet på vidda. På den måten vil vi forhåpentligvis unngå unødige forstyrrelser.

Situasjonen i dag er at nesten hele stammen står i området Høgahæ - Fannanutane sør for Bjoreidalen. Kitere bør derfor holde seg unna området sør for Bjoreio og vest for Tinnhøvegen.

Optimalt bør kitere bruke terrenget på nordsiden av Rv.7 dersom de kiter vest for Skiftesjøen.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

I tillegg til merka dyr vil det alltid finnes mulighet for at det er flokker uten merka dyr i området. Informasjonen til kiterne bør derfor inneholde at dersom de ser villrein eller bare spor etter villrein bør de snarest råd trekke seg unna dette området.

Ved å få denne informasjonen kunne overnattingsbedriftene gi god og riktig informasjon om hvordan kitere og andre skulle forholde seg for å ikke forstyrre villreinen.

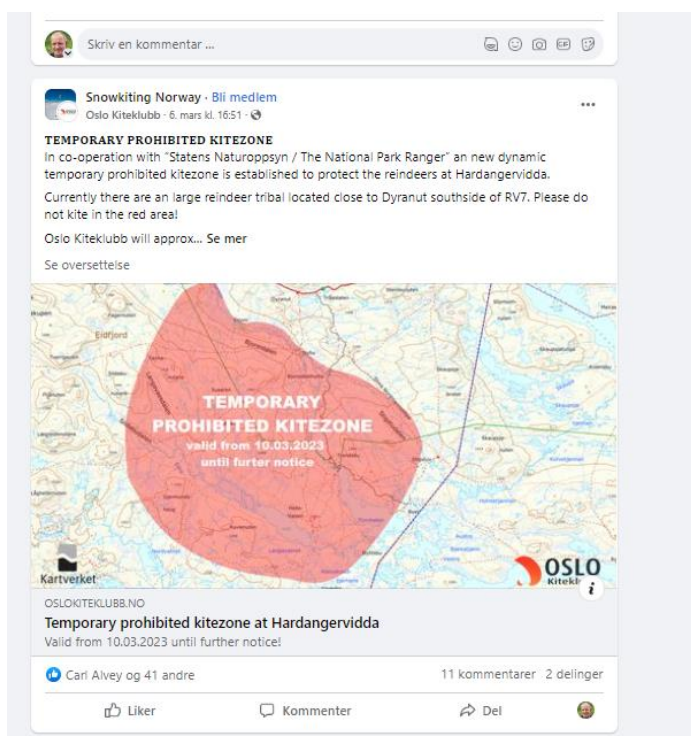
Parallelt med dette var SNO tilstede relativt ofte for å overvåke situasjonen i relasjon til instruksen for Rv.7 og villrein.

Det var helt tydelig at informasjonen kom frem til de fleste av kiterne og at de tok hensyn til dette.

Etter hvert kom også Oslo Kiteklubb på banen og ønsket å få den samme eposten. De har en stor betalende medlemsmasse der mange av medlemmene er på Hardangervidda veldig ofte.

Styrelederen der ønsket å legge ut informasjon om villrein og valgte å distribuere et kart der det var oppgitt en sone med "Prohibited for kitiing"

Dette var å finne på kiteklubbens hjemmesider, men også på Facebook og andre sosiale medier. Dette fikk en enorm rekkevidde, og jeg argumenterte for at det ikke var et forbud, men en henstilling. Kiteklubben mente at det som var virkningsfullt overfor særlig utlendinger, som det er masse av på Rv.7, var et forbud selv om det ikke var hjemlet noe sted.

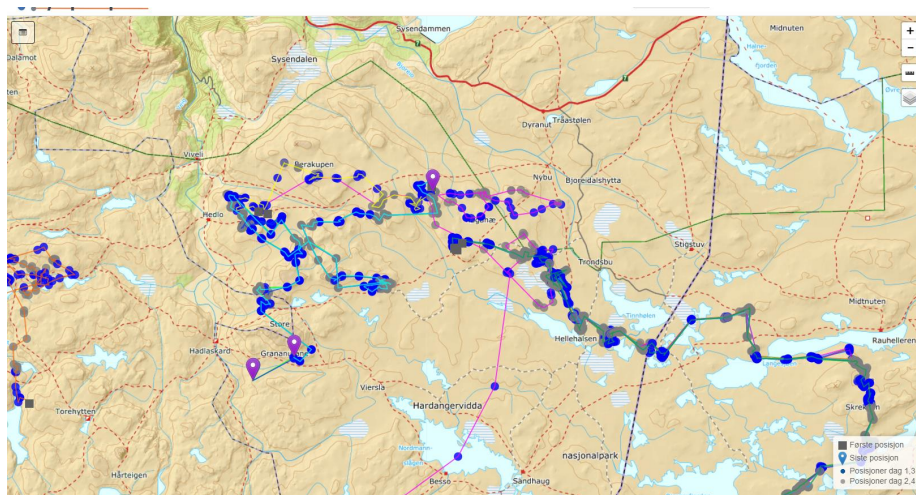

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Min opplevelse av kitemiljøet er at dette er en seriøs gruppe som på ingen måte ønsker å ødelegge for noe, og i hvertfall ikke for villreinen. Bortsett fra en melding om kiting i "forbudssonen" med en kite, har vi observert ved selvsyn at det ikke har vært kitere i det røde skraverte området i særlig grad, noe som tyder på at informasjonsopplegget har fungert for villreinenes beste.

En skjermdump fra dyreposisjoner.no viser hvordan reinen har gått fra vi begynte med informasjonseposter 03.03.2023 og frem til sist søndag 19.03.2023.

Skjermdumpen viser at store flokker med rein har fått mye ro og god anledning til å beite sør for Rv.7 innenfor et svært populært område for kiting.

Det kan nå se ut som om flokkene er på vei mot kalvingsområdene i sør, noe som er naturlig for årstiden.

I går, mandag 20.03.2023 var vi i området for å sjekke om det stod igjen dyr i området, noe vi konstaterte at det ikke gjorde. Det ble derfor sendt ut følgende epost i dag.

Informasjonsmail nr. 6/2023

God morgen alle sammen.

Da var vi i fjellet i går og konstatert at all villreinen har trukket sørover og at den nærmeste flokken står ca. 20 km fra Dyranut(Veig). Det er derfor nå mulig å fjerne hensynssonen i forhold til kiting som har vært til stede i et par uker nå. Siste flokken bestemte seg søndag og nå er de sannsynligvis på vei mot kalvingsområdene.

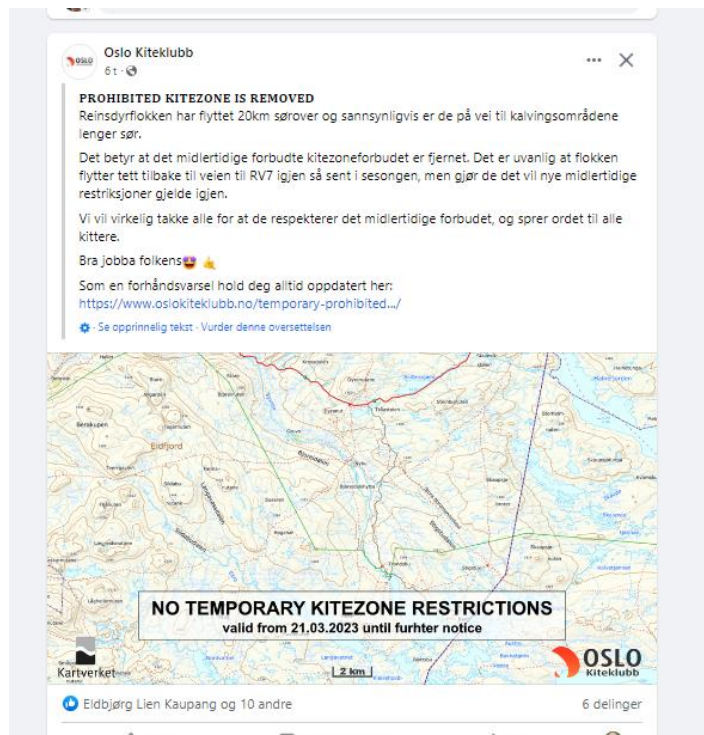
Det er uvanlig at det kommer flokker nordover igjen så seint på sesongen, men det om det skulle skje vil vi i SNO komme med oppdatering.

Det er grunn til å takke kitemiljøet, turistbedriftene, turisthyttene og flere for godt samarbeid så langt. Vi har tro på kommunikasjon og dialog.

Vi holder kontakten.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Ikke lenge etter hadde kiteklubben lagt ut denne informasjonen.

Kort tid etterpå fikk jeg følgende melding oversendt fra kiteklubben, som de hadde fått av en kiter fra utlandet som er på Hardangervidda og kiter for tiden:

Michal Ficek

Thank you for informing the community about ban removal. It's quite common to restrict something (even for good reasons) but then to somehow forget to let know that the ban is not in place anymore. So thanks for showing the respect to kites, we'll be even happier to protect to reindeers next time!

Love Reply Share 18 m

Dette er tydelig en utenlandsk kiter som er fornøyd med at han blir satt i stand til å ta hensyn til villreinen, og ikke minst at informasjonen er dynamisk.

Læringspunkter:

1. Vi kan nå frem til en stor mengde brukere av Rv.7 og Hardangervidda ved å sørge for god informasjon om villrein til de som delvis lever av å ha kitere på besøk.
2. Det er stor vilje i miljøet i forhold til å ta hensyn og å rette seg etter "forbud".
3. Turisthytter og overnattingssteder der det oppholder seg mange kitere langs aksene Rv.7 er flinke til å spre informasjonen på en god måte.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

4. Det krever noe av oss i SNO i forhold til patruljering og oppdatering mot interessentene, men uansett ville vi vært i området i forhold til Rv.7 og kryssingsproblematikken.
5. Tilsynsutvalget er opptatt av å være med i informasjonsflyten for å ha best mulig grunnlag for å styre motorferdselen. (lagt inn nå)
6. Villreinnemnda v/Endre Læg Reid har sendt Miljødirektoratet et brev der en slik kommunikasjonsløsning etterlyses, og har fått tilbakemelding om at dette finnes.

Potensielle usikkerhetsmomenter:

1. Det kan være utfordrende å holde seg oppdatert om flokker uten merka dyr til enhver tid.
2. Det kan være uheldig å dele kart med dyreposisjoner i øyeblikket idet informasjonen når frem til noen som har lyst til å oppsøke villreinen for å ta bilder.
3. Det blir etterspurt informasjon om hvor reinen står inne på sentralvidda også, idet det er kitere som ønsker seg på langtur. Dette har vi ikke begynt å informere om, idet det kan gi miljøet et inntrykk av at kitere langt inne på Hardangervidda er ønskelig. Det er nok bred enighet i utvalg, nemd og hos en del andre om at dette ikke er ønskelig. Det kan legges til at langturkitere er en svært liten gruppe i forhold til totalantallet som kiter langs Rv.7.
4. Vi har så langt ikke noe kontaktpunkt mot f.eks. hundekjørerere som kommer langveisfra for å trene/kjøre hund, men Norsk hundekjørerunion har tatt kontakt for å se på muligheter for samarbeid.

Avsluttende kommentar:

Det er grunn til å tenke nytt og innovativt i forhold til villreinen og forstyrrelser. Målsettingen for alle parter ser ut til å være at konflikter mellom menneskelig aktivitet og villreinen skal unngås i størst mulig grad.

Vi som har fagansvar for villreinen på hver sin side av dette Rv.7 mener denne løsningen som her er forsøkt har et potensiale for å utvikle seg til en positiv dialog der vi får et enormt nedslagsfelt og når svært mange.

De som har mottatt eposter innenfor denne ordningen er følgende:

Haugastøl Turistsenter, Fagerheim Fjellstugu, Halne Fjellstugu, Dyranut turisthytte, Rauhelleren turisthytte, Solheimstulen turisthytte, Stavali turisthytte, Stigstuv turisthytte, Vivelid turisthytte, Norsk kiteforbund v/Klemet Store, Oslo Kiteklubb v/Anders Horgen, Vivelid fjellstove v/Geir Kjerpeseth, DNT Drammen og omegn v/Johan Fegri

Vi som jobber i lokalt SNO ønsker en tilbakemelding på den informasjonspraksisen som er beskrevet i denne evalueringen og om det er ønskelig med en fortsettelse samt om det er forslag til endringer av dette.

Petter Braaten, SNO

Haaverstad, Olav Thøger

Fra: Rauhelleren <rauhelleren@dnt.no>
Sendt: tirsdag 14. november 2023 23:40
Til: Haaverstad, Olav Thøger
Kopi: stigstuv@frisurf.no; tuva-tur; khbrekke; Mårbu; Hakkeset; ragna.berg1; krekka@dntoslo.no; Kalhovd Turisthytte; Rauhelleren; Solheimstulen; 'post@dyranut.no'; Dyranut Fjellstova; Halne Fjellstugu AS; maarbuseterogfjellstue@gmail.com; imingfjell@start.no; Litlos; Hedlo; k.myklatun@eidfjord.net; Sandhaug; vivelid.fjellstova@live.no; post@besso.no; Post Fagerheim; post@rjukanfjellstue.no; mail@haugastol.no; Finsehytta; Mogen Turisthytte
Emne: Innspel til tiltaksplanen for Hardangervidda
Vedlegg: Outlook-o52xmt4h

[Tiltaksplanen - innspill prosjektgruppen.docx](#)

Hei

Hyttingen med fleire har utarbeidd innspel til tiltakspakkane som vart present forrige onsdag i samband med tiltaksplan for Hardangervidda. Me ber om og forventar, at innspelet vert sendt saman med forslag til tiltakspakkar for vidare for handsaming hjå direktorat og departement.

Med gode ynskejr for ein heilskapleg plan

Venleg helsing
Hans Olav Læg Reid

Tiltakspakker for Hardangervidda – innspill fra 13 av 26 berørte aktører.

Dette notatet er skrevet med bakgrunn i et møte mellom 13 aktører på Hardangervidda; alle sterkt berørt av forslaget til tiltaksplan som ble lagt fram 8. november.

Møtet ble holdt på teams lørdag kveld 11. november.

Det er minst 26 aktører som alle driver reiselivsvirksomheter på og ved Hardangervidda, men den korte tidsfristen for å komme med tilbakemelding før planen sendes til behandling hos direktorat og departement, gjorde det umulig for alle å delta i utarbeidelsen av dette innspillet.

De som deltok driver disse stedene:

Halne fjellstugu, Dyranut fjellstove, Mårbu seter og fjellstue, Imingfjell fjellstue og turisthyttene Dyranut, Stigstuv, Hedlo, Rauhelleren, Solheimstulen, Tuva, Kalhovd, Krækkja og Heinseter.

Konklusjonene fra samtlige nevnt over, er entydige: Forslaget til tiltaksplan inneholder store svakheter og mangler. Tiltakspakkene vil gi dramatiske konsekvenser for videre drift.

Vi vil – i denne fasen – komme med korte anmerkninger til noen av de viktigste punktene i forslaget.

Ferdselsregistreringer

Registreringene skaper grunnlag for en rekke spørsmål. De konkluderer med økt ferdsel på grunnlag av automatiske tellinger og digital analyse av stravadata.

Ingen av overnattingsbedriftene kan vise til statistikk som underbygger disse dataene.

Økningen i ferdsel må derfor komme fra personer som ikke er identifisert i tiltaksplanen.

En logisk tolkning må være at det er en utstrakt uorganisert ferdsel på Hardangervidda.

Effekten av å stenge hytter og legge ned og endre stinettet, kan derfor øke omfanget av denne uorganiserte bruken av Hardangervidda.

Kanalisering via stier og løypenett - og organisering av friluftaktiviteter vil bety en langt større kontroll av de brukergruppene som ikke er identifisert i planen.

Klima

Vi savner klima som en mulig forklaringsmodell for den dårlige helsetilstanden til reinsdyrene.

Jakt og beite

Vi savner også analyser på effekten av jegerkulturen og jegerseleksjon. Vi er inneforstått med forvaltningens uttak av bukk, men også her mangler en grundig analyse av effekten.

Det er heller ikke redegjort for effekten av beitebruk med tanke på overføring av smitte og fortregelse av rein.

Konsekvenser

Hvis tiltakspakkene skal få en optimal politisk behandling må de samfunnsmessige konsekvensene komme til syne.

Det gjelder alt fra de økonomiske konsekvensene for de næringsdrivende til folkehelseperspektivet.

En komplisert plan krever et stort informasjonsbehov og kan derfor gi en uønsket markedsføringseffekt.

Den kritikken ble også reist da nasjonalparken ble opprettet.

Uredelig

Det er vår oppfatning at bi-effekten av de tiltakene som er foreslått, er så omfattende at det oppfattes som uredelig ikke å innrømme den brutale sannheten: langt flere enn de foreslåtte fire selvbetjente hyttene må stenge dørene.

Med det store frafallet av stier og løyper, vil for eksempel de betjente hyttene Litlos, Besso og Sandhaug ikke kunne drive videre.

Oppsummert

Tiltakspakkene legger opp til kraftige endringer av de mange reiselivsbedriftenes rammebetingelsene. Men det framgår ikke i hvordan de næringsdrivende er tenkt ivaretatt.

Det vil føre til personlige skjebner som det offentlige ikke bør være bekjent av når livsverk drevet gjennom generasjoner, flere i mer enn 100 år, blir utradert ved et pennestrøk.

Med vennlig hilsen

Hans Olav Læg Reid (Rauhelleren)

Leder Hyttingen

På vegne av

Krækkja Per Martin Bjærke
Stigstuv Katrine Myklatun
Tuva Mailiza Schindewolf
Heinseter Knut Harald Brekke
Aan Ragna Berg
Mårbu Stein Rudi
Kalhovd Petter Martinsen
Hakkesetsølen Torild Hakkeset
Finse Rune Sundt
Dyranut Fjellstova Adrian Hus
Dyranut Turisthytta Leif Olav Litlatun
Halne Fjellstugu Geirmund Tormodsgard
Fagerheim Fjellstugu Vidar Pettersen
Haugastøl Turistsenter Bjørn Kaupang
Vivelid Fjellstova Åshild Vivelid
Hedlo Harald Myklatun
Sandhaug Svein Arne Tyssebotn
Solheimstulen Cathrine Fausk Christensen
Besso Turisthytte Jan Tyssebotn
Mogen Kyle O'Donoghúe
Rjukan Fjellstue Bjørn Thore Bech
Imingfjell Turistheim Nils Helge Tufto
Mårbu Seter Geir Prestegården
Litlos Jarle Viskjer
Trondsbu Knut Ingar Myklatun

Haaverstad, Olav Thøger

Fra: Jan Øvregård <janovregard@hotmail.com>
Sendt: onsdag 15. november 2023 23:14
Til: Haaverstad, Olav Thøger
Emne: Høringsuttale på tiltak.

Her er mykje bra i forslaga.

Det er openbart at reinen treng kraftfulle tiltak sa tidlegare Klima og miljøminister E.B.Eide. Det vil vera viktig å ikkje forhandla med D.N.T. og andre turistaktørar. For no er det reinen som må få fyrste prioritet . Det er svært kynisk å tura fram slik som me gjer, når me veit at reinen skyr folk. Det er nok kunnskap rundt dette. Reinen får ikkje nok fred. Som følge av det heller ikkje tilgang på dei beste beitene. Pga. dette døyr mykje rein.

Tiltakspakke 1;

Alternativ sti frå Middalen (Valldalen) til Litlos er lite gunstig med tanke på trekkruta for å koma lenger vest og nordvest for reinen.

Stien sørover frå Middalsbu (Valldalen) - Slettedalen- Nupstjørn - Haukelisæter vil no bli meir nytta. Denne stien går gjennom eit svært godt bukkatereng, men her er og fostringsflokkar. Dette er også eit område for Setesdalsbukkaner som kjem nordover. Terenget rundt desse grøderike dalane er eit høgalpint område med fortsatt store snøfener.

I følge DNT er aksene nord - sør viktig. Denne bør brytast for å ta vare på reinen.

Området nordover frå Haukelisæter - Hellevassbu - Litlos og så sørvestover til Middalsbu (Valldalen) vidare vest til E134 og så aust til Haukelisæter bør inn som fokusområde att. Benevnelsen på Fokusområde er: avgrensa område innafor villreinområdet som har spesielle forvaltningsmessige utfordringar der forvaltninga kan arbeide konkret og målbevisst med og finna løysingar.

Tiltakspakke 4:

E134; lang tunnel frå Røldal gjennom Dyrskard står det. Dette er egentlig forslaget til kort tunnel, denne er 10km . Forslaget til lang tunnel går frå Røldal og ut ved Haukelisæter, her er vegen i friluft i ca. 3km. så vidare i tunnel til Tyrveli (Vågsliid). Tilsamen lengd frå Røldal til Tyrveli(Vågsliid) vert 24km.

Det er svært viktig og arbeida for lang tunnel på Haukeli. Dette for og begrensa topptur aktiviteten og for å ta vare på reinen. Nordsida av E134 er matfatet til Setesdalsdyra som kjem nord til Haukeli.

Haukeli er snart ikkje villreinområde lenger.

Tilbakeføring av natur er viktig, her er ein unik mulighet.

Til slutt vil eg nemna at Hellevassbu bør bli stengd allerede frå fyrst kommande sommar. No er reinstamma så lita at det vil ha ein effekt å få gå i fred i desse grøderike områda. Rett vest er nokon av dei høgaste nutane på vidda.

Helsing
Jan Øvregård

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Per Jan Sandvin
Ivar Børve
Reidar Hauge

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Statsforvaltaren i Oslo og Viken

Om opning av Kråmvikeygen og Bitdalsvegen

Som eit tiltak for å betre stoda for reinen på Hardangervidda er gjort framlegg om å utsetje opning av desse vegane. Regimet så langt har vore å opne Kråmvikeygen 1. juni. Brøyting har blitt gjort av vegeigar, Vinje kommune. Bitdalsvegen ha blitt teken opp om lag ei veke seinare. Då har vegen stort sett vegen vore tåen, så nær som på ein spesiell plass. Brøyting der har blitt utført av beitebrukarane.

I tiltaksplanen er ikkje nemnt nokon dato ein ser for seg for opning.

For å teikne eit større bilete av korleis reinen har bruka og brukar arealet vest for Kråmvikeygen vil eg gange litt attende i tid. Etter nedskjotinga ram mot 1970 var det sumararbeite for bukk. Fyrste året der kom fostringflokkar var i 1981, i jakta. Vidare framover var det framleis sumararbeite for bukk, og sume år innsig av integrerte flokkar i jakta. Sumarbeiting av bukk tok slutt kring tusenårsskiftet, då blei det i hovudsak vest for Songa og aust for Møsvatn. Tangen sør for Bitdal heldt seg som eit godt bukkeområde til og med 2014.

2009 var fyrste året med kalving i området (ukjent tidlegare), og det har der vore sidan, med unntak av 2014. Då hadde dyra kome på vanleg tid, men ein halvmetre nysnjo i slutten av april gjorde at dei trekte nord mot Kvænna og kalva der.

Nokså snøgt etter kalving plar dyra trekke vestover. Eg har sett på poisjonar av radiomerkte dyr pr 1. juni ti år attende i tid, kor langt frå Kråmvikeygen dyra då er. Dei næraste posisjonane ligg då frå 6 til 25 km frå Kråmvikeygen, sju av åra meir enn 12 km. Så kan det sjølvstg stande att umerkte dyr nærare vegen, men eg vågar å seia at det ikkje vil vera mange. Risikoen for eit møte mellom folk og dyr er liten i nærleiken av Kråmvikeygen på dette tidpunktet.

Det er ikkje dokumentert at med opning 1. juni har det funnest persontrafikk inn i terrenget som har vore av eit uheldig omfang for dyra. I ein naturtilstand er dyra sterkt utsette for predasjon i samband med kalving. Om der skulle finnast ein og annan som baskar seg fram i roten snjo for å sjå, har vedkomande korkje kvasse tennar eller klør. Han eller ho er heller ikkje så spræk som skrubb, jerv og bjørn.

Tiltaket er meint å løyse eit problem, som, om det i det heile finst, er av minimalt omfang. Karakteristikken «å skjote spurv med kanon» ligg nær.

Kva talar mot å utsetje opning? Langs Kråmvikeygen ligg eit tredvetals hytter, for brukarane av desse er det lite tiriveleg å ikkje kunna få oppleva fjellvåren. Meir legitime interesar kan ein seia at beitebruk og fiske er. 1. juni er isløysingstid i Bitdal og fleire vatn aust for Kråmvikeygen, då er det godt garnfiske.

Som ein skjønar meiner eg heile tiltaket bør skrinleggjast. Så ser og at det er politisk korrekt å vera for radikale tiltak for å betre stoda for reinen, anten titaka har nokon effekt eller ikkje. Vona om å nå fram med protesten er såleis lita.

Kva om dyra sluttar å bruke Bitdalsfjella som kalvingsområde, eller at omfanget blir minimalt? Regimet må bli slik at utsett opning berre blir sett i verk om situasjonen tilseier det.

Og: Det må bli eit egime tilsvarande det som er tenkt for Tinnhøvegen, at grunneigarar og beitebrukarar fær bruke vegen straks han er brøytt, vonaleg 1. juni som før.

Rauland, 22. 11.2023

Johan Vaa, grunneigar i Bitdal

Kopi til Svein Olav Krontveit, Bitdal Sankelag og Vinje kommune, Plan – og Miljøutvalet

Haaverstad, Olav Thøger

Fra: Stigstuv turisthytte <stigstuv@online.no>
Sendt: tirsdag 14. november 2023 20:50
Til: Haaverstad, Olav Thøger; lena.romtveit@villrein.no
Emne: Innspel til prosjektgruppa for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda villreinområde.

Hei,

Eg syner til presentasjon/orientering 8.november 2023 der forslag til tiltakspakkar vart presentert av prosjektleiar. Det vart informert om at det innan 15.november er opning for å gje innspel før oversending til Miljødirektoratet. Eg har vore deltakar i faggruppe friluftslivsferdsel. Etter å ha mottatt orientering om kva tiltakspakkar prosjektgruppa ynskjer å sende som tilråding til Miljødirektoratet, ser eg det som heilt nødvendig å koma med innspel.

Det har i mi faggruppe vorte lagt ned eit betydeleg tal timar til gruppearbeid. Gruppa har hatt 10 deltakarar, og i tillegg representant(-ar) frå sekretariat. Av møtedeltakarane er 3-4 av desse også med i prosjektgruppa og 1 er medlem av styringsgruppa. Det har jamt over vore svært god deltaking i møtene, og i fleire av møtene har alle vore med. Diskusjonane har gått friskt, og ulike synspunkt har kome fram. Det har langt i frå vore semje om alle tema som har vore oppe til diskusjon, men alle synspunkt er notert og synleggjort i databladene for dei 17 debatterte tiltaka i gruppa for friluftslivsferdsel. Deltakarane har bidrege med innspel til forslag til tiltak, og ved fleire tilfelle har deltakarar vore på «tilbodssida» i visshet om at noko må gjerast for å hjelpa reinsdyra til betre tider. Alt i alt ser eg tilbake på eit konstruktivt gruppearbeid der mange forslag til tiltak har vore grundig debattert og belyst med syn frå svært ulike ståstader. Ved oversending av datablad frå friluftslivsferdsel-gruppa til prosjektgruppa, informerte gruppekoordinator om fylgjande: «*Her innspill fra faggruppe friluftslivsferdsel til videre drøfting i prosjektgruppa for tiltaksplanarbeidet. Dette er tiltak som har vært drøftet i faggruppa, men det er viktig å få fram at det er ulike meninger internt i faggruppa om disse tiltakene og vi har ikke foretatt noen form for prioritering mellom tiltakene.*» Som det vert skrive gjev databladet ei oversikt over tiltak som har vore drøfta i gruppa, det er **ikkje** ei opplisting av tilrådde tiltak. Mange av tiltaka har lister med negative konsekvensar, og det er altså ikkje foretatt prioritering eller vektning ved leveransen frå faggruppa.

Tiltakspakkane som vart presentert av prosjektgruppeleiar på onsdag gjenspeglar ikkje det som eg sit att med som ein slags «konklusjon» frå friluftslivsferdsel-gruppa. Det er rett og slett ikkje mogleg å kjenne seg att. Kva er grunnen til at me har delteke aktivt i alle desse timane med diskusjon og lagt ned energi og engasjement før, i og etter møtene, når prosjektgruppa overkøyrer faggruppa totalt? Å verta invitert til å delta med fag- og lokalkunnskap i eit viktig arbeid er flott. Å oppleve å verta brukt som alibi for lokal og brei deltaking opplevast som eit overtramp. Eg forventar at prosjektgruppa opptre ryddig og ærleg! Med dei tiltakspakkane som vart presentert på onsdag, kan de ikkje tillate dykk å visa til at «*bidrag fra faggrupper er sentralt i arbeidet*». Dersom de ynskjer å halde fast på dette utsagnet, forlangar eg at det i utkast til tiltaksplan kjem HEILT TYDELEG fram kva som er faggruppene sine bidrag og vurderingar.

I presentasjonen vart det orientert om at prosjektgruppa i hovudsak er einige om hovudlinjer. Når eg veit at 3 - 5 personar som har delteke i mi faggruppe også er med i prosjekt-/styringsgruppa, er eg svært forundra over denne informasjonen. Dersom det er tilfelle at alle i prosjektgruppa er einige om tiltakspakkane som vert foreslått, har desse personane som har delteke i både prosjektgruppa og «mi» faggruppe unnlatt å dele sine syn med oss i faggruppa. Eg nektar å tru at dei bevisst har helde oss for narr gjennom arbeidet i faggruppa, og kan ikkje forstå anna enn at det må vera visse punkt det er knytt usemje til internt i prosjektgruppa.

For å oppsummere mitt innspel vil eg minne om at Miljødirektoratet presiserer fylgjande i sitt brev til statsforvaltaren, datert 03.02.2023: «*Prosjektgruppa står samlet ansvarlig for sluttrapporten, som utgis uten logoer. Det bør tilstrebes konsensus i prosjektgruppa, men dersom det er uenigheter som ikke lar seg løse bør disse komme fram i rapporten*». Eg opplever det som heilt påkrevd at tilsvarande ueinigheter mellom faggrupper og prosjektgruppa skal koma fram i utkast til tiltaksplan, og det TYDELEG!

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Og til sist vil eg minne om at me som vart spurt om/invitert til å delta i faggrupper vart orientert om at me skulle delta i kraft av oss sjølve, ikkje på vegne av eller vera representant frå organisasjon eller arbeidsstad. Det er ikkje tilfelle at Hyttingen har vore med i faggruppe for friluftslivsferdsel.

Venleg helsing
Katrine Myklatun

Eidfjord 14.nov.2023

Statsforvalteren Oslo og Viken

v/Olav Thøger Haaverstad

Ynskjer å koma med nokon kommentarer ifm forslag til tiltaksplaner som vart presentert på teams 8.nov.

Eg var med som fagperson frå fjellstyra på H.vidda og deltok i faggruppa «friluft og ferdsel»

Må sei at eg kjente meg ikkje heilt att i det som vart presentert 8.nov og sat med eit inntrykk av kvifor eg hadde delteke.

Bakgrunn for det er fleire tiltak som vart presentert :

Stenge ned 4 sjølvbetjeningshytter, Lågaros,Hellevassbu,Torehytta og Hadlaskard var det ikkje noko einigheit om, derimot utspel frå DNT v/Reiten som sa seg villig til å flytte Torehytta og det var det brei einigheit om, men ikkje dei 3 andre. Vert dette gjennomført så kan dei andre betjente hyttene leggjast ned.

Det vil også medføra at ein vil få ein stor auke på telting der ein ikkje har kontroll på teltplassering.

Ved å flytte Torehytta lenger vest og derpå leggja om stinettet er positivt for trekk vestover. Vidare stien mellom Sandhaug – Besso- Litlos foreslått stengt var det veldig delte meiningar om og eg opplevde ikkje noko brei tilslutning til det.

Det er ikkje dette som skal til for å få villreinen til å nytta beite og kalvingsplassar lenger vest,skal me få det til må stamma opp på ca 10 til 12 tusen vinterdyr.Då hadde dyra nytta også store deler av vidda med dei gode beite som finnest.

Eg og fleire føler oss ein del overkjørt og at me set att med at framlagt tiltaksplan var bestemt i forkant av arbeidene som fagruppa utførte, men håpar ikkje det er tilfelle.

Skal eg delta og bruka tid ved ein seinare anledning meiner eg at me bør verta lytta meir til som fagpersonar.

Litt positivt som vart lagt fram og som faggruppa var positiv til:

Få kontroll på kaiting/segling som har eksplodert i omfang . Hundespann bruk som har auka.Bedre kontroll på telting som foregår i aukande grad utanom stinett.

Positivt med at Rv 7 leggjast i tunneler for å få villreinen nordom vegen når me får kontroll på cwd.

Litt andre merknader:

Angående Tinnhøl vegen og HJølmovegen at dei er foreslått at berre grunneigarar og ellers bruksberettiga skal kunna nytta forstår eg ikkje heilt kva som er meint.

Dei tiltaka som er utført på Tinnhylvegen dei 2 siste åra har vore svært positive,eg er sjølv med i prosjektgruppa og me har for det meste fått bort parkeringa langs Tinnhølvegen og ellers camping ved plass Tinnhølen.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Ein anna sak eg reagerte på var kart over gps posisjonar som vart presentert der det ikkje var med dei siste 5 åra der me har sett ein heilt anna bevegelsemønster på dyra her i nordvest,har i periodar hatt mykje av stamma her i nordvest omr både vinter sommar og i jaktperioden.

Då vert det vel fleire merknader når det vert lagt ut på høyring.

Mvh

Lars K.Eidnes

Haaverstad, Olav Thøger

Fra: maarfjell <maarfjell@maarfjell.no>
Sendt: torsdag 16. november 2023 07:38
Til: Haaverstad, Olav Thøger
Emne: Innspill til tiltaksplan villrein Hardangervidda

Innspill til tiltaksplan villrein Hardangervidda.

Maarfjell sameige er enig i at allmenhetens rett til ferdsel skal settes høyt, men den kan ikke vurderes vesentlig høyere enn grunneieres tilgang på egen eiendom. Motorferdsel på Hardangervidda er allerede regulert for grunneiere, mens allmenhetens rett ikke har blitt regulert i området. Det ser ikke ut som forslagene går inn for å regulere allmenhetens tilgang, nå heller, men kun fokuserer på å regulere allmenhetens ferdselsmetoder og tilrettelegging. Vi kan heller ikke se at organisert eller kommersiell bruk, som friluftsløven åpner opp for, er utfordret. Skal storsamfunnets bruk av Hardangervidda prioriteres foran videreføring av lokal tradisjonell bruk?

Noe over halvparten av Maarfjell sameige ligger i «motorferdselsone» øst. Hvis Maarfjell skal unngå kjøring før 1. april i øst, vil det gjøre eiendommen utilgjengelig så godt som 2/3 av året. Kjøring etter 1. april kan enkelte år være utfordrende, med manglende føre i lavere terreng, overvann på islagte vann, svake snøbruer over elver/bekker og råttent snø. Det vil føre til at man i større grad må leie folk for å få utført transport og vedlikehold, på grunn av et svært begrenset tidsrom. Eventuelt må man i større grad bruke helikopter, om føre og vær hindrer bruk av skuter i april. Maarfjell sameige ligger både i sone vest og sone øst, og har normalt transport mellom sonene. Soneinndelingen kan umuliggjøre transport internt mellom østere og vestere del av Maarfjell sameige. Soneinndelingen kan i Maarfjells tilfelle gi et økt transportbehov på grunn av at man ikke får samordnet vedlikehold og transport-oppgaver som ligger på hver sin side av sonegrensa, samt at man må mobilisere fra flere innfallsporter.

Fredningssoner er forslått som tiltak flere plasser hos Maarfjell sameige. Stegaros har ofte vært nevnt av villreinutvalget, og er også tatt med i forslagene her. Det er lite som tyder på at det er jakt som hindrer reinen å trekke østover, eller sydover, fra nord-Stegaros. Målsetningen med fredningssonen synes å være bedre fordeling av mulighetene for å felle rein. Det er et godt argument, og ønskelig. Hvor vidt det gir villreinen nevneverdige bedre vilkår, kan kanskje være mer usikkert. Stegaros blir omtalt som en 100% effektiv barriere i jakta. Likefullt er det GPS-merka dyr øst for Mår omtrentlig annet hvert år i jakta. I sammenheng med tiltak på Stegaros, MÅ man se på hvorfor rein øst for Mår, ikke gir den effekten som ett reinstrekk østover i Stegaros skal gi.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Maarfjell sameige innførte rundt 1980 en regel om at det ikke skulle jaktes i hallet sør for Havfoss, for at reinen skulle kunne krysse Hetteåe (fylkesgrensa) uforstyrret. Denne regelen er fortsatt gjeldende. Effekten av dette er vi usikre på.

Stordalsbu (HOLA) er og nevnt som en mulig fredningssone. Maarfjells erfaring er at reinen i all hovedsak trekker forholdsvis uhindret forbi Stordalsbu i jakta. HOLA er en barriere som til en viss grad bremser reinen. Men det er Maarfjells oppfatning at den sjelden stopper reinen hvis vindretningen holder seg.

Med hilsen
Stein O Rue
Maarfjell sameige

Sendt fra min Galaxy

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Eg har lest gjennom rapporten om tiltak for villrein, og det gjer meg glad at det endelig settes et så stort fokus på den vandrane verdensarven vår. Sjølv om det skal gjennom politisk behandling, så har eg meir tru no enn tidlegare! Det er ikkje mangel på kunnskap som har ført oss der vi er i dag - det er mangel på handling.

Eg vil gjerne kome med nokre innspill. Mi leikegrind, har vært Hardangervidda vest - med utgangspunkt i Odda, Ullensvang og Røldal. Vi er ein samanslått kommune heilt i vest som har ofra store delar av naturen vår til vasskraft, hyttebygging og tilrettelegging for store turistattraksjonar, som Trolltunga, Dronningstien og Husedalen.

Eg les av tiltak som skal gjennomførast så er det å legge ned Torehytta og tilhørende sti til Tyssevassbu, Stavali og Litlos - og erstatte dette med ei ny hytte lengre vest, i nærleiken av Veivatnet - som framleis skal ha løypenettforbindelse Stavali i nord og Tyssevassbu i sør.

1) Det gjer meg litt uroa. Området som det planlegges ny sti mellom Tyssevassbu og Stavali; som Træshøgdi, Honnburusti, Træsbøtn, Vargen, er per idag noko av det mest urørte og minst tilrettelagte vi finn på Hardangervidda. Det er store, utilgjengelige høgalpine områder med kalkrik grunn, store snøfenner som har klart seg gjennom dei varmaste tørkeperiodane vi har hatt seinare år, godt beite, skuggesider etc. Desse områda her i vest er framtidens område for villreinen dersom klimaprofetiene slår til - og må vel derfor vere i kategorien stor verdi.

Mykje av dei same type høgalpine område finn vi òg sør for Tyssevassbu - samt områda som strekk seg gjennom gamle Odda kommune heilt til Vivassdalen i Røldal. Faren for at det kjem ei ny turistløype her mellom Skjeggedal/Reinsnos og Middalen auker med å legge ned andre løyper.

Der t.d. store delar av villreinstamma befann seg i sommar, i Røldal - har mykje av dei same eigenskapane som områda det no planlegges for ei ny turistløype i nord-vest.

Dersom det skjer at hytter og etablerte løypenett skal flyttast, så bør ei ny turisthytte vurderast plassert endå lengre vest for å i heile tatt vere virkningsfullt, ut på kantane av Hardangervidda. På den måten vil ein kunne kanalisere trafikken på vestsida av desse verdifulle områda - og ein vil ikkje stykke opp villreinens område med ein "ny barrieresti" mellom to av dei største turistattraksjonane her i landet : Dronningstien og Trolltunga. For det er faren no, gitt det potensialet desse utgangspunkta har - og resultat av nedlegging av andre løyper/hytter - at ein får mykje meir trafikk mellom desse urørte områda - og det vil vere meir symboleffekt å ha lagt ned eit etablert løypenettverk og hytte for å flytte dette eit steinkast vestover.

Turoperatørar tenker nok med ein gong at dette skal bli ein ny forretningside; "Husedalen - Dronningstien - Trolltunga, i ein og same tur."

Eg har i e-posten lagt ved ei rask illustrasjon som viser dagens løyper i blått. Det nye forslaget, med hytte, i rosa. Og eit alternativ lengre vest; Tyssevassbu langs Hardingslepa - vest for Vendeavatn og til Stavali, i svart, der det inkluderer hytteforslag og utstikkar til Trolltunga og "direkterute" til innfallsporten Skjeggedal / Topp.

Eg lurar òg på om det har blitt konsekvensvurdert kva ei ny rute vil få av trafikk - Stavali --> Ny hytte --> Tyssevassbu --> Litlos ---> Middalen? Vil det bli så høg ny trafikk grunna tilgjengeligheten fra Dronningstien og Trolltunga på ruta Tyssevassbu Litlos at det oppveier effekten av å legge ned dagens alternativ via Torehytta? Kor stor overnattingskapasitet skal den nye hytta ha? Eg har tatt utgangspunkt i Tyssevassbu, at denne har ei framtid og at den ikkje skal "flyttast vest" òg. Eg har

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Øg lurt litt på kva rolle Tyssevassbu har her. Vil den utvidast med tanke på overnattingskapasitet - grunna auke i trafikk?

2) Eg saknar òg i rapporten ein mulighet for å regulera masseturisme i villreinområde, her har utviklingen sprunge fra lovverket. Allemannsretten fungerer ikkje lengre. Dette er område som ikkje vert påverka av tiltaka i rapporten - og sjølv om berre få prosent av desse mengdene går vidare, er det snakk om eit stort antall personar. Ein bør skille mellom besøk av turistattraksjonar/dagsturisme og dei som vil gå hytte-til-hyttetur.

Ein bør t.d. kanalisera Trolltunga trafikken, med lite moglegheit for å gå lengre inn i villreinens område - typisk retning Tyssevassbu og "Ringedalen rundt" Det bør enkelt og greit vera "stoppskilt" for t.d. utanlandske turgåarar. Ringedalen rundt er t.d. ein tur uten overnattingsmuligheter der utanlandske turoperatørar går turar i villreinområdet frå Odda - Møyfallsnuten - Mosdalen - Langavatnet - Trolltunga. Dei går fleire grupper i veka i sommarhalvåret, med fleire titalls telt. (Foto vedlagt denne eposten frå Langavatnet og Mosdalen) Denne utviklinga er svært uheldig i områda rundt Langavatnet, Nibbehøl, Møyfallsnuten der villrein opphalder seg gjennom sommarhalvåret.

3) Sau og tiltak. Flytting av nokre saltsteinar i Vivassdalen er for tynt. Det er allmenn kjend frå Skogland sine utgiversar tidleg på 90-talet at saueparasittar smitter over på villrein. Dette er også nyleg bekrefta frå arbeid andre stader. Slik kunnskap har vorte ignorert i tiår. Kva vi ikkje veit sauen tilfører villreinen, kan ein spekulere i, men det er lite positivt. Mange meiner at det å avkrefte skrapesjueutbrotet frå nokre tiår tilbake som eit opphav til CWD er risikosport. Uansett så driv sau eit intensivt beite på vidda som kan skapa ubalanse i dei vekstene som er der. Nedbeita områder av sau så kjem det ofte opp nye klimavinnande artar som dvergbjørk - dette kveler opprinneleg vegetasjon som er viktig for resten av det opprinnelege fjelløkosystemet. Flått er også ein problematik, som kjem frå sauer i tusentals og blir slept laus i fjellheimen. Korleis kan den påverke villreinen om vintrane ikkje klarer å hindre at den etablerer seg? Hjort klarer seg bra, men det gjer ikkje elgen i møtet med flått. Eg har neppe tru på at villreinen har utvikla motstand mot ein skapning den ikkje har vore borti.

- Ein bør difor i villreinens hensyn ikkje tillate utleige av fjellbeite til sauehald som ikkje har opprinnelege rettar i fjellet/lokalt tilhøre i kommunen dei kjem frå.

4) Eg lurar òg på; det står på side 26 under "viktige forutsetninger og valg i arbeidet": Skrantesjue, konsekvensvurdering for klassifisering og mulige tiltak. Få reinen ut på større områder for å redusere smittetrykk.

Kommentar: Villreinen er flokkdyr; om det er 200, 800 eller 7000 dyr går dei i flokk. Og dei går "endå meir" i flokk- og tettare dersom dei er trua. Det ser vi når bestanden no er låg - dei føler seg trua heile tida og held seg tett samla. Dyra sto som to-tre ballar i heile sommar. Dei har lært at myndighetene har sett igong klappjakt på arten på jakt etter CWD-prøvar. Så ein skyter seg sjølv i foten, og det går mot si hensikt å redusere stamma, når ein ynskjer at villreinen skal nytta større områder. Stammestorleik er vinnarvariabelen når det gjeld utnyttelse av areal.

5) CWD. Sjølv om handteringa ikkje er arbeidsgruppa sine avgjerdsler - så kjem ein ikkje utenom. Ein må starta slukking der det brenn, og no brenn det på dass.

Det er ganske ironisk at vi snakker om stenging av turløyper og faren ein turist utgjer når vi snart ikkje har villrein igjen grunna CWD-strategien. Så difor bør det her når ein gjennomfører tiltak for villrein - etterlysast framtidige planar for at vi må rekne med at villreinen (gjeld all villrein i Norge og sikkert i verda) kan leve med sjukdommen - og vi menneske kan leve med "byrda" å ta ein CWD-prøve under vellykka jakt ved normale forhold.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Det trengst ein langsiktig plan for handtering av CWD og korleis villreinen kan leve med dette i framtida. Det finnes ikkje eit vellykka tilfelle der menneska har drive sjukdomshandtering i naturen med gevær - kun i fjøs. Fram til no er handteringa aldeles katastrofal, og den vil bli ståande som ein skamplett i historia. Jegrane framstår som nyttige idiotar for Mattilsynets umetttelege prøvejakt, og vi driv villreinstamma til kanten av stupet. Det er ingen turistar eller kitarar i neonklær gjennom historia som har gjort villreinen så vondt som myndigheitenes vedtak siste 5 år.

Handteringa er frå dag til dag; nye prøvar - nye utfall - men alle variablar går mot same utfall - utryddelse av stammen. Vi held dei berre kunstig i live slik vi held på no, det er aldeles seigpining.

Ein ny positiv prøve --> Smitta har gått for langt --> Utrydde stamma for å hindre miljøsmitte og til andre område.

Ingen nye positive prøvar ---> Kan fortsatt hindre videre smitte ---> Utrydde stamma.

Ein vil aldri bli sikker før alle dyr er skotne og stamma utrydda, som myndigheiter og veterinærer helst ynskjer skulle skjedd for lenge sida. Det er ei skammeleg handtering av ein verdensarv - "vi er så bekymra for at villreinen skal bli sjuk, så vi driv forebyggande arbeid med å skyta dei".

6) Landbruer. Se på moglegheita for å skapa landbru rundt t.d. Håvardsvatn / Nybuvatn for å få tilbake tidlegare trekkruiter der det no er regulerte vatn.

7) Det bør òg settast strenge krav til ei kunnskapsbasert- og utførelse av forvaltning av villreinen; som t.d. kvotar basert på aktuelle tellingar, kjønnsforhold, selektiv jakt, innhenting av informasjon (kjeveinnsamling, vekt, etc.) og det bør ikkje vektleggast modelleringar og leik med tall.

Her har det vore total svikt på Hardangervidda, og som Hjorteviltregisteret visar, er Hardangervidda eit skrekkeksempel på forvaltning sett opp mot tilsvarande villreinområde i Noreg.

8) I forskingas embete er alt tillatt. Det bør bli strengare kriterier til å starte forskning som innebærer eigentrafikk på Hardangervidda. Kanskje ein skal òg vere meir selektiv til kva forskning som blir tildelt ressursar og midlar. Det er mykje dokumentering som har foregått siste tiåra, men om det har gått villreinen eller forskarane mest til gode - det kan diskuteras. Kanskje tips til eit eige forskingsprosjekt?

9) La villrein vere villrein, og tamrein vere husdyr. Landbruk- og tamreinforvaltninga sine synspunkt bør ikkje ha innverknad på framtidig forvaltning av ein verdsarv i naturen vår.

Venleg helsing,
Mats Holtmoen

Tiltaksplan for villreinen på Hardangervidda

Kort kommentar til planen

1. **Motorferdsel i viktige kalvingsområde og vinterbeite**

Områda i vest og nordvest er svært viktige kalvingsområde, vinterbeite og sommarbeite. Det som har vore - og framleis er det store problemet, er at reinen ikkje får nytta desse viktige områda. **Til det er dei menneskelege aktivitetane altfor store.** Resultatet er ei sterkt svekka stamme med små simler, og kalvar som er fødde altfor seint på våren. Det er rosverdig at Statsforvaltaren i Viken og Oslo kjem med gode forslag som i vitale periodar stengjer ute menneskeleg aktivitet. T.d er kiting med ein stor skjerm i lufta noko som skaper stor uro i reinsflokkene

Snøskutersesongen må kortast ned slik planen har forslag om. Skal reinen nytta områda i vest og nordvest må det **innførast totalt ferdselsforbod i tida 1.april – 1.juli.** Dette må gjelda alle, **både lokale aktivitetar og turisme.** Skal me redde den **raudlista** reinen på H.vidda, må alle ta eit tak. **Staten må no ta eit hovudansvar** og innføra sterke restriksjonar i nasjonalparken. Det har dei hjemmel til å gjera. Lokal forvaltning har feila totalt, og er hovedgrunnen til at situasjonen er som han er. I tillegg må **tilsynsutvala** nektast å nesten ukritisk gje løyve til ditt og datt.

2. **Det er òg prisverdig at utvalet vil leggja ned turiststien frå Haukelisæter til Hedlevass.**

Denne er til stor skade for villreintrekk mot vestlege trakter. **Hedlevasshytta** må stengjast i mange år for å gje reinen **fri ferdsel** i denne uhyre viktige korridoren. Aller helst bør hytta rivast og tomten ført tilbake til naturen slik han var.

Områda Nupsegga, Sandflæggi og Kvessenuten må inngå i nemnde kommentar om ferdselsforbod. Alle tre uhyre viktige leveområde for villreinen året rundt.

3. Forslaga frå utvalet er ikkje på nokon måte dramatiske slik det kjem fram i media. **Skal me ha villrein på Hardangervidda eller ikkje?** Då har me uansett ikkje noko val. Me må gå saman i ein felles dugnad der alle er med. Det som verkeleg er skummelt er om den endelege planen munnar ut i eit konglomerat av dispensasjonar til totalt **uviktige aktivitetar og gjeremål.**

Vidda vil framleis vera open det meste av vinteren. Det som myndighetene må gjera er å syna handlekraft og viser kor skåpet skal stå. Tiltaka som er forankra i kvalitetsnorma må koma reinen til gode, og ikkje bli ein plan med store ord og lite ull. Då er me i tilfelle attende «på stedet hvil».

Og så må det ikkje gløymast det viktige i å ha større arealutnytting i kampen mot **CWD.**

Til slutt skal utvalet ha ros for godt arbeid og fleire framtidsretta og viktige forslag

Røldal, 15.nov. 2023

Mh Nils Åge Sandal

Innspill til Statsforvalterens gjennomgang av forslag til tiltaksplan for villreinen på Hardangervidda

Vi viser til Statsforvalteren i Oslo og Viken sin presentasjon den 8.11.23, hvor forslag til Tiltaksplan for å verne villrein på Hardangervidda ble presentert. Det ble gitt anledning til å komme med innspill på mangler, feil eller liknende innen 15.11.23. Norges Hundekjørerforbund (NHF) ønsker med dette å benytte oss av denne muligheten.

NHF støtter at det gjøres en betydelig innsats for å verne villreinen og vil være med å bidra i felles dugnad for dette. Det fremgår imidlertid at statsforvalteren anbefaler å innføre speilvendingsprinsippet for ferdsel på Hardangervidda med hundespenn. NHF mener at dette ikke er måten å gjøre det på og vil derfor be statsforvalteren om å vurdere dette på ny før rapporten sendes til Miljødirektoratet 1. desember.

Tiltakene som kalles speilvendingsprinsippet

Her har statsforvalteren pekt ut enkelte ferdselsgrupper som spesielt utfordrende for villreinen og med stort skadepotensiale, og anbefaler at disse gruppene mulighet til ferdsel i hele villreinområdet i utgangspunktet forbyes, eller som hovedregel begrenses etter et såkalt speilvendingsprinsipp, hvor man får tilgang til å bruke deler av vidda som ikke reinen bruker. Ifølge NINA-rapport 1703 hvor det er forsket på reinens bevegelsesmønster gjennom året, kan man se at reinen bruker store deler av vidda om vinteren, spesielt tidlig på vinteren, selv om den østlige delen brukes mest. Ved bruk av speilvendingsprinsippet blir det dermed svært liten del igjen av vidda å bruke til hundekjøring i vintermånedene fram til mars/april.

NHF sine medlemmer representerer ved ferdsel med hundespenn, en av gruppene som statsforvalteren mener har et stort skadepotensial for villreinen og som dermed omfattes av tiltaket med speilvendingsprinsippet. Statsforvalteren anbefaler at kjøring med hundespenn skal behandles spesielt strengt fordi ferdselen er potensielt skadelig for villreinen. På spørsmål om på hvilket forskningsbasert grunnlag som er brukt for å klassifisere ferdsel med

hundespann som stort skadepotensial, var svaret vi fikk at det ikke er fundert på forskningsbasert kunnskap, men i stedet et føre var prinsipp. I tillegg ønsker man å stanse nye brukergrupper i å ta vidda i bruk.

Hundekjøring på Hardangervidda

NHF tenker at det kan være greit å skrive litt om hundekjøringen på Hardangervidda.

Bruken av Hardangervidda til hundekjøring skjer først og fremst vinterstid. Det er nok og noen hundekjørere som benytter skogsbilveier til kjøring med vogn i barmarks sesongen. Det antas imidlertid at ikke aktivitet som man har spesielt behov for å begrense.

Vinterstid har hundekjøring vært en aktivitet på Hardangervidda siden 1930-tallet. Lenge var de en del av fjellredningstjenesten. I de senere tiår har det imidlertid bare vært hundekjøring for hundekjørings skyld. Det har altså vært drevet hundekjøring på Hardangervidda i snart 100 år.

Hundekjørere kan dermed ikke sies å være en ny brukergruppe på Hardangervidda.

I løpet av disse 100 årene har det selvsagt vært tilfeller der hundespann har truffet på reinsdyr. NHF er imidlertid ikke kjent med at det har oppstått noen spesielt uheldige situasjoner mellom hundespann og reinsdyr.

Hundekjøring på Hardangervidda skjer med alt fra små ekvipasjer (en-spann) til store ekvipasjer (stor-spann med 10-14 hunder).

NHF motsetter seg innføring av speilvendingsprinsippet

Innledningsvis vil NHF be statsforvalteren klargjøre hva som legges i begrepet «hundespann». Det antas at Statsforvalteren sikter til større spann. Også små hundespann er «hundespann». Det antas imidlertid at det ikke er mer problematisk med et lite hundespann på Hardangervidda enn om noen går skitur med et begrenset antall hunder på

Associated to/medlem av:
The Norwegian Confederation of Sports/
Norges Idrettsforbund og olympiske og
paralympiske komite (NIF)
International Federation of Sleddog Sports (IFSS)

Postboks 5000, N-0840 Oslo
Sognsveien 73, N-0855 Oslo
Telephone: +47 21 02 98 15
Telephone: +47 21 02 98 16
e-mail: sled-dog@nif.idrett.no

Hardangervidda. Etter hva man forstår er det ikke ønske om å innføre speilvendingsprinsippet generelt overfor alle som ferdes med hund. Statsforvalteren bør derfor klargjøre begrepsbruken.

Speilvendingsprinsippet er i strid med allemannsretten og regelen om fri ferdsel i friluftsløven § 2

Hundespann er ikke nevnt i friluftsløven. I rundskriv T-2007-3 heter det likevel:

Bruk av hundespann er ikke nevnt i friluftsløven eller forarbeidene til loven. Miljøverndepartementet har imidlertid lagt til grunn at friluftsløven §2 annet ledd også gjelder for bruk av hundespann, jf ordene «eller liknende». Hundespann må derfor holde seg til veg eller sti i utmark sommerstid, men kan på fjellet brukes overalt. Departementet legger ellers til grunn at ved tilstrekkelig snødekke kan hundespann i stor grad likestilles med ferdsel til fots og på ski, og benytte skiløyper, myr og glissen skog utenom sti og vei når det ikke volder nevneverdig skade.

NHF forstår, med bakgrunn i dette, at ferdsel med hundespann på barmark reguleres av friluftsløven § 2 annet ledd. Ferdsel med hundespann vinterstid reguleres derimot av § 2 første ledd da dette «hundespann i stor grad likestilles med ferdsel til fots og på ski, og benytte skiløyper, myr og glissen skog utenom sti og vei når det ikke volder nevneverdig skade».

Det er hjemmel til å begrense ferdsel etter § 2 annet ledd i forskrift.

Der imidlertid ikke hjemmel for å begrense ferdsel etter § 2 første ledd i forskrift. Som nevnt anses ferdsel med hundespann vinterstid som ferdsel etter § 2 første ledd. Det er da ikke anledning til å begrense ferdsel etter § 2 første ledd på samme måte som den kan begrenses etter annet ledd, og uansett etter et speilvendingsprinsipp som skissert av statsforvalteren.

Innføring av speilvendingsprinsippet overfor hundekjørere er uforholdsmessig

Som nevnt ovenfor kunne ikke statsforvalteren svare på hvilket «forskningsbasert grunnlag som er brukt for å klassifisere ferdsel med hundespenn som stort skadepotensial». Det ble imidlertid opplyst at statsforvalteren mener at hundespenn har et stort skadepotensial og at speilvendingsprinsippet derfor bør innføres ut fra en «føre var»-betraktning. *Dersom statsforvalteren likevel kan vise til et mer konkret skadepotensial bes det om at statsforvalteren dokumenterer og redegjør for dette, samt at NHF får anledning til å kommentere dette.*

Det har som nevnt vært hundekjøring på Hardangervidda i 100 år uten at NHF er kjent med noen vesentlige uhell. Det kunne da heller ikke statsforvalteren opplyse om i møtet 8.11.23.

Det foreligger ikke noen konkrete konflikter mellom hundespenn og villrein. Med hundespenn så vil det alltid være en risiko for hund som kommer løs og som jager villrein. Dette skjer heldigvis sjeldent, og denne risikoen er imidlertid ikke noe større med hundekjørere og hundespenn enn andre mennesker som ferdes med hund i fjellet. NHF kan således ikke se at hundekjørere med hundespenn har noen flere konkrete konfliktpunkter med villrein enn andre mennesker som har med hund i fjellet.

Etter hva NHF er kjent med er ferdsel generelt problematisk i forhold til villrein ved at en ferdselsåre vil fungere som et stengsel når den er tilstrekkelig trafikkert. Det foreligger imidlertid ingen holdepunkter, så langt NHF er kjent med, for at ferdsel med hundespenn på en slik ferdselsåre er av betydning for villreinens redsel for å krysse denne.

Ferdsele av hundespenn er dessuten marginal i forhold til andre brukere. I NINA-rapp 1703 beskrives terrenget langs Rv7 som et viktig beiteområde for villrein om vinteren. Langs denne strekningen er det ski- og biltrafikk som er brukere i størst omfang. Dyranut er det hyppigst brukte utfartsstedet for menneskelig aktivitet om vinteren. I snitt ble det observert

0,2 hundespenn, 2 skiløpere og 8 kitere per dag som hadde utfart fra Dyranut vinterstid. Hovedsakelig forekom aktiviteten i helger og ferier, og blant annet avhengig av værforhold.

Å begrense tilgangen til Hardangervidda for hundespenn vil dermed ha en svært liten betydning for å få ned aktivitetstrykket i dette området om vinteren. Det vil derimot ramme en del hundekjørere hardt da det vil vanskeliggjøre muligheten for å bedrive hundekjøring.

Med bakgrunn i ovennevnte mener NHF at innføring av speilvendingsprinsippet for ferdsel med hundespenn vil være uforholdsmessig tiltak som man motsetter seg på det sterkeste.

Oppsummering

NHF påpeker at begrepet «hundespenn» bør defineres nærmere dersom det skal benyttes.

NHF mener at ferdsel med hundespenn vinterstid skjer etter frilufsloven § 2 første ledd. I forhold til slik ferdsel kan ikke statsforvalteren innføre noe speilvendingsprinsipp.

Slik saken er opplyst kan ikke statsforvalteren peke på noe konkret skadepotensiale som hundespenn kan utgjøre. Å begrunne et så inngripende tiltak som å begrense ferdsel med hundespenn på Hardangervidda ved hjelp av speilvendingsprinsippet uten å kunne noe konkret skadepotensiale er uforholdsmessig. I den anledning er det av stor betydning at det har vært drevet hundekjøring på Hardangervidda i 100 år.

Oslo 15.11.2023

Vennlig hilsen

Marianne B Hofstad
Ass. Generalsekretær
Norges Hundekjørerforbund

Associated to/medlem av:
The Norwegian Confederation of Sports/
Norges Idrettsforbund og olympiske og
paralympiske komite (NIF)
International Federation of Sleddog Sports (IFSS)

Postboks 5000, N-0840 Oslo
Sognsveien 73, N-0855 Oslo
Telephone: +47 21 02 98 15
Telephone: +47 21 02 98 16
e-mail: sled-dog@nif.idrett.no

Haaverstad, Olav Thøger

Fra: Jon Bakke <jon@nmf.no>
Sendt: mandag 13. november 2023 10:52
Til: Haaverstad, Olav Thøger
Kopi: lena.romtveit@villrein.no
Emne: Utkast til tiltaksplan - kommentar.

Hei.

Først og fremst vil jeg, på vegne av Norges Miljøvernforbund (NMF), uttrykke takknemlighet og respekt for godt utført arbeid. Forslagene prosjektgruppa har kommet med er ganske sterke og inngripende, men vi er enige i at det må kraftige tiltak til. (Kanskje kraftigere.)

Likevel har vi et lite innspill som kan være til nytte nå. Det dreier seg om villreinens passering av RV7, når det etter hvert blir ønskelig. Vi ser at lang tunnel er tanken på lengre sikt. Vi er redd det blir veldig langt frem og kanskje uforholdsmessig dyrt. Man er godt kjent med krysningspunktene villreinen har brukt og sannsynligvis vill søke tilbake til. Så vårt innspill er egentlig viltoverganger flere steder. De kan produseres lokalt og kan komme villreinen til hjelp vesentlig raskere enn tunnelalternativet. Det vil selvfølgelig være et vesentlig rimeligere alternativ.

Legger ved et kartutsnitt hentet fra boken «Fjellviddas nomade – Villreinen» om trekkruiter for villrein over RV7.

Det kan være en tanke og gjøre tilsvarende over E134 for om mulig å «rette på» den eksisterende fragmenteringen av villreinens leveområder/habitat.

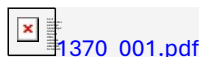
Vennlig hilsen

For Norges Miljøvernforbund

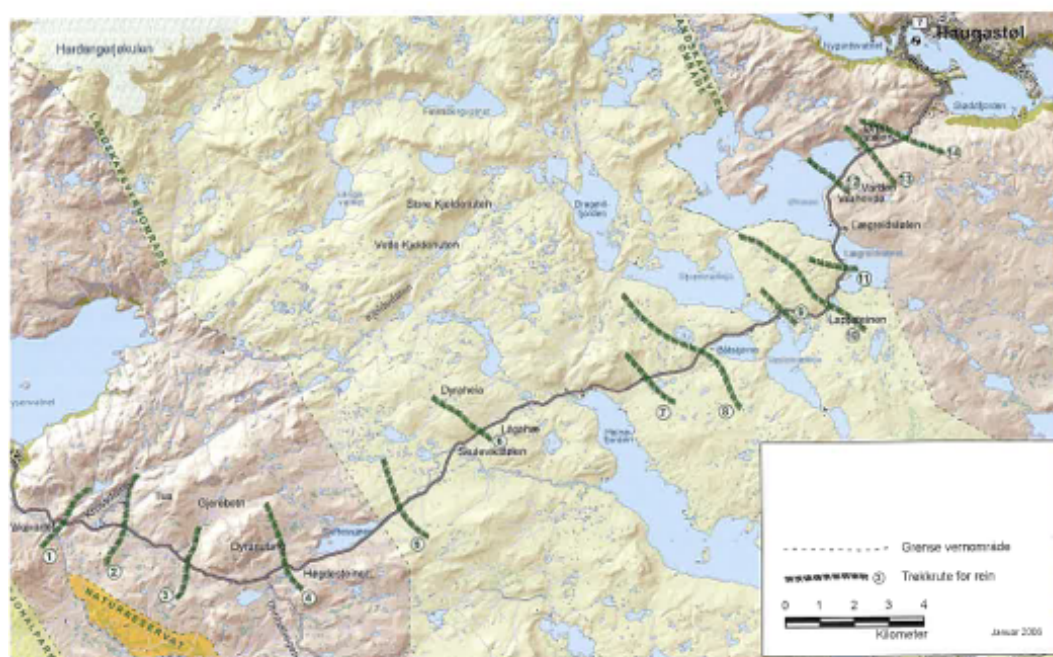
Jon Bakke

Saksbehandler/Jurist.

jon@nmf.no

[1370_001.pdf](#)

reurensning fra veitrafikken, enten t er avrenning av overvann med miljø-adelige stoffer til vann og jord eller ial luftforurensning, kan bidra til å fusere viltets bruk av naturområder tgs veien.

redning av fremmede, skadelige arter i rsk natur er et økende problem, og flere disse artene spres langs veinettet.

ange dyr er lite tolerante når det gjelder y, lukt eller visuelle forstyrrelser fra sretøy, og trives dårlig i veiens naboskap.

pent landskap, og for spesielt følsome ter som f.eks. villrein, kan det dreie seg n avvisningseffekter på flere kilometer.

idertid er det et langt større økologisk øblem at veier skaper barrierer for viltet, iten på grunn av veianlegget i seg selv, ler på grunn av trafikken på veien.

arriereeffekten av transportinfrastruk- ren kan sammen med annen arealbruk re til at viltets leveområder etter hvert blir i oppsplittet at enkelte arter får problemer ed å opprettholde levedyktige bestander i lang sikt. Dette kalles gjerne habitat-

fragmentering, og blir globalt ansett som en av de viktigste årsakene til tapet av biologisk mangfold. For en så arealkrevende art som villreinen er dette problemet spesielt synlig.

Leveområder

Tradisjonelt har man ved bygging av nye veianlegg fokusert mest på å unngå å bygge ned vernetede områder eller lokaliteter med rødlistearter. Man har i mindre grad tatt hensyn til at de fleste dyrearter er avhengige av å kunne bevege seg over større eller mindre avstander mellom såkalte funksjonsområder for å kunne gjennomføre en livssyklus. For hjorteviltet er det f.eks. viktig å ha tilgang til både vinter- og sommerbeiter. For arter som naturlig beveger seg over store avstander, f.eks. store rovdyr, er det av stor betydning at det ikke er for mange uoverstigelige barrierer. Generelt når det gjelder arealforvaltningen, ser man altfor ofte at enkeltlokaliteter er ivaretatt, mens forbindelsene mellom dem er ødelagt. Dette synes spesielt godt der man har med arealkrevende arter å gjøre, og arter som har et leveområde

Statsforvalteren Oslo & Viken

Postboks 325
1502 Moss

Org.nr. 997514572
styret@oslokiteklubb.no
www.oslokiteklubb.no

c/o: Ellen Lien, Lena Romtveit & Olav Thøger Haaverstad

Oslo Kiteklubb
c/o Anders Horgen
Sørengkaia 70
0194 Oslo

Dato: tirsdag 14. november 2023

Tiltaksplan for Hardangervidda villreinområde

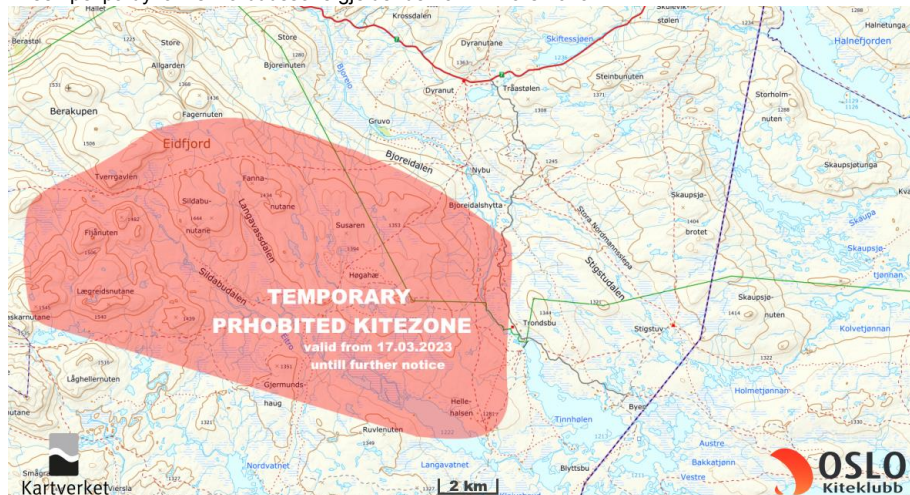
Oslo Kiteklubb er positive til at det må innføres tiltak for å sikre at vi har en levedyktig villreinstamme på Hardangervidda. Vi har forståelse for at det ønskes tiltak innført for å redusere / begrense den totale belastningen villreinstammen står ovenfor.

Samtidig er vi svært opptatt av det må være mulig å ha sameksistens mellom villreinen og alle friluftsbrukergrupper / aktiviteter i Norge.

Oslo Kiteklubb er Norges største kiteklubb og er anerkjent for å representere kitere på landsbasis. Gjennom nærmere 25 år som brukere av området på Hardangervidda for kiting har vi etablert et stort kontaktnett med de andre aktørene og forstår hvilken utfordring villreinen står over. Vi har derfor i de senere årene hatt et stort målrettet arbeid på forebyggende villreintiltak innad i kitemiljøet i Norge og internasjonalt rundt problemstillingen villreinstammen står ovenfor. Her har vi involvert kiteklubber, turistnæringen, brukere og sosiale medier hvor vi har jobbet bredt med god suksess.

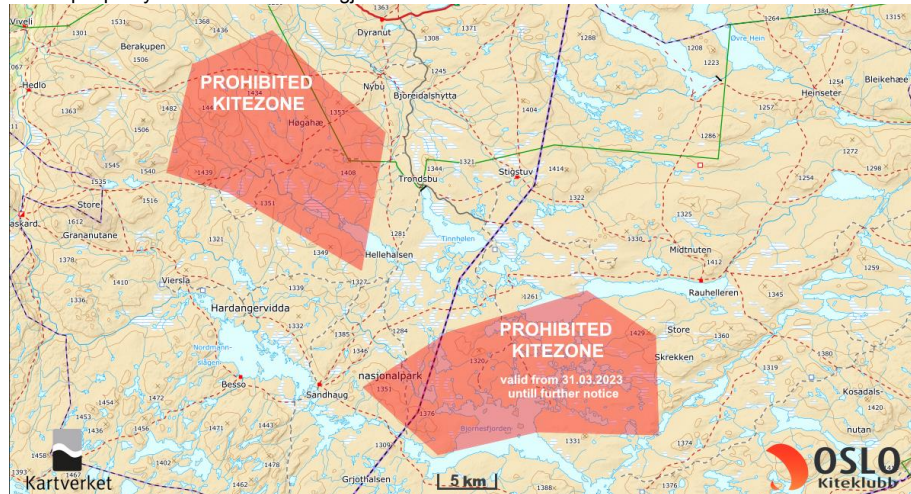
Oslo Kiteklubb startet i mars 2023 et samarbeid med Statens Naturoppsyn (SNO) hvor vi gjennomførte et prøveprosjekt med å innføre «dynamiske forbudssoner» rundt villreinstammen etter ønske fra oss. Ut ifra dyrenes bevegelser, publiserte vi ca. ukentlige oppdaterte dynamiske kart på våre nettsider, hvor det var forbudt å oppholde seg. Totalt ble det publisert 10 slike kart i perioden mens dyrene var faretruende nær RV7 og i områder som er populært å ferdes blant alle brukergupper.

Eksempel på dynamisk forbudssone gjeldende fra 17. mars 2023.

Eksempel på dynamisk forbudssone gjeldene fra 31.03.2023

Vi hadde selvsagt ingen hjemmel til å benytte oss av forbud, men i kitemiljøet benyttet vi oss av en særdeles streng intern justis (Alle kitere internasjonalt og nasjonalt har en sterk tilknytning til intern justis). Dette ble en enorm suksess og hadde bredt nedslagsfelt hvor kartene ble lest av ca. 4800 unike brukere av Hardangervidda ukentlig. Det ble ikke rapportert om kiting i forbudssonen, med unntak av et tilfelle under hele perioden. Samtidig observerte vi at andre brukergrupper også tok i bruk løsningen vi opprettet. Når den dynamiske midlertidige forbudssonen (via intern justis) ble opphevet, opplevde vi at kitere og alle andre friluftslivsgrupper fortsatt ønsker å vise hensyn til reinsdyrene hvor det ble etterspurt etter oppdaterte kart. Det er viktig å gi brukerne av Hardangervidda muligheten til å vise hensyn. Derfor bør digitale dynamiske kart løsninger på plass, f.eks. vi en mobil app. Dette viktige arbeidet viser at vi jobber proaktivt og gjør positive tiltak for å forvalte Hardangervidda best mulig for alle slik at vi kan opprettholde sameksistens med reinsdyrene uten at de blir forstyrret. Vi kommer til å fortsette med dette viktige arbeidet i samarbeid med SNO i løpet av årets vintersesong.

I februar 2023 gjennomførte vi et positivt innledende informasjon- og dialogmøte med Viken Fylkeskommune v/Lise-Berith Lian ang. vår aktivitet på Hardangervidda. Møtet varte i 1,5 time. Vi var svært opptatt av vi kunne bidra med konstruktive, faglige vurderinger / løsninger med all kunnskap vi innebesitter i prosessen. Det ble gitt lovnader at Oslo Kiteklubb skulle bli involvert, informert og oppdatert videre i prosessen rundt tiltaksplanene.

I mars 2023 starter prosessen med arbeidet i faggruppen / ekspert utvalget. I dette arbeidet ble vi ikke invitert og er overrasket over at Statsforvalteren i Oslo & Viken (heretter SF) ikke benyttet muligheten av å innhente vår kompetanse med god forståelse for fritidsinteresser gjennom mange års erfaring med ferdsel på Hardangervidda. I tillegg har klubben bevisst jobbet proaktivt innad og utad i flere kanaler og mot flere offentlige myndigheter for at vår ferdsel på Hardangervidda viser hensyn til villreinen. Forvaltningsmyndigheter har opplysningsplikt iht. forvaltningsloven å involvere de parter som er berørt som er under vurdering av restriksjoner.

Det kom som en stor overraskelse at vi med ren tilfeldighet at vi bli gjort oppmerksom onsdag 8. november kl. 12:30 at SF skulle ha et åpent avsluttende møte for tiltaksplan. Av brev datert 26. september 2023 fremkommer det av adresselisten at Oslo Kiteklubb ikke er oppført som interessent. Her har man totalt overkjørt en brukergruppe hvor man samtidig legger frem et forslag om å forby kiting på Hardangervidda som er en stor brukergruppe. Man kan ikke argumentere seg bak at all informasjon er kontinuerlig lagt ut på SF nettsider; her har man en plikt til å oppfylle de krav som er satt i forvaltningsloven, i tillegg hadde vi innledende møte som bevitner at vi som organisasjon ikke var ukjent for SF.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Vi registrerer at Statsforvalteren i Oslo & Viken i tiltaksplanen hevder at kiting og andre aktiviteter er å anse som et stort skadepotensial ovenfor villreinen. Prosjektgruppen som har utarbeidet utkastet til tiltaksplanen består i hovedsak av en tung villrein faglig sammensetning og derav kun har belyst sin side av saken. Vi kan heller ikke se at prosjekt sammensetningen har hatt kompetanse eller anledning til å nøytralt belyse vår side av saken på vegne av oss. På generelt nivå er friluftslivsinteressentene er i liten grad representert med unntak av DNT og jakt & fiske.

Skal man oppnå bred enighet og forståelse i samfunnet, er det helt grunnleggende prinsipp viktig å involvere alle friluftslivs grupper som blir berørt av de særdeles inngripende foreslåtte tiltak.

Vi finner det veldig uheldig at det er mye negativ omtale rundt kiting, spesielt på Hardangervidda. Det samme erfarer vi av innspill som er gitt på SF sine nettsider, hvor det framkommer negative og ukorrekte påstander om kiting. Årsaken skyldes i hovedsak uvitenhet og manglende kompetanse om kiting, spesielt blant de villrein faglige sammensetningene. Uten å ha med rett fagpersonell er det ikke mulig for Statsforvalteren i Oslo & Viken å verifisere om informasjonen er korrekt faglig. Vi mener det mangler også en grundig samfunnsmessig konsekvensanalyse av de foreslåtte tiltak som berører oss. Prosessen blir derfor svært ensidig og polariserende når vi ikke har fått tillitt til å delta i prosessen, noe vi mener er kritikkverdig.

De foreslåtte tiltakene som angår kiting direkte kan ikke Oslo Kiteklubb stå innenfor. Når det er sagt, er Oslo Kiteklubb imot et spillvendingssprinsipp da allemannsretten må vektles tyngst for alle brukergrupper. Vi er imot at tiltaksplanen foreslår at det skal være forskjellsbehandling mellom ulike friluftslivsaktiviteter, mens andre aktiviteter er helt uberørt. Vi kan heller ikke stå innenfor at alle aktiviteter er forbudt, med mindre det er åpnet for det. Dette vil medføre til unødvendig mye byråkrati. Denne form for forvaltning, vil kun medføre til stor avmakt og liten forståelse blant befolkningen over det SF ønsker å oppnå, nemlig bevare en levedyktig villreinstamme.

Oslo Kiteklubb søker fremover konstruktive løsninger og er svært opptatt av at villreinstammen skal ha levedyktige forhold, men samtidig må det være mulig med sameksistens uten unødvendige inngripende forbud. Vi har tro på dette skal være mulig ved å ha 2 tanker i hodet samtidig; de «dynamiske forbudssonene» er et eksempel på det.

Vi ønsker skriftlig tilbakemelding på følgende:

1. Hva er bakgrunnen for at Oslo Kiteklubb ikke ble invitert til å bidra i prosessen?
2. Hvorfor er Oslo Kiteklubb utelatt fra adresselisten som interessent?
3. Hvem i utvalget har representert fagområdet kiting i prosessen?
4. I forslag til tiltaksplan henvises det til at SF har vurdert at kiting har et stort skadepotensial. Dette mener vi er fakta feil og kan ikke benyttes uten henvisning til dokumentasjon som underbygger dette. Påstanden må fjernes. Hvilke faglige vurderinger ligger til grunn her?
5. Hvilke faglige vurderinger er gjort med tanke på å ikke etablere «dynamiske forbudssoner» for alle friluftslivsformer slik Oslo Kiteklubb har meget stor erfaring fra og rapport fra Statens Naturoppsyn («2023.03.21 - Statens Naturoppsyn - Villrein og kitere») påpeker at faktisk fungerer?
6. Forvaltningen har i årevis benyttet seg av GPS merking av villreinstammen og er helt avhengig av dette for å kunne forvalte stammen på en god måte. Hvor ligger den faglige vurderingen i at de eksisterende data ikke kan gjenbrukes med å tilby et digitale kart med stor margin og med lav nøyaktighet rundt villreinstammen som alle brukergrupper blir lovpålagt å forholde seg til?

Vi har stor tro på vi kan bidra til å finne løsninger for å beskytte villreinstammen best mulig og samtidig finne løsninger for allmenn akseptert sameksistens. Ser frem til snarlig tilbakemelding og med et ønske om videre konstruktivt samarbeid.

Med vennlig hilsen
Styreleder i Oslo Kiteklubb
Anders Horgen

Villrein og kitere

Evaluering av en dialog og kommunikasjonsprosess

Geilo, 21.03.2023

Vinteren 2021-2022 ble det opprettet kontakt med noen av overnattingsbedriftene langs Rv.7 for å informere om villreinen når det var muligheter for konflikt mellom kitere og villrein langs veien. Haugastøl, Halne og Dyranut var med i denne epostlista i fjor. Dette kunne tilsynelatende være en god måte å kunne spre informasjon til kitemiljøet på, og for noen uker siden ble det igjen aktuelt siden villreinen var i nordvestre hjørnet av Hardangervidda, noe som også er en yndet plass for kitemiljøet. I begynnelsen av mars 2023 var det på nytt mye villrein opp mot Rv.7 og det ble observert at det var kitere som oppholdt seg i området der det også var villrein.

Villreirutvalget og Villreinnemnda var selvfølgelig opptatt av at villreinen skulle få ro til å beite på de områdene de ønsket uten forstyrrelser. Tilsynsutvalget i Vestland hadde samme tanke i forhold til motorisert ferdsel i området. Statens naturoppsyn har som en av sine kjerneoppgaver å verne om naturverdiene og slik sett er denne vinklingen selvfølgelig for oss.

Det er i alt sendt ut 6 informasjonseposter fra SNO de siste ukene og da med et stadig større antall mottakere. Informasjonen i epostene har variert, og i noen tilfeller er det lagt med et utsnitt av dyreposisjoner.no som har vist hvor dyra er i øyeblikket.

Eksempel. Her er epost nr. 1. sendt ut 03.03.2023

God fredag alle sammen.

I fjor begynte SNO v/undertegnede å sende ut noen eposter i forhold til villrein og Rv.7. Nå begynner det å være høysesong og jeg vil forsøke å holde dere oppdatert. Skulle det være slik at dere synes det er lenge mellom hver oppdatering så er det bare å sende en epost så skal jeg forsøke å svare.

Bakgrunnen for dette er at hverken dere som driver turisthytter og overnattingsbedrifter, kitere, SNO og for all det villreinen har ikke behov for at det skal oppstå situasjoner der villreinen blir skremt av kitere eller andre som bruker fjellet. Det var nylig et oppslag i Hardanger Folkeblad der en hytteeier med interesse for villrein så 15 kitere i et område der det også var store mengder villrein.

Dersom det viser seg at problemet eskalerer vil det nok løftes en diskusjon om å forby kiting og eventuell annen aktivitet i områder der villreinen beiter på vinterstid. Dette er ikke en trussel, men snarere en faktabeskrivelse som mange av dere er kjent med.

SNO har tro på at kommunikasjon kan løse mye av dette. Sørg for å informere de gjestene dere har og be dem spre ordet på vidda. På den måten vil vi forhåpentligvis unngå unødige forstyrrelser.

Situasjonen i dag er at nesten hele stammen står i området Høgahæ - Fannanutane sør for Bjoreidalen. Kitere bør derfor holde seg unna området sør for Bjoreio og vest for Tinnhøvegen.

Optimalt bør kitere bruke terrenget på nordsiden av Rv.7 dersom de kiter vest for Skiftesjøen.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

I tillegg til merka dyr vil det alltid finnes mulighet for at det er flokker uten merka dyr i området. Informasjonen til kiterne bør derfor inneholde at dersom de ser villrein eller bare spor etter villrein bør de snarest råd trekke seg unna dette området.

Ved å få denne informasjonen kunne overnattingsbedriftene gi god og riktig informasjon om hvordan kitere og andre skulle forholde seg for å ikke forstyrre villreinen.

Parallelt med dette var SNO tilstede relativt ofte for å overvåke situasjonen i relasjon til instruksen for Rv.7 og villrein.

Det var helt tydelig at informasjonen kom frem til de fleste av kiterne og at de tok hensyn til dette.

Etter hvert kom også Oslo Kiteklubb på banen og ønsket å få den samme eposten. De har en stor betalende medlemsmasse der mange av medlemmene er på Hardangervidda veldig ofte.

Styrelederen der ønsket å legge ut informasjon om villrein og valgte å distribuere et kart der det var oppgitt en sone med "Prohibited for kitiing"

Dette var å finne på kiteklubbens hjemmesider, men også på Facebook og andre sosiale medier. Dette fikk en enorm rekkevidde, og jeg argumenterte for at det ikke var et forbud, men en henstilling. Kiteklubben mente at det som var virkningsfullt overfor særlig utlendinger, som det er masse av på Rv.7, var et forbud selv om det ikke var hjemlet noe sted.

Skriv en kommentar ...

Snowkiting Norway · Bli medlem
Oslo Kiteklubb · 6. mars kl. 16:51 · 🌐

TEMPORARY PROHIBITED KITEZONE
In co-operation with "Statens Naturoppsyn / The National Park Ranger" an new dynamic temporary prohibited kitezone is established to protect the reindeers at Hardangervidda.
Currently there are an large reindeer tribal located close to Dyranut southside of RV7. Please do not kite in the red area!
Oslo Kiteklubb will approx... Se mer
Se oversettelse

TEMPORARY PROHIBITED KITEZONE
valid from 10.03.2023
until further notice

OSLOKITEKLUBB.NO
Temporary prohibited kitezone at Hardangervidda
Valid from 10.03.2023 until further notice!

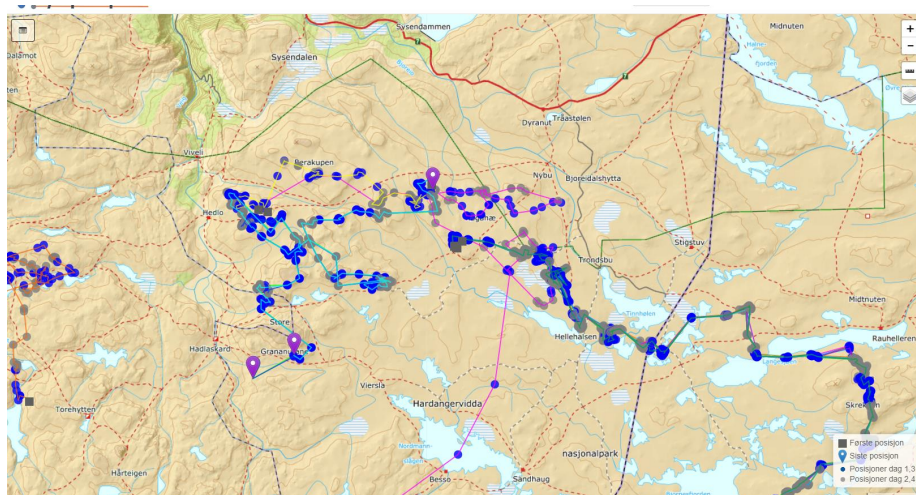
Carl Alvey og 41 andre · 11 kommentarer · 2 delinger

Liker · Kommenter · Del

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Min opplevelse av kitemiljøet er at dette er en seriøs gruppe som på ingen måte ønsker å ødelegge for noe, og i hvertfall ikke for villreinen. Bortsett fra en melding om kiting i "forbudssonen" med en kite, har vi observert ved selvsyn at det ikke har vært kitere i det røde skraverte området i særlig grad, noe som tyder på at informasjonsopplegget har fungert for villreinenes beste.

En skjermdump fra dyreposisjoner.no viser hvordan reinen har gått fra vi begynte med informasjonseposter 03.03.2023 og frem til sist søndag 19.03.2023.

Skjermdumpen viser at store flokker med rein har fått mye ro og god anledning til å beite sør for Rv.7 innenfor et svært populært område for kiting.

Det kan nå se ut som om flokkene er på vei mot kalvingsområdene i sør, noe som er naturlig for årstiden.

I går, mandag 20.03.2023 var vi i området for å sjekke om det stod igjen dyr i området, noe vi konstaterte at det ikke gjorde. Det ble derfor sendt ut følgende epost i dag.

Informasjonsmail nr. 6/2023

God morgen alle sammen.

Da var vi i fjellet i går og konstatert at all villreinen har trukket sørover og at den nærmeste flokken står ca. 20 km fra Dyranut(Veig). Det er derfor nå mulig å fjerne hensynssonen i forhold til kiting som har vært til stede i et par uker nå. Siste flokken bestemte seg søndag og nå er de sannsynligvis på vei mot kalvingsområdene.

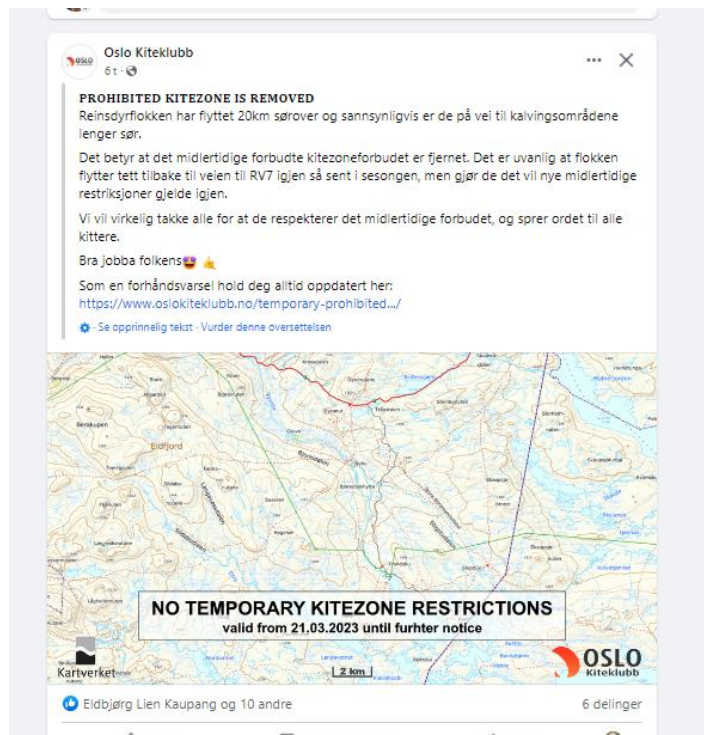
Det er uvanlig at det kommer flokker nordover igjen så seint på sesongen, men det om det skulle skje vil vi i SNO komme med oppdatering.

Det er grunn til å takke kitemiljøet, turistbedriftene, turisthyttene og flere for godt samarbeid så langt. Vi har tro på kommunikasjon og dialog.

Vi holder kontakten.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

Ikke lenge etter hadde kiteklubben lagt ut denne informasjonen.

Kort tid etterpå fikk jeg følgende melding oversendt fra kiteklubben, som de hadde fått av en kiter fra utlandet som er på Hardangervidda og kiter for tiden:

Michal Ficek

Thank you for informing the community about ban removal. It's quite common to restrict something (even for good reasons) but then to somehow forget to let know that the ban is not in place anymore. So thanks for showing the respect to kites, we'll be even happier to protect to reindeers next time!

Love Reply Share 18 m

Dette er tydelig en utenlandsk kiter som er fornøyd med at han blir satt i stand til å ta hensyn til villreinen, og ikke minst at informasjonen er dynamisk.

Læringspunkter:

1. Vi kan nå frem til en stor mengde brukere av Rv.7 og Hardangervidda ved å sørge for god informasjon om villrein til de som delvis lever av å ha kitere på besøk.
2. Det er stor vilje i miljøet i forhold til å ta hensyn og å rette seg etter "forbud".
3. Turisthytter og overnattingssteder der det oppholder seg mange kitere langs aksene Rv.7 er flinke til å spre informasjonen på en god måte.

Vedlegg for utkast til tiltaksplan for Hardangervidda

4. Det krever noe av oss i SNO i forhold til patruljering og oppdatering mot interessentene, men uansett ville vi vært i området i forhold til Rv.7 og kryssingsproblematikken.
5. Tilsynsutvalget er opptatt av å være med i informasjonsflyten for å ha best mulig grunnlag for å styre motorferdselen. (lagt inn nå)
6. Villreinnemnda v/Endre Læg Reid har sendt Miljødirektoratet et brev der en slik kommunikasjonsløsning etterlyses, og har fått tilbakemelding om at dette finnes.

Potensielle usikkerhetsmomenter:

1. Det kan være utfordrende å holde seg oppdatert om flokker uten merka dyr til enhver tid.
2. Det kan være uheldig å dele kart med dyreposisjoner i øyeblikket idet informasjonen når frem til noen som har lyst til å oppsøke villreinen for å ta bilder.
3. Det blir etterspurt informasjon om hvor reinen står inne på sentralvidda også, idet det er kitere som ønsker seg på langtur. Dette har vi ikke begynt å informere om, idet det kan gi miljøet et inntrykk av at kitere langt inne på Hardangervidda er ønskelig. Det er nok bred enighet i utvalg, nemd og hos en del andre om at dette ikke er ønskelig. Det kan legges til at langturkitere er en svært liten gruppe i forhold til totalantallet som kiter langs Rv.7.
4. Vi har så langt ikke noe kontaktpunkt mot f.eks. hundekjørerere som kommer langveisfra for å trene/kjøre hund, men Norsk hundekjørerunion har tatt kontakt for å se på muligheter for samarbeid.

Avsluttende kommentar:

Det er grunn til å tenke nytt og innovativt i forhold til villreinen og forstyrrelser. Målsettingen for alle parter ser ut til å være at konflikter mellom menneskelig aktivitet og villreinen skal unngås i størst mulig grad.

Vi som har fagansvar for villreinen på hver sin side av dette Rv.7 mener denne løsningen som her er forsøkt har et potensiale for å utvikle seg til en positiv dialog der vi får et enormt nedslagsfelt og når svært mange.

De som har mottatt eposter innenfor denne ordningen er følgende:

Haugastøl Turistsenter, Fagerheim Fjellstugu, Halne Fjellstugu, Dyranut turisthytte, Rauhelleren turisthytte, Solheimstulen turisthytte, Stavali turisthytte, Stigstuv turisthytte, Vivelid turisthytte, Norsk kiteforbund v/Klemet Store, Oslo Kiteklubb v/Anders Horgen, Vivelid fjellstove v/Geir Kjerpeseth, DNT Drammen og omegn v/Johan Fegri

Vi som jobber i lokalt SNO ønsker en tilbakemelding på den informasjonspraksisen som er beskrevet i denne evalueringen og om det er ønskelig med en fortsettelse samt om det er forslag til endringer av dette.

Petter Braaten, SNO

Innspel og kommentarar til Tiltaksplan for villreinen på Hardangervidda

Reidar Borgstrøm, professor emeritus, Fakultet for miljøvitskap og naturforvaltning, NMBU, Ås

Underteikna leverte inn høyringssvar til Departementet i mai i år, men det ser ikkje ut til at dette svaret har vore nytta i utarbeidinga av forslaget til tiltaksplan som Statsforvaltaren i Oslo og Viken har gjeve ut no. Eg hadde venta å finna ei drøfting av dei momenta som eg framheva i høyringssvaret, men slik drøfting finn eg ikkje. Eg sender difor inn eit nytt høyringsvar på den framlagde Tiltaksplanen, og eg går ut frå at dei tema eg tek opp får ei skikkeleg drøfting i den endelege utgåva av planen.

Turistferdsla i vest og reinens arealbruk

I tiltaksplanen utarbeidd av Statsforvaltaren i Oslo og Viken er det slått fast at **«ferdselen gjør at villreinen unngår å bruke deler av Hardangervidda»**. Det føreligg ingen forskningsresultat som viser dette. Det er gjennomført registrering av ferdslen i nokre år frå og med 2016, men det er ingen registreringar frå tidlegare år då reinen brukte andre delar av Vidda til kalving mellom anna. Det hjelper lite at ein del NINA-forskarar og enkelte lokale pådrivarar har hamra inn i fleire tiår at det er for stor ferdsla, og at det er ferdsla som no stenger for reinens trekkveggar. Dei har ingen data som viser dette. Det einsidige søkeljoset på ferdsl vil samstundes minimera andre tilhøve som kan vera avgjerande for bestandens framtid. Det gjeld mellom anna den sterke nedskytinga av storbukk, den sterke bestandsreduksjonen, og effektar av klimaendringa.

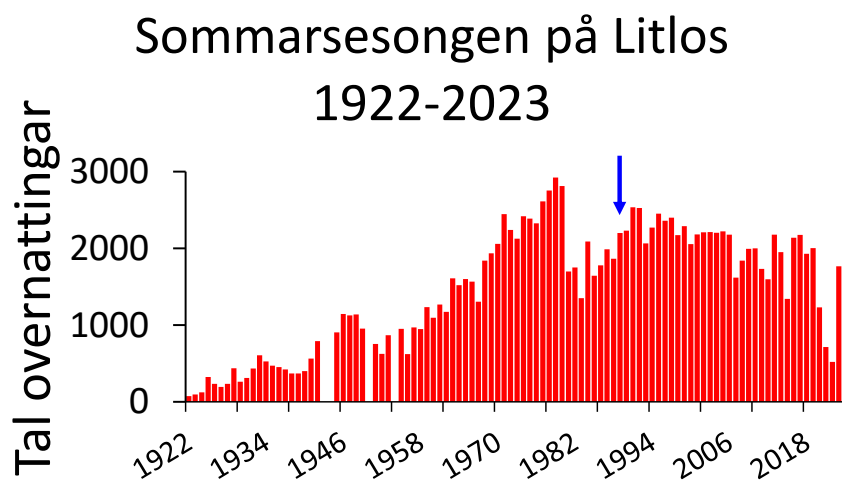
Den 20. januar i år kom Villreinnemnda for Hardangervidda med innspel om stenging av turisthyttene på Vestvidda, for å avgrensa ferdslen (sitat) *«i de senere års kalvingsområde og ønsket kalvings- og oppvekstområde på nordvestvidda, i første omgang i 2023. Turistforeningene bes om å stenge turisthyttene Hellevassbu, Litlos, Torehytten og Hadlaskard fra etter påske og fram til 1. august 2023»*.

Av desse fire hyttene er Litlos turisthytte open og betjent frå om lag 1. juli til byrjinga av september. Det vil seia opninga kjem lenge etter kalvingsperioden sist i mai. Fostringsflokkane vil dermed kunna opphalda seg uforstyrra av turistferdsla på denne delen av Vidda i den viktige fyrste delen av sommaren. Sjølv om stenging av hyttene i juli månad ikkje får innverknad på reinens bruk av kalvingsområdet, vil ei stenging fram til august bety at driftssesongen vert for kort til at Litlos kan drivast som betjent hytte, slik det har vore gjort i nesten hundre år.

NINA sine ferdsleregistreringar langs utvalde ruter frå 2016 og nokre år framover er brukt for å visa at det må vera fottrafikken som har hindra reintrekket mot vest og nordvest (Gundersen et

al. 2021). Det er berre ein stor hake ved dette, og det er at denne påstanden ikkje er forskningsbasert, i fyrste rekke fordi kontrolldata manglar.

Reinen skifta kalvingsområde frå areala rundt Hårteigen til Vinje for vel tjue år sidan, dvs. frå 2001 til 2002, medan turistferdsla kun er registrert i nokre år frå 2016 og framover, dvs. i ein periode då reinen for lengst hadde etablert det nye kalvingsområdet. Skulle ein forska på korleis reinens arealbruk vart påverka av ferdsla, burde ein sjølv sagt hatt ferdsledata frå perioden då reinen faktisk kalva i Veig-Hårteigenområdet. Men slike data finnest ikkje. Vi har kun overnattingstala for turisthyttene Torehytten, Litlos og Hellevassbu å halda oss til, og desse viser ingen auke (Borgstrøm et al. 2020). Overnattingstala for Litlos turisthytte var faktisk på sitt høgste rundt slutten av syttitalet, då reinen kalva ved Hårteigen (Andresen 2021). I sommarperioden 1970-1980 var gjennomsnittleg overnattingstal på Litlos turisthytte 2464, medan overnattingstalet i perioden 2010-2020 har vore 1844. Det betyr at reinen kalva i området rundt Hårteigen på den tida ferdsla til Litlos turisthytte var vesentleg større enn i dag (Figur 1).

Figur 1. Tal sommarovernattingar på Litlos turisthytte frå 1922 til 2023 (Data frå DNT). Blå pil viser overnattingar i 1989, og frå og med dette året har det vore mange vintrar med mykje sommarsnø. Overnattingstalet for 2022 er ikkje rett.

Enkelte vil hevda at det har vore fleire teltplassar på Vidda i dei seinare åra, men det føreligg ingen statistikk for dette. Det var dessutan svært mange som låg i telt alt på femti- og sekstitalet. Eg er sjølv eit døme på ein brukar på denne tida, med mykje telting utafør dei oppmerka løypene. Blir turisthyttene lagt ned, kan det forventast ein markert auke i teltbruken, med 'villcamping' langs løyper og utanom løypene. Ei slik utvikling vil evt. gjera vondt verre med omsyn til uroing av reinen. Dersom det er slik at teltbruken har auka, måtte ein evt. få gjort noko med den, og ikkje

straffa turisthyttene og dei som brukar desse hyttene, ved å leggja ned hyttene. Det vert som å 'retta bakar for smed'.

Det er påfallande at så og sei alle lokale røyster som har stått fram i media med krav om stenging av turisthyttene, har eigne, private hytter i det same området. Men desse langt over hundre private hyttene og fjellstyrehyttene er ikkje nemnd i dei ulike stengingsframlegga.

- **Konklusjon: I mai og juni er det ikkje turistferdsle på Vestvidda. Litlos turisthytte og andre hytter opnar ca. 1. juli. Dette betyr at reinen heilt uforstyrra kunne ha kalva i terrenget rundt Hårteigen slik den gjorde til og med 2001, og den kunne ha brukt beitet der gjennom heile juni, utan uroing frå fotturistar**

Det er dessutan ein myte at reinen i dag ikkje nyttar området nord og vest for Kvenna i juni og i juli, særleg i år då vassføringa i Kvenna på denne tida er låg (Borgstøm et al. 2019). Registrering av radiomerka simler viser til dømes at reinen også kryssar turistløypene rundt Litlos på denne tida, og held seg nær turisthytta og dei merka stiane. I fjor var det til dømes mykje rein ved Litlosvatn i byrjinga av juli. Ein dag tidleg i juli 2016 vart det registrert om lag hundre passeringar på NINA sin automatiske teljar på Ambjørøgsfløt, og tilsvarande tal vart også registrert på den same teljaren ein dag i september dette året, etter at Litlos turisthytte var stengt (Sjå Hardanger Folkeblad 9 aug. 2017). Dette vart tolka som fotturistar, men var høgst sannsynleg reinsdyr. Det gjekk minst ein fostringsflokk på Ambjørøgsfløt dei same dagane i juli.

Arealbruk, stammestorleik og klima

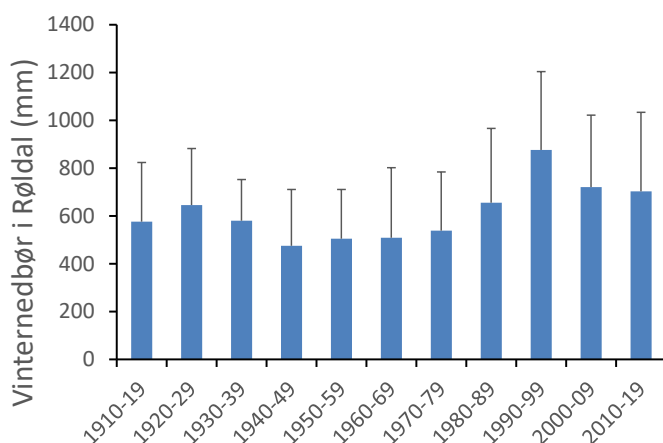
Alt frå 1990 byrja kalvinga å skje lengre mot sør og aust (Mossing 2016), men det verkelege skiftet i kalvingsområde frå terrenget rundt Hårteigen til området sør for Kvenna i Vinje kom etter 2001, samstundes med at bestanden då var blitt skoten kraftig ned i åra rundt tusenårsskiftet. Ein kan ikkje sjå bort frå at det kan vera ein samanheng mellom klimaendringa med hyppige vintrar med mykje snø frå og med 1989 og heilt fram til i dagsom førte til at reinen skifta kalvingsområde. Nedskytinga av bestanden rundt tusenårsskiftet kan ha forsterka etableringa av kalving i sør.

I dag er all reinen på Vidda fødd i Vinje, og det er ikkje merkeleg at simlene kalvar i same område der dei er fødd. Det er likevel ikkje noko som hindrar reinen i å kalva i vest, for turistferdsle på Vestvidda i mai og juni er tilnærma lik null, og det er dessutan minimal ferdsle til godt ut i juli. Reinen kalvar i slutten av mai, og simlene kunne uforstyrra ha kome vestover frå slutten av april, kalva der i slutten av mai, og halda seg i vest heile juni, utan forstyringar frå turgåarar. Eg snakkar også av eigen erfaring når det gjeld observasjonar av turgåarar tidleg i juli. Kvart år dei siste godt og vel tjue åra har eg gått inn til Litlos frå Valldalen rundt 1. juli, og returnert nokre dagar seinare. Antal overnattingsgjester på hytta i denne perioden har knapt vore over ti, og det har hendt at eg er einaste middagsgjest.

Historisk har villreinbestanden på Hardangervidda fluktuert mykje. Om vi tek for oss dei siste 120 åra, er det særleg innverknaden frå tamreindrifta, jakt og fredningsperiodar som har påverka bestandsstorleiken og dermed truleg også arealbruken. Utover på 1920-30talet var det svært lite villrein på Vidda (Bjerketvedt et al. 2014). Tidlegare leiar i Ullensvang fjellstyre, Tomas Sekse skriv fylgjande i 1971: Etter fem år med totalfreding hadde stamma teke seg godt opp i 1907, og

i dei komande åra heldt dyra seg mykje på Vestvidda utover til 1919. I tidbolken frå 1924-25 og utover på trettitalet var det lite rein på Vestvidda, og då heldt dyra seg på andre delar av Vidda. Dei låge fellingsløyva i til dømes 1931 og 1932 fortel mykje om bestandsstorleiken. I Ullensvang statsallmenning vart det berre gjeve løyve til felling av 20 dyr i desse to åra (Sekse 1971). Likeins skriv Jakob Sæbø, mangeårig leiar i Eidfjord fjellstyre, «at den vesle stamma på tjuetalet heldt seg for det meste på dei store privateigedomane i Telemark, på både sider av Kvennadalføret. Då stamma mot slutten av 30-åra hadde vakse monaleg byrja den å trekkja lenger vest og nordvestover. Noko som førde til at jevrane frå vestsida av Vidda kunne ta opp att reinsdyrjakta» (Sæbø 1971). Det er også illustrerande at oppsynsbua på austsida av Fiskos, mellom Litlosvatn og Kvennsjøen, ikkje vart bygd opp att etter at den vart knekt ned av store snømengder eit år på slutten av tjuetalet (truleg i 1927), med den grunngevinga at det var så lite rein på nordsida av Kvenna at det ikkje var naudsynt med oppsyn (pers. medd. Ingvald Øvregård, mangeårig vert på Litlos turisthytte). Det var dessutan meir snørike vintrar på tjuetalet enn i tiåret før og i dei neste tiåra, fram til 1980 (Figur 2).

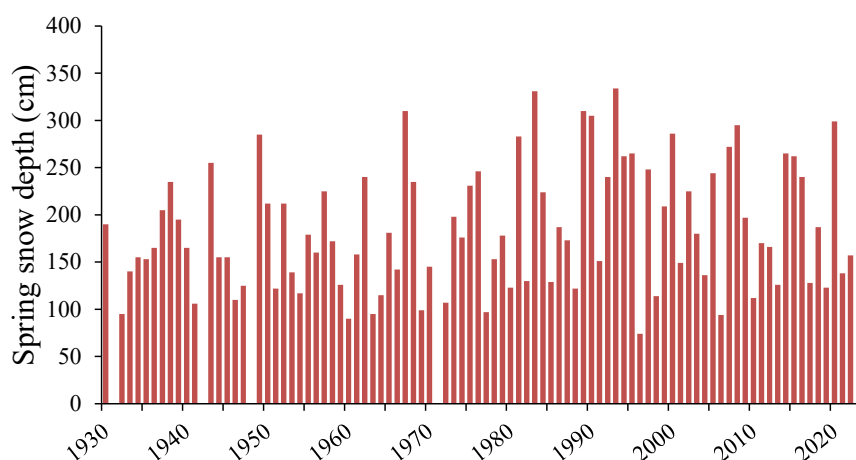

Figur 2. Medel vinternedbør (desember-mars) ved Røldal met. Stasjon (data frå seKlima.met.no). Sidan det er så høg korrelasjon mellom vinternedbøren i Røldal og snømålingane ved Litlos, antyder figuren at det var mykje snø i perioden 1920-29, og særleg mykje snø etter 1980, noko og snømålingane viser

Dette historiske tilbakeblikket er det viktig å ha med seg når ein skal sjå på reinens arealbruk dei siste tretti åra. Også på starten av 2000-talet vart bestanden sterkt redusert på grunn av hardt jaktpress etter utskrivning av altfor mange fellingsløyve, som fylgje av feilestimering av bestandsstorleiken. I åra 1998-2000 vart det kvart år skrive ut rundt 11500 fellingsløyve, etter at NINA-forskarar hadde feilestimert bestanden. Vinterbestanden kom etter desse åra ned i rundt 4000-5000 dyr (i 2001-2002), og bestanden har etter dette lege på eit relativt lågt tal fram til i

dag, med ekstra låge tal dei aller siste åra, etter hard nedskyting endå ein gong. Samstundes kan vi registrera same arealbruken som på tjuetalet og byrjinga på trettitalet, dvs. reinen har halde seg mykje i Vinje der òg kalvinga har funne stad. Det er difor grunn til å peika på at arealbruken kan ha nær samanheng med bestandsstorleik og/eller snømengda.

Reinens arealbruk på våren og forsommaren, dvs. i kalvingstida og vekene etter kalving, kan tenkjast å bli influert av lengre periodar med snørike vintrar. Slike periodar hadde vi på tjuetalet (Rognerud et al. 2003), og dessutan frå 1989 og åra framover, med ekstra mange vintrar med meir snø enn det hadde vore vanleg frå 1930 til 1980-talet. Snøtilhøva ved Litlos illustrerer dette godt (Figur 3 og Figur 4). På denne stasjonen vart det frå 1930 til 1979 målt over 250 cm snødjup i kun tre av åra, medan det i perioden 1980–2021 vart målt eit snødjup på 250 cm eller meir i tretten av åra.

Figur 3. Snødjup på stasjon Litlos målt i overgangen mars-april i åra 1930-2023 (Data frå Øst-Telemarken Brukseierforening/Norsk Hydro)

Etter ein snørik vinter vert det lite tilgjengeleg beiteareal i mai og juni når storparten av terrenget er snødekt. På områda utan snø er det stort sett lav og steinlav, og dette er ikkje noko produksjonsbeite samanlikna med frisk groe. Får vi mange slike år tett på kvarandre, vil også det vesle som er tilgjengeleg av lavbeite og andre vekster på dei få snøfrie rabbane bli gnagd ned, og mangel på beite kan såleis over tid føra til arealskifte. Dette temaet vart peikt på av Heggenes et al. (2011). Om vi brukar vinternedbøren i Røldal som ein prediktor for snømengda på Vestvidda, ser vi av Figur 2 at det var meir snø i dette tiåret enn i tiåret føre og i dei neste fire tiåra, og reinen heldt seg då borte frå Vestvidda, og stod i Vinje (Sekse 1971, Sæbø 1971). I tiåra etter 1980 derimot har det vore endå meir akkumulert snø om våren enn på tjuetalet, noko som kjem fram av både Figur 2 og Figur 3.

Figur 4. Foto teke 3. juli 2015 frå Holkaslaet mot sørvest, med Storekoll i bakgrunnen. Det er framleis svært lite berrmark og lite grøn føde for rein og sau, og både rein og dei fleste fotturistar er fråverande på denne delen av Vidda under slike tilhøve (Foto: R. Borgstrøm)

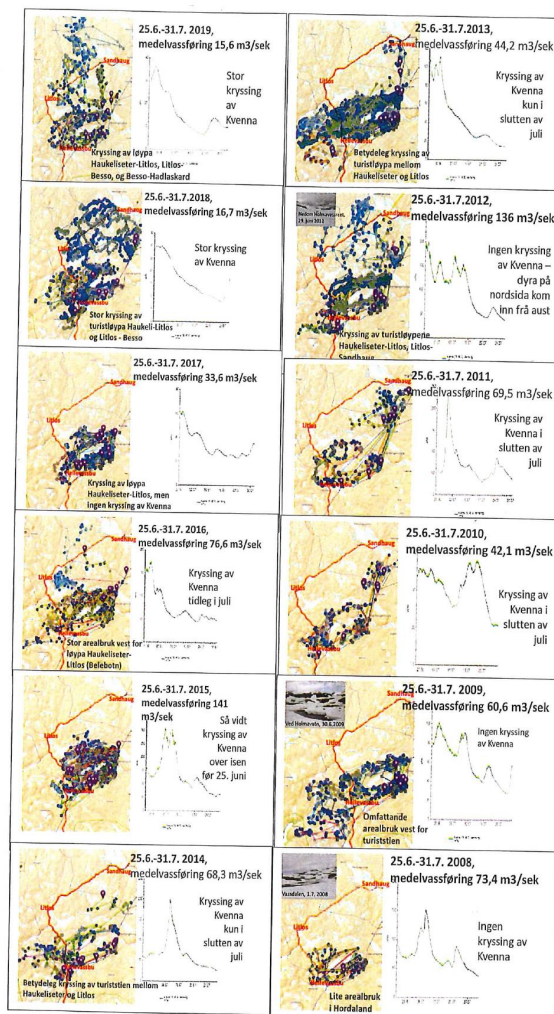
Tidlegare trekte reinen frå vinterbeita i aust og søraust mot Hårteigenområdet i april og mai, og kalvinga fann stad rundt Hårteigen frå midten av mai, og deretter heldt fostringsflokkane seg i denne delen utover i juni, før dei utover i juli spreidde seg til andre område. Det er ikkje noko som hindrar dette trekket i dag heller, for Vestvidda er utan folk i mai og juni, i store trekk.

Mykje snø kan føra til store sommarvassføringar i Kvenna, noko som klart blir eit vandringshinder for fostringsflokkane. Dyr som i dei seinare åra har stått på sørsida av Kvenna kan bli hindra i å kryssa Kvenna etter at isen har gått på vatna. Dette vart påpeika av Borgstrøm et al. (2020) i ein artikkel i Villreinen.

I tida 25. juni til 31. juli i åra 2008–2019 kryssa fostringsflokkane i fleire år turistløypa mellom Hellevassbu og Litlos, men dei kom likevel ikkje vidare vestover, dvs. dei kom stort sett ikkje lenger vestover enn til Vivassdalen – Holmavatn (Figur 5). Området vest for turistløypa Hellevassbu – Litlos høyrer til dei mest arktiske delane av Vidda, med mykje snø og brear, og dette området vart av Skogland (1978) skildra slik: I områdene mellom Litlos og Haukeliset er det mange høge områder med med flere små breer. Berget er her surere og jordmonn og planteliv skinnere. Lite rein ferdes i disse strøk. Det er som regel bare enkelte større bukker som har fast tilhold her». Det er mao. kanskje ikkje ferdsla på strekningen mellom Haukeliset og Litlos som hindrar reinen frå aust å koma vestover, men dei marginale naturforholda i denne delen av Vidda. Etter at Skogland skreiv dette har det vore hyppige vintrar med langt meir snø enn før 1980, og dermed er det endå mindre attraktivt for reinen å kryssa over dette fjellpartiet. Lengre vestover er det vel så arktiske tilhøve som i fjellpartiet vest for løypa Hellevassbu-Belebotn-

Litlos, og i somrar med mykje snø er det her i hovudsak bukkar, og mindre forstringsflokkar som held til, slik som sommaren 2023.

Klimaendringa kan vi ikkje få gjort noko med, men fyrsteprioriteten no for villreinstamma burde vera å få bygd opp att ein naturleg bestandsstruktur med langt større storbukandel enn i dag, og dessutan ha som mål at vinterbestanden skal liggja på rundt 10000-12000 dyr.

Figur 5. Registrert arealbruk i Hordaland i tidsromet 25. juni til 31. juli i åra 2008 – 2019 for radiomerka simler (www.dyreposisjoner.no) og vassføring i Kvenna i same periodane (etter Sildre.nve.no. Dei merka turistløyppene Haukelister-Hellevassbu-Litlos og Litlos-Sandhaug er teikna inn med raudt. (Figuren er kopiert frå Borgstrøm et al. Villreinen, 2020.

Stammestorleik og genetisk variasjon

Eit viktig argument for å sikra at bestanden har stor genetisk variasjon er å halda bestanden høg. I dei siste åra er bestanden på Vidda blitt sterkt skote ned etter påvisinga av to CWD-infiserte individ, og andelen eldre bukkar er betydeleg redusert. Ved ei hard nedskyting vil ein òg fjerna eventuelle resistente individ. Det same vil òg gjelda for andre sjukdomar. Ein må òg ta med at sjølv om bestanden blir skote sterkt ned, vil restdyra framleis gå i flokk, og om det då skulle vera smitta dyr att, vil risikoen for smitteoverføring framleis vera stor.

Det vanlegaste genetiske spørsmålet ved diskusjon av kor stor ein populasjon bør vera, er om det er fare for innavl. Innavl er like mykje ein verknad av strukturen på populasjonen som storleiken. Tiltaket med sterk reduksjon av talet på bukkar eldre enn 2,5 år kan koma til å verka sterkt inn på innavlens dersom tiltaket lukkast eit stykke på veg. Sjansen for at få bukkar vil vera opphav til mange av kalvane vil etter eit par generasjonar føra til sterk auke i innavlsfaren. Dette er difor eit poeng i seg sjølv med tanke på genetikk. Færre fedre per generasjon kan òg få sterk negativ verknad på potensialet for genetisk resistens mot eksisterande og komande sjukdomsfarar, t.d. CWD. Dette kan slå begge vegar, men i ein naturleg populasjon der ingenting vert styrt ut frå faktisk kunnskap, er risikoen for negative utslag svært høg.

Konklusjon og tiltak

Sjølv stammestorleiken av villreinen på Hardangervidda og i andre område er ein nøkkelfaktor med omsyn til arealbruk (Reimers et al. 2018). Slik er det også hos andre arter – når bestanden er liten, vil den utnytta ein mindre del av totalarealet, og halda seg i det mest optimale området. Villreinbestanden på Vidda er no langt under det som lenge har vore bestandsmålet, dvs. ein vinterbestand på 11000 – 12 000 dyr. Samstundes vert periferiområda i vest, nord og nordaust langt mindre utnytta enn tidlegare. Ein liten bestand som ikkje nyttar randområda på Vidda, fører også til at jaktinteressa blant jegrar vert redusert. Tapt brukstradisjon tek det tid å retta opp att, ikkje berre for jegrane, men også for reinen. I dag er presset på fleire av desse periferiområda stort, ikkje minst i samband med hytteutbyggingar. Jamfør også planan om gondolbane til Rossnos (i Odda). Når bestanden er liten og reinen ikkje nyttar randområda i like stor grad som før, vil det dermed også bli lettare å få gjennomslag for å bruka desse areala til andre føremål enn reinbeite. Dette er ei utvikling langt meir øydeleggjande for villreinstamma på Vidda enn ferdselen langs dei merka turløypene.

- **Det viktigaste tiltaket på kort sikt vil vera å korta ned på jaktseasonen for å redusera stresset dyra er utsatt for under jakta. Dette kan gje auka haustvekter på dyra.**
- **Samstundes bør bestanden aukast til eit nivå der den naturleg vil utnytta periferiområda på Vidda.**
- **Dessutan bør ein tilstreba ein bestandsstruktur med høg andel eldre bukk, både for å unngå innavl, få tidlegare parring, og dermed tidlegare kalving, og dessutan sikra**

betre tilgang på vinternæring for simler og ungdyr via dei store bukkane sin graveaktivitet for å finna mat under snøen.

- **Meir tilgang på vinterføde betyr også at simlene ikkje går like mykje ned i vekt.**

Litteratur

Andresen H. 2021. Vil stenge hytter av hensyn til villreinen. S. 96 – 105 i: Andresen, H. (red.) Hundre år på Hardangervidda. Litlos turisthytte 1922-2022. DNT Oslo og Omegn, Oslo.

Borgstrøm R, Reimers E og Viskjer J. 2020. Stor sommarvassføring i Kvenna eit viktig vandringshinder for fostringsflokkar på Hardangervidda. Villreinen 35: 94 – 96.

Heggenes J, Viskjer J, Mossing A og Borgstrøm R. 2011. Klima, beite og kalvingsområde for villrein på Hardangervidda. Villreinen 26: 58 – 61.

Mossing, A. 2016. Kalvingsområdene som flyttet seg. Villrein.no.

Reimers E, Eftestøl S og Tsegaye D. 2018. Villrein og kraftlinjer – 44 år med fredelig sameksistens i NordOttadalsområdet? Villreinen 33: 18 – 21.

Rognerud S, Borgstrøm R, Qvenild T og Tysse Å. 2003. Ørreten på Hardangervidda. Næringsnett, kvikksølvkonsentrasjon, ørekytspredning og klimavariasjon – følger for fisk og forvaltning. NIVA Rapport LNR 4712-2003.

Sekse, T. 1971. Jakt og fiske på Hardangerviddi. S. 153 – 163 i: Kolltveit, O. (red.). Odda, Ullensvang og Kinsarvik i gamal og ny tid. Bygdesoga IV-1. Odda, Ullensvang og Kinsarvik bygdeboknemnd, Bergen.

Skogland, T. 1978. Villrein på vandring. Fjell og Vidde. Den norske turistforening Årbok 110: 107 – 121.

Sæbø J. 1971. Då vi rydda ut villreinen. S. 49 – 53 i: Risvold, R. (red.). Vårt ansvar i naturen. Odda jakt og fiskelag, Odda.

Vaa, J. 2012. Arealbruk. S. 239 – 254 i: Vaa, J. og Bitustøyl. Reinen på Hardangervidda. Natur og kultur. Villreinutvalet for Hardangervidda. ISBN 978-82-303-2195-9.

Haaverstad, Olav Thøger

Fra: Tor Helge Haara Tjemsland <leiar.roldal@fjellstyrene.no>
Sendt: søndag 12. november 2023 16:48
Til: Haaverstad, Olav Thøger; lena.romtveit@villrein.no
Kopi: Røldal fjellstyre
Emne: Innspel til tiltaksplan for Hardangervidda villreinområde
Vedlegg: 20160004 E134 Vågslid-Fylkesgrensa Rapport villrein.pdf; Notat lokale vurderingar kryssing E134.pdf

Hei

Viser til presentasjon med tiltak for villreinen på Hardangervidda. (<https://www.statsforvalteren.no/nb/oslo-og-viken/miljo-og-klima/naturmangfold/tiltaksplan-villrein-hardangervidda/legger-frem-tiltak-for-villreinen-pa-hardangervidda/>).

Røldal fjellstyre ynskjer å kome med ein kommentar til eine punktet i tiltakspakke 4.

På side 39 i presentasjonen: – under bilveger, står fylgjande kulepunkt:

- *E134; lang tunnel fra Røldal og gjennom Dyrskar, samt ferdselsregulerende tiltak.*

Frå underteikna sin ståstad er det uklart kva ein legg i lang tunnel, og fjellstyret meiner soleis at ein bør tydeleggjere dette i tiltaket. Det er planlagt å byggje ny E134 over Haukelifjell. Per no er dette planlagt med fleire korte tunnelar, kor den eine vil gå frå Røldal til (rett forbi) Dyrskar. Dette alternativet vil IKKJE vere det beste for villreinen.

Visar til fylgjande utdrag frå vedlegget «E134 Vågslid-Seljestad: Villreinutredning til reguleringsplanforslag for E134 mellom Vågslid og Seljedad (januar 2019)»:

«Basert på erfaringer fra eksisterende E134, andre veger gjennom villreinområder i Norge og forskningsresultater om virkninger av veg på rein og caribou, fremstår det som klart at barrierevirkningen av ny E134 vil bli sterk utenom tunnelførte strekninger. Det er sannsynlig at veien vil kunne bli en fullstendig barriere på disse strekningene fordi trafikken øker sammenlignet med i dag, mens selve veganlegget utgjør et større terrenginngrep der kurvaturer rettes ut og den heves over eksisterende terreng.»

Frå lokalt hold er det einigheit om at det for reinsdyra er lang tunnel som vil vere det desidert beste. Dette er òg eit alternativ ein har sett på i planleggingsfasen til ny vegtrasé. Røldal fjellstyre meiner difor at kulepunktet/tiltaket bør forklarast på fylgjande måte:

- *E134; lang tunnel fra Røldal til Vågslid, samt ferdselsregulerende tiltak.*

Røldal fjellstyre meiner den vedlagte rapporten frå Statens vegvesen er ganske bra, men at den truleg «underrepresenterer» kor viktig område Haukelifjell òg er for villreinen frå Hardangervidda. Årleg er det villrein i fjellområda rett nord for E134, ofte gjennom heile sommaren. Legg og ved ein rapport får 2022, laga av SNO i samband med «CDW-overvakingstiltaket» dei har iverksett på Haukeli. Truleg den sikraste dokumentasjonen tilgjengeleg på at Hardangervidda reinen òg nyttar arealet i Setesdal-Ryfylke villreinområde.

Røldal fjellstyre sitt synspunkt er lang tunnel under Haukelifjell (frå Røldal – Vågslid) vil vere eit av dei viktigaste, og mest effektive tiltaka ein kan gjere for villreinen, då spesielt mtp å auke tilgjengeleg samanhengjande leveområde. Dette sidan tiltaket knyter saman våre to største villreinområdet.

Mvh
Tor Helge Haara Tjemsland
Leiar Røldal Fjellstyre

Mob.: +47 481 03 170
e-post: leiar.roldal@fjellstyrene.no

Haaverstad, Olav Thøger

Fra: Tor Helge Haara Tjemsland <leiar.rolidal@fjellstyrene.no>
Sendt: søndag 12. november 2023 16:48
Til: Haaverstad, Olav Thøger; lena.romtveit@villrein.no
Kopi: Røldal fjellstyre
Emne: Innspel til tiltaksplan for Hardangervidda villreinområde
Vedlegg: 20160004 E134 Vågslid-Fylkesgrensa Rapport villrein.pdf; Notat lokale vurderingar kryssing E134.pdf

Hei

Viser til presentasjon med tiltak for villreinen på Hardangervidda. (<https://www.statsforvalteren.no/nb/oslo-og-viken/miljo-og-klima/naturmangfold/tiltaksplan-villrein-hardangervidda/legger-frem-tiltak-for-villreinen-pa-hardangervidda/>).

Røldal fjellstyre ynskjer å kome med ein kommentar til eine punktet i tiltakspakke 4.

På side 39 i presentasjonen: – under bilveger, står fylgjande kulepunkt:

- *E134; lang tunnel fra Røldal og gjennom Dyrskar, samt ferdseisregulerende tiltak.*

Frå underteikna sin ståstad er det uklart kva ein legg i lang tunnel, og fjellstyret meiner soleis at ein bør tydeleggjere dette i tiltaket. Det er planlagt å byggje ny E134 over Haukelifjell. Per no er dette planlagt med fleire korte tunnelar, kor den eine vil gå frå Røldal til (rett forbi) Dyrskar. Dette alternativet vil IKKJE vere det beste for villreinen.

Visar til fylgjande utdrag frå vedlegget «E134 Vågslid-Seljestad: Villreinutredning til reguleringsplanforslag for E134 mellom Vågslid og Seljestad (januar 2019)»:

«Basert på erfaringer fra eksisterende E134, andre veger gjennom villreinområder i Norge og forskningsresultater om virkninger av veg på rein og caribou, fremstår det som klart at barrierevirkningen av ny E134 vil bli sterk utenom tunnelførte strekninger. Det er sannsynlig at veien vil kunne bli en fullstendig barriere på disse strekningene fordi trafikken øker sammenlignet med i dag, mens selve veganlegget utgjør et større terrenginngrep der kurvaturer rettes ut og den heves over eksisterende terreng.»

Frå lokalt hold er det einigheit om at det for reinsdyra er lang tunnel som vil vere det desidert beste. Dette er òg eit alternativ ein har sett på i planleggingsfasen til ny vegtrasé. Røldal fjellstyre meiner difor at kulepunktet/tiltaket bør forklarast på fylgjande måte:

- *E134; lang tunnel fra Røldal til Vågslid, samt ferdseisregulerende tiltak.*

Røldal fjellstyre meiner den vedlagte rapporten frå Statens vegvesen er ganske bra, men at den truleg «underrepresenterer» kor viktig område Haukelifjell òg er for villreinen frå Hardangervidda. Årleg er det villrein i fjellområda rett nord for E134, ofte gjennom heile sommaren. Legg og ved ein rapport får 2022, laga av SNO i samband med «CDW-overvakingstiltaket» dei har iverksett på Haukeli. Truleg den sikraste dokumentasjonen tilgjengeleg på at Hardangervidda reinen òg nyttar arealet i Setesdal-Ryfylke villreinområde.

Røldal fjellstyre sitt synspunkt er lang tunnel under Haukelifjell (frå Røldal – Vågslid) vil vere eit av dei viktigaste, og mest effektive tiltaka ein kan gjere for villreinen, då spesielt mtp å auke tilgjengeleg samanhengjande leveområde. Dette sidan tiltaket knyter saman våre to største villreinområdet.

Mvh
Tor Helge Haara Tjemsland
Leiar Røldal Fjellstyre

Mob.: +47 481 03 170
e-post: leiar.rolidal@fjellstyrene.no

Haaverstad, Olav Thøger

Fra: Tommy Sandal <outlook_15E08EC64DB75200@outlook.com> på vegne av Tommy Sandal <tommy@svabardfangst.no>
Sendt: tirsdag 14. november 2023 15:45
Til: Haaverstad, Olav Thøger
Kopi: lena.romtveit@villrein.no
Emne: Vedr utkast til tiltaksplan villrein Hardangervidda

Hei,

sjølv om det er lagt opp til ei høyring seinare ynskjer eg å koma med ein kommentar til forslag til tiltak for å betra forholda for villreinen på Hardangervidda.

Det gjeld planen om å leggja ned dagens turiststi Haukeli- Hellevass- Litlos, samt turisthytta Hellevassbu. Dette er bra. Men det er foreslått at alternativ rute Haukeli- Litlos då kan gå etter dagens turiststi mellom Haukeli- Valldalen/Middalsbu. Dette vil eg advara mot. Det vil så fall bety ein betydelig auke i ferdsel i det allerede belasta området mellom Haukeli og Valldalen. Dette er eit svært attraktivt område, særleg vår/sommar, både av villrein frå Hardangervidda og Setesdal Ryfylke. Om ferdselen aukar i dette området er eg også redd det etterkvart vil oppstå eit behov for ei større turisthytte i Middalen/Valldalen. Som igjen vil føra til større ferdsel i form av dagsturar ut frå denne hytta, til feks Sandflåeggi gjennom Trossovdalen. Her må Statsforvaltaren tenkja konsekvenser og altså ikkje foreslå ei alternativ rute mellom Haukeli og Valldalen, dette vil forverra forholda i eit allerede belasta område for villreinen!

Ferdselen inn til Litlos bør heller starta frå Valldalen og gå etter dagens rute gjennom Vivasdalen. Valldalen og Haukelifjell bør skjemast mykje betre enn det som er tilfellet i dag. Difor bør dagens turiststi mellom Haukeli og Valldalen leggjast ned.

Helsing Tommy Sandal

Haaverstad, Olav Thøger

Fra: Therese Angel Mæhle <texasapplefarm@gmail.com>
Sendt: tirsdag 14. november 2023 13:20
Til: Haaverstad, Olav Thøger
Emne: inspill til feil og mangel i utkast til tiltaksplan for Hardangervidda villreinområde.

Hei, Vestfjell Grunneierlag vil kommentere tiltaksplanen:

Ny sti og hytte tegnet inn i tiltakspakke 1 er i mot sin hensikt da den ligger innenfor området som de ønsker at reinen skal benytte som kalvingsområder.

Hilsen styreleder Therese Angel Mæhle på vegne av Vestfjell Grunneierlag.

